

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

HALK BİLGİSİ (FOLKLOR)

Derleme ve İnceleme Yöntemleri

Metin EKİCİ

*Genişletilmiş
3. Baskı*

Geleneksel

HALK BİLGİSİ (FOLKLOR)

Derleme ve İnceleme Yöntemleri

Metin EKİCİ

Geleneksel

Geleneksel Yayınları 1

Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri

Metin EKİCİ

© Geleneksel Yayınları

Ankara 2004

© Copyright

ISBN 975-98927-0-7

Kapak Tasarımı: Levent USLU

Dizgi: Levent USLU

Baskı: Feryal Matbaacılık • (0312) 395 22 37

Geleneksel Yayıncılık Ltd. Şti. • (0312) 223 71 92

Gazi Mahallesi Çakır Sokak No: 21/5

Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

GİRİŞ: Halk, Halk Bilgisi, Halk Bilimi ve Özellikleri

1. Halk, Halk Bilgisi ve Halk Bilimi Kavramları	1
2. Halk Bilgisi Ürünlerinin Bazı Özellikleri	11
3. Türkiye’de Halk Bilimi Çalışmalarının Kısa Tarihçesi	15
4. Halk Bilimiyle İlgili Bazı Terimler.....	19
4.1. Töre	19
4.2. Gelenek	19
4.3. Görenek.....	21
5. Halk Biliminin Kaynakları.....	22
5.1. Sözlü Kaynaklar	22
5.2. Yazılı Kaynaklar	22
5.3. Görsel Kaynaklar	23
5.4. Maddî Kaynaklar	23

I. BÖLÜM

Derleme ve Planlanması

I.1. Derleme Terimleri	24
I.1.1. Derleme Nedir?.....	24
I.1.2. Alan (Saha) Nedir?	25
I.1.3. Derlemeci Kimdir?	26
I.1.3.1. Uzman (Profesyonel) Derlemeci	26
I.1.3.2. Amatör Derlemeci	26
I.1.3.3. İyi Bir Derlemecinin Sahip Olması Gereken Özellikler.....	26

I.1.4. Kaynak Kişi Kimdir?.....	28
I.1.4.I. Kaynak Kişiler:.....	29
I.1.4.1.1. Usta (Profesyonel) Kaynak Kişi	29
I.1.4.1.2. Amatör Kaynak Kişi	29
I.1.4.2. Kaynak Kişinin Seçimi	30
I.2. Derlemenin Planlanması	32
I.2.1. Proje Hazırlama	32
I.2.2. Neden Derleyeceğim?.....	34
I.2.2.1. Derlemenin Amacı.....	34
I.2.3. Ne Derleyeceğim?	36
I.2.3.1. Konu Belirleme.....	36
I.2.3.1.1 Tek Konulu Derleme Çalışması	37
I.2.3.1.2. Çok Konulu veya Genel Derleme Çalışması	37
I.2.3.2. Konunun Sınırlandırılması	37
I.2.4. Nerede Derleyeceğim?	37
I.2.4.1. Alanın Belirlenmesi	38
I.2.5. Ne Zaman Derleyeceğim?	38
I.2.5.1. Derleme Planlamasında Zaman Kullanımı	39
I.2.5.1.1. Alan Çalışması Öncesi İçin Gerekli Zaman	39
I.2.5.1.2. Alan Çalışması İçin Gerekli Zaman	40
I.2.5.1.3. Alan Çalışması Sonrası İçin Gerekli Zaman	41
I.2.6. Nasıl Derleyeceğim?.....	41
I.2.6.1. Kayıt Araç-Gereçleri Sorunları	42
I.2.6.2. Yöntem Sorunları	42
I.2.7. Destek (Sponsor) Bulma.....	42

II. BÖLÜM

Alana Çıkmadan Önce Yapılması Gereken Hazırlıklar

II.1. Alan Çalışmasında Kullanılacak Malzeme Hazırlığı	45
II.1.1. Yazılı Malzeme Hazırlığı	46
II.1.2. Elektrikli ve Pilli Kayıt Araçları Hazırlığı	46
II.1.2.1. Teyp Kaset/Disk Kayıt Araçları	46
II.1.2.2. Video Kamera Kayıt Aracı	48
II.1.2.3. Fotoğraf Makinesi	51
II.1.3. Diğer Teknik Araçlar	54
II.1.4. Alana Gidiş-Dönüşte ve Alanda Kullanılacak Ulaşım Aracı ...	54
II.2. Ekip Hazırlığı	54
II.2.1. Alanda Derleme Yapacak Ekip Başkanı ve Hazırlıkları	55
II.2.2. Ekipte Çalışacak Kişiler ve Hazırlıkları	55
II.3. Derleme Alanının Yerel Yöneticileriyle Görüşme ve İzinler	56
II.4. Alanla İlgili Ön Araştırma ve Tespitler	57
II.5. Muhtemel Kaynak Kişilerin Belirlenmesi	58
II.6. Kalacak Yer Belirlenmesi	59
II.7. Alanın Özellikleri Hakkında Ön Bilgi Edinilmesi	60
II.7.1. Alanın Tarihi Hakkında Ön Bilgi Edinilmesi	61
II.7.2. Alanın Coğrafi Özellikleri Hakkında Ön Bilgi Edinilmesi	61
II.7.3. Ekonomik ve Sosyal Yapı Hakkında Ön Bilgi Edinilmesi	62
II.8. Hazırlık Yapılması Gereken Diğer Konular	63
II.8.1. Alanın Dil Özellikleri	63
II.8.2. Kaynak Kişilere Verilecek Hediye vb. Hazırlığı	63

III. BÖLÜM

Alanda Kullanılan Derleme Yöntemleri

III.1. Anket Yöntemi ve Özellikleri	64
III.2. Gözlem Yöntemi ve Özellikleri	66
III.2.1. Doğal Ortam.....	67
III.2.2. Yapay Ortam ve Özellikleri	67
III.2.3. Doğal ve Yapay Ortamlarda Gözlem.....	68
III.2.4. Gözlemi Yapılacak Unsurlar.....	69
III.3. Karşılıklı Görüşme Yöntemi ve Özellikleri	70
III.3.1. Görüşme Yöntemi Nerede ve Ne İçin Uygulanır?.....	70
III.3.2. Görüşme Çeşitleri	71
III.3.2.1. Yönlendirilmiş Karşılıklı Görüşme.....	71
III.3.2.2. Yönlendirilmemiş Karşılıklı Görüşme.....	72
III.3.2.3. Karşılıklı Görüşme Yönteminin Kullanıldığı Ortamlar	73
III.4. Derleme Yöntemlerinin Alanda Kullanımı.....	74
III.4.1. Derlemecinin Alana Uyum Sağlaması	75
III.4.2. Kaynak Kişilerle İletişim Kurma ve İknâ	76
III.4.3. Derleme Ortamı ve Ortamı Etkileyen Unsurlar	79
III.4.3.1. Derlemecinin Kimliği	79
III.4.3.2. İcrâ ve Aktarım Ortamı	79
III.4.3.3. İcrâcı veya Aktarıcının Durumu	80
III.4.3.4. Dinleyici veya Seyirci Durumu	81
III.4.3.5. İcrâ veya Anlatma Yeri ve Zamanı	83
III.4.4. Alan Hakkında Genel Bilgiler	83
III.4.5. Derleme Yeri ve Tarihi Hakkında Bilgi.....	84
III.4.6. Kaynak Kişi ve Derleme Ortamı Bilgilerinin Kaydedilmesi ..	84
III.4.7. Kayıtlı Malzemelerin Etiketlenmesi ve Numaralanması	85

IV. BÖLÜM

Alan Çalışmasından Sonra Yapılması Gerekenler

IV.1. Alanda Derlenen Ürünlerin Tasnifi ve Arşive Hazırlanması	86
IV.1.1. Kaset/Disklerin İçindekiler Listesi ve Dizini	86
IV.1.2. Fotoğraf ve Diyapozitif Listesi ve Dizini	87
IV.1.3. Yazılı Notların Listesi.....	87
IV.2. İlk Rapor Hazırlığı	88
IV.3. Sözlü Bilgilerin Yazıya Geçirilmesi	88
IV.3.1. Yazıya Geçirme ve Ağız Özellikleri.....	88
IV.3.2. Yerel Kelime ve Deyimlerin Anlamlarını Açıklama.....	89
IV.3.3. Metin Bütünlüğü Sağlama	89
IV.4. Ses ve Görüntü Kayıtlarının Çözümleri	90
IV.5. Maddî Ürün Örnekleri ile Sözlü ve Yazılı Kayıtların İlişkisi....	90
IV.6. Derlenen ve Çözümlenen Malzemenin Tür Listesi	91
IV.7. Arşivleme.....	95
IV.7.1. Kasetlerin Dijital Bilgi Saklama Ortamlarına Aktarılması.....	97
IV.8. Halk Bilgisi Ürünlerini İnceleme Kuram ve Yöntemleri.....	99
IV.8.1. Metin Merkezli Kuram ve Yöntemler	100
IV.8.1.1. Gelişme Kuramı	100
IV.8.1.2. Yayılma Kuramı	102
IV.8.1.3. Tarihî-Coğrafi (Fin) Kuramı ve Yöntemi	103
IV.8.1.3.1. Stith Thompson ve “Halk Edebiyatı Motif İndeksi”	107
IV.8.1.4. Psikoanalitik Kuram ve Yöntem.....	110
IV.8.1.5. Yapısalcı Kuram ve Yöntem	114
IV.8.1.5.1. Kahramanın Biyografisiyle İlgili Yapısal Yöntemler.....	114
IV.8.1.5.2. Vladimir Propp ve Masalların Yapısal Çözümlemesi	117
IV.8.2. Bağlam/İcrâ (Performans) Merkezli Kuram ve Yöntemler ..	119

IV.8.2.1. İşlevsel Halk Bilimi Kuram ve Yöntemi	119
IV.8.2.2. Sözlü Kompozisyon Kuram ve Yöntemi	121
IV.8.2.3. Performans (İcrâ) Kuram ve Yöntemi	123
IV.9. Alandan Derlenen Ürünlerin Yayına Hazırlanması	126
IV.10. Halk Bilgisi Ürünlerinin Sahipliği, Ticareti, Tanıtımı, Öğretimi ve Korunması	127
IV.10.1. Halk Bilgisi Ürünlerinin Ticarî Alanda Kullanılması	128
IV.10.2. Halk Bilgisi Ürünlerinin Turizm ve Eğitimde Kullanımı ...	130
IV.10.3. Halk Bilgisi Ürünlerinin Korunması ve Yaşatılması	133
SONUÇ	135

EKLER

Türlere Göre Örnek Bilgi Soruları

E.1. Dil-Anlatım	143
E.2. Âşık-Tekke Edebiyatı	143
E.3. Anlatmalar	145
E.4. Anonim Şiirler	148
E.5. Kalıplaşmış Söz ve İfadeler	150
E.6. Hayatın Dönüm Noktalarıyla İlgili Gelenek-Görenekler	152
E.7. (Çeşitli Alanlara Ait) Halk Bilgisi	178
E.8. Bayramlar, Törenler, Kutlamalar	189
E.9. İnanmalar	190
E.10. Çocuk Oyunları	198
E.11. Halk Tiyatrosu	199
E.12. Halk Müziği	200
E.13. Giyim-Kuşam-Süslenme	202
E.14. Halk Sanatları	210
E.15. Halk Mutfağı	227

KAYNAKLAR	233
------------------------	-----

ÖNSÖZ

Halk bilgisi bir doğumdur; bizleri yaşama sevinciyle ağlatan. Beşikteki bebeğe ninnidir; annelerimizin ümit ve beklentileriyle süslenen. Bir türküdür; Türk'ün aşk ve tutkusunu, keder ve coşkusunu dile getiren. Kafdağı'nın ötesinde yaşanmış olayları anlatan bir masaldır; Keloğlan'ı Peri Kızı'yla mutluluğa erdiren. Bir düğündür; âşıkların hayallerini gerçeğe dönüştüren.

Halk bilgisi bir yağmur duasıdır; çatlamış toprağı suya kandıran. Bir sohbetir, muhabbettir; kırk yıl hatırı sayılan bir fincan. Türk kahvesi içmiş gibi, tadı damaklarda kalan. Nasreddin Hoca'dan bir fıkradır; hüznü bir anımızda bile bizi güldüren, güldürürken düşündüren.

Halk bilgisi bir halı veya kilimdir; her ilmeği, bir ressam fırçası gibi, bitmeyecek zannedilen resmi bütünleyen. Bir oyundur; bir kahraman edasıyla, bir keklığın avcının önünde sekmesi gibi, oynanan. Hem şiir, hem nağmedir; ikisi birlikte dillerde türküye dönüşen, dilimizden bir sazın teline ulaşan. Bir ağıttır; sevdiğimizi kaybetmenin hüznüyle bizi ağlatan. Bir ırmaktır; atalarımızla birlikte akmaya başlayan ve hâlâ coşkun akan.

Halk; bu bilgiyi üretip, geliştiren ve zenginleştiren, bu bilgiyle anlatıp dinleyen ve bu bilgiyle çalıp oynayan, bu bilgiyle dokuyup kullandır.

Halk bilimi; bu bilgiyi ve bu bilgiyle üretilenleri derleyip toplama, bir çalışma alanı haline getirip, bilimsel olarak araştırma ve incelemidir.

Derleme; halkın sahip olduğu bilgi ırmağına, halk bilimi kuram ve yöntemleriyle girip, bilimsel susuzluğu kandırmak için, bir testi su ile eve dönmektir.

Bir bilim dalının dayandığı iki ana temel vardır. Bunlardan birincisi bu bilim dalının kendisine konu ettiği malzeme, ikincisi de bu malzemeyi incelemede kullanılan kuram, yöntem ve terminolojidir. Halk biliminin konusu "Halk Bilgisi"dir. "Halk Bilimi" ve "Halk Bilgisi"nin özü ise "Halk"tır. Bu çalışma "halk" teriminin çağdaş bir tanımından yola çıkarak; halk bilgisi ve halk bilimini daha iyi bir temele oturtmak, halk biliminin inceleme konusu ettiği ürünlerin özelliklerini ve nasıl elde edileceğini göstermek ve bu ürünlerin nasıl incelenebileceğini açıklamaya çalışmaktır.

Halk biliminin inceleme konusu ettiği halk bilgisinin, halk bilimciler tarafından elde edilmesine “Derleme” adı verilmektedir. İlk bakışta kolay gibi görünen, herkesin yapabileceği bir iş zannedilen halk bilgisi ürünlerini derleme, bazılarının zannettiği gibi, “boynuna bir fotoğraf makinesi asıp, eline de bir ses kayıt aracı alıp, önüne çıkan ilk kişiyi konuşturmak, o kişinin konuştuklarını kaydedip, aynı kişinin bir kaç kare fotoğrafını çekmek” değildir.

Halk bilgisi ürünlerini derlemek için, her şeyden önce ciddî bir halk bilimi eğitimi almak gerekir. Bu eğitime sahip olan bir kişi, halk bilgisi ürünlerini neden, nasıl, nerede, ne zaman derleyeceğini ve derlediği ürünleri nasıl inceleyeceğini bilir. Buna göre derleme; “Belli halk bilgisi ürünlerini belli bir yer ve zamanda, kaynak kişilerden, belli yöntem ve araçlar kullanmak suretiyle kaydetme ve kaydedilen bu ürünleri belli kuramsal yaklaşımlarla sınıflandırıp, inceleme işidir.”

Halk bilgisi ürünlerini derleme bir hasat değil, bir örneklemedir. Bu örnekleme de iyi bir planlama ile yapılabilir. Bir derleme çalışması esası itibarıyla, K. Golstein’in dediği gibi, üç aşamalı bir planlama gerektirir. İyi bir derleme yapmak için; “Alana Çıkmadan Önce Yapılacak Hazırlık Çalışmalarını”, “Alan Çalışmasını” ve “Alandan Döndükten Sonra Yapılacak Çalışmaları” iyice düşünmek gerekir. Her aşaması iyi düşünülmüş bir derleme çalışması, her bakımdan olumlu gelişecek ve halk bilimi çalışmalarına önemli katkılar sağlayacaktır. Bütün bu aşamalar, bu kitap içinde, ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Bu kitabın giriş kısmı halk biliminin temellerine ayrılmıştır. Başka bir ifadeyle bu kısımda, “Halk”, “Halk Bilgisi” ve “Halk Bilimi”nin çağdaş tanımları yapılmış, halk bilgisi ürünlerinin genel özellikleri tartışılmış, Türkiye’de halk bilimi çalışmalarının tarihçesi özetlenmiş, halk biliminde çok kullanılan bazı terimlere değinilmiş ve halk biliminin kaynakları hakkında bilgi verilmiştir.

Birinci bölümde; ilk olarak “derleme” tanımı ve “derlemeyle ilgili terimler” ele alınarak, bir derleme terminolojisi oluşturulmaya çalışılmıştır. Bölümün ikinci kısmında ise, bir derleme çalışmasının nedenleri ve nasılları örnekler çerçevesinde tartışılmıştır.

İkinci bölüm; halk bilgisi ürünleri derleme çalışmasının ilk aşamasına; “Alana Çıkmadan Önce Yapılacak Hazırlıklar” konusuna ayrılmıştır.

Üçüncü bölümde; “Alanda Kullanılacak Yöntemler” konusu ele alınmış ve bir derlemecinin alanda karşılaşacağı sorunlar ve çözümler alt başlıklar çerçevesinde açıklanmıştır.

Dördüncü bölüm, “Alandan Döndükten Sonra Yapılacak Çalışmalara” ayrılmış ve bu başlık altında; alanda ses ve görüntü olarak kaydedilen halk bilgisi ürünlerinin yazıya aktarılması, sınıflandırılması, halk bilimi kuram ve yöntemlerine göre incelenmesi ve yayına hazır hale getirilmesi konuları tartışılmıştır.

Çalışmanın sonuç kısmında, bir derleme çalışmasının her aşamasında önemli görülen hususlar vurgulanmıştır.

Sonuç kısmından sonra “Ekler” yer almakta ve bu kısımda; halk bilimciler tarafından oluşturulan, halk bilgisi ürünlerinin derlenmesinde kullanılabilecek, “Türlere Göre Örnek Sorular” verilmiştir. Ekleri takiben de, kitabın hazırlanmasında yararlanılan çalışmalar “Kaynaklar” başlığı altında sıralanmıştır.

Halk bilgisi ürünlerini derlemenin konu edildiği bu kitabın ilk tohumları 1980’li yıllarda atılmıştır. Genç bir araştırma görevlisi olarak Ege Üniversitesi’nde göreve başladığım o yıllarda, hali hazırda projelendirilmiş ve ilk alan araştırmaları başlamış bir derleme projesi içinde buldum kendimi. Bu proje, Hocam Prof. Dr. Fikret TÜRKMEN tarafından hazırlanmış, Kültür Bakanlığı ve Ege Üniversitesi tarafından desteklenen “Ege Bölgesi Yazılı ve Sözlü Kültür Ürünlerini Derleme Projesi” idi. Bu derleme projesi çerçevesinde, halk bilgisi ürünlerini derlemek için, hocamla birlikte, İzmir, Manisa, Aydın ve Denizli’ye bağlı 250’den fazla köy, kasaba ve ilçeyi 1985-1989 yılları arasında dolaştık. Hafta içinde belirlediğimiz öğrenciler ve öğretim elemanları ile her Cuma sabahı erkenden buluşur, projeye tahsis edilmiş olan minibüsle, daha önceden belirlediğimiz ve ön görüşmelerini yaptığımız ilk yerleşim birimine gider, mümkün olan en iyi şekilde akşama kadar derleme yapar, akşam da bazen bir misafirhanede, bazen bir yatılı bölge okulunun yatakhaneğinde, bazen de uygun bir pansiyonda kalır, Cumartesi günlerini daha dolu geçirir ve Pazar günleri akşama kadar derleme çalışmasına devam ettikten sonra, geç saatlerde İzmir’e dönerdik.

Dört yıl boyunca, Sonbahar ortalarından, İlbahar ortalarına kadar devam eden, yaklaşık altı ay süren bir çalışma başlar ve alana her gidiş yeni bir heyecan, her geri dönüşte bir hüznün çökerdi üstümüze. Çünkü, her hafta yeni insanlarla tanışmak için can atar, çabucak kaynaşır, onları dinler ve ayrılırken, kırk yıllık dostlarımızı

ve hatta ailemizi geride bırakıyormuşçasına hüznülenirdik. Bu hüzne, bazen bir arkadaşımızın yeni derlediği türküden mırıldandığı bir dörtlük eşlik eder, bazen de yeni derlediğimiz fıkraları anlatarak, hüznü dağıtıp, neşelenmeye çalışırdık.

Her hafta başında, yeni derlediğimiz ürünlerin kayıtlı olduğu kasetleri ve diğer malzemeyi sınıflandırır, kurmak için büyük çabalar harcadığımız “arşivde” bu kasetleri numaralandırır, sonra da yazıya geçmek için dinlemeye koyulurduk. Dört yıl sonunda, yaklaşık 3-4 yüz ses kaseti, ilk defa kullandığımız video kamera ile kaydettiğimiz 20-25 video kaseti, bini aşkın diyalog filmi ve bazen tozlu tavan aralarında, bazen eski bir çeyiz sandığında ve bazen de bir torbaya sarılıp toprağa gömülmüş halde bulduğumuz onlarca “Osmanlı Türkçesi” ile yazılmış kitabı getirip, arşivledik. Projenin son yılı olan 1990, sözlü kayıtların yazıya geçirilme işinin tamamlanması ve tür ayrımı yapılan metinlerden oluşan 970 sayfalık bir proje sonuç kitabının hazırlığı ile geçti. Sonraki yıllarda, bizim bıraktığımız arşive sahip olması gerekenler, gerekli ilgiyi göstermediyse de, yaptığımız derleme çalışmaları, bize çok şey öğretti.

İşte o yıllarda, Türk halk bilgisi ürünlerinin derlenmesi konusuna yönelik bir kitap hazırlanmasının gerekli olduğu düşüncesi oluştu. Elinizdeki bu kitap, o yıllarda yaşadığımız heyecan ve alan araştırması tecrübesine, yeni eklenen bilgi ve düşüncelerin ürünüdür. Ancak, bu kitabın da bazı eksiklerinin bulunması doğaldır.

Bu kitabın hazırlanması için beni teşvik eden, değerli düşünce ve görüşleri ile eksiklerin giderilmesini ve en önemlisi de hazırladığı derleme projesinin her aşamasında verdiği sorumlulukla, halk bilgisi ürünlerini derlemede tecrübe kazanmamı sağlayan Hocam Prof. Dr. Fikret TÜRKMEN’e teşekkür ederim.

Bu kitabın yazımı ve metin düzeltmelerinde hiç bıkmadan bana yardımcı olan Arş. Gör. Pınar DÖNMEZ-FEDAKAR’a; metin ve sayfa düzenlemesindeki yardımları için Dr. Selami FEDAKAR’a; “Ekler” kısmındaki soruların hazırlanmasındaki yardımları için Halk Bilimi Uzmanı Celal ERDEM’e ve kapak sayfasının hazırlanmasında her zamanki sanatçı yeteneğini ortaya koyan Arş. Gör. Levent USLU’ya teşekkürler.

Bornova/2004

GİRİŞ

HALK, HALK BİLİMİ, HALK BİLGİSİ VE ÖZELLİKLERİ

1. Halk, Halk Bilgisi ve Halk Bilimi Kavramları:

Bilim ve teknolojinin ve buna paralel olarak da toplumların çok hızlı bir şekilde geliştiği 21. yüzyılda, endüstri ve teknoloji alanındaki yeni buluş ve yaratmalar dünyamızı daha küçük bir alan haline getirmektedir. Bütün bilim dallarında olduğu gibi, halk bilimi alanında kullanılan temel terimler ve bu terimlere bağlı olarak da bu bilim dalının kendini tarif ve tanımlamanın yeni bir değerlendirmesini yapmak bir zorunluluk haline gelmiştir. Avrupalı ve Amerikalı bilim adamlarının son elli yıldır üzerinde durdukları ve yeniden anlam vermeye çalıştıkları “Halk” (Folk), “Halk Bilimi” (Folklore) ve “Halk Bilgisi” (Folklore) terimleri ve bu terimlerin üzerine kurulmuş olan bilim dalıyla, bu bilim dalının konusunun ne olduğu hakkındaki sorulara yeni bir gözle bakmak, Türk halk bilimi uzmanlarının da tartışması gereken konulardır. Bu konulara çağdaş Türk toplum yapısını, teknolojik gelişmeleri ve yeni yaratmaların kullanımını da göz önüne alarak yaklaşmak gerekmektedir.

Tanzimat’tan beri yakalamaya çalıştığımız veya üyesi olmak istediğimiz “modern” düşünce ve yaşayış gruplarının veya “batılı” olmanın günümüzdeki yeni şekli olan “Avrupa Birliği”ne aday bir ülkede “halk” ve “halk bilgisi” nedir, “halk bilimi” nasıl bir bilim dalıdır ve bu bilim dalının kendisine konu ettiği “bilgi” veya “kültür” denilince ne anlaşılmalıdır? Sanıyoruz ki bu sorular, pek çok kişinin ve özellikle de halk bilimini kendilerine akademik alan olarak seçmiş veya amatör olarak bu alanda çalışmalar yapanların sorduğu ve cevap aradığı konulardır (Bu konuda 20.yüzyılın sonlarına doğru yapılan tartışma ve teklifler için bk. Yıldırım;1998: 37-42; 65-83).

Çalışmamızın bu giriş kısmında “Halk” terimi başta olmak üzere, “Halk Bilimi” ve “Halk Bilgisi” terimlerinin günümüz bilim ve toplum anlayışına göre bir değerlendirmesi yapılacaktır. Umuyoruz ki, bizim burada tartışacağımız ve batılı ülkelerde de tartışılan bu konular, daha başka araştırmacıların konuya yapacakları yeni katkılarla genişleyecek ve bu sayede Türk halk bilimi çalışmaları yeni bir yön ve hız kazanacaktır.

Halk bilimini kendilerine akademik alan olarak seçenlerin çok iyi bilecekleri üzere, ilk defa 1846’da William J. Thoms tarafından ortaya atılan ve “popüler antikler” ve “popüler edebiyat” kavramını karşılamak için kullanılan “Folklore” terimi (Thoms;1965:4), Türkçe’de “halkiyât” (Gökalp; 1913, Köprülü; 1914)¹, “*halk bilgisi, hikmet-i avam, budun bilgisi, halkbilim, halk bilimi ve halk kültürü*” (Tan; 2000: 25) gibi terimlerle karşılanmış ve karşılanmaktadır. “Folklore” terimi Almanca’da “volkskunde” (Dow and Lixfeld; 1986: 7-14) ve Fransızca’da “traditions populaires” (Cocchiara;1981: 116-134) terimleriyle karşılanmıştır. Hatta Almanca “volkskunde” terimi İngilizce “folklore” teriminden daha eski olmasına rağmen, hiç bir zaman “folklore” terimi kadar yaygınlık kazanamamıştır. İngilizce bir terim olan “folklore” 1891’de yapılan “Uluslar Arası Folklor Kongresi”nden sonra bütün dünyada, ya İngilizce şekli olan “folklore”, veyahut da her dilde çevirisi yapılmak suretiyle kullanılmaya başlamıştır (Dundes; 2003a: 1-2).

“Folklor” veya “Halk Bilimi” terimlerinin yaygınlığı bir tarafa, bu terimin neyi ifade ettiğinin ve bu bilim dalının konusunun ne olduğunun tam olarak anlaşılması için her şeyden önce, terimin esasını oluşturan “Halk” teriminin açıklanması gerekir. Ancak, yeni bir tanım yapmadan önce, “halk” teriminin 19. yüzyıldaki ve 20. yüzyıl ortalarına kadar olan kullanımına, gerek batılı ülkelerde gerekse Osmanlı İmparatorluğu’ndaki anlamına bakmak yerinde olacaktır.

Gerek “batı”da, gerekse “doğu”da 19. yüzyıldaki “halk” anlayışı ve halk teriminin ifade ettiği topluluk, sınıf farklılığını esas alan bir toplum anlayışına göre yapılmıştır. Gerek sahip oldukları sosyal hayat ve statü, gerekse teknolojik bakımdan dünyanın en ileri toplumları olduklarını farz eden bazı Avrupalı toplumlar, kendi toplum yapılarına bakarak ve sahip oldukları hayat şartlarıyla diğer

¹ Gökalp ve Köprülü’nün yazılarının Türk Latin harflerine aktarılmış şekli için bk. Sait Evliyaoğlu; Ş. Baykurt. Türk Halk Bilimi. Ankara: Ofset Reprodüksiyon Matbaacılık, 1988, (İkinci Baskı), ss. 72-74; 74-77.

toplumları mukayese ederek “halk” terimini “*bağımsız bir yapıdan daha çok, bağımlı bir yapı olarak*” düşünmüşlerdir. Bu anlayışla halk terimine; “*halk, daha başka kümelerden oluşan gruplara tezattır*” şeklinde yaklaşan Avrupalı bu toplumlar, taraflı olarak yaptıkları karşılaştırma suretiyle, “halkı” bir taraftan “*medenî*” ve “*seçkin*” grupla tezat halinde kabul ederken, diğer taraftan da “*primitif*”, “*ilkel*” veya “*vahşi*” olarak adlandırdıkları topluluklara tezat olarak değerlendirmişlerdir.

19. yüzyıl Avrupa anlayışının tarifine göre halk; “*medenî ve okur-yazar bir toplumda cahil kısım*” olup, eğitim görmüş, seçkin veya aydın zümre ile aynı ülke ve millet içinde veya ona yakın bir yerde yaşamaktadır. Fakat bu “halk” topluluğu; okuma-yazma ve teknolojiyen habersiz “ilkel” veya “vahşi” olarak adlandırılan toplumlardan da oldukça uzak bir yerde durmaktadır. Bu tarifteki temel, “*medenî ve edebî olan bir toplumda*” ifadesinde yer almaktadır. Buna göre halk; medenî veya seçkin olarak kendisini “yüksek tabaka”ya yerleştiren grubun hemen altında ve yakınında düşünülmüştür (Dundes; 2003a:5-7).

Bu düşünce tarzının hedeflerinden birinin halkın kim olduğunu tespit değil, kendisini “aydın” veya “seçkin” olarak adlandıran kesimin kendi yerini belirleme çabası olduğunu belirtelim. Daha başka bir ifadeyle söylemek gerekirse; Avrupalı aydın zümre kendisini; “*okur-yazar, eğitilmiş, edebî, şehirli ve medeniyeti yakalamış*” olarak kabul ederken, “*bu özelliklere sahip olamayan kendi toplumu içindeki diğer insanları cahil, okuma-yazma bilmeyen, ancak eğitimden haberi olan, şehirde yaşamayan ancak şehre yakın bir yerde, yani taşrada oturan ve henüz medeniyeti her yönüyle elde etmemiş olan*” şeklinde değerlendirmek suretiyle, kendinden bazı özellikleriyle farklı gördüğü, insan topluluklarını “halk” (folk) terimiyle adlandırmayı uygun görmüştür. Dikkatle incelendiğinde, W. J. Thoms’un “folklore” terimini ortaya atarken, bu düşünce tarzından hareket ettiği anlaşılır.

Bütün bu yaklaşımlar özetlenirse; halk olarak adlandırılan topluluk, medenî ve edebî olarak kabul edilen toplulukla; Afrika, Avustralya ve Amerika yerlileri gibi “primitif”, “ilkel” veya “vahşi” olarak adlandırılan toplulukların arasında bir yerde kabul edilmiştir. Burada sözü edilen “halk” teriminin daha çok köy ve köylüyü ifade ettiği de çok açıktır. 19. yüzyıl düşünürleri için halk, şehirden çok uzak olmayan ve henüz tam olarak medeniyeti yakalayamamış köylüleri ifade etmektedir. Bu anlamda taşrada oturanlar, bir toplumun veya milletin sahip olduğu değerleri hiç değiştirmeden saklayıp,

yüzyıllardan beri devam ettirdiği düşünülen kişilerdir. Yine onlar için “halk bilimi” de; bu köylerde veya taşrada oturan halkın yaratmalarını, yani o toplumun veya milletin en eski, ilkellik dönemi hatıralarını saklayan grupları ve grupların hâlâ saklamakta olduğu değerleri araştırır ve kendisine inceleme konusu eder. Bu tarz bir yaklaşım J. J. Rousseau’nun romantik köye veya taşraya bakışında da bulunabileceği gibi, İngiliz “Tekâmül (Evolution) Teorisi” mensuplarının; “*Medeniyet düz bir çizgi halinde, basitten karmaşığa doğru ilerler*” (Kafesoğlu; 1986:18) şeklindeki düşüncelerinde de mevcuttur. Buna göre, her toplum belli bir ilkellik dönemi yaşamıştır veya böyle bir seviyeye sahip olmuştur. Daha sonra belli keşif ve icatlarla ilerleyerek belli bir gelişmişlik seviyesine ulaşan bir toplum, son olarak da medeniyeti yakalamış veya yakalayacaktır. Tabii ki, böyle bir düşünce tarzı, kendisini diğer toplumlardan üstün gören bir toplumun “etnosantrik” anlayışa göre yaptığı bir karşılaştırmanın ürünüdür. Aynı düşünceye göre; Avrupalı ve gelişmiş teknolojiye sahip ülkelerin bir kısmı medenî veya seçkin, bir kısmı taşralı, köylü veya halktır. Onların dışındaki gruplar ise primitif, ilkel veya vahşidir.

Bu düşünceye göre halk; kendisini medenî veya seçkin olarak kabul eden toplulukla yan yana veya ona yakın bir yerde yaşamakla birlikte, seçkin topluluğun gelişmeden önceki, yani ilkellik devirlerine ait unsurları, hâlâ muhafaza eden daha alt seviyedeki bir topluluk olup, seçkin veya medenî topluluk, kendi ilkellik dönemine ait hatıraları çok uzaklara gitmeksizin, hemen yanı başındaki daha az gelişmiş olarak kabul edilen bu toplulukta, yani köylü hayatı içinde, yani “halkta” muhafaza edilmiş olarak bulabilir. “Popüler antikler” terimi de bunu ifade eder. Seçkin toplum, hemen yanı başında bulunan daha alt seviyedeki toplumun yaratmalarını veya ilkellik döneminden beri taşıdıklarını, yani “Halk Bilgisi”ni kendisine inceleme konusu eder. İşte 19. yüzyıl Avrupasında yeni bir bilim dalı olarak ortaya çıkan “Halk Bilimi” (Folklore) de bu araştırma ve inceleme işini yapan bilim dalıdır.

19. yüzyıl Türk toplumunda da bu anlayışlara paralel görünen anlayışlar mevcuttur. Osmanlı toplum düzeninde “havas” ve “avam” ayrımında görülen ve “halk” teriminin 19. yüzyıl Avrupasındaki anlamına karşılık gelen “avam”, 20. yüzyıldan itibaren “köylü” kavramıyla eş değerde bir anlam kazanmıştır (Levend; 1968: 171-187). Yönetim sisteminin değişmesiyle ortadan kalktığı düşünülen sınıf farklılığı, tamamen şehirli ve köylü ayrımına dönüşmüş ve halk bilimi çalışmaları hız kazanıp, gelişmeye başladığında, ülkemizdeki

ilk halk bilimi araştırmaları tamamen “halk” (folk) olduğu kabul edilen köy ve köylü hayatı çevresinde gerçekleştirilmiştir.

19. yüzyıl Avrupasındaki “halk” (folk) ve “halk bilimi” (folklore) kavramlarının ölkemizdeki bir başka yansıması ise, ilk halk bilimi araştırmalarının, halk bilgisinin bir bölümünü oluşturan “halk oyunları” hakkında yapılmasından dolayı, “folklore” kelimesinin bu oyunları ifade ettiğinin düşünölmesiyle ilgilidir. Bugün bile hâlâ düzeltilemeyen yanlışlardan olan “folklörcü”, “folklör oynamak”, “folklör ekibi” gibi ifadeler, bu ilk dönemde oluşmuş ve günümüze ulaşmış sorunlardandır. Her şeyden önce, kelime dilimizde “Folklor ve Folklorcu” şeklinde yazılmak zorundadır. Bu ifadelerin doğrusu ise, “Halk Bilimci”, “halk oyunu oynamak” ve “halk oyunu ekibi” olmalıdır.

Günümüz Amerikalı halk bilimcilerinden Alan Dundes’e göre “halk” terimini açıklamak için, onun “seçkin” veya “ilkel”le tezat olarak algılanmasına dayalı bir tarif yapmak tamamen yanlıştır. Dundes; *“Eğer ilkel olarak adlandırılan bir toplumda; masal, halk müziği veya halk türküsi varsa, ki araştırmacılar bu türlerin ilkel kabul edilen toplumlarda mevcudiyetini tespit etmiştir, bunları ne olarak adlandırmak gerekir?”* sorusunu sorduktan sonra, toplumların böyle “etnosantirik” bir duyguyla sınıflandırılmasındaki yanlışlığa dikkat çeker. Yine aynı araştırmacı George M. Foster’in halk bilgisi (folklore) hakkındaki; *“Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, İngiltere ve Almanya gibi ölkelerde gerçek halk bilgisinin (folklore) varlığından bahsetmek mümkün değildir. Bu ölkelerde sadece kıyıda, köşede kalmış bölgelerdeki, marjinal tezahürler vardır. Yeni icatların ışığı altında bütün alanlarda endüstrileşmeye yönelen modern dünyada, yeni halk bilgisinin doğması da pek mümkün görölmüyor”* şeklindeki, 20. yüzyılın ikinci yarısında ortaya atılmış görüşüne de, halkı ve halk bilgisini hâlâ 19. yüzyıl anlayışına göre tarif ediyor olmasından dolayı katılmadığını belirtir (Dundes; 2003a: 8-9).

Dundes; Marksist halk bilimcilerin, halkın tarifine *“işçi sınıfını (proleteriyayı)”* da dahil etmek suretiyle, halkın hem köyde, hem de şehirde bulunabileceğini iddia etmeleri bakımından bir yenilik ve değişiklik getirdiklerini, ancak onların da *“halkı alt sınıflar ve baskı altında tutulan gruplarla”* sınırlandırmış olmaları bakımından ve de Marksist kuramların halk bilgisini sadece sınıf çatışmasının ve, protestonun bir silahı olarak kabul etmelerinden dolayı hatalı bulunduğunu, demokratik toplumlarda baskı altında tutulmayan grupların da halk bilgisi oluşturabileceğini ve de halk bilgisinin sadece

protestoyu konu eden ürünlerden müteşekkil olmadığını söyleyerek eleştirir (Dundes; 2003a: 12-13).

Türk toplumunda Tanzimat'tan itibaren ciddiyetle üzerinde durulan, ancak Avrupalı sosyal bilimcilerin düşüncelerinden pek farklı olmayan halk anlayışına yukarıda kısaca temas etmiştik. Batı toplumlarında mevcut olan seçkin ve köylü ayrımının bizde de “havas” ve “avam” şeklinde belirlediğini, esas itibariyle Tanzimat döneminde başlayan ve Cumhuriyetle birlikte devam eden yenileşme dönemlerinde de durumun pek değişmediğini görüyoruz. Bu dönemlerde mevcut olan aydın ve halk ayrımı “halka inmek”, “halktan çıkmak”, “halktan gelmek” şeklinde ifade edilirken, son dönemlerdeki politik bir düşünce olarak da “halka girmek”, “halk böyle istiyor”, “halka mal olmak” gibi şekillerde kullanılmaktadır. Bugünkü anlamıyla kelimenin kullanım sahasının genişlediğini, ancak bu gelişmenin politik anlamda olduğunu, şehirli veya köylünün politik anlamda aynı halk kavramıyla ifade ediliyor olmasına rağmen, terimin halk bilimiyle ilgili kullanımlarının hiç değişmediğini görüyoruz. 20. yüzyılın başında kendisini eğitilmiş ve okur-yazarlık durumuna göre seçkin veya aydın gören toplulukların, bugün aynı düşünceyi “devlet seçkini” olmak şeklinde yeniden yapılandırıldığını ve bu suretle kendilerini halk teriminin karşıladığı topluluktan soyutladıkları veya soyutlamaya çalıştıkları da bir gerçektir.

Halk teriminin çeşitli alanlardaki kullanımı ve anlamı farklı olabilir. Özellikle de politikacıların kullanımı bizim konumuzun dışında kalmaktadır. Biz kendi alanımıza göre halkın yeni bir tarifi konusunda Alan Dundes'in görüşlerine yer verip, bunun bizim toplumumuza göre bir değerlendirmesini yapmak istiyoruz. Dundes'in halk tarifi şöyledir: “Halk terimi, en az bir ortak faktörü paylaşan herhangi bir insan grubunu ifade eder. Bu grubu birbirine bağlayan faktörün -ortak meslek, dil veya din olabilir- ne olduğu önemli değildir. Bu faktörden daha önemli olan nokta ise, herhangi bir sebebe bağlı olarak oluşan grubun kendine ait kabul ettiği bazı geleneklere sahip olmasıdır” (Dundes; 2003a:10).

Yazar; bu tarife göre, bir grubun en az iki kişiden oluşabileceğini, ancak halk biliminin incelediği halk grubunun ise, çoğunlukla daha fazla kişiden oluştuğunu söyler. Dundes'in kendi tarifine uygun bir halk grubu bir millet kadar geniş olabileceği gibi, bir aile kadar küçük de olabilir. Yine bu şekilde bir halk tarifinin kabul edilmesi durumunda, halkın hem şehirde, hem köyde bulunabilmesi söz konusudur. Aynı zamanda Amerika Birleşik

Devletleri veya Avrupa'nın teknolojik olarak gelişmiş ülkelerinde de halk ve halk bilgisi bulunacak ve endüstrinin yarattığı yeni çevrelerde, yeni halk gruplarına bağlı olarak, yeni halk bilgileri doğacak ve gelişecektir.

Yazar bu fikrini çeşitli alanlardan verdiği örneklerle açıklarken en yeni teknolojik gelişmelerin oluşturduğu gruplara da temas eder. Bu anlamda, bilgisayar teknolojisi en son ulaşılan teknolojik gelişmedir. Bilgisayar kullananların kendileri hakkında pek çok fıkra anlatıldığı gibi, bilgisayar hakkında da pek çok fıkra vardır. Yine bilgisayar kullananlar tarafından üretilmiş fıkraların bulunması da çok doğal bir durumdur. Eğer bu fıkralar halk bilgisi ise; onları yaratan, anlatan ve bu fıkralara konu olan insanlar, gruplar veya toplumların da halk kavramı içinde değerlendirilmesi gerekir. Bu anlayıştan hareketle halk biliminin; sadece kıyıda, köşede kalmış "marjinal" grupların sahip olduğu bilgiyi değil, hem köyde hem şehirde bulunan halk bilgisini araştıran, bu bilgiyi inceleyen bir bilim dalı olduğunu söyleyebiliriz.

Esas itibarıyla çağdaş bir yaklaşım olan bu tarifte açıklanması gereken veya halkın bu şekilde anlaşılmasında esas alınan noktanın, bir grubun kendine ait diğer kimliklerin özelliği değil, o grubun sahip olduğu ve kendine ait kabul ettiği bir "gelenek"tir. Burada geleneğin ne olduğu ise Dundes tarafından açıklanmamış olmakla birlikte, bunun halk bilgisi ürünlerinin yaratıldığı bağlamlar ve bu bağlamlarda belli bir yaratıcı, yaratım, aktarım, şekil ve yapı, içerik ve işlev özelliklerine sahip ürünlerin bizzat kendileri olduğu açıktır. Gelenek teriminin daha geniş bir değerlendirmesi aşağıda yapıldığı için burada ayrıntıya girmek istemiyoruz.

Herhangi bir gruba halk özelliği veren geleneğin ve gelenek çerçevesinde oluşturulan halk bilgisinin ne olduğu konusu ise, halk bilimini kendi şartları ve çevresinde, yani bağlamı (context) içinde tarif eden Dan Ben-Amos tarafından şu şekilde yapılmaktadır: "*Kendi kültürel çevresinde halk bilgisi bir şeylerin derlenmesi değil, bir işlem veya olgu, tam olarak da nakletme esasma dayanan bir olgudur.*" Araştırmacı görüşünü şu şekilde sürdürür; "*Halk bilgisi (folklore) belli bir zamanda meydana gelen harekettir. Halk bilgisi artistik bir harekettir. Halk bilgisi, yaratıcılık ve estetik kaygıyı içine alır ve bunların her ikisi de kendiliklerinden sanat formlarında birleşmeye yüz tutarlar. Bu anlayışa göre halk bilgisi; sanata ait anlatım yoluyla oluşan karşılıklı bir sosyal etkilemedir. Bu iletişim, konuşma ve mimikle yapılan hareketlerin diğer tarzlarından farklıdır. Bu farklılık*

kültüre ait gelenekler seti üzerine kuruludur. Bu set, o toplumun bütün üyeleri tarafından tanınır ve ona bütün toplum bağlanır ki, bu durum halk bilgisini iletişimin sanat olmayan şekillerinden ayırır.”(Ben-Amos; 2003: 42-43).

Buradaki ifadeleri biraz daha açacak olursak; halk bilgisi adını verdiğimiz yaratmalar gelişigüzel ortaya çıkmış ürünler değildir. Bu ürünlerin yaratılma ve devamlı kılınmasında esas olan “öğrenme” ve “öğretme”, “benimseme” ve “benimsetme” kaygısı mutlaka vardır. Bu öğrenme ve benimseme herhangi bir şekilde meydana gelmiş olabilir. Öğrenme veya benimseme yoluyla elde edilen bu bilgiye dayalı yaratma veya yeniden üretme belli seviyede estetik kaygı ihtiva eden ve sanat değeri olan üretme ve yaratmadır. Bu çerçevede öğrenilen ve benimsenen unsurlar, herhangi bir türe karakterini kazandıran ölçüler ve bu ölçüleri birlikte kullanarak bireysel ve toplumsal sanatçılık tarzını oluşturan kalıplardır. Bu kalıplar ve kalıpların içine yerleştirildiği ölçülere uygun olarak ortaya konulan yaratmalar, belli tür karakterlerinde ortaya çıkarlar ki, bunlar bir toplumun veya halk olarak adlandırılan grubun bütün üyeleri tarafından tanınır. Bu yaratmalar konuşma, jest, mimik ve diğer hareket tarzlarından farklıdır. Gelişigüzel herhangi bir konuşma atasözü söylemek değildir. Yaşanan bazı olayları kendimize ait herhangi bir tarzda anlatmak masal veya hikaye anlatmak değildir. Bir şiiri herhangi bir şekilde okumak türkü söylemek değildir. Gelişigüzel bir yürüyüş halk oyunu oynamak değildir. Bir kaç iplik parçasını bir araya getirmek ahenkli ve rengarenk bir halı dokumak değildir.

Bütün halk bilgisi ürünlerine farklı bir kalite ve özellik kazandıran bireysel sanatçı tarzlarının ve bu tarzlarla oluşturulan ürünlerin taşıdıkları özelliklerin aynı halkın birer üyesi olan fertler tarafından bilinmesinden ve benimsenmesinden kaynaklanır. Konuşmacı, anlatıcı, oyuncu veya dokumacı, içinde yetiştiği toplumun diğer üyeleri tarafından da bilinen kültürel tarzları ve kalıpları, yani “gelenegi” kullanarak farklı kalitede bir konuşma, anlatma, müzik, oyun ve el yapımı ürün ortaya koyar. İşte bu ürünlerin her biri günlük hayattaki diğer ürünlerden farklıdır.

Dan Ben-Amos’un halk bilgisini kendi bağlamı içindeki tarifi şu şekilde devam eder; “*Halk bilgisi kültürel ve sosyal bir temele sahiptir.*” Araştırmacı, halk bilgisinin içinde yer alan ve almayan unsurların sınırlarını belirlemede Alan Dundes tarafından ortaya atılan üç temel ölçütü, yani “*halk bilgisi yaratmalarının metninin*”, “*yapı ve dokusunun*” ve son olarak da bu ürünlerin oluştuğu “*sosyal şartlar ve*

çevrenin”, yani “bağlamın” değerlendirmeye katılmasını şart koşar (Ben-Amos; 2003: 44-45, Dundes; 2003b).

Bu değerlendirmeler ışığı altında, çağdaş bir “halk” tanımını ve “halk bilgisi”ni şöylece özetlemek mümkündür; halk, belli bir gelenek içinde oluşmuş yaratma sayesinde birbirine bağlanan, bir ürünü kendisine ait kabul eden bireylerden oluşan topluluktur. Bu topluluğun bütün üyeleri tarafından bilinen ve tanınan halk bilgisi ürününün ne olduğu ise, yine o ürünün kendi metnine, kendi yapısına ve oluştuğu çevre ve şartlara, yani bağlama bağlı olarak ortaya çıkan estetik ve sanat kaygısı olan maddî ve manevî olgularda aranır. Bir başka ifadeyle; metni, yapısı ve dokusu, oluştuğu şartlar ve çevre itibarıyla kendine has sanat değeri olan bir yaratmaya sahip olduğunu iddia eden herhangi bir topluluk halk kavramı ile ifade edilebilir.

Bu değere sahip olan topluluğun üyeleri birbirlerini doğrudan tanımasalar bile, aynı estetik ve sanat değeri olan olgu sayesinde birbirlerine bağlanır ve birbirleriyle doğrudan olmasa bile, dolaylı olarak bir ilişki içinde bulunurlar. Dundes’in iddia ettiği gibi böyle bir değere sahip olan topluluğu mutlaka köyde veya taşrada aramak gerekmez. Bu türden bir topluluğu her yerde bulabiliriz ve onu bir millet seviyesine çıkararak, “Türk Halk Bilgisi” (Türk Folkloru) gibi bir olgudan bahsedebiliriz. Bu olguya sahip milleti daha alt gruplara ayırıp, “Ege Bölgesi Halk Bilgisi”, “İzmir Halk Bilgisi” veya “Bornova Halk Bilgisi” gibi daha küçük birimler halinde de ele alabiliriz.

Yine, kendi metni, yapısı, dokusu ve oluştuğu çevre ve şartlara bağlı olarak çok iyi tarif edilmiş halk bilgisi ürünlerinden hareket ederek, halk bilgisinin endüstri veya üniversite çevresi içinde de mevcut olduğunu gösterebiliriz.

Bunun bir örneğini veren Pertev Naili Boratav, maden kömürü ocaklarında oluşan bir inanmayı şöyle nakleder; “*Maden ocaklarında, yeni gelen ameleden, rastladığı zaman suallerine kendi istediği şekilde cevap verenlere yardım eden, aksi harekette bulunanları cezalandıran -bir kazaya uğratmak veya işini üretmemek suretiyle-, adeta kötülük etme hassasına da haiz bir nevi ‘Hızır’ mahiyetinde efsanevi bir şahsiyetin vücuduna inanılır. Maden işçileri cin, peri nevinden bu fevkatabî şahsiyete ‘Kuyunun Arabı’ derler. İnanıldığına göre ‘Arap’ rastladığı ameleye kuyunun kime ait olduğunu sorar ve ‘sana’ cevabını beklermiş. Bu cevabı verenin işini üretirmiş. Kuyunun sahibi diye filan şahsı veya şirketi -yani hakikati- söyleyeni ise muhakkak bir musibete uğratar, cezalandırmış.*” (Boratav; 1942: 3-8).

Boratav tarafından da belirtildiği gibi, ülkemizde kömür madeni işletme işi oldukça yeni bir saha olup, endüstrileşmenin ilk belirtilerindendir. Böyle bir ortamda ortaya çıkan, yukarıda verdiğimiz anlatmanın oluşumu son derece yeni olmakla birlikte, bu inanmayı halk bilgisi ürünü olarak kabul etmek zorundayız. Bu inanmayı metni, yapısı ve oluştuğu çevre, yani bağlamı bakımından değerlendirdiğimizde onun herhangi bir köy veya şehir toplumunda mevcut başka bir inanmadan çok farklı olmadığını görürüz. Dolayısıyla kömür madeni çıkarma mesleğine sahip bir gruba, konu ettiğimiz anlamda halk terimiyle ifade etmeye yarayan ortak neden, madencilerin hepsi veya çoğu tarafından inanılan ve “gelenek” terimiyle ifade ettiğimiz “halk inanmaları geleneği” içinde yer alan bir anlatmanın varlığıdır. Bu anlatmanın halk inanmaları bakımından artistik ve estetik bir değerinin olduğu da açıktır. Bu örneğe yukarıda bahsettiğimiz bilgisayar ve bilgisayar kullananlar hakkında anlatılan yüzlerce fıkrayı da ilave edebiliriz.

Yine üniversite öğrencilerinin kendilerinin konu olduğu pek çok fıkra yanında, üniversite öğrencileri tarafından üretilmiş fıkraları da burada örnek olarak vermek mümkündür. Bu fıkralardan birisi şöyledir; *“Bir grup üniversite öğrencisi Türkçe’nin kullanımı konusunda kendi aralarında tartışır. Öğrencilerden bir kısmı Türkçe’nin içinde batı dillerindeki bazı kelimelerin Türkçe’de kullanılabileceğini savunurken, bir kısmı da bu kelimelerin Türkçe’yi bozduğunu, bunların kullanılmaması gerektiğini savunurlar. Bir karara varamayan öğrenciler Nasreddin Hoca’ya danışmanın uygun olacağını düşünüp, Hoca’ya gidip sorarlar:*

- Hocam, Türkçe’de ‘Evet’ yerine ‘OK.’ demek uygun mudur?

Nasreddin Hoca;

- Herald yani!

diye cevap verir.”

İster bilgisayar uzmanı olsun, ister üniversite öğrencisi, burada önemli olan, bu grupların sahip oldukları mesleki etiket değil, sahip oldukları, anlattıkları veya onlar hakkında anlatılan fıkradır.

Bu tartışmayı şu şekilde bir sonuca bağlayabiliriz. Türk kültür hayatında başlangıçtan itibaren yaratılmış olan Türklere has kültürel tarzlar ve kültür kalıpları, sosyal hayattaki değişmelere uygun olarak yapılan ilavelerle yeni tarzlar ve kalıplar oluşturarak, eskileri geliştirip, bazı değişmelere uğratarak daha sonraki dönemlerde de kendi vadisinde yol almıştır. Buna göre “**Halk**” kavramı, başlangıçtan

itibaren oluşturulan ve içeriği veya kalıbı sürekli yenilenip geliştirilen, gelenek, görenek, inanç ve anlayışını devam ettiren veya devam ettirmeye çalışan bütün grupları, yani milleti içine almaktadır. Bugün de bu kalıplara uygun olarak yeni yaratmalar ortaya koyan ve bu yaratmaları kullanan herhangi bir kişi, bir grup bunları içinde paylaştığında, sosyal statüsü veya mesleki etiketi ne olursa, olsun halk bilimi açısından değerlendirildiğinde, halk kavramı içinde yer alır. Sayılarını tespit edemediğimiz bu kültürel tarzlar, kalıplar ve yapıların oluşturduğu ve oluşturmaya devam ettiği bilgi, “**Halk Bilgisi**”dir. Bu bilgiyi kendine has yöntemlerle ele alan ve inceleyen bilim dalı da “**Halk Bilimi**”dir.

2. Halk Bilgisi Ürünlerinin Bazı Özellikleri:

Halk bilgisi ürünlerinin bazı temel özellikleri üzerinde duran Prof. Dr. Dursun Yıldırım, bu özelliklerden “*Sözlü Olma /oral, verbal/ Özelliği; Geleneğe Bağlılık /tradition/ Özelliği; Çeşitlenme/variant/ Özelliği; Anonimlik /anonymous/ Özelliği; Kalıplaşma /formularization/ Özelliği*” başlıklarını vermekte ve bunları açıklamaktadır (Yıldırım; 1998: 68-69). Hocamızın saymış olduğu bu özellikleri, belli ölçüde farklı bir şekilde adlandırıp, birkaç özellik daha ekleyerek ve de onun görüşlerinden yararlanarak açıklamak yararlı olacaktır. Bunlar, “sözlü, yazılı, görsel ve maddi olma”, “bireye ve topluma ait olma”, “eş metinler ve benzer metinler (varyantlar ve versiyonlar) halinde olma”, “geleneğe bağlı olma”, “ulusal ve uluslar arası olma” ve “sözlü ürünlerde dile bağımlılık”, “kendimiz hakkında ve başkaları hakkında (esoteric/exoteric)” olma şeklinde sıralayabiliriz (Shoemaker:1990: 1-10).

Halk bilgisi ürünlerinin çoğu sözlü olarak yaratılmış, yaratılmakta ve kullanılmaktadır. Halk bilgisi ürünlerinin türlerine ve bu türler içinde yaratılan eserlere genel olarak baktığımızda, büyük bir kısmında sözlü olmanın adeta aslî bir unsur gibi durduğu görülür. Ancak, bunların pek çoğu daha önceki devirlerde ve ağırlıklı olarak 20. yüzyıldan itibaren yazıya geçirilmiş ve geçirilmektedir.

Yazılı olma ise, daha sonraki, yani sözlü olmanın devamı niteliğinde bir özelliktir. İlk şekilleri sözlü olarak yaratılan halk bilgisi ürünlerinin büyük bir kısmı, çeşitli amaçlara bağlı olarak sözlü ortamdan alınıp, yazıya geçirilirken, bir kısmı ise, sözlü şekilleri tür özellikleri bakımından kesinleştikten sonra, yazılı olarak da yaratılmaya başlanmıştır. Örneğin, bazı destanlar, hikâyeler ve türküler bu şekilde, ilk örneklerinin özellikleri kesinleştikten sonra

yazılı olarak da yaratılmışlar veyahut da bu metinlerin, eğer varsa bile, sözlü şekilleri unutulmuş ve artık günümüzde bilinmemektedir.

Bazı halk bilgisi ürünleri ise, söz yanında, görsel olma özelliği de taşırlar. Hatta, halk oyunları, halk tiyatrosu ve bazı uygulamalarda, örneğin yağmur duası gibi uygulamalarda, sözlü olma özelliği kadar görsel olma özelliği de ön plandadır.

Bazı ürünlerde ise maddi olma ön plandadır. Özellikle materyal olarak üretilen ve kullanılan ürünler tamamen maddi özellikleri için üretilirler. Örneğin, el sanatları adı verilen alanda üretilen bir halı, kilim, göz boncuğu vb. gibi ürünlerin en belirgin özellikleri maddi olmasıdır.

Halk bilgisi ürünlerinin bir başka özelliği ise, bireye ve topluma ait olmadır. Genel olarak halk bilgisi yaratmaları, özel olarak da halk edebiyatı yaratmaları “ferdî” ve “anonim” türler olarak ikiye ayrılır. Özellikle halk edebiyatının “ferdî/bireysel türler” başlığı altında da “halk şiiri”nin bazı özel yaratmaları sayılır. Aslında bu yaratmaların hepsi bireye aittir. Bu ürünlerin mutlaka bir ilk yaratıcısı vardır. Ancak, sözlü gelenekte yaratılan ürünlerin büyük bir kısmının yaratıcısının adını zikretme, o ürünün bağlı olduğu geleneğin kendisinde bulunmadığı için, pek çok halk bilgisi ürününün ilk yaratıcısı bilinmez. Bundan dolayı da, pek çok halk bilgisi yaratması için “toplumun ortak yaratması” şeklinde bir kabul veya benimseme söz konusu olur. Halbuki, herhangi bir halk bilgisi ürünü ele alındığında, toplumun veya bir halk grubunun bir araya gelerek; “Haydi bir destan yaratalım, bir hikaye yaratalım, bir fıkra yaratalım” demeleri söz konusu değildir. O halde, topluma ait olmayı, “ilk yaratıcısı veya yaratıcıları unutulmuş veya bilinmeyen” şeklinde tanımlamak yerinde olacaktır. Topluma ait olmanın bilimsel alanda kullanılan şekli ise “Anonim” terimidir. Anonim terimini de aynı şekilde; “ilk yaratıcısı unutulmuş veya bilinmeyen” anlamında kullanmanın doğru olacağını belirtelim. Zaten kelimenin Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan “Türkçe Sözlük”te verilen anlamı da “Adı, sanı bilinmeyen; yaratıcısının adı bilinmeyen (eser)” (Türkçe Sözlük; 1998: 115) şeklindedir.

Halk bilgisi yaratmalarının bir başka özelliği ise, “eş metinler ve benzer metinler” (varyant/versiyon) halinde bulunmadır. Halk bilgisi ürünlerinin ilk metinleri ister sözlü, ister yazılı ortamda yaratılsınlar veya materyal olarak oluşturulsunlar, daha sonra genellikle sözlü olarak ve kısmen de yazılı ve de maddî alanda yaratılanlar görsel olarak nakledilirler. Sözlü, yazılı veya görsel olarak

nakletme sırasında, ki bu metnin yeniden yaratılmasıdır, belli oranda değiştirme olur. Bu değişiklikler, aynı yaratmanın farklı şekillerinin ortaya çıkmasına neden olur ki, bu farklı şekiller “Eş Metin” (Varyant) “Benzer Metin” (Versiyon) olarak adlandırılırlar (Ekici; 1998; Oğuz; 1999b).

Halk bilgisi ürünleri belli bir geleneksel bağlam içinde yaratılırlar ve içinde doğdukları geleneğe bağlıdırlar. Geleneği ortaya çıkaran sebepler var oldukça, yani yaratıcı, dinleyici ve yaratma ve nakletme ortamı bulunduğu sürece, bu ürünler yaratılacak ve geleneğe mensup halk grubunun üyeleri tarafından tekrarlanacaktır. Her halk bilgisi yaratması, içinde doğduğu geleneğin yerel ve ulusal özelliklerini yansıtmaktadır. Bu noktada gelenek terimi üzerinde çok uzun bilgi vermek istemiyoruz, çünkü bu terim daha aşağıda ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Halk bilgisi yaratmalarının çoğu ulusaldır. Yani belli bir ulusal gelenek tarafından ve geleneğin sahibi olan halk grubu tarafından yaratılırlar. Bir destan, bir hikaye, bir masal, bir halk oyunu veya bir halk müziği ürünü genellikle ulusal halk bilgisi yaratması olarak ortaya çıkar.

Kendi geleneksel bağlamlarında yaratılmış bazı halk bilgisi yaratmaları ise uluslar arası bir yayılmaya gidebilir. Şiir halindeki halk bilgisi yaratmalarından pek azı uluslar arası yayılma şansına sahip olurken, maddî alanda yaratılan ve halk edebiyatının da nesir şeklindeki yaratmalarından özellikle masal ve fıkra türleri içinde yaratılanlar, sahip oldukları işlevlerden dolayı, yani temelde eğlendirmek ve öğüt vermek işlevine sahip olduklarından, uluslar arası bir yayılma ve dolaşım şansına sahip olmaktadır. Yine halk bilgisi yaratmaları içinde yer alan motiflerin pek çoğu da uluslar arasıdır. Bu motiflerin, farklı uluslar tarafından ortak olarak kullanılması söz konusudur. Ancak, aynı motiflerin kullanılması, farklı ulusların aynı halk bilgisi ürünleri yaratacağı anlamına gelmez.

Halk bilgisi ürünlerinin, halk edebiyatı içinde de yer alan sözlü ve yazılı olanlarının temel özelliklerinden biri de dile bağımlılıktır. Sözlü ve yazılı halk bilgisi ürünlerinin tamamı değilse bile, büyük bir kısmı, yaratıldıkları dilin temel özellikleri olan, ses, kelime ve cümle yapısı yanında dilin verdiği anlam yapısına bağımlıdırlar. Bu anlamın bir halk bilgisi yaratmasının yaratıldığı ortamda farklı, sözlük anlamının veya yazıya geçirilmiş anlamının farklı olduğunu da göz ardı etmemek gerekir. Bu bağımlılık bu tür yaratmaların “edebiyat” kavramı içinde yer almalarını sağlar. Bütün edebî yaratmalarda olduğu

gibi, sözlü ve yazılı halk bilgisi yaratmalarında da dile bağımlılık çok önemli bir özellik olarak ortaya çıkar. Genelde bütün sözlü ve yazılı halk bilgisi ürünleri yaratıldıkları dile bağımlı olmakla birlikte, özellikle bazı yaratmalar, örneğin halk şiiri kapsamı içinde yer alan yaratmalar, fıkralar, bilmeceler, atasözleri ve tekerlemelerin hemen hepsi dilin özel kullanım yöntemlerine sıkı sıkıya bağlıdır. Hemen bütün sözlü ve yazılı halk bilgisi yaratmalarında sözel dokunun vazgeçilmez bir özellik olduğu görülür. Bu anlamda, bir dilin bütün işlerliğinin sözlü ve yazılı halk bilgisi yaratmalarında kendini hissettirdiğini söyleyebiliriz.

Halk bilgisi ürünlerinin “kendimiz hakkında” ve “başkaları hakkında” olma özelliği ise, bazı ürünlerin doğrudan bizim mensubu bulunduğumuz halk grubunu ilgilendirir, bu grubun beğenilerini, tercihlerini, uygun ve uygun bulmadıklarını, günlük yaşamdaki çeşitli uygulamaları içerirken, ki bunlar kendimiz hakkında (esoteric) özellikleri içerir, bazı halk bilgisi ürünleri ise bizim başkaları hakkında sahip olduğumuz bilgilerden oluşur, ki bunlar başkaları hakkında (exoteric) özellik içerirler (Shoemaker; 1990: 4-5).

Burada üzerinde durmak istediğimiz son özellik “otantik” terimi ve “otantiklik” sorunudur. Türkçe’ye, Fransızca “authentique” kelimesinin alınmasıyla girmiş olan “otantik” kelimesinin anlamı Türkçe Sözlük’te; “Otantik: gerçek olan, gerçeğe veya aslına dayanan, orijinal, mevsuk” (Türkçe Sözlük; 1998: 1702) şeklinde verilmektedir. Kelimenin İngilizce şekli ve anlamı ise “*Authentic: 1. Güvenilir, inanılır, şayan-ı itibar; 2. Gerçek, hakiki, sahici, taklit ve kopya olmayan*”dır (Atalay; 1999: 225). Yukarıda, halk bilgisi yaratmaları “eş metinler” ve “benzer metinler” halinde bulunabilir demiştik. Halbuki, her iki sözlükte verilen anlama göre “otantik” kelimesi “*gerçek, sahici ve kopya olmayan*” anlamlarını içermektedir. Bu durumda, elde ettiğimiz bir metnin “otantik” veya “kopya” olmadığını iddia etmek söz konusu olabilir mi? Yoksa, bir yaratmanın, bir kıyafet veya halk oyununun, veyahut da maddî alandaki bir halk bilgisi yaratmasının kırsal kesimde veya bir köyde yaratılmış olmasından dolayı mı söz konusu ürünün “ilk şekli, gerçek şekli, otantik olanı” olarak kabul ediyoruz? Bize göre, halk bilgisi ürünleri ister maddî alanda yaratılmış olsunlar, isterse “somut olmayan” alanda yaratılmış olsunlar, bir şekilde iç ve dış özellikleri bakımından belli bir değişim ve gelişim kaydederler. Bu değişim sürecinden geçmeyen halk bilgisi ürünü yok gibidir. Değişme ve gelişmenin boyutları ise, her yaratma için farklı seviyelerde olabilir.

Dolayısıyla, çeşitli şekilleri bulunan, eş metin veya benzer metinleri yaratılmış olan halk bilgisi yaratmaları için “otantiklik ölçütünü” temel bir özellik olarak kabul etmek mümkün değildir. Bunun yerine, daha az değişime uğramış, sınırlı bir değişme ve gelişme göstermiş olgularını benimsemek yerinde olur. Örneğin, bir sazın her zaman aynı ağaçtan, aynı uzunlukta, aynı şekilde, aynı tellerle yapıldığını düşünmek doğru olmayacaktır. Bir masal veya hikayenin satır satır her zaman aynı şekilde anlatımı ve aktarımı söz konusu değildir. Aynen aktarım ya ezberleme yoluyla veyahut da yazılı hale getirip dondurmak suretiyle mümkündür. Oysaki, halk bilgisi yaratmaları dinamik bir yapıda olup, anlatıcıları, yaratıcıları, dinleyicileri, seyircileri ve yaratma ortamına bağlı olarak değişmek durumundadır. İşte bu nedenlerden dolayı, “otantik” terimini halk bilgisinin temel özelliklerden biri olarak kullanmak şart değildir.

3. Türkiye’de Halk Bilimi Çalışmalarının Kısa Tarihçesi:

Türk halk bilimiyle ilgili çalışmaların tarihini daha eski dönemlere götürmek mümkünse de, bu konuda ciddi çalışmalar ve özellikle Tanzimat’tan, Cumhuriyete kadar olan devrenin incelenmiş ve konumuzla yakından ilgili olmaması nedeniyle (Yıldırım; 1998: 43-57), Türkiye’de bilimsel anlamdaki halk bilimi çalışmalarının başlangıcını “folklor”un dünyada yeni bir bilim dalı olarak kabul edilmesi ve Türkiye’de benimsenmesinden, yani 20. yüzyılın başından itibaren yapılan önemli çalışmalar çerçevesinde ele alıp, genel bir bilgi vermeyi tercih ediyoruz (Tan; 2000: 22-24).

Her ne kadar “folklor” 1913’ten itibaren Türkiye’de bilim dalı olarak tanınmışsa da, Türk kültürünün temel unsurlarını ortaya çıkarmak amacıyla 1908’de kurulan “Türk Derneği” ve 1911’de kurulan “Türk Ocağı” gibi derneklerin faaliyetleri ve bu derneklerin çıkardığı “Türk Derneği Mecmuası”, “Türk Yurdu Mecmuası” gibi dergilerin faaliyetleri, Türk halk bilimi araştırmalarının ilklerini oluşturabilecek nitelikte olmaları bakımından zikredilmeleri gereklidir (Çobanoğlu; 1999: 27-28).

Ziya Gökalp, Rıza Tevfik ve Mehmet Fuat Köprülü halk biliminin Türkiye’de bir bilim dalı olarak tanınmasını sağlamışlar ve bu sahanın öncüleri olarak kabul edilmişlerdir. Halk bilimini, bir bilim olarak Türkiye’de ilk tanıtan yazı, Türkçülük akımının öncülerinden olan Ziya Gökalp’in “Halka Doğru Dergisi”nde 10 Temmuz 1913’té yayınlanan “*Halk Medeniyeti-I, Başlangıç*” adlı yazısıdır. Ziya Gökalp bu yazısında “folklor” terimine karşılık olarak “halkiyât” terimini

önermiş ve kullanmıştır. Türkiye’de halk biliminin bir bilim dalı olarak tanınmasına öncülük yapan bir başka isim Fuat Köprülü’dür. Köprülü; 6 Şubat 1914’te İkdâm Gazetesi’nde yayınlanan “*Yeni Bir İlim: Halkiyât-Folklore*” adlı makalesinde “folklor” terimini “halkiyât”la birlikte kullanmıştır. Konuyla ilgili önemli bir başka kişi ise Rıza Tevfik’tir. Rıza Tevfik (Bölükbaşı), Peyâm Gazetesi’nin 5 Mart 1914 tarihli edebiyat ekinde “*Folk-lore*” başlıklı yazısında halk bilimini tanıtarak, “folklor” karşılığında “hikmet-i avam” teriminin kullanılmasını teklif etmiştir.

“Folklor” kelimesine, başlangıçtan itibaren, Türkçe bir karşılık arayan bilim adamlarımız “halkiyât”, “hikmet-i avam”, “halk bilgisi”, “budun bilgisi”, “halk kültürü”, “halkbilim”, “halk bilimi” gibi terimleri teklif etmişlerdir. Son yıllarda üniversitelerde “halk bilimi” adıyla bir dersin okutulmaya başlanması, “Türk Halk Bilimi Anabilim Dalları” ve bölümlerinin kurulmasıyla birlikte “halk bilimi” terimi yaygınlaşmıştır. Ancak, Kültür Bakanlığı veya Kültür ve Turizm Bakanlığı ise “Halk Kültürü” terimini anlam genişliği bakımından tercih etmektedir (Tan; 2000: 25).

Türk halk bilimi alanında yapılan ilk önemli derleme ve inceleme faaliyetlerine bakıldığında, bu sahadaki ilk çalışmaların Wilhelm Radloff, Ignacz Kunos, Thedor Menzel gibi yabancı bilim adamları tarafından yapıldığı görülmektedir. Ülkemizde Türk halk bilimi alanındaki ilk bilimsel çalışmalar, ilk tecrübeler olduğu için oldukça yetersiz olsa da, 1908-1920 yıllarına yapılmaya başlanmıştır.

Mehmet Fuat Köprülü, İkdâm Gazetesi’nin 31 Mart 1914 tarihli sayısında yayınladığı “*Destanlarımız*” adlı makalesinde, Türkçülük hareketine bağlı bir başka dernek olan “Türk Bilgi Derneği”nin Türkiyat Şubesi’nin destan derlemeye yönelik faaliyetlerde bulunduğunu ifade etmiş ve bu yolla derlenen bazı ürünleri örneklemiştir. Bu çalışmalar, ülkemizde bilimsel amaçlar ve yöntemlerle yapılan ilk yerli halk bilgisi derleme çalışmaları olmaları bakımından önemlidir. Türk halk bilimi alanında Türkiye’de geniş kapsamlı ve sistemli çalışmalar Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin 1920’de kurulmasından sonra başlamıştır. 1920 yılında “Maarif Vekaleti”ne (Millî Eğitim Bakanlığı) bağlı bir “Hars Dairesi” (Kültür Dairesi) kurulmuş ve çeşitli bölgelerden pek çok halk bilgisi ürünü bu dairenin çabaları sonucunda derlenmiştir.

İstanbul Üniversitesi’ne bağlı olarak, 1924 yılında kurulan “Türkiyat Enstitüsü” Türk halk bilimi alanında, bilimsel araştırmalara dayanan monografiler kazandırmaya başlamış, hazırlanan çeşitli

bilimsel yazılar bu enstitünün yayın organı “Türkiyat Mecmuası”nda yayınlanmış ve söz konusu enstitüde Profesör Mehmet Fuat Köprülü, Türkiye’nin akademik halk bilimcilerini yetiştirmeye başlamıştır. Aynı yıl Ankara’da açılan “Musikî Muallim Mektebi” ve daha önce kurulmuş olan “İstanbul Belediye Konservatuarı” (Darüelhân) Türkiye’nin çeşitli bölgelerinden Türk halk türkülerinin ve oyun havalarının derlenmesi faaliyetine girişmiş ve derlemelerini notalarıyla birlikte daha sonraki yıllarda yayınlanmıştır (Çobanoğlu; 1999: 29).

Türk halk bilimi çalışması yapan ilk halk bilimi derneği, 1 Kasım 1927’de Ankara’da kurulan “Anadolu Halk Bilgisi Derneği”dir. Bu derneğin adı kısa bir süre sonra “Türk Halk Bilgisi Derneği” olarak değiştirilmiştir. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu ve İhsan Mahvi tarafından kurulan dernek, 1929 yılından itibaren İstanbul’da yönetilmiştir. Dernek önce halk bilgisi ürünleri derleyicilerini yetiştirmek ve yönlendirmek amacıyla, 1928 yılında “Halk Bilgisi Toplayıcılarına Rehber” adıyla bir derleme kılavuzu yayınlamıştır. Türkiye’de ilk derleme gezisini veya ilk alan araştırmasını da bilimsel anlamda düzenleyen bu dernek, 1932 yılına kadar “Halk Bilgisi Mecmuası” (1928, I. Sayı), “Halk Bilgisi Haberleri” (19 Sayı) dergilerden başka, on üç kitap ve broşür yayınlamıştır. Türk Halk Bilgisi Derneği 1932 yılının Şubat ayında “Halkevleri”ne devredilmiş, “Halk Bilgisi Haberleri Dergisi” de 121. sayıya kadar Eminönü Halkevi tarafından çıkarılmıştır. Türk Halk Bilgisi Derneği 2 Eylül 1946’da İstanbul’da tekrar kurulmuş, İhsan Hınçer’in gayretleriyle kamu yararına çalışan bir dernek olarak 1979 yılına kadar yaşamış, hatta “Türk Folklor Araştırmaları Dergisi” de uzun süre derneğin yayın organı gibi gösterilmiştir (Tan; 2000: 26).

Atatürk’ün emri üzerine, 1932 yılında “Türk Ocakları”nın yerine kurulan “Halk Evleri” derneği, Türk kültürünü geliştirmek ve yaymak için yaptığı çalışma programına halk bilimini de dahil etmiştir. Millî bir kültür oluşturmada yararlanmak üzere, Türk halk bilgisi yaratmalarının toplanması için yurt çapında örgütlenmiş bu dernek üyeleri, çeşitli bölgelerde çıkardıkları yaklaşık 50’ye yakın dergide, yaptıkları halk bilgisi derlemelerini yayınlamışlardır. Ayrıca dernek, halk bilimi meraklılarına yol-yöntem göstermek üzere kılavuz kitaplar da yayınlamıştır (Çobanoğlu; 1999: 30).

Türk halk bilimi araştırmalarına katkı sağlayan iki kuruluşu daha burada saymak gerekmektedir. 1932 yılında birbirine kardeş olarak, Atatürk tarafından “Türk Dilini Tetkik Cemiyeti” ve “Türk

Tarihini Tetkik Cemiyeti” adlarıyla dernek statüsünde kurulan bu iki kuruluş, daha sonra “Türk Dil Kurumu” ve “Türk Tarih Kurumu” adlarını almıştır. Bu kurumlar esas olarak halk bilimi sahasında çalışmak üzere kurulmuş olmasalar da, özellikle Türk Dil Kurumu, söz derlemeleri sırasında halk bilgisi ürün derlemeleri de yaparak, Türk halk bilimi araştırmalarına önemli katkı sağlamış ve sağlamaya da devam etmektedir.

1938 yılında, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi’nde bağımsız bir “Halk Bilimi (Folklor) Kürsüsü” kurulmuş, bu kürsüde 1938-1948 yılları arasında Pertev Naili Boratav ve asistanları tarafından halk bilimi dersleri verilmiş ve bir halk bilimi arşivi kurulmuştur. Daha sonraki yıllarda, başta Atatürk Üniversitesi olmak üzere, hemen pek çok üniversitede halk bilimi dersleri verilmeye başlanmıştır.

Ankara’da bulunan “Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü”, kurulduğu 1962 yılından beri Türk halk bilimiyle ilgili araştırmalarını günümüze kadar sürdüren kurumlardan biridir. Kültür Bakanlığı’na bağlı olarak, 1966 yılında kurulan “Milli Folklor Araştırma Enstitüsü”, sonraki dönemlerde “Milli Folklor Araştırma Dairesi” ve daha sonra da “Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü” (HAGEM) adıyla Türk halk bilimiyle ilgili çalışmalarını 2003 yılına kadar sürdürmüştür. 2003 yılında “Kültür Bakanlığı” ve “Turizm Bakanlığı”nm “Kültür ve Turizm Bakanlığı” adı altında birleştirilmesiyle bu genel müdürlük de, “Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü”ne devredilmiş ve halk bilimi alanındaki çalışmalar, bu yeni genel müdürlük bünyesinde yapılmaya başlamıştır.

1980 sonrasında Yüksek Öğretim Kurulu’nun üniversitelerin “Halk Bilimi Anabilim Dalı” açmalarına karar vermesiyle, ülkemizdeki pek çok üniversitenin Türk Dili ve Edebiyatı bölümlerinde “Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı” kurulmuş, ayrıca bazı üniversitelerde bağımsız bir bölüm olarak “Türk Halk Bilimi Bölümü” adı altında da bölümler açılmış, akademik anlamda bu anabilim dalları ve bölümlerde Türk halk bilimi dersleri verilmeye başlanmıştır. Yine üniversitelerin Sosyal Bilimler Enstitülerine bağlı olarak “Türk Halk Bilimi Anabilim Dalları” oluşturulmuş ve bu birimlerde halk bilimi alanında lisans üstü eğitimin yüksek lisans ve doktora eğitimleri aşamalarında dersler verilmekte ve sürdürülmektedir. Yine halk biliminin çeşitli konularını içine alan sanat tarihi, geleneksel el sanatları, Türk halk müziği, Türk halk oyunları gibi alanlarda da çeşitli fakülte ve konservatuarlar içinde lisans ve lisans üstü düzeyde

eğitim verilmektedir. Günümüzde Türkiye'deki üniversitelerin pek çoğunda halk bilimi alanında dersler verilmekte ve Türk halk bilimciler yetiştirilmektedir.

4. Halk Bilimiyle İlgili Bazı Terimler:

Halk biliminin tanımı ve çeşitli özelliklerini açıklamaya çalıştığımız bu giriş kısmında üzerinde durulmasında yarar gördüğümüz bazı terimleri de sözlük ve alandaki kullanım anlamları ve çeşitli araştırmacıların verdiği anlamlardan yararlanarak açıklamak uygun olacaktır. Burada yer verdiğimiz terimler sadece Türkçe terimler olup, bunlarla eş veya yakın anlamlı olarak kullanılan, ancak başka dillerden dilimize girmiş olan “örf, âdet, anane ve teamül” gibi terimlerin anlamlarını vermeyi veya tartışmayı gereksiz buluyoruz.

4.1. Töre:

Töre kelimesi, Türkçe bir kelime olup, “türe” sözünden gelmektedir. “Âdet, usul, örf, gelenek, kanun ve âyin anlamlarını taşımaktadır” (Tarama Sözlüğü; 1996: 3871-3874). “Bir toplulukta benimsenmiş, yerleşmiş davranış ve yaşama biçimlerinin, kuralların, gelenek ve görenekleri, ortaklaşa alışkanlıkların, tutulan yolların bütünü. Dar anlamda toplumdaki ahlakî davranış biçimleri” (Türkçe Sözlük; 1998: 2244).

Töreleri; “bir topluluktaki bireylerin uymakla yükümlü olduğu veya içinde yaşadıkları toplum tarafından mutlaka uymasının beklendiği davranışlar bütünü olarak tanımlamak mümkündür.” Özellikle kırsal kesimde yaşayanlar arasında oldukça etkili olan törelere uymayan davranışlar çoğu zaman affedilmez ve bu davranışı sergileyen kişiler çok sert bir şekilde cezalandırılır (Örnek; 2000:128).

Halk bilimi araştırmalarında, töre kavramı içinde yer alan bazı uygulamalar derlenmekteyse de, bunlar hakkında çok fazla yorum yapılmamakta, konu daha çok sosyoloji ve antropoloji bilimleriyle uğraşanların değerlendirmesine bırakılmaktadır. Halk bilimcilerin derleme ve değerlendirme yapması gereken konular arasında töre kapsamı içinde de yer alan uygulamalar bulunmaktadır. Bazı uygulamaların çağdaş hukuk kurallarına uygun olup olmadığı, bunların sürdürülmesinin uygun olup, olmadığı da halk bilimciler tarafından tartışılmalıdır.

4.2. Gelenek:

Halk bilimcilerin tartışması ve değerlendirmesi gereken önemli terimlerden biri de, halk biliminin bir bilim dalı olarak üzerine bina

edildiği gelenek terimi ve bir kavram olarak ifade ettiği anlamdır. Bu kavramın çeşitli sözlük ve araştırmalarda nasıl tanımlandığı hakkında kısaca bilgi verip, terimle ilgili bir değerlendirme yapmayı uygun buluyoruz.

Türkçe Sözlük'te gelenek terimi; *“Bir toplumda, toplulukta eskiden kalmış olmaları dolayısıyla saygın tutulup, kuşaktan kuşağa iletilen, yaptırım gücü olan kültürel kalıntılar, alışkanlıklar, bilgi, töre, davranışlar ve ananeler”* (Türkçe Sözlük; 1998: 831) şeklinde açıklanırken, Sedat Veyis Örnek ise; *“Nitelikleri bakımından genellikle tutucu olan gelenekler aile, hukuk, din ve politika gibi toplumsal kurumlar üzerinde daha etkilidirler; bunlara bakarak bilim ve sanat, geleneklerin daha az etkisi altındadır”* (Örnek; 2000: 126) şeklinde bir açıklamayla, terimin işlev özelliği hakkında bilgi vermektedir.

Yukarıda sınırlı bir gelenek tanımı verilmiş olup, gelenek terimi çok yönlü olarak değerlendirilmemiştir. “Gelenek” terimini halk bilimi anlamında; *“Eskiden beri devam edip gelen, gayri resmi yol ve yöntemlerle kazanılan ve kuşaktan kuşağa aktarılan ve zamanın ihtiyaçlarına göre her kuşakta belli ölçüde bireysel yaratıcılığa ve değişmeye ve de gelişmeye izin veren bilgi, hareket ve materyal ürünleri üretme ve kullanma tarzı”* şeklinde tanımlamak mümkündür.

Bugüne kadar çeşitli sözlüklerde yapılan “gelenek” tanımlarında daha çok “eskilik” ve “aktarma” olguları vurgulanırken, gelenek kavramı içinde asıl vurgulanması gereken “yaratıcılık” ve sınırlı da olsa “değişme” olgularının da bulunduğu pek değinilmemiştir. Oysaki, “gelenek” kavramı içinde, mutlaka vurgulanması gereken önemli unsurlar arasında “yaratıcılık” ve “değişme” yer almaktadır. İlk bakışta “gelenek” ve “değişme” kavramları belki birbirine tezat olarak görülebilir. Ancak; her kuşakta değişen kültürel çevre ve özellikle kültürün teknolojik yönü, kültür içindeki diğer iki birimi; “toplumsal örgütlenme” ve “ideolojik birimleri” de belli ölçüde değiştirmektedir. Teknolojik kısımdaki hızlı değişme, sosyal örgütlenme kısmına biraz, ideolojik kısma ise çok az etki etmekte, ama her halükarda, zincirleme bir reaksiyon halinde az veya çok değişme meydana gelmektedir.

Değişme her zaman iki şekilde meydana gelmektedir. Toplum tarafından benimsenen, toplu yaşamayı kolaylaştıran ve bir toplumun üyeleri tarafından yaratılıp benimsenen ve daha önceki yaratma ve diğer kültürel unsurlarla çatışmayacak şekilde meydana gelen değişme olumludur ve “olumlu değişme”, “gelişme” kavramı ile ifade

edilmelidir. Toplumda halen var olan yaratma ve değerlerle uyuşmayan veya sürekli bir çatışma arz eden nitelikteki bir değişme ise “bozulma” veya “dejenerasyon” kavramları ile ifade edilmelidir.

Gelenek kavramı içinde mutlaka bireysel yaratıcılık ve bireysel yaratıcılığın getirdiği bir değişme ve değişmenin de getirdiği bir gelişme az veya çok var olacaktır. Eğer hiç değişmeden aynı şekilde nakledilmiş ve hiçbir kuşağın bireysel yaratımına izin vermemiş olsalardı, bugün sahip olduğumuz gelenekler birkaç yüzyıl öncesindekilerle tamamen aynı olmak zorunda kalırdı. Halbuki böyle bir durum çok az halk bilgisi yaratması için geçerlidir.

Burada, bazı araştırmacılar tarafından ortaya atılan “icat edilmiş gelenek” kavramı üzerinde durmak yararlı olacaktır. Konuyla ilgili olarak “Gelenegin İcadı” adlı bir kitap yazan Richard Hobsbawm ve Terrence Ranger; tarihini tespit edemediğimiz zamandan beri süren uygulamaları “gelenek”, ilk defa ne zaman ve nerede başladıklarını bildiklerimizi ve de eskilere benzetilerek yapılanları “icat edilmiş gelenek” terimleriyle karşılamayı tercih etmektedirler (Hobsbawm, Ranger; 1983: 1-14).

Bize göre her gelenek belli bir zamanda belli bir yerde, belli bir insan grubu tarafından icat edilmiştir. Bazılarını tarihlerini belirleyemediğimiz için gelenek veya bir kısmını oluşum tarihlerine göre “icat edilmiş” olarak adlandırmak doğru değildir. Burada aklımıza, icat edilmemiş gelenek var mıdır sorusu takılmaktadır.

4.3. Görenek:

Türkçe “görmek” kelimesinden türetilen “görenek” kelimesine sözlüklerde; “*Bir şeyi eskiden beri görüldüğü gibi yapma alışkanlığı*” (Türkçe Sözlük; 1998: 874), “*İnsanların birbirine bakarak yaptıkları şey, âdet, usul, alışılmış olan tarz, hareket*” (Büyük Türk Sözlüğü: 441) gibi anlamlar verilmiştir. Sözlük anlamlarından da anlaşılacağı gibi görenek, bir şeyin görülerek yapma alışkanlığının kazanılmasıyla ilgilidir. Görenekler daha çok uygulama ve maddî alanda üretim ve kullanım tarzlarıyla ilgilidir. Bakmak ve görmek yoluyla elde edilen tarzlar, bu kavramın kapsamı içinde yer almaktadır. Her ne kadar kuşaktan kuşağa bakmak ve görmek yoluyla aktarılma bu kavramda temel düşünce ise de, tıpkı geleneklerde olduğu gibi, göreneklerde de belli bir bireysel yaratıcılık, bireysel yaratıcılığın getirdiği olumlu bir değişim ve değişime bağlı meydana gelen gelişme kaçınılmazdır.

Burada anlamlarını vermeye ve özelliklerini açıklamaya çalıştığımız bu terimler, alanda halk bilgisi ürünlerini derleyen her

halk bilimcinin mutlaka karşılaştığı terimlerdir. Bir halk bilgisi yaratmasının bu terimlerden herhangi biri veya bir kaçı ile aynı anda ifade edildiği de çok sık olarak rastlanan bir durumdur. Bunlardan hangisi ile ifade edilirse edilsin, çeşitli özellikleri ve yaptırım zorunluluğu ve de aktarım yolu gibi özellikleri bakımından, bir halk bilgisi yaratmasının aslında hangi terimle ifade edilmesi gerektiği belirlenebilir. Halk bilimi araştırmacı ve çalışanlarının üzerinde durması gereken bir başka nokta ise, bu terimlerle ifade edilen bir halk bilgisi yaratmasının geçerliliği, kültür yapımız içindeki yeri ve önemi, sürdürülmesinin gerekli olup olmadığının tartışmaya açılmasıdır.

5. Halk Biliminin Kaynakları:

Halk bilgisi ürünlerinin derlenmesi denilince, genellikle sözlü, uygulamalı, görsel, işitsel ve maddî yaratmalar düşünülür. Bu ürünlerin derlenmesinde ise, sadece bunları sözlü olarak aktaran, görsel ve işitsel olarak icrâ eden veya maddî olarak yaratıp, bu yaratmalar hakkında sözlü ve görsel olarak bilgi veren kaynak kişiler değil, aynı zamanda bu bilgilerin daha önceden yazılı hale getirilmiş, geçen yüzyıllardaki durumları hakkında bilgi veren veya bunları yazılı metin haline dönüştürmüş kaynak eserler yanında, maddî alana ait halk bilgisi ürünleri de düşünülmelidir. Buna göre halk biliminin kaynaklarını şu dört grupta toplamak mümkündür:

5.1. Sözlü Kaynaklar:

Halk bilgisi ürünlerinin metinlerini bizzat sözlü olarak aktaran, uygulamaya yönelik, görsel, işitsel ve maddî alandaki halk bilgisi ürünlerinin çeşitli özellikleri hakkında sözlü aktarımda bulunan kaynak kişiler “sözlü kaynaklar” olarak değerlendirilir. Bu kaynakların yaş ve cinsiyet durumları, metnini aktardıkları veya çeşitli özellikleri hakkında bilgi verdikleri halk bilgisi ürününe göre değişmektedir. Ancak, bu kişilerin mutlaka yaşlı olmaları, mutlaka kırsal kesimden veya küçük yerleşim birimlerinden olmaları şart değildir. Belli türlerin sözlü kaynakları olarak belli bir yaşın üzerindeki kişilerin tercih edilmesi, bu kişilerin daha fazla bilgi ve tecrübeye sahip olacaklarının düşünülmesinden kaynaklanmaktadır.

5.2. Yazılı Kaynaklar:

Sözlü ve gösterimci kaynakların sahip oldukları halk bilgisi ürünleri hakkındaki bilgileri yazılı hale getirmiş geçmiş dönemlere ait kaynaklar bu grupta toplanır. Ayrıca, sözlü bir kaynağa dayanmadan doğrudan yazılı olarak üretilmiş halk bilgisi ürünlerinin tür ve şekil

kapsamı içinde kalan yazılı ürünler aynı şekilde değerlendirilmektedir. Önemli bazı yazılı kaynaklar arasında; “Cönkler, mecmualar vakayinâmeler, tarihler, fütüvvetnâmeler, menakıbnâmeler, vilayetnâmeler, hıızırnâmeler, seyahatnâmeler, fahnâmeler, salnâmeler, vakfiyeler, kıyafetnâmeler” vb. sayılmakta olup, konuyla ilgili ayrıntılı bilgi Nail Tan tarafından verildiği için yazılı kaynakların tasnifi ve özelliklerine girmeye gerek görmüyoruz (Tan; 2000: 55-59).

5.3. Görsel Kaynaklar:

Uygulamalı, harekete dayalı ve maddî alandaki halk bilgisi ürünlerinin icrâsını, uygulamasını ve üretimini yapan ve bu ürünler hakkında görsel ve sözlü olarak bilgi verebilen kaynakları bu grupta toplamak mümkündür. Bir geleneğin nasıl icrâ edildiğini, bir oyunun nasıl oynandığını, bir sazın nasıl yapıldığını, bir kilimin nasıl dokunduğunu göstererek aktaran ve anlatan kişileri “görsel kaynaklar” olarak kabul etmek daha yerinde olacaktır.

5.4. Maddî Kaynaklar:

Bu başlık ne kadar tartışmalı olursa olsun, belli halk bilgisi ürünlerinin sözlü ve yazılı âktarımları ve de görsel olarak gösterimi söz konusuysa da, maddî alana ait halk bilgisi ürünlerinin durumu biraz daha farklıdır. Bu alanda derleme yapan bir kişi, bu ürünlerin yaratım ve üretim şekillerini sözlü, yazılı ve görüntü veren kaynaklardan derleyebilirse de, derleme yaparken bizzat ürünlerin kendilerinden örnekler toplamak gerektiğinde, ürünün kendisi bir kaynak olmak durumunda kalacaktır.

Burada yazılı olanın maddî olup olmadığı sorgulanabilir. Yazı mutlaka görsel ve maddîdir, ancak bir cönk veya elyazması bir eserin maddî yapısı değil, içerdiği yazılı bilgi önemlidir. Bu anlamda yazılı olanın maddî olandan farkı açıktır. Diğer taraftan, geleneksel el sanatlarına ait halk bilgisi ürünlerini anlamak için, söz, yazı ve görüntü yanında, ürünün yaratımında kullanılan materyal nitelikler önemli hale gelir. Örneğin; bir “göz boncuğu” veya “nazar boncuğu” incelenirken, sözlü, yazılı ve görsel kaynaklar yanında, maddî olarak da ürünün kendisi, bir cam parçası veya boncuk hamuru kaynak haline gelecektir. Aynı şekilde, yemeni veya diğer giysi parçaları hakkında derleme yapan halk bilimcinin kaynağı da hem bu ürünleri yaratan ustalar, onların sözlü olarak vereceği bilgiler, hem de ürün yapımında kullanılan araçlar ve ürünün bizzat kendisi kaynak haline gelecektir.

I. BÖLÜM

DERLEME VE PLANLANMASI

Halk bilgisi derleme çalışmaları sadece belli halk bilgisi yaratmalarının, belli bir yer ve zamanda, belli kişi veya kişilerden, çeşitli araçlar kullanılarak kaydedilmesinden ibaret değildir. Halk bilgisi yaratmalarının derlenmesi, belli bir bilgi oluşturma ve belli planlama yapılarak gerçekleştirilmelidir. Bir derleme çalışması belli aşamalar halinde gerçekleştirilmesi gereken, her aşamada ciddi bazı sorunları tartışmayı ve bu sorunların çözülmesini zorunlu kılan bir çalışma şeklinde değerlendirilmelidir.

Her ne kadar, amatör bir yaklaşımla, herhangi bir yere gidip bir kaynak kişi bularak veya bulduğumuz herhangi bir kişiyi kaynak kişi olarak kabul etmek ve onun anlattıklarını kaydetmek mümkünse de, iyi bir derleme çalışması gerçekleştirmek için belli soruları mutlaka cevaplamak ve belli hazırlıkları mutlaka yapmak gerekmektedir. Bu bölümde, halk bilgisi derleme çalışmasının ne olduğu ve temel bazı terimlerin anlamları tartışılacak, bir derleme çalışmasının gerekli kıldığı bir planlama üzerinde durulacak ve bazı önemli sorular üzerinde durularak, bu sorular cevaplanmaya çalışılacaktır.

I.1. Derleme Terimleri:

Halk bilgisi derleme çalışmasının nasıl ve nedenlerini tartışmadan önce, halk bilgisi yaratmalarını derlemenin ne olduğunu, bu işi gerçekleştirenlerin ne ad aldıklarını ve özelliklerini, halk bilgisi yaratmalarının kimden derlendiğini ve bu kişilere ne adlar verildiği ve ne tür özelliklere sahip olduklarını kısaca açıklamak yararlı olacaktır.

I.1.1. Derleme Nedir?

Halk bilimciler tarafından çok sık olarak kullanılan “derleme” terimi; halk bilgisi yaratmalarının belli bir zamanda, belli bir yerde, belli bazı araç ve yöntemleri kullanan uzman halk bilimci veya amatör olarak halk bilimine ilgi duyan kişi veya kişilerce, halk bilgisi ürünlerini yaratan, yeniden yaratan, taşıyan, nakleden ve icrâ eden kişilerden sözlü, yazılı ve görsel olarak kaydedilmesi ve maddi ürünlerin toplanması işidir.

I.1.2. Alan (Saha) Nedir?

Alan veya saha terimlerinin asıl anlamı, “*halk bilgisi ürünlerinin yaratılıp, yaşatıldığı yer*”dir. “Alan” veya “saha” adı verilen bu yer, bir şehirdeki herhangi bir mahalle, bir semt olabileceği gibi, bir köy, bir kasaba veya ilçe veyahut da bunların bir kaçı birden olabilir. Bu yerler, halk bilimcilerin halk bilgisi yaratmalarını kaydetme ve toplama, yani derleme işinin gerçekleştirildiği bir mekan olarak belirlendiğinde “*derleme yeri*” olarak adlandırılmaktadır. Derleme tanımında da olduğu gibi, halk bilgisi ürünlerinin yaratılıp, yaşatıldığı ve halk bilimciler tarafından, halk bilgisi yaratmalarının bir kaynak kişi veya kaynak kişiler tarafından aktarılması veya icrâ edilmesi ve icrâ bu aktarım sırasında sözlü, yazılı, görsel olarak bu yaratmaların kaydedilmesi ve maddi ürün örneklerinin toplanmasından dolayı, söz konusu derleme işinin gerçekleştirildiği “alan” veya “saha”, “derleme yeri” şeklinde ifade edilmektedir.

Alanda derleme çalışması dendiğinde, halk bilgisi ürünlerinin derleme yerinin mutlaka bir köy veya kasaba olması, yani kırsal kesimdeki bir yerleşim bölgesi olması gerekmez. Derleme yeri olarak seçilen alan köy veya kent olabilir. Bu alan, birkaç köy veya kasaba olabileceği gibi, bir kentin belli bir mahallesi veya semtleri olarak da belirlenebilir. Bu konudaki tercih, yapılacak olan halk bilgisi derleme çalışmasının amacı ve konusuna göre ortaya çıkacaktır. Halk bilgisi derleme çalışmalarının pek çoğunun kırsal kesimlerdeki yerleşim birimlerinde gerçekleştirilmesi, bu tür yerlerin kültürel yapılarının ve bu yapıların içeriklerinin daha az veya yavaş değişen bir nitelik arz etmesinden dolayıdır. İkinci bir neden de, bu tür yerleşim birimlerinde halk bilgisi derleme çalışması yapmanın daha rahat yürütülebilmesi ve daha az kaynak kullanımını gerekli kılmasından kaynaklanmaktadır. Diğer türlü, derleme çalışmasının şehir ortamında da yapılmasını sakıncalı kılacak hiçbir şey yoktur. Yine bazı konular sadece kent veya endüstri alanlarında derleme yapmayı zorunlu kılacaktır. Derleme yapılacak alanla ilgili olarak belirtilmesi gereken bir başka nokta da, belli halk bilgisi yaratmalarının belli bölge ve yerlere bağımlı olması meselesidir. Konu seçimi, aynı zamanda belli bir yer tercihinin de beraberinde getirecektir. Örneğin, “zeybek” türü halk oyunlarının derlenmesinde, Ege Bölgesi ve bu bölgedeki birkaç şehir ve bu şehirlere bağlı bazı yerler tercih edilmek durumundadır. “Horonlar”ın derlenmesi de Karadeniz Bölgesini, “Halay” derlemesi ise Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgelerinin seçimini beraberinde getirecektir.

1.1.3. Derlemeci Kimdir?

Halk bilgisi yaratmalarını bilimsel inceleme, arşivleme, tanıtma gibi amaçlar doğrultusunda kaynak kişilerden belli bilimsel yöntemler kullanarak kaydeden ve toplayan kişiye “derlemeci” adı verilir. Genel olarak kendi kültürüne ilgi duyan ve bir nedene bağlı olarak bunları kaydeden herkese derlemeci gözüyle bakılması doğru bir yaklaşım olmaz. Derlemecileri iki ana gruba ayırmak mümkündür:

1.1.3.1. Uzman (Profesyonel) Derlemeci:

Halk biliminin belli bir kısmında uzmanlaşmış, belli bir halk bilimi eğitimi almış ve halk bilgisi yaratmalarını bilimsel araştırma ve incelemeler, arşivleme ve tanıtma amaçlarına yönelik olarak bilimsel yöntemlerle derleyen kişiler “Uzman (Profesyonel) Derlemeci” olarak adlandırılırlar. Bugün üniversitelerimizin Halk Bilimi Bölümü ve anabilim dallarında verilen eğitimden geçmiş pek çok kişi uzman derlemeci olarak kabul edilebilir. Yine Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın merkez ve taşra teşkilatlarında görev yapan ve “Halk Bilimi (Folklor) Uzmanı” olarak adlandırılan kişilerin hepsi “Uzman Derlemeci” olarak görev yapmaktadır.

1.1.3.2. Amatör Derlemeci:

Halk bilimi eğitimi almamış, ancak kendi bölgesindeki veya yöresindeki halk bilgisi yaratmalarına ilgi duyan, bu yaratmaları çeşitli amaçlar doğrultusunda kaydedip, toplayan kişilere “Amatör Derlemeci” adı verilir. Bu tür derlemeciler, belli bilimsel yaklaşımlarla derleme yapmadıkları gibi, derleme amaçları ve derledikleri yaratmaları sınıflandırma ve değerlendirmeleri de bilimsel yaklaşımlardan uzaktır.

1.1.3.3. İyi Bir Derlemecinin Sahip Olması Gereken Özellikler:

İyi bir derlemecinin sahip olması gereken özellikleri ele alırken yukarıda tartışılan ve iki gruba ayrılan derlemecilerden birinci grupta yer alan, yani “Uzman Derlemeci”nin sahip olması gereken özellikler esas alınmıştır. Uzman bir derlemecinin özelliklerini şu maddeler etrafında toplayabiliriz:

1. Derlenecek malzemenin özelliklerini tanıyan bir kişi olmalı:

Derlemeci, alan çalışması yapmaya başlamadan önce, halk bilgisi ürünlerinin üretim, yaratım, yapı, şekil, içerik ve işlev özellikleri hakkında bilgi sahibi olmalıdır. Bu ürünlerin tür özelliklerinin neler olduğunu bilmelidir. Halk bilgisinin ister sözel ve

bunların yazılı yaratmaları hakkında araştırma yapsın, isterse halk müziği ve oyunları gibi işitsel ve görsel olanları veyahut da el sanatları vb. gibi maddî yaratmalar üzerinde araştırma yapsın, derlemeci bu yaratmaların çok yönlü olduğunu bilmek ve bu özelliklerin eğitimi almış olmak zorundadır.

Bu özellikler hakkında halk bilimi bölümleri, anabilim dalları veya benzer bilim dallarında, örneğin sanat tarihi, geleneksel el sanatları ve konservatuarlar gibi eğitim birimlerinde halk bilgisi yaratmalarından biri veya bir kaçının çeşitli özelliklerinin öğretimine yönelik dersler verilmektedir. Derlemecinin bu eğitimden geçmiş olması gerekmektedir.

2. Derlemede kullanılacak yöntem bilgisine sahip olmalı:

Derlemeci; halk bilgisi yaratmalarının tür özellikleri yanında, hangi halk bilgisi yaratmasının hangi yöntem veya yöntemlerle derlenebileceğini bilmeli veya yöntem konusunda karar verebilecek bilgi birikimine sahip olmalıdır. Bu bilgi birikimi de “Halk Bilimi” derslerini ve eğitimi almakla mümkündür. Derlemede kullanılan yöntemler ve bu yöntemlerin özellikleri bu kitabın daha sonraki bölümlerinde de açıklanmıştır.

3. Derlemede kullanılacak kayıt araçlarının kullanım bilgisine sahip olmalı:

Derlemeci, uzmanlık seviyesinde olmasa bile, derlemede kullanacağı teyp kaset kaydedici, video kamera, manual veya dijital fotoğraf makinelerinin kullanım özellikleri hakkında temel bilgilere sahip olmalıdır. Bu araçların kayıt süreleri, pil veya batarya özellikleri, en iyi ses kayıt veya görüntü alma durumlarını bilen bir kişi olmalıdır.

4. Derleme sonrasında kullanılan sınıflandırma ve inceleme bilgisine sahip olmalı:

Derlemeci, derlediği malzemelerin sınıflandırmasını rahatlıkla yapabilen, herhangi bir ürünün hangi özelliklerinin ikinci derece önemli özellikler olduğunu bilen ve buna göre bir ürünün hangi tür içinde ve o türün hangi kategorisi içinde yer alması gerektiğine karar verebilecek bilgi ve sınıflandırma birikimine sahip olmalıdır. Yine bir halk bilgisi yaratmasının nasıl incelenmesi gerektiği konusunda da temel bir bilgi birikimine sahip olmalıdır.

5. Derleme yapılacak ortamlarda çalışabilecek fiziksel ve psikolojik özelliklere sahip olmalıdır:

Derleme işinin çeşitli ortamlarda gerçekleştirilmesi söz konusudur. Derleme çalışmasının mutlaka kırsal veya kentsel ortamlarda yapılması gibi bir zorunluluk yoktur. Ancak, derleme nerede yapılırsa yapılsın, derlemecinin fiziksel olarak derleme ortamında rahat hareket edebilmesi gerekir. Her ne kadar bazı türlerin derlenmesinde son derece rahat ve hareket gerektirmeyen bir ortam söz konusu olsa bile, özellikle düğün, bayram vb. gibi, geleneksel uygulamaların derlenmesi çalışmalarında derlemeci oldukça hareketli olmak, uzun süre ayakta kalmak ve uzun süre oturmak gibi durumlarla karşılaşacağından fiziksel olarak bir sorunu bulunmamalıdır.

Derlemecinin psikolojik olarak da farklı ortamlarda bulunma ve bu ortamların çeşitli özelliklerine kısa süreli de olsa uyum sağlama zorunluluğu vardır. Belli ortamlar derlemecinin rahatsız olabileceği bir psikolojik özellik arz edebilir. Derlemeci kırsal veya kentsel kesimde hoşlanmayacağı, beğenmeyeceği ve bulunmak istemeyeceği ortamlara psikolojik olarak dayanabilen, onları beğenmese bile bu duygusunu gizleyebilen veya açığa vurmayan bir kişi olmalıdır.

6. Derlemeci iyi bir iletişim ve ikna becerisine sahip olmalıdır:

Derleme çalışmaları esas itibarıyla, tanıdığımız veya yakın olmadığımız yabancı olduğumuz insanlarla konuşup, onların sahip oldukları bilgilerin aktarımını, icrâsını sağlamak ve bu sırada bu bilgileri kaydetmektir. İyi bir derlemeci, iyi bir iletişim becerisine sahip olmalıdır ki, tanımadığı insanlara, istediği bilgilerin icrâ ve aktarımını yaptırabilsin ve bunların kaydedilmesi için izin alabilsin.

I.1.4. Kaynak Kişi Kimdir?

Halk bilgisi yaratmaları, bu yaratmaları üreten ve yaşatan topluma aittir. Toplum içinde bu yaratmaların bazen bütün özellikleri, bazen de sadece adları veya belli özellikleri herkes tarafından bilinir. Toplumun üyesi olan herkes bu yaratmaları bütün yönleriyle bilmese de, en azından onları kendine ait kabul eder. Örneğin, bir zeybek oyununu Ege Bölgesi'nde yaşayan herkes aynı derecede oynayamaz ve oyunun bütün hareketlerini tam olarak bilemez.. Aynı şekilde, Nasreddin Hoca fıkralarını da herkes aynı derecede bilmez ve anlatamaz. Ancak, bu oyun veya fıkraları bilmemek, onları icrâ edememek onların sahibi ve onları oluşturup, sürdüren geleneğin ve o geleneğin sahibi olan toplumun bir üyesi olmaya engel değildir.

Burada önemli olan benimsemedir. Herkesin icrâ edebildiği veya en azından dinleyici veya seyircisi olmaktan zevk aldığı belli halk bilgisi yaratmaları vardır. Halk bilgisi ürünlerini ilk defa yaratan, yeniden yaratıp nakleden, gerekli durumlarda bunların bütünü veya ana özelliklerini aktarabilen veya icrâ edebilen ve de bunların derlemeciler tarafından yazılı, sözlü ve görsel olarak kaydedilmesi için sunumunu yapabilen kişilere “Kaynak Kişi” adı verilir.

I.1.4.1. Kaynak Kişiler:

Yukarıda tanımını ve genel özelliklerini verdiğimiz kaynak kişileri iki ana gruba ayırmak mümkündür:

I.1.4.1.1. Usta (Profesyonel) Kaynak Kişi:

Bazı kaynak kişiler belli bazı halk bilgisi ürünlerinin yaratım ve aktarımında ustalaşmış ve hatta bu işi kendilerine bir meslek edinmiş olabilirler. Bu tür kişiler icrâ ettikleri halk bilgisi ürünlerinin hem yaratıcısı ve hem de aktarıcısı olarak karşımıza çıkarlar. Her ne kadar kendi içlerinde, ustalık dereceleri bakımından bir sınıflandırmaya tâbi tutulmaları söz konusuysa da, bir alt gruptaki “Amatör” kaynak kişilere göre, bu usta kaynak kişilerin hepsini aynı adla adlandırmak yerinde olacaktır. Örneğin, halk hikâyelerinin yaratım ve aktarımında “âşık” adını alan ve kendilerince bir geleneğe sahip usta kaynak kişiler vardır. Yine halk şiirinin ustalarına belli yerlerde rastlamak söz konusudur. Aynı şekilde, belli el sanatları konusunda usta kişiler vardır. Bu türden, halk bilgisinin bazı türlerini yaratma ve icrâ etmede uzmanlaşmış kişileri “Usta (Profesyonel) Kaynak Kişi” olarak adlandırmak yerinde olacaktır.

I.1.4.1.2. Amatör Kaynak Kişi:

Halk bilgisi yaratmalarının aktarımında karşılaştığımız kaynak kişilerin büyük bir kısmı “Amatör” kaynak kişilerden oluşmaktadır. Her ne kadar bu grupta yer alan kaynak kişiler de farklı derecelerde sınıflandırılmak durumundaysa da, bu tür bir sınıflandırma çok uzun bir çalışma gerektirdiği için yapılmamıştır. Bu nedenle biz de, bu grupta yer alan kaynak kişilerin genel bazı özelliklerini vermekle yetinmek durumundayız.

Amatör kaynak kişiler her hangi bir halk bilgisi ürününü yaratmaktan çok, bu yaratmaları tekrarlayan, aktaran ve yayan kişilerdir. Bunlar, usta kaynak kişilerden gördüklerini, duyduklarını ve öğrendiklerini kendi yeteneklerine bağlı olarak tekrarlayabilmek ve tekrarlama sırasında kendi aktarım özelliklerini sınırlı olarak halk

bilgisi ürününe dahil eden kişilerdir. Örneğin, bir halk hikâyesini âşıklardan dinleyip, onu belli seviyede anlatabilen, bir halk oyununu ustalardan gördüğü şekle benzer bir şekilde oynamaya çalışan, geleneksel bir uygulamayı yine ustalardan öğrendiği şekilde icrâ etmeye çalışan kaynak kişiler hep birbirine benzerdir. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, bazı amatör kaynak kişiler diğerlerine göre daha iyi icrâcı ve aktarıcı olabilirler. Bir halk bilimci, karşısındaki kaynak kişinin hangi seviyede olduğunu, kaynak kişinin aktarım ve icrâ yeteneğine, seyirci ve dinleyicinin bu kaynak kişiye gösterdiği tepkiye ve kaynak kişinin aktardığı ve icrâ ettiği ürünün kendisi ve bu ürünün tür özellikleri hakkındaki bilgisine göre karar verebilir.

I.1.4.2. Kaynak Kişinin Seçimi:

Bu konu kitabın daha alt kısımlarda üzerinde durulması gereken bir konu gibi görünmesine rağmen, bu konuya kaynak kişi tanımından hemen sonra yer vermenin daha uygun olacağı düşüncesiyle, kaynak kişinin seçimi konusuna burada yer vermeyi uygun bulduk. Genel olarak bir halk bilgisi ürününün içinde yer aldığı bir tür ve bu türün herhangi bir derleme alanı içinde icrâ edici pek çok kaynak kişisi olabilir. Bazı türlerde ise sınırlı sayıda kaynak kişi söz konusudur. Derlemecinin, kaynak kişi tercihi daha çok derlemenin amacına uygun olarak belirlenmesi gereken bir konudur. Çoğu derleme çalışması asıl amaç olarak en iyi “metni” hedef aldığı için, doğal olarak tercih de en iyi kaynak kişiye yönelik olmakta, en iyi kaynak kişi belirlenmesi ise derlenecek türün o yörede bulunan ve bilinen en usta kaynak kişisine derlemeciyi yöneltmektedir. Eğer birden fazla usta kaynak kişi varsa bunlar içinde en iyi olarak tanımlanan kişi tercih edilmektedir. Burada birkaç noktayı aydınlatmak yerinde olacaktır.

Her derleme mutlaka en iyi metni elde etme çalışmasına yönelik olmamalıdır. Metni esas alan bir çalışma yapılsa bile, aynı metnin farklı kişiler için ne anlam ifade ettiği, metnin nasıl değiştiği, nasıl yorumlandığı gibi sorulara da cevap verebilmek için usta kaynak kişiler yanında, amatör kaynak kişilere de başvurulmalı, derlemeye onlara da yer verilmelidir. Böylece “eş metin” (varyant) ve “benzer metin” (versiyon) sorunu da önemli ölçüde çözümlenebilecektir.

Kaynak kişi seçiminde genellikle yaşlı kişilere başvurulduğu halk bilimciler tarafından bilinmektedir. Yaşlı kişilerin halk bilgisi yaratmalarının muhafaza edilmesi ve aktarımındaki önem ve yerleri doğru olmakla birlikte, kaynak kişilerin mutlaka yaşlılardan oluşması

gibi bir şart söz konusu değildir. Tabii ki, yaşlılar daha deneyimlidir ve ayrıntıları çok daha iyi bilebilirler, ancak olgunluk çağındaki pek çok kişi de belli halk bilgisi yaratmalarının icrâsı hakkında bilgi sahibidir. Üstelik yaşlı kaynak kişilerde unutkanlık ve karıştırma olgusu çok sık rastlanan bir durumdur. Buna karşılık genç kaynak kişiler daha sağlıklı ve anlaşılır bir aktarım ve sunum yapabilirler. Bu noktada derlemeci “eski” kavramıyla hareket edip, etmediğini ve sadece bu kavramdan dolayı yaşlı kaynak kişilere başvurup, vurmadığını tartışmalı ve buna göre karar vermelidir.

Kaynak kişi seçiminde üzerinde durulması gereken bir diğer husus da “cinsiyet” meselesidir. Özellikle ülkemizde, derlemecinin cinsiyet durumu, kırsal kesimde yapılan derleme çalışmalarındaki kaynak kişi seçiminde cinsiyet konusunu da ön plana çıkarmaktadır. Köy ortamında derleme yapan bir erkek derlemecinin, kadın ve kız kaynak kişilerden derleme yapabilmesi, eğer akrabalık, yakın dostluk ve arkadaşlık veya komşuluk gibi durumlar söz konusu değilse, oldukça zor ve hatta hiç mümkün değildir. Böyle durumlarda derlemecinin, özellikle de erkek derlemecilerin, karşı cinsten derleme yapma şanslarının çok az olduğunu bilmeleri ve kendilerine yardımcı olmak üzere karşı cinsten bir derlemeciyle birlikte çalışmaları gerekmektedir. Kadın derlemecilerin kaynak kişilerle görüşme veya derleme ortamlarına girme konusunda erkeklere göre daha rahat olabildiklerini söyleyebiliriz. Kırsal kesimlerde yapılan derleme çalışmalarında genellikle erkeklerin derleme amacıyla orada bulunan bir kadın derlemeciye bilgi vermemeleri çok az rastlanan bir durumdur. Ancak, erkek bir kaynak kişinin, kadın bir derlemeciye bilgi aktarımı veya sunum yapması durumunda da belli bazı değiştirmeler olacağı, yaratılan veya sunulan metindeki cinsiyetle ilgili kısımların metinden çıkarılacağı veya değiştirileceği göz ardı edilmemelidir. Ayrıca kaynak kişilerin repertuarlarının tamamını aktarmama yoluna başvurmalarının söz konusu olabileceğini de belirtmek gerekir.

Kaynak kişi seçiminde dikkat edilmesi gereken bir başka nokta, ilgi çekmek, kendini göstermek veya beğendirmek isteyen kişilerin durumudur. Aslında kaynak kişi olma özelliğine sahip olmasalar veya amatörler içinde bile belli bir konuma sahip olmasalar, da bazı kişiler, örneğin sesini güzel zanneden, kendini sinema sanatçılara benzeten kişiler derleme çalışmaları sırasında oldukça sık karşılaşılan kişilerdir. Bu türden kişileri “yanıltıcı” olarak adlandırmak yerinde olacaktır. Kendi seslerinin veya görüntülerinin

kaydedilmesinden hoşlanan bu kişilerin çabuk bir şekilde iknâ edilmesi ve derlemede gerçek kaynak kişilerle temasa geçilmesi gerekir. Aksi takdirde, bu yanıltıcı kişiler derlemecinin hem malzeme, hem de zaman israf etmesine yol açacaktır.

İyi bir kaynak kişi, kendi çevresinde belli halk bilgisi ürünlerini geleneksel ortamlarda icrâ eden ve bu özelliği bakımından içinde yaşadığı toplumun ilgi ve takdirini toplayan, belli halk bilgisi ürünlerini icrâ ve aktarımda zorlanmayan ve bu ürünün çeşitli özellikleri hakkında bilgi sahibi olan erkek veya kadındır.

1.2. Derlemenin Planlanması:

Uzman bir derlemeci, derleme çalışmasına başlamadan önce bazı soruları tartışmalı, bu soruları cevaplamalı ve elde ettiği bulgulara göre bir planlama yapmalıdır. Planlama aşamasında cevaplanması gereken temel sorular; “neyi, neden, ne zaman, nerede ve nasıl derleyeceğim” sorularıdır. Bu sorular genel olarak aşağıda ayrıntılı olarak tartışılmışsa da, bunları bir “proje” çerçevesinde ele almak, yapılacak halk bilgisi derleme işini bir projeye dönüştürmek daha yerinde olacaktır. Bu amaçla, önce bir projenin ana gerekçeleri hakkında bilgi verip, projeyle bağlantılı olarak yukarıdaki soruları tartışmak yerinde olacaktır.

1.2.1. Proje Hazırlama:

Bir derleme çalışmasının bir proje şeklinde hazırlanması, araştırmamanın her aşaması için büyük bir kolaylık sağlayacaktır. Profesyonel anlamda yapılacak bir derleme çalışması, esas itibarıyla, bir proje şeklinde düşünülmeli, bütün hazırlık ve çalışmalar da bu çerçevede gerçekleştirilmelidir. Proje tasarımı, önce taslak hazırlanmalı, planlama ile ilgili sorular cevaplanmalıdır. Buna göre; projenin adı, konusu, amacı, nerede gerçekleştirileceği, ne kadar süreceği, kimlerle gerçekleştirileceği, ne tür malzeme gerektiği, sonuçlarının uygulanabilirliği veya bilimsel anlamda getireceği yarar ve son olarak da maliyeti belirtilmek zorundadır. Gerek üniversitelerde, gerekse kamu kurum ve kuruluşlarında yapılacak araştırmaların geneline yönelik “Araştırma Projesi Başvuru Formu” adı altında, hazır proje taslakları veya bir araştırmamanın proje şekline dönüştürülmesinde belirtilmesi gereken esasları gösteren formlar mevcuttur. Konuyla ilgili olarak Ege Üniversitesi tarafından kullanılan bir “Araştırma Projesi Başvuru Formu”nu, bazı kısımlarını kısaltarak, örnek olarak kullanabiliriz (<http://bilmuh.ege.edu.tr>).

	T.C EGE ÜNİVERSİTESİ BİLİMSEL ARAŞTIRMA PROJESİ ÖNERİ FORMU (Bu form; diskette ve beraberinde 2 kopya ile ilgili Alt Komisyona iletilecektir)	İdari ve Mali İşler Daire Başk. tarafından doldurulacaktır. Proje No : _____ Tarih : / /200..
Proje/Çalışma Adı		
Anahtar Sözcükler :		
Proje Yöneticisi (Özgeçmiş ve Yayın Listesini Ekleyiniz) a. Adı ve Soyadı - Ünvanı : b. Kuruluşu, Bölümü ve Adresi :	Tel	Fax
Projenin Yürütüleceği Araştırma Birimi : a. Adı ve Adresi : b. Mevcut Altyapı :	E-mail	
Projenin Üniversite Dışı Destekleri (Destek Belgesini Ekleyiniz) :		
a. Destekleyen Kuruluş: b. Destek Türü :	c. Destek Miktarı : d. Verildiği Tarih : e. Süresi :	
Proje Personeli		
Adı ve Soyadı - Ünvanı :	Çalıştığı Birim	
Projenin Yöneticisi : Adı, Soyadı, Ünvanı : Tarih : İmza :	Proje Yöneticisinin Çalıştığı Kuruluşun Onayı : Adı, Soyadı, Ünvanı : Tarih : İmza :	
Proje/Çalışma Adı		
Projenin Yüz Kelimelik Özeti :		
Başlama Tarihi :	Bitiş Tarihi :	Süresi :
PROJENİN BÜTÇESİ	Üniversite Desteği	Destekleyen Kuruluşlar ve Destek Miktarları
Yolluklar		
Hizmet Alımları		
Tüketim Malzeme Alımları		
Makine-Tecchizat ve Alımları		
TOPLAM ÖDENEK		
BÜTÇE GEREKÇELERİ		
PROJEYE İLİŞKİN BİLGİLER		
1. Amaç :		
2. Projenin Konusu ve Kapsamı :		
3. Kullanılacak Yöntem :		
4. Araştırma Konusunun Dünya ve Türkiye'deki Durumu :		
5. Beklenen Yararlar ve Sonuçların Uygulanabilirliği :		

Bir proje haline dönüştürmenin pratik anlamda yararları yanında, ister üniversite ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarınca ve isterse özel kurum ve kuruluşlarca desteklenmesini sağlamak mümkün olacaktır. Halk bilimi alanında çalışanların çok fazla müracaat etmedikleri bu yöntem, yani özel kurum ve kuruluşlardan ve son zamanlarda ülkemizde ve dünyada etkinliğini artıran sivil toplum kuruluşlarının desteğini almak, gerekirse bu tür kuruluşlarla işbirliği içinde derleme çalışması yapmak son derece önemlidir. Ülkemizin Avrupa Birliği'ne girmeye çalıştığı şu günlerde, her araştırmanın bir proje şekline dönüştürülerek AB araştırma fonlarından yararlanmak da bir zorunluluk haline gelmektedir. Buna göre, derleme çalışmalarının projelere dönüştürülmesi, geniş katımlı projeler olması durumunda ciddi kaynaklara sahip olunacağı ve böylece daha iyi araştırmalar yapılabileceği göz ardı edilmemelidir.

1.2.2. Neden Derleyeceğim?

Bir halk bilgisi derleme çalışmasının, ister bir proje halinde planlanması aşamasında ve isterse bir projeye bağlı olmadan yapılsa bile, ilk olarak bu derlemenin nedeninin açıklanması gerekmektedir. Derleme çalışmasının nedeni ortaya koymak, aynı zamanda bu çalışmanın amacını ortaya koymak olacaktır. Bu konu aşağıda amaç kısmında tartışılmış olmakla birlikte, Amerika Birleşik Devletleri'nde derleme konusunda son zamanlarda yeni bir çalışma hazırlamış olan Bruce Jakson'un "Fieldwork" adlı kitabında verilen birkaç cevabı paylaşmak yararlı olacaktır. Jackson, "neden derleme" sorusuna genellikle üç cevap aldığını belirtir ve şöyle devam eder; İlki; "*Halk Bilimi dersinden iyi bir not almak için derleme yapmak zorundayım.*" İkicisi; "*Halk Bilimci ve antropologların verdiği yaygın bir cevap olup, bu bilgiler kaybolmadan onları muhafaza altına almalıyım.*" Ve üçüncüsü de; "*Bu insanların yaptıklarına ilgi duyuyorum. Çoğu halk bilimcinin asıl hareket noktası da budur.*" (Jackson; 1987:18-19).

1.2.2.1. Derlemenin Amacı:

Burada tartışılması gereken temel sorun, derlemenin amacının ne olduğudur. Derlenecek olan halk bilgisi ürünlerinin neden ve kim için derlenmesi gerektiği, derlenecek malzemenin nerede, nasıl ve ne için kullanılacağı tartışılmak zorundadır. Derleme sonunda elde edilecek yaratmalar tanıtım için mi kullanılacak? Halk bilgisi yaratmaları metin yayını için mi kullanılacak? Bu yaratmalar belli bir bilimsel çalışmada veya bir tezin kanıtlanmasında mı kullanılacak?

Sadece koruma ve buna bağlı olarak arşivlemek amacına yönelik bir derleme mi yapılacaktır?

Derleme çalışmalarının yönlendirici noktası “amaç”tır. Bir çalışmanın amacı belli bir kuramsal düşüncenin ispatlanması olabilir. Bu amaç, kullanılacak yöntemi ve araştırılacak malzemenin kimliğini de ortaya koymaya yarayacaktır. K. Goldstein’in da belirttiği gibi, amatör derlemeciler çoğunlukla bir tez veya kuramdan çok, belli veya bulabildikleri malzemeyi kaydetme işiyle ilgilenir ve derleme olarak da bunu görürler (Goldstein; 1977: 10-12). Uzman halk bilimciler ise, alana çıkmadan neyi, neden derleyeceklerini belirlemek zorundadırlar.

Türkiye’de yapılan halk bilgisi derleme çalışmalarında “kaybolmadan kaydetmek”, “bitmeden derlemek” düşüncelerinden hareketle bir amaç belirlemesi yapıldığı ve bunların dışında, özellikle üniversitelerde çalışanların belli yöre ve bölgelerde bulunan halk bilgisi türlerinden biri veya bir kaçını toplayıp, bunları incelemek amaçlı derleme çalışması yaptıklarını, ayrıca öğrencilerin de kendilerine verilen ödevleri tamamlamak amacına yönelik olarak çalışma yaptıklarını, bunların dışındaki derlemecilerin ise, tamamen amatör bir düşünceyle hareket edip, tespit ve tanıtım amacıyla derleme çalışmalarına giriştiklerini söylemek mümkündür. Bu amaçların birbiriyle bağlantılı olabileceğini de göz ardı etmemek gerekir.

Bir derleme çalışması; kuramsal bir düşüncenin ispatlanmasına yönelik malzeme temini, belli halk bilgisi yaratmalarının bir bölgede bulunup bulunmadıklarının, yoğunluk durumlarının, yaratıcı ve icracılarının ne olduğunu ve sosyal bağlamlarının tespiti, halk bilgisi yaratmalarının değişme, gelişme ve bozulma sorunlarına göre değerlendirilmesi, tükenmekte olan geleneksel bağlamların ve bu bağlamların yarattığı ürünlerin örneklenmesi, bölgeler arası ürünlerin karşılaştırılması, belli halk bilgisi ürünlerinin eğitim ve öğretimde kullanılması, bazı halk bilgisi ürünlerinin çeşitli sanat ve sanatçı grupları tarafından yeniden işlenerek farklı ve “üsluplaştırılmış bir seviyeye” çıkarılması, belli bir bölgenin tanıtımının yapılması, belli halk bilgisi yaratmalarının çeşitli ticarî alanlarda kullanımı gibi amaçlardan biri veya bir kaçına yönelik olarak yapılabilir. Bu amaçlara; arşiv kurma, müzede sergileme, okul veya özel gruplarda yaygınlaştırma ve benimsetme, televizyon ve diğer iletişim araçları vasıtalıyla daha yaygın hale getirme gibi amaçlar da eklenebilir. Bu amaçlardan biri veya bir kaçından hareket ederek bir konu belirlemesi yapmak, hem kaynakların iyi belirlenmesi, kullanımı hem de bölgenin ve yöntemin belirlenmesinde sağlıklı karar vermeyi sağlayacaktır.

1.2.3. Ne Derleyeceğim?

Bir halk bilgisi derleme çalışmasının planlama ve projelendirilmesi sırasında, hangi halk bilgisi ürünlerinin derlenmesi gerektiği, araştırmanın konusunun ne olacağı belirlenmek zorundadır.

1.2.3.1. Konu Belirleme:

Konu belirlemede, yukarıda da belirtildiği gibi, derleme çalışmasının amacı yönlendiricidir. Bu amaca yönelik olarak belirlenecek konuyla beraber, konuya göre yer ve zaman, harcanması gereken para, bu parayla alınabilecek araç ve gereçler, oluşturulacak ekip gibi hususlar da belirlenecektir.

Konu belirlemede önemli olan unsurlardan biri halk bilgisi ürünlerinin türü ve bu türü oluşturan geleneğin yaratıldığı ve yaşatıldığı bağlamla ilgilidir. Başka bir ifadeyle söylemek gerekirse, derlenmesi düşünülen halk bilgisi ürününün türü, aynı zamanda seçilecek yöreyle de ilgili olduğu için, seçilecek konunun derleme yapacağımız yörede mevcut geleneksel bağlama sahip olması gerekir.

Konu belirlemede dikkate alınması gereken bir diğer nokta da, daha önce yapılmış araştırmalarla ilgilidir. Bazı konular daha başka araştırmacıların da dikkatini çekmiş ve bizim derlemek istediğimiz ürünler daha önce derlenmiş olabilir. Her ne kadar her derleme çalışması aynı halk bilgisi ürünlerinin farklı seviyelerde kaydını sağlayabilecekse de, yakın zamanda bir derleme çalışmasının yapıldığı bir yer ve konuda yeni bir derleme çalışması yapmak çok fazla farklılık yaratmayacağı ve aynı soruları cevaplamak durumunda kalan kaynak kişilerin pek fazla ilgisini çekmeyeceği için, belirleyeceğimiz konuyla ilgili olarak daha önce yapılmış derleme çalışmalarının durumunu da araştırmak ve konuyu buna göre belirlemek yararlı olacaktır. Bir derlemeci, halk bilgisi ürünlerinden birini veya pek çoğunu derleyebilir. Bu ürünler genel olarak:

Yazılı Ürünler: Bazı halk anlatmaları yazıya geçirilmiş olabilir.

Sözlü Ürünler: Halk anlatmalarının çoğu bu gruptadır.

Görsel Ürünler: Halk oyunları ve seyirlik oyunlar gibi bu gruptadır.

İşitsel Ürünler: Halk müziği ve müzikle birlikte icrâ edilen ürünlerdir.

Maddî Ürünler: Halk sanatları ve materyal alandaki ürünlerdir.

Halk bilgisi yaratmalarıyla ilgili sorular kısmında, bu ürünlerin hangilerinin derlenmesine karar verileceğine dair bilgi edinilebilir. Bütün bunların ışığı altında yapılacak konu belirlemesini iki ana gruba ayırmak mümkündür.

I.2.3.1.1 Tek Konulu Derleme Çalışması:

Bir halk bilgisi derleme çalışmasının tek bir halk bilgisi türüne ait ürünleri tek bir yer veya birkaç yerde derlemeyi tercih eden çalışmalar “tek konulu derleme çalışması” olarak adlandırılır. Konu olarak tek bir türe ait ürünlerin seçilmesi durumunda, zaman ve kaynak kullanımı açısından daha rahat hareket etmek söz konusu olacaktır. Örneğin bir yörenin masalları veya türküleri, halk oyunları veya materyal alandan bir tür, derlemenin konusu olarak seçilebilir.

I.2.3.1.2. Çok Konulu veya Genel Derleme Çalışması:

Bir derleme çalışmasının, tek bir halk bilgisi türüne ait ürünler üzerinde yoğunlaşmak yerine; bir bölge, bir yöre, bir semt, köy veya kasabanın bütün halk bilgisi yaratmalarını konu edinmesi mümkündür. Böylesi kapsamlı derleme çalışmalarına “çok konulu” veya “genel derleme” çalışması adı verilmektedir. Tek bir yerleşim birimindeki bütün halk bilgisi ürünlerinin bu tür çalışmalarda konu olarak seçilmesi yanında, birbirine yakın birkaç yerleşim birimi de çok konulu bir çalışmanın konusu olabilir. Bu tür çalışmalar, tek konulu derleme çalışmalarına göre, daha fazla kaynak, araç ve gereç, çalışan kişi sayısı ve zaman gerektirecektir.

I.2.3.2. Konunun Sınırlandırılması:

Derleme çalışması ister tek konulu, isterse çok konulu olsun, mutlaka belli bir kaynak, araç gereç ve alanda ve alan sonrası sınıflandırma ve inceleme işinde çalışacak kişiyi gerektirecektir. Konu belirlemede bütün imkanların çok iyi hesaplanarak kullanılması gerekmektedir. Konu sınırlamasını gerektiren noktalar ise, derlemenin amacı, derleme yapılacak halk bilgisi ürünlerinin bölgedeki durumu, bölgenin genişliği, sahip olunan kaynak ve zaman ve de daha önce yapılmış araştırmaların durumuna göre yapılmalıdır.

I.2.4. Nerede Derleyeceğim?

Halk bilgisi ürünlerini derleme çalışmasının planlanmasında, amaç ve konuyla birlikte ele alınması gereken önemli bir konu da bu çalışmanın gerçekleştirileceği yer, yani alana (saha) seçimi meselesidir. Kuramsal olarak bir derleme çalışmasının her yerde gerçekleştirilebileceği kabul edilirse de, “alan”, “saha” ve “derleme yeri” gibi adlarla adlandırdığımız bir yerin belirlenmesi, neden ve ne derleyeceğim sorularının cevaplanması kadar önemlidir.

1.2.4.1. Alanın Belirlenmesi:

Bu soru, derlemede iki noktayı aydınlatacaktır. Bunlardan birincisi ve daha önemlisi, söz konusu halk bilgisi ürünü veya ürünlerinin yoğun olarak bulunduğu yer veya bölge ile ilgilidir. Bilindiği üzere halk bilgisi ürünlerinin büyük bir kısmı ilk şekilleri itibarıyla sözlü, görsel ve maddidir. Bu özellikleri bakımından da rahatlıkla taşınabilir veya farklı ortamlarda icrâ edilebilir. Ancak, bazı halk bilgisi ürünlerinin daha yoğun olduğu ve gelenek olarak sürdürüldüğü yerler söz konusudur. Örneğin; halk hikâyesi derlemek için Trakya veya Karadeniz bölgelerini derleme yeri olarak tercih etmek doğru olmayacaktır. Çünkü, bu bölgelerde söz konusu halk bilgisi ürünleri geleneksel bağlamını kaybetmiş ve bu ürünlerin yaratıcı, aktarıcı veya icrâcıları büyük ölçüde bu bölgelerde bulunmamaktadır. Oysaki, Doğu Anadolu ve Akdeniz bölgelerinin belli yörelerinde halk hikâyesi anlatma geleneği oldukça canlı bir şekilde günümüzde de yaşamaktadır. Halk hikâyesi derlemek isteyen bir derlemecinin tercihi bu geleneğin halen yaşatıldığı yer olacaktır.

Derleme yeri, tercihen geleneğin sürdürüldüğü bölge olarak belirlenmekle birlikte, bu geleneğin temsilcileri yapay bağlamlara davet edilmek suretiyle de derleme yapılabilir. Ancak elde edilen ürünlerin kalitesi farklı olacaktır. Nerede sorusunu, nasıl bir yöntem kullanılacak sorunuyla ilgili olarak da düşünmek gereklidir. Çünkü, kaynak kişilerden, söz konusu halk bilgisi ürünlerini kaydetmenin farklı ortamlarda gerçekleştirilmesi söz konusu olacaktır. Bu ikinci nokta, daha çok alanda kullanılacak yöntemle ilgili bir mesele olmakla birlikte, derlemeci belli ortam tercihlerini de önceden belirleyebilir. Masal derlerken sadece anlatıcı ve derlemecinin bir arada bulunduğu ortam veya dinleyicilerin de bulunduğu bir ortam tercih edilebilir. Aynı şekilde, açık havada veya kapalı alanda kayıt tercihi söz konusu olduğu gibi, doğal ortamlar yerine, derlemecinin sağlayacağı “stüdyo tipi” bir ortam kullanmak da mümkündür.

1.2.5. Ne Zaman Derleyeceğim?

Kuramsal olarak halk bilgisi yaratmalarının belli bir zamanda derlenmesi gibi bir zorunluluk söz konusu değilse de, her halk bilgisi ürününün derlenebileceği daha uygun zaman dilimleri mevcuttur. Halk bilgisi ürünleri derlemeci ve kaynak kişiler için uygun olan herhangi bir zaman dilimi içinde derlenebilir.

Ancak, halk bilgisi ürünlerinin kendi doğal ortamlarında, geleneksel bağlamlarda icrâ edilirken derlenmeleri, örneğin bir düğün

ortamında, bir âşık kahvehanesindeki anlatım sırasında yapılacak bir derlemeyle elde edilen metinler daha sağlıklı değerlendirme yapmamızı sağlayacağı gibi, metni tamamlayan bağlamla ilgili unsurların da derlenmesiyle, konuya bakış açımız daha da genişleyecektir. Sadece metnin değil; dinleyici, anlatıcı ve anlatma ortamı gibi unsurların da derlenmesiyle, bağlam özelliklerine bağlı olarak oluşturulmuş metin, dış özellikleri bakımından da değerlendirilebilecektir (Dundes; 2003b: 67-90).

1.2.5.1. Derleme Planlamasında Zaman Kullanımı:

Halk bilgisi ürünlerini alanda derlemeye çıkmadan önce zaman kullanımı konusunda bir sınırlama ilk başta söz konusu değilse de, derleme çalışması bir proje haline getirildikten sonra, derlemecinin zaman konusunda belli bir sınırlılığı, bir bakıma zamana karşı yarışması söz konusu olacaktır. Bir derleme çalışması bir proje olarak çeşitli kuruluşlarca desteklendiğinde, bu projenin belli bir zamanda tamamlanması zorunluluğu bulunduğu için, derlemeci zamanı üç kısımda değerlendirmek zorundadır. Burada söz konusu edilen zaman “Proje Süresi” şeklinde ele alınmalıdır. Bu sürenin hesaplanmasında ise, “Alan Çalışması Öncesi Hazırlıklar İçin Gerekli Zaman”, “Alan Çalışması İçin Gerekli Zaman” ve “Alan Çalışması Sonrası İçin Gerekli Zaman” şeklinde bir planlama doğru olacaktır. Dolayısıyla zaman, projenin başlama ve bitiş süresi şeklinde ele alınmalıdır.

1.2.5.1.1. Alan Çalışması Öncesi İçin Gerekli Zaman:

Bir derleme çalışmasının, ilk kısmını oluşturan bu aşamada oldukça geniş bir zaman dilimine ihtiyaç duyulacaktır. Derleme çalışmasının bir proje olarak sunumundan ve kabulünden itibaren zamanın işlemeye başladığı düşünülürse, bu ilk aşamada derleme çalışmasının kapsamına göre bir ön hazırlık gerekecek ve hazırlıkların getirdiği genişliğe göre değişen bir zamana ihtiyaç duyulacaktır.

Derleme çalışmasının ön hazırlıkları aşamasında, konuyla ilgili gerekli ön bilgilerin toplanması, kaynak araştırması, kullanılacak malzemenin temin edilmesi ve denenmesi, alanda çalışacak ekibin seçimi ve hazırlanması gibi konularda belli bir zaman harcanacaktır. İkinci aşamada ise, alanla ilgili ön görüşmelerin yapılması, muhtemel kaynak kişilerin belirlenmesi, alandaki yerel yöneticilerle görüşme, gerekli izinleri alma ve kalacak yeri belirleme gibi konular için de belli bir zaman harcanacaktır.

Burada belirttiğimiz hususların hepsi, her derleme çalışması için gerekli ve geçerli olmasa da, her türlü derleme çalışmasının bu

kitabın kapsamı içine alındığı göz ardı edilmemelidir. Amatör bir derlemeci veya bir proje haline getirilmemiş bir derleme çalışması için zaman konusunda bir sınırlama söz konusu değildir. Dolayısıyla, derleme çalışmasının bir proje olarak hazırlanması, tıpkı boş bir arsaya bir bina yapmak gibi belli aşamalar halinde tasarlanması ve her aşama için belli bir zamanın gerektiği unutulmadan planlama yapılması gerekir. Ön hazırlıklar aşamasında kullanılacak süre, konunun özellikleri, bölgenin özellikleri, gerekli malzeme, ekipte yer alacak kişi sayısı ve toplam bütçe imkanları dikkate alınarak belirlenmelidir. Konuya göre bu süre birkaç haftadan, birkaç aya kadar uzayabilir.

1.2.5.1.2. Alan Çalışması İçin Gerekli Zaman:

Derleme çalışmalarında zaman kullanımını gerektirecek ikinci önemli nokta da alanda geçirilecek zamandır. Bizzat halk bilgisi ürünlerinin çeşitli yöntem ve araçlardan yararlanılarak kaynak kişilerden kaydedilmesi ve toplanması için harcanacak olan zaman, aynı zamanda “alanda geçirilecek süre” şeklinde de düşünülebilir. Alanda geçirilecek süre, esas itibarıyla, derlenmesi planlanan halk bilgisi ürünlerinin durumu, yani derleme konusunun kendisiyle doğrudan ilgilidir. Genel konulu bir derleme çalışması bütün halk bilgisi türlerini kapsayacağı için, doğal olarak, daha çok zamana gerek duyulacaktır. Tek konulu derleme çalışmaları, çok konulu veya genel derleme çalışmalarına göre daha az zaman gerektirmekle birlikte, yine derleme yerinin kapsadığı bölgeye göre alanda geçirilecek süre uzayıp, kısalabilecektir. Alanda geçirilecek sürenin sahip olunan malzeme ve oluşturulacak derleme ekibinde yer alacak kişi sayısına göre değişeceğini de belirtmek gerekir.

Alanda geçirilecek süreyi etkileyen unsurlardan biri de kullanılacak yöntem ve halk bilgisi yaratmalarının kendi doğalarıyla ilgilidir. Yöntem, “Karşılıklı Görüşme (Mülakat)” olarak belirlenip, halk bilgisi yaratmalarının yapay bir şekilde örneklenmesi veya yeniden yaratılması şeklinde benimsenirse, alanda geçirilecek süre daha kısa olacaktır. Ancak, doğal ortamda “Gözlem Yöntemi” kullanılarak derleme yapılmak istenirse, süre daha uzun olacaktır. Çünkü derlemeci, belli halk bilgisi ürünlerinin kendilerine özgü muayyen yaratım zamanını bekleyecek veya bu ürünlerin yaratıldıkları zaman dilimi içinde alana gitmek zorunda kalacaktır. Örneğin, bir bölgedeki düğün geleneklerini gözlem yöntemiyle derlemeyi planlayan bir derlemeci, bu bölgede yapılacak bir düğünü

beklemek veya düğün yapıldığı tarihte o bölgeye gitmek zorundadır. Nevruz veya Hidrellez geleneklerini bir bölgede gözlem yöntemini kullanarak derlemek isteyen derlemecinin bu bayramların kutlandığı gün ve haftalarda bölgeye gitmesi gerekmektedir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, alanda geçirilecek süre, derleme konusu, kullanılacak malzeme, çalışacak kişi sayısı, kullanılacak yöntem ve derleme çalışmasının kapsamına göre belirlenecektir.

1.2.5.1.3. Alan Çalışması Sonrası İçin Gerekli Zaman:

Zaman kullanımının önemli olduğu üçüncü ve son aşama ise, alandan döndükten sonra elde edilen ürünlerini tasnifi, ilk ayırımı yapılması, ayrıntılı malzeme dökümünün yapılması için sözlü, yazılı ve görsel olarak kaydedilen ürünlerin tür ayırımına göre yazıya geçirilip, yayın ve arşivleme için harcanacak zamanla ilgilidir.

Alan dönüşünde ilk olarak kaset ve filmlerin bir dökümü yapılacağı için, konuyla ilgili genel bir malzeme dökümü yapılacaktır. Örneğin, A bölgesinden derlenen malzemenin kaç kaset ve bunlarla ilgili kaç rulo film harcandığı, bunların bölgenin çeşitli yerleşim birimlerine göre sınıflandırılması gerekmektedir. Yine bu kasetlerin yazıya geçirilmesi, filmlerin baskıya alınması ve son aşamada bir tür ayırımına gidilerek derlenen malzemenin yayına hazır hale getirilmesi veya en azından bir rapor haline dönüştürülmesi ve arşivlenecek belgeler haline getirilmesi gerekecektir. Bütün bu çalışmalar da belli bir zaman alacaktır. Derleme çalışmasının bir proje haline getirilmesi durumunda, bu son aşamada da zamanın etkin kullanılması gerekmektedir. Projelendirme aşamasında, son aşamada harcanacak zamanın iyi hesaplanması, sözlü olarak kaydedilmiş ürünlerin yazıya geçirilmesinin çok fazla zaman gerektirdiği unutulmamalıdır.

1.2.6. Nasıl Derleyeceğim?

Bu soru uygun kayıt araç ve gereçleri kullanımı ve yöntemle ilgili bir sorudur. Başka bir deyişle, hangi kayıt araçlarının ve yöntemin kullanılması yoluyla, derlemeye karar verdiğimiz halk bilgisi ürünlerini ve onları oluşturan bağlamı; sanatçı, dinleyici ve icrâ ortamı özelliklerini kaydedebiliriz? Burada, derleme çalışmasında kullanılabilecek kayıt araç ve gereçleri ve de yöntem sorunu hakkında kısa bir bilgi vermekle yetinip, her iki konunun ayrıntılarını ise, ikinci ve üçüncü bölümlerde ele almayı uygun buluyoruz.

1.2.6.1. Kayıt Araç-Gereçleri Sorunları:

Derleme çalışmasının planlanması aşamasında tartışılması ve belirlenen halk bilgisi ürününü nasıl derleyeceğim sorusuyla ilgili olarak ele alınması gereken sorunlardan biri kayıt araç ve gereçleriyle ilgilidir. Derlenecek olan halk bilgisi yaratmasının türü ve özelliklerine göre belli araçların kullanılması söz konusudur. Örneğin, sözlü anlatımların kaydedilmesi için teyp kaset/disk kaydedici, video kamera kaydedici, fotoğraf makinesi gibi araçlara gerek duyulacaktır. Yine bu araçların çeşitli ortamlarda iyi kayıt yapabilme ve kaynak kişilerin bunların kullanılmasını kabul edip etmemesi gibi sorunlar da söz konusu olacaktır. Halk bilgisi ürünlerinin alanda derlenmesi çalışması sonrasında da bazı araç ve gereçlere gerek duyulacağı da unutulmamalıdır. Dolayısıyla, planlama aşamasında, derleme çalışmasının hangi aşamasında hangi araçlara gerek duyulduğu çok iyi bir şekilde belirlenmelidir.

1.2.6.2. Yöntem Sorunları:

Halk bilgisi ürünlerinin derlenmesinde esas olarak, derleme çalışmasının konu ve kapsamına ve buna bağlı olarak oluşturulmuş süreye göre üç ana yöntem kullanılmaktadır. Bunlardan ilki “Anket Yöntemi”, ikincisi “Gözlem Yöntemi” ve üçüncüsü de “Karşılıklı Görüşme (Mülakat) Yöntemi”dir. Bu yöntemler kuramsal olarak ayrı olarak kabul edilseler de, birlikte kullanılmaları da her zaman mümkündür. Bu konudaki karar, derlemeci tarafından yapılacak çalışmanın amacı ve kapsamına göre verilmelidir. Bu yöntemlerin özellikleri ve kullanılması hakkında üçüncü bölümde ayrıntılı bilgi verilmiştir. Derleme çalışması yapmak isteyen ve bu çalışmayı ister amatörce, isterse bir proje çerçevesinde profesyonelce yapmak isteyen kişi ve grupların bu yöntemler ve yöntemlerin özellikleri hakkında bilgi sahibi olması gerekmektedir.

1.2.7. Destek (Sponsor) Bulma:

Destek bulma konusunda ülkemizde çoğu halk bilimci devlet kuruluşları dışındaki özel kurum ve kuruluşlara başvurmayı denememekte veyahut da özel kuruluşlar bu konuda bir destek vermenin gerekçelerini pek kavramamış görünmektedirler. Oysaki, Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri’nde, halk bilgisi derleme veya sergileme gibi çalışmalarda özel kuruluşların katkısı devlet kuruluşlarından çok daha fazla olmakta ve bazı araştırmalar tamamen özel kuruluşların desteğiyle gerçekleştirilmektedir. Bu konuyla ilgili

olarak “New York Eyaletinde Halk Bilgisi Programları” kitabı hazırlanmış ve söz kitabın bir bölümü destek bulma konusuna ayrılmıştır (Lux; 1990: 80-82).

Halk bilgisi derleme çalışmalarının bir projeye dönüştürülmesi, bir çalışmanın üniversiteler, bakanlıklar, valilik veya belediyeler gibi kamu kuruluşları; vakıflar ve dernekler gibi çeşitli sivil toplum kuruluşları, ticaret odaları ve çeşitli özel sektör kuruluşları tarafından farklı seviyelerde desteklenmesini sağlayacaktır. Bu destekler doğrudan projenin bütünü ve belli bir kısmının harcamalarına yönelik olabileceği gibi, projede kullanılacak çeşitli araç ve gereçlerin temin edilmesi şeklinde de olabilir.

Çeşitli kamu ve özel kuruluşların desteğini alabilmek için, derleme çalışmasının projelendirilmiş şeklinin ilgili kuruluşların yöneticilerine götürülmesi, projenin amacı ve gerekçelerinin anlatılması, sağlayacağı toplumsal ve bilimsel yararların açıklanması ve ilgili kuruluş yöneticilerinin projeyi incelemelerinin sağlanması gerekmektedir.

Her kurum ve kuruluş farklı nedenlerden dolayı derleme projesini destekleyebilir. Destek bulmada en önemli husus, bir kurumun bir derleme çalışmasını desteklemesi için, söz konusu kurumun kendi faaliyet alanıyla ilgi kurabilmesine bağlıdır. Kültürel konulara uzak oldukları düşünülse de, sanayi ve ticaret alanında faaliyet gösteren pek çok kuruluşun kültürel konularla ilgilendikleri; kültür, kimlik, eğitim, değişme, bozulma, geliştirme, turizm ve tanıtma gibi kavramlara hiçbir kurumun genel anlamda ilgisiz kalmadığı bir gerçektir. Dolayısıyla, bir halk bilgisi derleme projesinin desteklenmesinin sağlanmasında özel kuruluşlara konu aktarılırken, projenin gerekçe ve sonuçlarının bu noktalardan yaklaşılarak anlatılması olumlu sonuçlar elde etmeyi mümkün kılacaktır.

Özel kuruluşların desteğini almada bir başka önemli nokta, derleme çalışmasının gerçekleştirileceği yöredeki kuruluşların tercih edilmesidir. Çünkü, özel kuruluşların faaliyet gösterdikleri bölgelerin kültür yaratmalarına karşı daha duyarlı olmaları söz konusudur.

Derleme projelerine destek sağlayacak bir başka grup ise, sivil toplum kuruluşlarıdır. Çeşitli vakıf ve dernekler şeklinde örgütlenmiş olan sivil toplum kuruluşlarının kamuya ait belli olguları korumak ve yaşatmak amacına yönelik olmalarından dolayı, gerek kendi amaçları ve gerekse tanıtımlarına yönelik olarak, halk bilgisi derleme projelerine katkı sağlamaları söz konusu olacaktır.

Halk bilgisi derleme projesine destek bulmak için, mutlaka çeşitli kuruluşlara başvuru yapılmalı ve başvuru sadece yazılı değil, bizzat görüşme şeklinde gerçekleştirilmelidir. Derleme çalışmalarının projelendirilmesi ve destek sağlanması, halk bilimi çalışmalarının ülkemizdeki geleceği açısından oldukça önemlidir.

II. BÖLÜM

ALANA ÇIKMADAN ÖNCE YAPILMASI GEREKEN HAZIRLIKLAR

Bu bölümde, halk bilgisi ürünlerini derlemek için belli bir yerde çalışmaya başlamadan önce yapılması gereken bazı genel hazırlıklar üzerinde durulacaktır. Her derlemecinin yapması gereken hazırlıklar çeşitlilik arz etmekle birlikte, burada verilen hazırlık konusundaki bilgiler, bir kişi veya bir ekip çalışması halinde halk bilgisi derleme çalışmasının ön hazırlıklarını kapsamaktadır. Burada verilen bütün hazırlıkların, her derlemeci tarafından mutlaka yapılması gibi bir şart bulunmamakla birlikte, her derlemeci kendi çalışmasına yönelik bazı özel ve genel bilgileri bulabilecektir. Bu hazırlıklar, belli kayıt araçlarının hazırlanması, derleme yapmak üzere alanda çalışacak kişilerin hazırlanması, derleme yapılacak yerdeki yönetici ve kaynak kişilerle ön görüşme ve derleme yöresi hakkında bazı ön bilgilerin toplanmasından oluşmaktadır. Alanda kullanılacak malzeme hazırlığından başlayarak, alana çıkmadan yapılacak hazırlıklar hakkında bilgi verelim.

II.1. Alan Çalışmasında Kullanılacak Malzeme Hazırlığı:

Derleme çalışmasının sadece alanda yapılacak belli halk bilgisi ürünlerinin kayıt edilmesi ve toplanmasından ibaret olduğu düşünülmemelidir. Proje hazırlığı kısmında da belirttiğimiz üzere, derleme çalışmasının belli aşamalardan oluşan bir çalışma olduğu, her aşaması ne kadar ciddî bir hazırlık ve düzen içinde gerçekleştirilirse, elde edilecek sonucun o derece tatmin edici olacağı unutulmamalıdır.

Tıpkı bir bina yapmak veya bir yemek hazırlamak işinde olduğu gibi, inşaata veya yemek yapmaya başlamadan önce gerekli malzeme ve ustalık hazırlığı, binanın veya yemeğin hazırlanması veya pişirilmesinde dikkat edilecek hususlarla, bu binanın kullanıma açılması veya yemeğin sofraya sunumunun gerekli kıldığı dikkat ve özen, derleme çalışması için de geçerlidir. Bu nedenle, alana çıkmadan önce yapılacak hazırlıkların yapılmasında gösterilecek özen, alanda son derece rahat bir çalışma imkanı sağlayacak, alan çalışması sonrası yapılacakları da oldukça etkin kılacaktır.

II.1.1. Yazılı Malzeme Hazırlığı:

Yazılı malzeme hazırlığı; alan çalışmasında kullanılacak kağıt, kalem, defter, not defteri ve etiket gibi, alan çalışmasında yazılı kayıt yapmak ve not almak için gerekli malzemeleri kapsar. Derlemenin gerçekleştirileceği ortam ne olursa olsun, derleme yapan kişilerin kullanacağı kağıt, kalem ve not defterine sahip olması gerekmektedir. Malzemenin anlatımı veya gösterimi sırasında sorulacak bazı sorular, gözlenen ve diğer kayıt araçları tarafından kaydedilemeyen konuların yazılı hale getirilmesi, kullanılan malzemenin etiketlenmesi, numaralandırılması vb. gibi işler için yazılı malzeme hazırlamak gerekecektir.

II.1.2. Elektrikli ve Pilli Kayıt Araçları Hazırlığı:

Halk bilgisi yaratmalarının kaynak kişiler tarafından icrâları sırasında kayıt edilmelerinde kullanılan en yaygın araçlar, elektrikli ve pilli kayıt araçlarıdır. Bu araçların genel olarak çeşitleri şunlardır:

II.1.2.1. Teyp Kaset/Disk Kayıt Araçları:

Elektrikli ve pilli kayıt araçları içinde derlemelerde en yaygın olarak kullanılan araç teyp kaset/disk kaydedicilerdir. Günümüzde çeşitli boyut ve özelliklerde üretilen bu araçlar özellikle sözlü anlatımların veya halk müziği ürünlerinin söz ve müziklerinin kayıtlarında, geleneksel uygulamaların anlatım kısımlarının kaydedilmesinde oldukça pratik bir kullanıma sahiptir.

Teyp kaset/disk kaydedicilerin belli bir tip veya modeli üzerinde burada ayrıntılı olarak durmaya ve özellikleri hakkında bilgi vermeye gerek yoktur. Her derlemecinin rahatlıkla kullanabileceği bir teyp kaset/disk kaydedici temin etmesi, kullanacağı aracın özellikleri hakkında temel bilgilere sahip olması ve teknik özelliklerini mutlaka bilmesi gerekmektedir.

Teyp kaset/disk kaydedicilerle ilgili en önemli husus, bu araçların belli bir mesafeden sesi kaydedebilme özellikleridir. Teyp kaset/disk kaydedicilerin bir kaynak kişinin anlatım veya icrâsının kayıt edilmesi sırasında, oradaki her türlü sesi kaydedeceklerinin de unutulmaması gerekir. Buna göre, gürültülü bir ortamda yapılacak kayıtlar çok sağlıklı ve anlaşılır olmaktan uzak olacak, asıl kaydedilmek istenen halk bilgisi ürünü yanında, diğer seslerin de kaydedilmesi kaçınılmaz olacaktır. Bir derlemeci kullanacağı araçların bu tür özellikleri hakkında bilgi sahibi olmalı ve duruma göre yaka mikrofoni veya başka bir mikrofoni kullanımı yoluna gidebilmelidir.

Teyp kaset/disk kaydedicilerin bir başka özelliği ise pil tüketim durumlarıdır. Elektrik bulunmayan, pil veya batarya kullanımının zorunlu olduğu durumlarda, ses kayıt aracının pil veya bataryayı ne kadar zamanda tükettiği veya pil veya bataryanın kayıt aracı içindeki kaset veya diski normal devirde çevirme işinin ne kadar zamanda bittiğinin bilinmesidir. Bu bilgiye sahip olan bir derlemeci, kayıt aracının pil veya bataryasını yerinde ve zamanında değiştirebilecek, böylece kaydedilmesi arzulanan her kelimeyi anlaşılır bir şekilde kaydetmesi mümkün olacaktır.

Teyp kaset/disk kaydedicilerde bulunan kaset/disk “sayacı” derlemeciye yönlendirecektir. Buna göre de bir kaset veya diskin yenisiyle ne zaman değiştirilmesi gerektiğine önceden karar vermek mümkün olacaktır. Son derece temiz bir ses kaydı yapmaya izin veren “dijital” ses kayıt araçları da günümüzde oldukça uygun fiyatlara temin edilebilmektedir. Bu türden bir ses kayıt aracının kullanılması, alanda kaydedilen halk bilgisi ürünlerinin yazıya geçirilmeleri sırasında daha anlaşılır olmasını sağlayacaktır.

Teyp kaset/disk kaydedicilerin hazırlanmasında, bu araçların her yönüyle çalışır durumda olması, bütün işlevlerini yerine getirecek durumda olduğuna, ek kablo, taşıma kutusu veya çantası yanında, bu araçları elektriksiz ortamlarda çalıştırmaya yarayan yeterli pil veya bataryaya sahip olunmasına dikkat edilmelidir.

Teyp kaset/disk kaydedicilerin hazırlanması yanında, bu kayıt araçlarının gerekli kıldığı kaset veya disk hazırlığı da önemlidir. Kaset veya disk hazırlığında bir derlemecinin dikkat etmesi gereken önemli hususlar ise, bu kaset veya disklerin kayıt süreleri ve saklanma süreleriyle ilgilidir. Teyp kasetlerin, ne kadar kayıt süresine sahip oldukları genellikle kasetin üzerinde veya kapaklarında üretici firmalar tarafından belirtilmektedir. Bu süreler 60 dakika, 90 ve 120 dakika şeklinde normal hızda kullanımlarıyla ilgilidir.

Teyp kasetlerin korunması hakkında ise, ideal ortam tanımları verilmekte olup, özellikle toz, ısı ve nem durumlarına göre, uzun süre üzerlerinde kayıtlı bulunan sesleri kaybetmeden koruyabildikleri belirtilmektedir. Bu koruma süresi kasetin kendi yapım özelliklerine göre değişmekte olup, yaklaşık 25-50 yıllık bir sürenin, ideal saklama süresi olduğu iddia edilmektedir.

Mini disk veya “Mini CD” adı verilen kayıt araçlarında da ses kayıt süreleri üretici firmalar tarafından belirtilmekte olup, bu süreler normal devirde 74 dakikadır. Ancak mini diskler, kullanılan kaydedici

aracın teknik özelliklerine göre 500 dakikaya kadar kayıt yapabilir. İdeal ortamlarda korunmaları halinde üzerlerine kaydedilen sesleri 100 yılı aşkın bir süre koruyabilecekleri (henüz kanıtlanmamış olmakla birlikte) belirtilmektedir.

Derlemecinin alan çalışması öncesi yapacağı hazırlıklar içinde, yeterince kaset ve diski yanında bulundurması yer almaktadır. Bir alan çalışması için gerekli kaset ve disk sayısı, tamamen belirlenen konu ile ilgili olup, halk bilgisi ürününün türü, alandaki zenginlik durumu gibi hususlar ne kadar kaset veya disk kullanılması gerektiğini belirleyecektir. Bir derleme çalışmasında kullanılacak kaset ve disk sayısı, alanda kalınacak süre ve kullanılacak kaset veya disklerin kayıt sürelerine göre hesaplanabilir. Örneğin 10 günlük bir alan çalışması yapmak isteyen derlemeci, günde 10 saat sürekli kayıt yaparsa, toplam 100 saatlik bir kayıt yapabilecektir. 100 saat 6000 dakika yapacağına göre, 60 dakikalık kayıt süresi olan kasetler kullanılırsa toplam 100 adet teyp kasede ve eğer 120 dakikalık kasetler kullanırsa 50 adet teyp kasete gerek duyulacaktır.

Alanda çıkacak çeşitli sorunlar nedeniyle bu kasetlerin bir kısmının kullanılmaması, kayıt sürelerinin bir kısmının gereksiz bilgi ve konuşmalara ayrılması söz konusu olabileceği varsayımındadır hareketle, hesaplama sonunda belirlenen kaset veya disk sayısının iki katı kadar malzeme hazırlamak uygun olacaktır. Aynı şekilde pil veya batarya kullanımını zorunlu kılacak süre hesaplanarak, yeterli pil veya batarya hazırlanmalı veyahut da bunların yeniden şarj edilebilir nitelikte olmalarına dikkat edilmelidir.

II.1.2.2. Video Kamera Kayıt Aracı:

Teyp kaset/disk kaydedici dışında hazırlığı yapılabilecek ikinci derecede yaygın olarak kullanılan halk bilgisi derleme kayıt aracı ise video kameradır. Video kameralar da amatör ve profesyonel kullanım için çok çeşitli boyut ve özelliklerde üretilmekte olup, bu araçların kullanım özellikleri de üretici firmalar tarafından belirtilmektedir. Kaynak kişilerin görüntü ve ses kayıtlarını aynı anda kaydedebilme yeteneğine sahip oldukları için, video kameralar halk bilgisi derlemelerinde çok kullanışlı hale gelmektedir. Ayrıca, derleme ortamı, dinleyici veya seyirci kitlesi, ortamın fiziksel özellikler yanında, kaynak kişinin kullandığı çeşitli araç ve gereçlerle, halk bilgisi ürünlerinin yaratımı sırasında yapılan jest ve mimikler, kaynak kişilerle dinleyici veya seyirci arasındaki karşılıklı etkileşim ve

iletişim gibi durumların da tespitine imkan vermesi bakımından video kameralar çok işlevli araçlar olarak kullanılmaktadır.

Video kameraların, sadece ses kaydeden teyp kaset/disk kaydedicilere göre daha fazla işlevi bulunmasıyla birlikte, bu araçların halk bilgisi derlemelerinde bazı olumsuzlukları beraberlerinde taşıdıkları veya dezavantajları bulunduğunu belirtmekte yarar vardır. Video kamera kullanımı ülkemizde her ne kadar yaygın hale gelmişse de, bazı kaynak kişilerin bu araçlara görüntü vermekten ve ses kaydı yaptırmaktan kaçınmaları söz konusu olabilir. Yine derleme ortamında kaynak kişi özelliklerine sahip olmayan, seyirci veya dinleyici konumundaki bazı kişilerin kendi görüntülerinin kaydedilmesini arzulamaları veya sürekli olarak kameranın önüne geçip, kayıt yapımı sırasında sorun yaratmaları söz konusudur. Video kamera kullanımıyla ilgili bir başka olumsuz nokta ise, kaynak kişilerin bizzat kendileriyle ilgilidir. Her kaynak kişi video kamera karşısında belli seviyede de olsa, doğallığını kaybetmekte, bir televizyon muhabiri veya televizyon stüdyosundaki bir konuk gibi davranmaya çalışmaktadır.

Bütün bu durumlar bir video kamera ile halk bilgisi ürünlerinin derlenmesinde belli bir zaman kaybı ve malzeme israfı gibi sonuçların doğmasına yol açmakta ve bazen halk bilgisi ürünlerinin sağlıklı bir şekilde derlenmesine de engel olabilmektedir. Bütün bu olumsuz yönlerine rağmen, video kameralar halk bilgisi yaratmalarının çok boyutlu ve çok yönlü olarak kaydedilmesinde, halk bilimci derlemecilerin vazgeçilmez derleme aracı olarak yerlerini korumakta ve her geçen gün daha yaygın hale gelmektedir.

Video kameraların hazırlığı yapılırken, en başta kullanılacak video kameranın teknik özelliklerinin derlemeci tarafından çok iyi bilinmesi yer almaktadır. Kullanılacak video kameranın hangi ortamda daha iyi görüntü ve ses kaydı yaptığı, nasıl bir odaklanma ve bakış açısı ile kullanılması gerektiği, batarya durumunun ne olduğu ve ne kadar süre kayıt yapmaya izin verdiği, kaynak kişinin sesinin ne kadar uzaktan kaydedilmesinin iyi sonuç verdiği, mikrofon kullanmayı gerektirip gerektirmediği gibi özellikler hakkında derlemeci mutlaka ön bilgilere sahip olmalı ve alana çıkmadan önce mutlaka bu özellikleri bir defa daha denemelidir.

Video kameralar da, teyp kaset/disk kaydediciler gibi, kendilerine uygun kasetlere kayıt yaptıkları için derlemeci, kullanacağı kameraya uygun kaset hazırlamalıdır. Video kamera kasetleri de belli kayıt sürelerine sahiptir ve bu süreler üretici firmalar tarafından kasetlerin üzerinde belirtilmektedir. Derlemeci, derleyeceği

halk bilgisi tür ve ürünlerinin durumu ve alanda kalacağı süreye göre bir ön hesaplama ile ne kadar video kamera kasetine gereksinim duyacağını belirlemeli ve bu hesaplama sonunda ortaya çıkan sayının iki katı sayıda kaset hazırlamalıdır. Çünkü kasetlerin gereksiz çekimler için kullanılması ve derleme sırasında ortaya çıkacak çeşitli durumlardan dolayı fazla tüketimi söz konusu olabilecektir. Bu tür kasetleri her yerde temin etme imkanı bulunmayacağı için, derlemecinin alana çıkmadan yapacağı ön hazırlık aşamasında yeterli sayıda kaset alması uygun olacaktır.

Video kameraların bataryaları da belli bir süre için kullanılabilmekte ve zamanı geldiğinde şarj edilmeleri gerekmektedir. Ön hazırlıklar yapılırken yedek bataryaların hazırlanması, en az iki veya üç adet yedek batarya bulundurulması gerekmektedir. Çünkü her derleme ortamında bataryaların şarj edilmesi mümkün olmayabilir. Bu durumda derleme çalışmasını yarıda bırakmamak, çalışmayı kesintiye uğratmamak için derlemeci hazırlıklı olmak zorundadır.

Video kamera kasetleri de belli ortamlarda korunmalı ve saklanmalıdır. Bu kasetlerde kayıtlı ses ve görüntülerin muhafaza edilmeleri ve kayıtların özelliklerini kaybetmeden durmaları kasetlerin nasıl bir ortamda korunduklarıyla ilgilidir. Özellikle toz, ısı ve neme duyarlı olan video kamera kasetleri, aşırı tozlu, sıcak ve nemli ve de manyetik özellikler içeren ortamlardan uzak tutulmalıdır.

Üretici firmalar tarafından bir video kamera kasetinin uygun ortamlarda saklanması durumunda üzerinde kayıtlı ses ve görüntüleri ne kadar süre saklayabileceği belirtilmektedir. Kesin olamamakla birlikte, uygun ortamlarda saklanmaları durumunda ses ve görüntü kayıtlarını 50-100 yıla kadar muhafaza ettikleri iddia edilmektedir.

Gerek teyp kaset/diskleri ve gerekse video kamera kasetlerinin kapaklarında normal olarak boş bilgi kağıtları veya kapakları yer almakla birlikte, bu kağıt kapaklar derleme amaçlı olarak hazırlanmadıkları için, bu kapakların yerine girebilecek büyüklükte, aşağıdaki örnekteki gibi kullanılabilir bilgi not kağıtları hazırlanmalıdır. Aşağıda, alan çalışması sırasında doldurulmuş bir bilgi notu kağıdı örnek olarak verilmiştir. Bu bilgi notu kağıtları, derlenen her ürün için bir tane kullanılmalı ve alan çalışması sonrası değerlendirilmek üzere, ait olduğu kaset/diskle birlikte tutularak, titizlikle korunmalıdır.

Kaset No: 1-A	Kayıtlı Ürün No: 1
Derlenen Ürün Adı:	Köroğlu'nun Ortaya Çıkışı
Metrajı:	1-186
Kaynak Kişi:	Aşık Ali Rıza Ezgi
Yaşı:	52
Doğum Yeri	Arpaçay-Kars
Kimden Öğrendiği	Ustası Aşık Mehmet Hicrânî'den
İşi:	Serbest
Adresi:	Çay Mahalle, 229 sk. No: 6, Bayraklı/ İzmir
Eğitim Durumu	İlkokul
Derleme Yeri:	E.Ü. Kampusu, Bornova/İZMİR
Derleme Tarihi:	11.10.2003
Derleyen	Metin Ekici

II.1.2.3. Fotoğraf Makinesi:

Halk bilgisi ürünlerinin ve özelliklerinin çeşitli olması gibi, bu ürünlerin kaydedilmesinde kullanılan teknolojik araçlar da oldukça çeşitlidir. Halk bilgisi ürünlerinin, özellikle maddî ve görsel özellikleri bulunanların kısmen veya tamamen kaydedilmelerinde kullanılan araçlardan biri de fotoğraf makinesidir.

Bir halk bilimi uzmanı, derlemeci olarak bir fotoğraf sanatçısı veya fotoğraf işiyle profesyonel anlamda uğraşan bir kişi olmak zorunda değildir. Ancak, bir halk bilimci derleme işiyle uğraşırken fotoğraf çekmek zorunda kalacağını ve çektiği fotoğrafın da iyi bir görüntü vermesi gerektiğini ve buna göre hazırlık yapması gerektiğini de bilmelidir.

Fotoğraf makineleri “elle ayarlanan”, “otomatik ayarlı” ve “otomatik ayarlı ve dijital” olarak üretilmekte olup, boyut ve özellikleri bakımından çok çeşitlidir. Halk bilgisi derlemelerinde her tür fotoğraf makinesi kullanılmakta olup, bu araçların hazırlanmasında da, derlemecinin kullanacağı aracın teknik özelliklerini çok iyi bilmesi ve alana çıkmadan önce aracı mutlaka denemesi gerekmektedir. Yine fotoğraf makinesi için gerekli negatif film, dia-pozitif film (slayt filmi), pil, batarya ve hafıza kartı gibi, makinenin kullanımında ve derleyeceği halk bilgisi ürünlerinin görüntülerinin kaydında gerekli malzemeyi yeterli miktarda hazırlamalıdır.

Her ne kadar günümüzde üretilen çoğu otomatik fotoğraf makineleri ile dijital fotoğraf makinelerinde yakınlaştırma, görüntü netleştirme otomatik olarak yapılmaktaysa da, fotoğraf makinelerinin görüntü kayıt aracı olduğu, özellikle uzak görüntülerin kaydında, yakınlaştırmayı sağlayan bir “objektif”e gerek duyulabilir. Ayrıca,

fotoğraf makinelerinde “dar” ve “geniş açılı objektifler” kullanılması da söz konusu olabileceği için, yapılacak ön hazırlıkların içinde bu tür malzemenin hazırlanması da gerekmektedir.

Fotoğraf makinelerinin hazırlığı yanında, yeterli sayıda fotoğraf makinesi filminin de gerekli olduğunu belirtmiştik. Filmler genellikle siyah-beyaz ve renkli olmalarının yanında normal negatif film ve dia pozitif (slayt) filmleri şeklinde üretilmektedir. Yine renk ve çözünürlükleri bakımından 100, 200 ve 400'lük şeklinde üretilmeleri yanında, kaç kare çekim yapmaya izin vermeleri bakımından da 12, 24 ve 36 kare şeklinde üretilmektedirler.

Bütün bu özellikler üretici firmalar tarafından fotoğraf filmlerinin kutularında belirtilmekte olup, derlemeci hangi tür filme ve ne kadar filme gerek duyduğunu yine derleyeceği halk bilgisi yaratmasının türüne, alanda kalacağı süreye göre hesaplamalı ve ortaya çıkan miktarın üç veya dört katı malzeme hazırlamalıdır. Çünkü halk bilgisi ürünlerinin alanda derlenmesi çalışması sırasında, halk bilgisi ürünlerinin kaydedilmesine yönelik kullanımları dışında bir hatıra olması vb. gibi nedenlerle de fotoğraf filmleri tüketilmekte, pek çok kaynak kişi kendisi dışında, yakınlarının veya arkadaşlarının da fotoğrafının çekilmesini arzu etmekte ve çoğu durumda bu isteği olumsuz cevaplamak mümkün olmamaktadır. Aynı şekilde, bir nesne veya görüntünün birden fazla fotoğrafını çekmek de gerekebilir.

Dijital fotoğraf makinelerinde ise ya sabit bir “hafıza” bulunmakta veyahut da değiştirilebilir “hafıza kartı” bulunmaktadır. Dolayısıyla derlemecinin, kullandığı makinenin hangi çözünürlükte ve kaç karelik fotoğraf “hafızasına” sahip olacağını bilmesi ve makinenin hafızasını boşaltacağı bir bilgisayar veya yedek kartlar bulundurması ve bunların hazırlığını yapması gerekmektedir.

Fotoğraf makineleriyle birlikte, alana çıkmadan yapılacak hazırlıklardan biri de, bir “fotoğraf çekim listesi” hazırlığıdır. Fotoğraf çekim listeleri, alanda derleme yaparken nelerin görüntü kayıtlarının yapıldığının hatırlanmasında önemli bir rol oynadıkları gibi, alan çalışması yapılacak sınıflandırma ve malzeme ayırıştırma işinde de derlemeye büyük bir kolaylık sağlamaktadır. Bu tür listenin aşağıdaki gibi hazırlanması mümkündür.

FOTOĞRAF ÇEKİM LİSTESİ				RULO NO:
SIRA	ÇEKEN	TARİH	YER	KONU
1.				
2.				
3.				
4.				
5.				
6.				
7.				
8.				
9.				
10.				
11.				
12.				
13.				
14.				
15.				
16.				
17.				
18.				
19.				
20.				
21.				
22.				
23.				
24.				
25.				
26.				
27.				
28.				
29.				
30.				
31.				
32.				
33.				
34.				
35.				
36.				

Yukarıdaki liste 36 karelik bir filme göre hazırlanmış olup, hafıza kartlı dijital bir fotoğraf makinesi kullanımı söz konusu olduğunda, bu liste 100'lük veya 200'lük bir tablo şekline dönüştürülebilir. Tablonun kullanımı ise, her kare film çekiminden sonra ilk kare görüntüye verilecek numaradan başlanarak numara verilmesi, çeken kişinin adının yazılması, çekim tarihinin belirtilmesi, çekim yerinin belirtilmesi ve konusunun neden çekim yapıldığı sorusuna göre yazılması şeklindedir.

II.1.3. Diğer Teknik Araçlar:

Alanda derleme yapmaya çıkmadan önce genelde hazırlığı yapılması gereken araçlar, halk bilgisi yaratmalarının kaynak kişilerden kaydedilmesinde kullanılacak araçlardan ibaret olmakla birlikte; gerek alan çalışması öncesi hazırlıklarda ve alan çalışması yaparken, gerek alan çalışması sonrasında kullanılmak üzere bir bilgisayar, özellikle de taşınabilir veya diz üstü bir bilgisayar, gibi diğer bazı teknik araçlara gerek duyulabilir.

Özellikle dijital makinelerle yapılan kayıtların hazır durumda olan bir diz üstü bilgisayarın hafızasına depolanması, bazı bilgilerin günlük olarak bilgisayardaki yazı programlarına kaydedilmesi, derlemecinin alan çalışması sırasında günlük bilgilerin kontrol edilmesi ve derleme sonrası sınıflandırma, arşivleme, rapor ve yayın hazırlama gibi işlerini daha kolay ve çabuk yapabilmesini sağlayacaktır.

Bir, iki kişilik derleme çalışmalarında zorunlu olmamakla birlikte, eğer imkanı varsa, derlemecinin alana çıkmadan önce bir diz üstü bilgisayarı alanda kullanmak üzere hazırlaması ve bu bilgisayarda kullanılacak yeterli disket ve CD'leri de hazırlaması uygun olacaktır. Bilgisayar kullanımı ekip halindeki derleme çalışmalarında mutlaka gerekli olacaktır.

II.1.4. Alana Gidiş-Dönüşte ve Alanda Kullanılacak Ulaşım Aracı:

Bunların dışında, derleme bölgesine gidiş-dönüşte ve alan çalışması sırasında ulaşımda kullanılacak araç hazırlanmalıdır. Uzun süreli bir çalışma için ulaşımda kullanılacak bir araç bulundurulması son derece yararlı olacaktır. Kısa süreli ve tek kişilik bir çalışma için böyle bir araç yoksa derleme yerine ulaşım için gerekli bilgiler edinilmelidir. Ekip halinde yapılacak bir çalışma için belli sayıda kişiyi taşıyabilecek nitelikte bir araç kullanılması alan çalışmasındaki pek çok işin kolaylıkla yapılmasını sağlayacaktır.

II.2. Ekip Hazırlığı:

Alanda halk bilgisi derleme çalışmalarından bazıları bir, iki kişilik değil, daha geniş bir derlemeci grubunun katılımını gerekli kılabilir. Bu türden geniş katılımlı alanda derleme çalışmaları bir derleme ekibi hazırlığı ve ekipte yer alacak her kişinin de kişisel hazırlık yapmasını gerektirecektir. Ekip halinde yapılacak alanda derleme çalışmalarında, ekibin bir başkanının veya bir proje yöneticisi konumunda bir kişinin bulunması gerekmektedir.

II.2.1. Alanda Derleme Yapacak Ekip Başkanı ve Hazırlıkları:

Alanda halk bilgisi derleme çalışması yapacak bir ekibin başkanı her şeyden önce iyi bir halk bilimci ve daha önce alanda çalışma yapmış, alanda karşılaşılacak sorunlara karşı deneyimli bir kişi olmalıdır. Ekip başkanı; alandaki çeşitli görüşmeleri yürütecek, resmî organlardan gerekli izinleri alacak, ekipte yer alan her üyenin görev ve sorumluluklarını, yapacakları işleri belirleyecek bir kişi olmalıdır.

Ekip başkanı, alanda halk bilgisi derleme çalışmasına çıkmadan önce, alanda kalınacak süreye göre, kendi aile ve iş durumuyla gerekli hazırlıkları yapmalı, başka bir ifadeyle gözü arkada kalmamalıdır.

Ekip başkanı alan çalışması süresince kendi ihtiyacı olan günlük malzemeyi hazırlaması dışında, derleme çalışmasında kullanılacak malzeme ve araçların hazırlanması, ekip içindeki görevlilere dağıtımı, ekipteki her kişinin hangi görevleri yapacağını belirleyen, resmî organlardan izin alımına, ulaşım ve barınmanın nasıl gerçekleşeceğine, ekipteki kişilerin günlük ihtiyaçlarının nasıl karşılanacağına yönelik hazırlıkları yapmak zorundadır.

II.2.2. Ekipte Çalışacak Kişiler ve Hazırlıkları:

Bir ekip halinde alanda halk bilgisi derleme çalışmasında yer alacak her kişi, halk biliminin belli alanlarında veya teknik alanlarda deneyimli kişiler veya yardımcı kişiler olmak zorundadır. Bir derleme çalışması ekibi içinde yer alacak her kişi giyecek ve sağlık durumuyla ilgili her türlü ön hazırlığı yapmalı, kendi aile ve iş durumunu, alanda kalacağı süreye göre önceden hazırlamalı, alanda bulunduğu sürece ailesi ve işiyle ilgili sorunları çözmek gibi bir durumla karşılaşmayacak şekilde hazırlık yapmalıdır.

Ekip çalışanı olacak her kişi, ekip başkanı tarafından kendisine verilen derleme malzemelerine sahip olmalı ve bunların durumları hakkında “iyi durumda”, “yeterli”, “bitmek üzere” gibi kesin bilgiler içeren raporlarını günlük olarak ekip başkanına verebilmelidir. Ekip çalışanlarının, ekip başkanına karşı sorumlu olmaları, birbirleriyle de işbirliği içinde ve uyumlu çalışmaları iyi bir sonuç elde etmek için çok önemlidir. Bu nedenle, ekipte çalışacak kişilerin birbiriyle uyumlu kişilerden seçilmeleri gereklidir.

Tek kişilik derleme çalışmalarında ise, gerek ekip başkanının ve gerekse ekipte yer alacak kişilerin yapacağı hazırlıkların tamamı

aynı kişi tarafından yapılmak zorundadır. Bu hazırlıklar, sadece kişisel hazırlıklarla sınırlı olmayıp, aşağıda belirtilen konulardaki hazırlıklar da hem ekip halinde yapılacak hem de tek kişi tarafından yapılması düşünülen derleme çalışmalarının ön hazırlıkları içinde yer almalıdır.

II.3. Derleme Alanının Yerel Yöneticileriyle Görüşme ve İzinler:

Halk bilgisi derleme çalışmalarını bireysel veya bir, iki kişilik küçük bir grupla kendi bölgemizde ve tanıdığımız bir halk grubu içinde amatör bir şekilde, bir projeye bağlı olmaksızın yaptığımızda, yerel yöneticilerden izin almak gibi bir kaygı duymasak da, aslında “kültürel miras” kabul edilen halk bilgisi ürünlerinin herhangi bir yerde derlenmesine yönelik büyük veya küçük boyutlu bir araştırmanın, alanda çalışma kısmına başlamadan önce yapılması gereken önemli hazırlıklardan biri de; yörenin bağlı olduğu valilik, kaymakamlık, belediye başkanlığı gibi yerel yöneticileriyle ön görüşme yapmaktır.

Bir ekip çalışması halinde yürütülecek alanda derleme çalışması için bu ön görüşmeler mutlaka yapılmalıdır. İster tek kişilik olsun, ister ekip halinde yapılacak çalışma olsun bu ön görüşme sırasında alınacak izinler yararlı ve gereklidir.

Bir derleme çalışmasının alanda çalışma kısmına başlamadan önce ya Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın merkez teşkilatına veyahut da derlemenin yapılacağı yerdeki “İl Müdürlüğü”ne, valilik yoluyla yazılı başvuruda bulunup, izin almak da bir gerekliliktir. Ülkemizde yapılan çoğu küçük boyutlu, tek kişilik ve kısa süreli derleme çalışmalarında bu tür izinlerin alınması ihmal edilmekte, bu nedenden dolayı da çoğu zaman Kültür ve Turizm Bakanlığı’na bağlı il teşkilatlarının bir yörede gerçekleştirilen bu çalışmalardan ya hiç haberi olmamakta, ya da derlemecinin bir sorunla karşılaştıktan sonra durumu yetkililere bildirmesinden sonra söz konusu derleme çalışmasından haberdar olunmaktadır.

Bir yörede halk bilgisi derleme çalışmasına başlamadan önce yerel yöneticilerle görüşme ve izin almanın olumsuz hiçbir yanı bulunmamakta, bilakis derlemeci grubunun alanda geçireceği süreyi verimli ve rahat geçirebilmeleri için pek çok yararı bulunmaktadır.

Bu yararların başında, derlemenin yapılacağı yörede barınma olanakları konusunda yerel yöneticilerden destek ve yardım alma gelmektedir. İkinci bir kolaylık da ulaşım konusundadır. Yerel yöneticilerin derlemeciye yapacağı önemli bir yardım da derleme çalışmasında yardımcı olacak “rehber kişi temini” ile ilgilidir.

Yerel yöneticiler, yörede çalışma yapacak derlemeciye rehber de temin edebilirler. Özellikle ilçe kaymakamlık makamlarına bağlı olarak, İlçe Milli Eğitim Müdürlükleri'nin düzenledikleri "Halk Eğitim" seminer ve kurslarında görevli eğitimciler, belediyelerde çalışan ve yörede pek çok kişiyle ilişkileri bulunan kişiler gerek kaynak kişilerin belirlenmesinde ve gerekse ne zaman, nereye gidileceği konularında derlemeciye rehberlik edebilirler. Küçük yerleşim birimlerinde ise, muhtarlardan yardım istemek mümkündür.

İl merkezlerinden başlayarak, en küçük yerleşim birimine kadar uzanan birimlerdeki yerel yöneticileri ve bu yönetim organlarına bağlı çeşitli birimleri ve bu birimlerin yönetici ve derleme konusuyla ilgili olanlarını alanda çalışmaya başlamadan önce bilgilendirmek, ziyaret etmek, onlarla ön görüşmeler yapıp, gerekli izinleri almak ve bu birimlerden yardım isteyerek yapabilecekleri yardımları belirlemek iyi bir alan araştırmasının gerçekleşmesini sağlayacaktır.

Yerel yönetim ve bağlı kuruluşlarla yapılacak görüşmeler; barınma, ulaşım, rehber tayin etme, belli yerlere gidilecek zamanı belirleme gibi konularda sağlayacağı yararlar yanında, yörede yapılmış daha önceki araştırmalar ve yöresel araştırma yapan kişilerin belirlenmesi, yörenin tarihî ve coğrafi özellikleri, ekonomik ve sosyal yapısı gibi konularda bilgi edinilmesinde kolaylık sağlayacaktır.

II.4. Alanla İlgili Ön Araştırma ve Tespitler:

Bir halk bilgisi derleme çalışmasına grup halinde başlamadan ve alana araç, gereçlerle gitmeden önce yapılması gereken hazırlıklar içinde, derleme çalışmasının sorumluluğunu üstlenen kişinin, derlemenin gerçekleştirileceği yöreye giderek, belli tespitleri yapması da yer almaktadır. Bunlar içinde, alandaki yerel yöneticilerle görüşme ve resmî olarak bu kuruluşları bilgilendirme ve bu görüşmeler sırasında alanda bulunan muhtemel kaynak kişilerin belirlenmesi de önemlidir. Alan çalışması sırasında kalınabilecek yer, muhtemel rehber belirleme ve ulaşım durumu gibi konular da yapılacak ilk tespitler arasında yer de tespit edilmelidir. Alanın tarihî, coğrafi özellikleri, ekonomik ve sosyal yapısı hakkında da bir ön tespit yapılmalıdır. Bütün bu tespitlerin ışığı altında, yapılacak derleme çalışmasının amaç ve konusuna uygun olarak muhtemel kaynak kişilerin belirlenmesine yönelik çalışmalar ilk sırada yer almalıdır.

II.5. Muhtemel Kaynak Kişilerin Belirlenmesi:

Halk bilgisi ürünlerini alanda derlemeye çıkmadan önce yapılan yerel yöneticilerle görüşme ve gerekli izinleri alma sırasında veya yerel yöneticilerin yönlendirmesiyle belirlenmesi gereken bir diğer husus da, belli halk bilgisi ürünlerini yaratan, aktaran, icrâ eden ve gerektiğinde kaydedilmesine izin verecek potansiyel kaynak kişilerin belirlenmesidir. Kaynak kişinin tanımının yapıldığı kısımda, kaynak kişileri usta ve amatör kişiler olarak iki ana gruba ayırmıştık. Her ne kadar halk bilgisi ürünlerini bir yörede bulunan pek çok kişi bilirse de, bu ürünleri diğer kişilere göre daha iyi aktaran ve icrâ eden kişiler vardır. Dolayısıyla bu tür kişilerin veya en azından belli bir kısmının, alan çalışmasına başlamadan önce belirlenmesi daha rahat bir alan çalışması yapmayı mümkün kılacaktır.

Muhtemel kaynak kişilerin belirlenmesinde yerel yönetici veya bölgeyi iyi bilen kişilerden yardım alınabileceği gibi, alan çalışması sırasında derlemeciye rehberlik edebilecek kişiden de bu konu hakkında yardım alınabilir. Örneğin; bir bölgede yapılacak halk hikâyesi derlemesi için belirlenecek muhtemel kaynak kişiler “âşık” adı verilen sanatçılar olacaktır. Dolayısıyla, bu kişilerin kimler olduğunu alana çıkmadan önce belirlemek, mümkünse kendileriyle bir ön görüşme yapmak daha rahat bir alan çalışması yapma imkanı sağlayacaktır. Aynı durum, halk oyunu derlemesi yapmak isteyen bir grup için de geçerli olacak, bölgede yöresel oyunları kimlerin daha iyi bildiğini, müzisyenlerin kimler olduğunu önceden sorup, öğrenmek ve bu kişilerle bir ön görüşme yapmak son derece yararlı olacaktır.

Kaynak kişilerin alan çalışması öncesinde belirlenmesi, her halk bilgisi türü için farklı olacaktır. Geleneksel uygulamalar için, eğer bu uygulamaların sadece karşılıklı görüşme yöntemi ile derlenmesi benimsenirse, sadece bu uygulamalar hakkında yeterli bilgi verebilecek muhtemel kaynak kişilerin belirlenmesi yeterli olacaktır. Eğer bu uygulamaların gözlem yöntemi ile derlenmesi söz konusu ise, örneğin bir yağmur duası geleneğinin belli bir bölgedeki şeklinin gözlenerek derlenmesi söz konusu olacaksa, kaynak kişilerin belirlenmesinin yanında bu uygulamaların ne zaman olabileceği gibi bir belirlemenin yapılması da gerekecektir.

Maddî alandaki halk bilgisi ürünlerinin muhtemel kaynak kişilerini belirleme ise daha kolaydır. Çünkü bu ürünleri yapan ve satan kişilerin kimler olduğunu soruşturmak suretiyle alan çalışmasına başlamadan önce kaynak kişi belirlemesi yapılabilir.

II.6. Kalacak Yer Belirlenmesi:

Derleme çalışmasının gerek tek bir kişi, gerekse bir ekip tarafından gerçekleştirilmesi söz konusu olduğunda, önemli sorunlardan birini de alan çalışması süresince kalınacak yerin belirlenmesi teşkil etmektedir. Bu konuda, Kenneth Goldstein haklı olarak uzun uzadıya bilgi vermekte, kalacak yer meselesini çeşitli derleme çalışmalarına göre belirlemenin gerekliliğini ifade etmekte ve *“derleyicinin kendine barınak olarak seçtiği yer, derleme yapılacak bütün bölge için tipik bir yer olmalıdır.”* demektedir. Konuya devam eden Goldstein; *“Derleyicinin kırdaki çalışması gerekiyorsa, kendine civardaki küçük bir kasabada bir ev bulmalıdır.”* diyerek, derlemecinin rahat bir ortamda çalışma şansına sahip olması gerektiğini belirtmektedir (Goldstein; 1972: 32-34).

Türk halk bilimi uzmanı bir kişi veya Türk halk bilgisine ilgi duyan amatör bir kişi tarafından Türkiye’de herhangi bir bölgede gerçekleştirilecek bir kaç gün veya bir haftalık zaman dilimini kapsayan bir derleme çalışması için ev kiralamak gibi bir kaygı söz konusu değildir. Herhangi bir otel, pansiyon, misafirhane, köy odası veya yörede ikamet eden bir kişiye birkaç günlük ödeme karşılığı evinin bir iki odasını kullanma yoluyla bu sorun çözülebilir. Bir iki kişilik bir derlemeci grubu için de aynı şeyler söz konusu olacaktır.

Ancak, bir ekip halinde, bir kaç günlük, haftalık veya bir aylık ve daha uzun süreli bir çalışma için mutlaka alana ulaşmayı en kısa zamanda mümkün kılacak bir yer tercih edilmek zorundadır. Yine bir veya iki kişiden oluşan bir derleme grubunun da bir haftadan fazla bir süre bir bölgede derleme yapması söz konusu olduğunda, kalınacak yer sorununun alan çalışmasına başlamadan önce çözülmesinde büyük yarar vardır. Bu yerin tercihiinde, mutlaka “yol kenarı” veya “tipik” bir yer olması şart değildir. Ancak, kalınacak yerin, derlemecinin ya da ekip halinde çalışılıyorsa, grupta yer alanların yeme, içme ve barınma gibi temel ihtiyaçlarını karşılamaya elverişli bir yer olmasının yanında, derleme sırasında kaydedilen halk bilgisi ürünlerinin sınıflandırılması ve belli verilerin okunması, elektrikli araçların şarj edilmesi ve yedek araç ve gerecin muhafaza edilmesi, derleme sırasında belirecek malzeme ihtiyacının teminine ve bazı kişisel ihtiyaçların karşılanmasına kolaylık sağlayacak bir konumda olması gibi özelliklere dikkat edilmelidir.

Bu özelliklere uygun bir yer bazen bir köy, kasaba veya ilçede rahatlıkla temin edilebileceği gibi, bazen de yakın bir yerleşim

biriminde bulunabilir. Özellikle ülkemizin batı ve orta kesimleriyle ovalık bölgelerindeki çoğu ilçede bu tür yerler bulmak son derece kolay olmakla birlikte, dağlık yerleşim birimleriyle, doğu bölgelerindeki bazı yerleşim birimlerinde ya alan çalışması yapılan yerdeki bir ev veya misafirhane ya da alan çalışması yapılan yere belli uzaklıktaki başka yerleşim biriminde bir otel, misafirhane veya bir ev tercih edilmek durumundadır.

Yapılacak derlemenin konu ve amacına göre kalınacak yer önemli hale gelecektir. Sürekli olarak derleme yapılan yerdeki halk bilgisi ürünlerini gözlemek durumunda olan bir derlemeci grubu, alandaki bir evi, oteli, bir misafirhaneyi kalacak yer olarak tercih edebilir. Bu tür bir yer, çalışmanın ulaşım konusundaki maliyetini azaltacağı gibi, daha çok gözlem ve kayıt yapma imkanı sunması bakımından tercih edilecektir. Böyle bir yerde kalan derlemeci belli bir zamanda alandan ayrılmak zorunda kalmayacak ve halk bilgisi ürünlerini kendi doğal ortamlarında yaratımları anında, zaman sınırlaması olmaksızın, derleme yapma şansına sahip olacaktır. Örneğin, bir düğün geleneğinin bir yörede derlemesini yapan derlemeci, düğünle ilgili gece ve gündüz yapılan bütün uygulama ve faaliyetlere şahitlik edebilecek ve bunları derleyebilecektir. Yine bir âşığın hikâye anlatımının gece geç saatlere kadar sürmesi durumunda derlemeci daha rahat hareket edebilecektir.

Kalınacak yerin, derleme yapılan yere belli bir mesafede olması durumunda, derlemecinin zaman sınırlaması söz konusu olup, derlemeci en uygun ortamda bile, derleme yaptığı yerden ayrılmak ve kalacağı yere gitmek zorunda kalacaktır. Derlemeci alanda kalmadığı için belli zamanlarda meydana gelen halk bilgisi ürünlerini gözlemleme konusunda da rahat hareket edemeyecektir. Doğal olarak, derlemecinin alanda bulunan bir yerde kalıp, kalmaması da derlenen ürünün mahiyetini, yani içerik ve kalitesini belli ölçülerde etkileyecektir. Çünkü, sınırlı zamanda icrâ edilmeleri veya derlenmeleri durumunda, halk bilgisi ürünleri daha zayıf ve kısa bir örnekleme şeklinde yaratılmış olacaktırlar. Ayrıca, derlemecinin günlük ulaşımının sağlanması gibi bir sorun da ortaya çıkacaktır.

II.7. Alanın Özellikleri Hakkında Ön Bilgi Edinilmesi:

Bir derleme çalışması ister bir proje çerçevesinde gerçekleştirilsin, isterse amatör bir anlayışla yapılsın, alanda derleme çalışmasına başlamadan önce alanın tarihî ve coğrafi özellikleri, ekonomik ve sosyal yapısı hakkında ön bilgi edinilmesi derlemeci için

gerekli ve yararlıdır. Bu bilgiler çeşitli yazılı kaynaklardan veya bölgenin bilgisayar ortamında hazırlanmış tanıtım vb. amaçlı ağ ortamındaki sayfalarından edinilebilir.

II.7.1. Alanın Tarihi Hakkında Ön Bilgi Edinilmesi:

Derleme yapılacak alanın tarihi hakkında ön bilgi sahibi olmak her derlemeci için gereklidir. Halk bilgisi ürünleri tarihle ilgili pek çok unsuru içermektedir. Bazı ürünler tamamen tarihsel olaylarla ilgili olabileceği gibi, bazıları ise çeşitli tarihsel olaylara dair motifler içerebilmekte veya tarihsel olaylara gönderme yapmaktadır.

Kaynak kişiler için son derece doğal olan bu tarihsel olaylara yapılan göndermeler, çoğu zaman yörede bilinen tarihsel olay anlatılmadan gerçekleştirilmektedir. Bir aktarım sırasında derlemecinin halk bilgisi ürününün aktarımını keserek, tarihsel olayın ne olduğunu öğrenmek gibi bir sorgulamaya girişmesi uygun olmayacaktır. Bunun yerine, alanda derlemeye başlamadan önce alanın tarihsel özellikleri hakkında tarih kitapları, ansiklopediler vb. gibi kaynaklardan bilgi toplaması derlemecinin işini kolaylaştıracaktır.

II.7.2. Alanın Coğrafi Özellikleri Hakkında Ön Bilgi Edinilmesi:

Derleme yapılacak yörenin tarihi hakkında bilgi toplamada olduğu gibi, yörenin coğrafi özellikleri hakkında bilgi edinilmesi, derleme çalışmasının daha rahat ve doyurucu bilgi içerecek şekilde yapılması bakımından önemlidir. Halk bilgisi ürünlerinin yaratım ve içerikleri belli ölçülerde yörenin coğrafi özellikleriyle yakından ilgilidir. Özellikle antropolojik ve işlevsel halk bilimi kuram ve yöntemlerinin ısrarla vurguladıkları coğrafi çevre ve insan ilişkisi söz konusu olduğunda, sahip olunan veya yaşanan coğrafi alan ile o bölgede yaratılan ürünlerin ilgili olması mutlaka söz konusudur (Ben-Amos; 1992: 114-115, Kafesoğlu; 1995: 26-27).

Halk bilgisi yaratmalarının konuları veya bazı unsurları yörenin coğrafi özellikleri hakkında bilgi içerebileceği veya coğrafi özellikleriyle ilgili olabileceği gibi, coğrafi özellikler içinde yer alan iklim, doğal kaynaklar, turistik yerler vb. gibi özellikler de derlemeciye, derleyeceği malzemenin derlenme zamanı, halk bilgisi ürünlerinin değişim hızı ve sıklığı, bölgede yaşayanların diğer bölgelerle iletişimi ve bunların derlenecek ürünlere etkisi hakkında belli bir değerlendirme imkanı verecektir.

II.7.3. Ekonomik ve Sosyal Yapı Hakkında Ön Bilgi Edinilmesi:

Alan çalışması yapılacak yörenin tarihî ve coğrafî özellikleri yanında, ön bilgi edinmenin yararlı olacağı diğer iki konu ise, yörenin ekonomik yapısı ve sosyal yapısıdır. Her ne kadar ekonomi kuramlarında kültürel olaylara çok fazla yer verilmese de, kültürel kuramların, ekonomik ve sosyal yapılara yer vermesi kaçınılmazdır.

Ekonomik yapılar iki temel esasa dayanmaktadır. Bunlardan ilki üretim, ikincisi de tüketimle ilgilidir. Bir bölgede yapılan üretim, çeşitli seviyelerde o bölgenin halk bilgisi ürünlerine de yansıtacağı gibi, bazı halk bilgisi ürünlerinin ekonomik bir değere sahip oldukları da unutulmamalıdır. Özellikle maddî alana ait halk bilgisi ürünlerinin ekonomik bir amaca yönelik olmaları kaçınılmazdır. Ayrıca, pek çok halk bilgisi ürününün belli üretim ortamlarına bağlı olması da söz konusudur.

Bir yörenin üretim tarzları yanında, tüketim alışkanlıkları da halk bilgisi ürünlerinin oluşum, çeşitlenme, genişleme ve daralma gibi özelliklerini etkilemektedir. Bu özelliklerin çoğu, alan çalışması sırasında mutlaka tespit edilecektir, ama alan çalışmasına başlamadan önce bunlar hakkında bir ön bilgi edinilmesi de yararlıdır. Bu anlamda bölgenin temel geçim kaynaklarının ne olduğu, bölge yaşayanlarının yaptıkları iş çeşitliliği, gelir seviyeleri, üretim, pazarlama ve tüketim durumları hakkında ön bilgi edinmek, derlemecinin işini oldukça kolaylaştıracaktır. Bu bilgiler genellikle ansiklopediler veya çeşitli esnaf ve ticaret gruplarının bağlı oldukları dernekler ve esnaf ve ticaret odalarının yayınlarından elde edilebilir.

Alan çalışması yapılacak bölgenin sosyal yapısı hakkında da ön bilgi edinmek oldukça önemlidir. Sosyal yapı içinde; yöre halkının aile durumları ve aile tipleri, camii, kahvehane, sinema, tiyatro, okul gibi toplumsal kurumların bölgedeki durumu ve yaygınlığı, bölgesel ve diğer bölgelerle veya toplumlarla ilişkileri, iç ve dış göç gibi özellikleri hakkındaki genel bazı bilgiler, alanda çalışmaya başlamadan edinilmelidir. Bunların yanında bölgenin dinsel ve etnik yapısı ve bu konudaki yaklaşımları hakkında ön bilgi edinmek de derlemecinin alan çalışması sırasında soracağı sorular ve takınacağı tavrı belirleme bakımından oldukça yararlıdır.

II.8. Hazırlık Yapılması Gereken Diğer Konular:

Halk bilgisi ürünlerinin derlenmesi için sahaya çıkmadan yapılacak hazırlıklar genel olarak yukarıda maddeler halinde açıkladığımız hususlardan oluşmakla birlikte, diğer bazı konularda da bilgi edinilmesi veya malzeme hazırlanması söz konusu olabilir.

II.8.1. Alanın Dil Özellikleri:

Bu hazırlıkların başında, yörenin dil ve ağız özellikleri yer alır. Her ne kadar halk bilgisi derleme çalışmaları, dilbilim çalışmalarından farklı ise de, bir halk bilimcinin alan çalışması yaparken konuşulanları veya anlatılanları tam olarak anlayabilmesi, bölgede günlük hayatta kullanılan bazı deyim ve terimlerden az da olsa haberdar olması, derleme yaparken daha rahat olmasını sağlayacaktır.

Derlemecinin, bölgenin ağız özellikleriyle konuşması bir gereklilik değilse bile, halk bilgisi ürünlerinin temelde karşılıklı bir iletişim hadisesine dayalı olduğu ve derlemenin esası itibarıyla bu iletişim hadisesini çeşitli özellikleriyle birlikte kaydetmek olduğu düşünülürse, derlemecinin yörenin dil ve ağız özelliklerine kendini yakın hissetmesi ve en azından kaynak kişilere yöneltilecek soruların ve alman cevapların doğru anlaşılması noktasında önemli hale gelir. Derlemecinin bu konuda ön bilgi edinmek için dilbilim araştırmaları ve derleme sözlüğü gibi kaynaklardan yararlanması mümkündür.

II.8.2. Kaynak Kişilere Verilecek Hediye vb. Hazırlığı:

Derlemecinin alana çıkmadan kalacağı yerdeki ve kaynak kişi olarak belirlediği kişiler veya onların çocukları için küçük bazı hediyeler hazırlaması da önemlidir. Çoğu kaynak kişi bu tür bir beklenti içinde olmasa da, kabul edilebilir nitelikte bazı hediyelerin, derlemeci ve kaynak kişiler arasında daha sıcak bir ilişki kurulmasını sağlayacağı kesindir. Ayrıca, bazı kaynak kişilere ödeme yapılması da gerekli olabilir. Kaynak kişilere ödemenin yapılıp, yapılmaması gerektiği bazı durumlarda kaynak kişinin bizzat kendisine sorulabileceği gibi, bazı durumlarda da derlemeciye rehberlik edecek kişi vasıtasıyla öğrenilebilir. Bu konuda hazırlık içinde bulunulması derleme çalışmasının rahat gerçekleşmesini sağlayacaktır.

Bütün hazırlıklar tamamlandıktan sonra, alan çalışması yapmak için belirlenen zamanda alana hareket edilmeli ve mümkün olan en etkin şekilde bir zaman kullanımı ile alan çalışması başlatılmalı, sürdürülmeli ve tamamlanmalıdır.

III. BÖLÜM

ALANDA KULLANILAN DERLEME YÖNTEMLERİ

Bu bölümde; ilk olarak halk bilgisi ürünlerini alanda derlerken kullanılacak yöntemler ve bu yöntemlerin temel özellikleri hakkında genel bilgi verilecektir. Alanda karşılaşılabilecek çeşitli sorunlar ve çözümleri, alan çalışmasında ortamı etkileyen durumlar tartışılacak ve halk bilgisi ürünlerinin metinleriyle birlikte kaydedilmesi gereken ortamla ilgili bilgiler üzerinde durulacaktır. Ayrıca, alan çalışması sırasında kullanılan malzemenin belli bazı yöntemler kullanılarak sınıflandırılması hakkında da bilgi verilecektir.

III.1. Anket Yöntemi ve Özellikleri

Bu yöntem alana çıkmadan veya alanda kullanılabilecek bir yöntemdir. Yöntem; bir bölgede daha çok hangi halk bilgisi ürünlerinin bulunduğunu, bunları kimlerin en iyi şekilde icrâ edebildiğini, halk bilgisi ürünlerinin icrâ zamanı ve yeri gibi konularda ön bilgi toplamak için kullanılabilir. Anket yöntemi, geniş bir alan çalışmasında ön hazırlıkta kullanılabileceği gibi, bir alan araştırmasından sonra, eksik bırakılmış veya öğrenilmesi arzu edilen konularda da kullanılabilir. Örneğin bir efsaneye bölge halkının inanıp inanmaması yapılan araştırma için önemliyse, bununla ilgili bir anket çalışması yapılabilir. Anket yöntemi alana çıkmadan, hazırlanan anket sorularını posta yoluyla göndermek suretiyle uygulanabileceği gibi, alana giderek kısa bir sürede de uygulanabilir.

Anket yöntemini kullanacak olan araştırmacıların, soruları hazırlarken çok dikkatli ve titiz davranmaları gerekmektedir. Her şeyden önce, sorulan sorular açık ve anlaşılır olmalı, fazla uzun olmamalı, kısmen evet, hayır şeklinde cevaplanabilir nitelikte, kısmen de boş bırakılan yerlerin doldurulmasına ve soruların cevaplarını kısaca yazmaya yönelik olmalıdır. Anket sorularından bazıları, cevaplayan kişinin verdiği bilgileri doğrulatmaya yönelik de olabilir.

Anket yöntemi, alan çalışması sonrasında kullanıldığında, çeşitli halk bilgisi yaratmalarının değerlendirilmesi sırasında ortaya çıkan soru ve sorunları aydınlatmaya yönelik olarak kullanılabilir. Örneğin, kaynak kişinin biyografik bilgilerinde eksiklik olması durumunda, bu eksikliğin giderilmesi için kullanılabileceği gibi, karşılıklı görüşme ve gözlem yoluyla derleme sırasında kaynak kişilere sorulmamış sorular da anket yöntemiyle tamamlanabilir.

Aşağıda verilen anket formu, Kültür ve Turizm Bakanlığı, İzmir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Araştırma ve Eğitim Şubesi Halk Bilimi uzmanlarınca hazırlanmış olup, kullanılan bazı terimler tarafımızdan benimsenmemekle birlikte, örnek olarak sunulmuştur.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Araştırma ve Eğitim Şubesi		İzmir	Halk Ozanları Anket Formu
Halk Ozanı ile İlgili Bilgiler:			
1.	Ozanın adı, soyadı:		
2.	Mahlası:		
3.	Baba adı:		
4.	Ana adı:		
5.	Lâkabı:		
6.	Doğum yeri, tarihi:		
7.	Medenî durumu:		
8.	Çocukları varsa sayısı:		
9.	Öğrenim Durumu:		
10.	Mesleği:		
11.	Halen ne iş yapıyorsunuz?		
12.	Kimden öğrenmiştir (ustası)?		
13.	Çırak yetiştirdi mi?		
14.	Ailesinde ozanlık geleneğini devam ettiren başka kişi var mı?		
15.	Kaç yıldır ozanlık yapmaktadır?		
16.	Adresi:		
17.	Telefon numarası:		
18.	Hayat hikayesi:		
İş Durumu ile İlgili Bilgiler:			
1.	Halen çalıştığı iş yeri:		
2.	Değiştirdiği işler:		
3.	Nedenleri:		
4.	Bağlı olduğu sosyal güvenlik kurumu:		
5.	Üyesi olduğu "Halk Ozanı Derneği"nin adı, adresi:		
6.	Çalışmaları: (Kitabın adı, yayınevi, basım yeri, yılı.)		
7.	Kitabın basım ve satışında karşılaşılan güçlükler:		
Varsa Yayınladığı Plak ve Kasetler:			
1.	Plak ve kaset adı:		
Halk Ozanlığı Gelenek Bilgisi:			
1.	Saz çalıyor mu?		
2.	Usta malı ve kendi malı deyişleri var mı?		
3.	Diğer ozanlarla karşılıklı atışma yapmış mı? Yaptıysa ozanların adları:		
4.	Hikaye anlatır mı? Bildiği hikayelerin adları?		
5.	İrticâlen çalıp söyleyebiliyor mu?		
6.	Hangi tür şiirler söylemektedir?		
7.	Badeli âşık mıdır? Yoksa başka etken var mıdır?		
8.	Badeli âşıkse nasıl olmuştur?		
9.	Mahlasını nasıl almıştır, kim vermiştir?		

III.2. Gözlem Yöntemi ve Özellikleri

Bu yöntem bizzat alanda derleme çalışması sırasında kullanılması gereken bir yöntemdir. Derlemecinin alan çalışması sırasında bu yöntemle yönelmesi mümkündür. Kenneth S. Goldstein bu yöntemi; “1. Hadiseye Aktif Olarak Katılan Gözlemci, 2. Hadiseye Pasif Olarak Katılan Gözlemci” şeklinde ikiye ayırmaktadır (Goldstein, 1977: 54-71).

Gözlem yöntemini kullanmadaki temel amaç, halk bilgisi ürünlerinin bizzat yaratım ortamlarının içine girmek, halk bilgisi ürünlerinin yaratıldığı ortam ve bağlamın bizzat içinde yer alıp, yaşayarak kaydetmektir. Bağlamın içinde yer alan derlemeci, doğal olarak derleme yapma işini bir süreliğine ertelemek veya içinde yer aldığı halk bilgisi olayının tamamlanmasını beklemek ve yaşadıklarını daha sonra kaydetmek zorundadır. Bu durumda, yaratılan ürünlerle ilgili sorular ertelenmek zorundadır ve karşılıklı görüşmeye dayalı olan “Karşılıklı Görüşme Yöntemi” ile bu sorular cevaplanabilecektir.

Gözlem yönteminde, derlemecinin durumu iki şekildedir. Bunlardan biri “aktif katılımcı gözlem durumu”, ikincisi de “pasif katılımcı gözlem durumu”dur. Her iki durumun da kullanılması derlenecek türe ve derlemecinin derleme yaptığı yöreye göre değişiklik arz eder.

Aktif katılımcı gözlem durumunda, derlemeci halk bilgisi ürününün yaratılması işinde bizzat rol alan bir kişi konumundadır. Aktif katılımcı gözlem yapmak, genellikle kendi yöremize ait halk bilgisi ürünlerinin derlenmesi sırasında mümkün olmakla birlikte, derlemecinin yabancı olduğu bir yörede aktif katılımcı yöntemiyle gözlem yapabilmesi çok kolay bir iş değildir. Derlemeci yabancı olduğu yörelerde, pasif katılımcı gözlem yöntemini denemelidir.

Pasif katılımcı yöntemde, derlemeci halk bilgisi ürünlerinin yaratılma işinin içinde değil, bir seyirci konumundadır. Bu yöntemin sağladığı kolaylık ise, halk bilgisi ürünlerinin nasıl meydana getirildiğini, anlatıcı ve dinleyicilerin, icracı ve seyircilerin yaratılan ürün karşısındaki tavırlarının ne olduğunu daha iyi görebilme ve kaydetme şansını derlemeciye vermesidir.

Gerek gözlem yönteminin ve gerekse karşılıklı görüşme yönteminin kullanılması iki ayrı yaratma ortamında söz konusu olabilir. Bunlardan birincisi “doğal ortam”, ikincisi ise “yapay ortam”dır. Dolayısıyla, ortam çeşitleri hakkında burada bilgi vermenin uygun olacağı düşüncesindeyiz.

III.2.1. Doğal Ortam:

Bir halk bilgisi ürününün kendi geleneksel bağlamında ve bu ürünün sahibi olan halk grubu tarafından yaratılmasının/yeniden yaratılmasının veya tekrarlanması söz konusu olduğu ortama doğal ortam adı verilir. Örneğin, Kars veya Erzurum'da bir âşık kahvehanesinde yılın belli ay ve günlerinde veya gecelerinde geleneksel olarak halk hikâyesi anlatma ve âşık tarzı şiir söyleme geleneği vardır. Bu gelenek belli bir anlatıcı grubu, yani âşıklar, onların dinleyicileri ve bu ikisinin bir araya geldiği kahvehane ortamında sürdürülmektedir. Dolayısıyla, bu ortam doğal ortamdır.

III.2.2. Yapay Ortam ve Özellikleri:

Normal şartlar altında kendi geleneksel bağlamında, belli bir kişi veya grup tarafından icrâ edilen ve belli bir grup tarafından dinlenen veya izlenen bir halk bilgisi ürününün, bir derlemecinin isteği ve arzusu üzerine, ya anlatıcı veya icrâcının yaşadığı yerde, veyahut da derlemecinin yaşadığı yere anlatıcı veya icrâcının davet edilmesi ve derlemecinin hazırladığı bir ortamda bir halk bilgisi ürününün icrâsı söz konusu olabilir. Örneğin, kahvehanede hikâye anlatan bir âşığı üniversiteye davet edip, bir sınıfta hikâye anlattırmak veya âşık tarzı şiir söyletmek mümkündür. Bu ortam derlemeci tarafından ve onun isteği üzerine hazırlanmış olduğu için yapaydır. Bu tür bir ortam diğer yapay ortamlardan tamamen farklıdır ve eğer sadece anlatıcı ve derlemecinin bulunduğu bir ortam olarak hazırlanmış, örneğin derlemecinin evinde bu tür bir derleme yapılıyor ve sadece anlatıcının ve derlemecinin bulunduğu bir ortam halinde hazırlanmışsa, bu ortam "*stüdyo tipi yapay ortam*" olarak da adlandırılmaktadır. İkinci tip yapay ortam ise, anlatıcı veya icrâcının bulunduğu ortamda yaratılan yapay ortamdır. Herhangi bir halk bilgisi ürününün kendi geleneksel anlatma zamanı ve yeri dışında, örneğin âşığın kendi evinde sadece derleme yapan kişi için bir halk hikâyesi anlatımı yapması ve bu anlatım sırasında kendi köyünden ve ev halkından bazı kişilerin de bulunması söz konusu olabilir. Bu tip yapay ortam ise, "*doğal ortamda hazırlanmış yapay ortam*"dır.

Yapay bir ortamın temel özelliği, herhangi bir halk bilgisi ürününün, onun sahibi olan halk grubu tarafından kendi geleneksel bağlamında yaratılmaması, halk bilgisi yaratmasının kendine has muayyen bir yer ve zamanda meydana getirilmemesidir. Bu da o halk bilgisi yaratmasının metnini tamamlayan özelliklerin farklı olmasına neden olacak ve bu farklılık da söz konusu yaratmanın işlevlerini gözlemleme konusunda farklı sonuçlar elde edilmesine yol açacaktır.

III.2.3. Doğal ve Yapay Ortamlarda Gözlem:

Doğal bir ortamda gözlem yöntemiyle derleme yapmak, bir derlemeci için ideal olandır. Çünkü doğal ortamda bir halk bilgisi ürününün icrâsı, o ürünün yaratımıyla ilgili bütün özelliklerin ortaya konmasını ve derlemeci tarafından da gözlenip, kaydedilmesine imkan sağlayacaktır.

Bir halk bilgisi ürününün doğal bir ortamda gerçekleştirilen icrâsı, bu ürünün nasıl oluşturulduğu, ürün özelliklerinin anlatıcı veya icrâcı tarafından nasıl sergilendiği veya anlatıldığı, ürünü tamamlayan diğer unsurların bu ortamda neye yaradığı, dinleyici veya seyircinin tepkisinin ne olduğu, ürünün zengin, dolgun veya daha iyi olmasını sağlayan unsurların neler olduğu derlemeci tarafından kaydedilecek, karşılıklı görüşme yönteminde gösterilemeyen veya anlatılamayan pek çok özellik derlemeci tarafından görülebilecektir.

Doğal ortamda gözlemin sağlayacağı bir başka imkan ise, bir halk bilgisi ürününün bir halk grubu içindeki işlevinin belirlenmesiyle ilgilidir. Halk bilgisi ürünlerinin işlevlerinden bahsetmek, akademik halk bilimcilerin belli gözlemlerine dayansa da, işlev hakkında verilen bilgiler, genellikle çeşitli zamanlardaki gözlemlerin birleştirilmesi sonucunda ortaya çıkan varsayımlardan öteye geçmemektedir. Örneğin, bir fıkranın veya atasözünün işlevini kendi doğal ortamlarında oluşurken gözleyip kaydetmek farklı açıklamalar yapabilmemize olanak sağlayacakken, belli bir gözleme dayanmadan söz konusu bu iki türün işlevleri hakkında; eğlendirmek, güldürmek, bilgilendirmek gibi işlevleri vardır, şeklindeki genellemeleri yapmak durumunda kalabiliriz.

Yapay bir ortamda gözlem yapmak daha kolaydır. Ancak, ortam yapay olduğu için anlatıcı veya icrâcının belli sınırlamalara gittiğini, örneğin metni daraltabileceğini, bazı kelime ve ifadelerde değişikliğe gidebileceğini, geleneksel bağlamda bulunan seyircisine sahip olmadığı için, bazı açıklamalara gerek duymayacağını unutmamak gerekir. Dolayısıyla, gözlem yapmak için büyük bir kolaylık sağlasa da, yapay bir ortamda elde edilecek gözlem bilgileri, daha çok metin elde etme amacına yönelik bir çalışmanın oluşturduğu ortamdan dolayı sınırlıdır ve elde edilen metin de sınırlıdır.

Her iki ortamda da elde edilen metnin yanında, ortam özelliklerinin mutlaka belirtilmesi gerekmektedir. Ortam hakkında verilen bilgi; aynı ürünün farklı metinleri, yani “eş metinleri”, “benzer metinleri” veya “varyant ve versiyonları” nasıl oluşmaktadır, bu

metinler arasındaki farklılıkların ortaya çıkmasını sağlayan etkenler nelerdir; bir metnin diğerinden daha geniş veya zengin olmasının nedenleri nelerdir gibi, bazı temel soruların daha iyi cevaplanmasını sağlayacaktır.

III.2.4. Gözlemi Yapılacak Unsurlar:

Halk bilgisi ürünlerinin derlenmesinde gözlem yönteminin ister doğal, ister yapay ortamda kullanılması sırasında gözlemlenmesi ve kaydedilmesi gereken belli başlı unsurlar şunlardır:

1. *Fiziksel Durum*: Bir halk bilgisi ürününün icrâ edildiği yerin fiziksel durumudur. Bir ev veya kahvehane, bir köy odası veya bir şehir meydanı, halk bilgisi ürününün icrâsı için seçilmiş mekan olabilir. Derlemeci, mekanın fiziksel durumunu gözlemlemelidir.

2. *Sosyal Durum*: Bir halk bilgisi ürününün yaratıldığı ortamın sosyal özellikleridir. Dinleyici veya seyircilerin sosyal özellikleri; yaşları, cinsleri, giyim tarzları vb. hakkında gözlem yapılmalıdır.

3. *Katılanların Birbiriyle İlişkileri*: Bir dinleyici veya seyirci olarak icrâya katılanların, anlatıcıyı veya icrâcıyı teşvik etmeleri, tasvip etmeleri veya karşı çıkışları gibi tavırları yanında, kendi aralarında konuşmaları veya konuşup, gürültü yapanları ikaz etmeleri gibi durumlar gözlemlenmelidir.

4. *İcrâ veya Anlatım*: Anlatıcı veya icrâcının konuya başlaması, ses tonu, konuşma hızı, ağız ve dil özellikleri, jest ve mimikleri, taklitleri ve kullandığı araç ve aletlerin özellikleriyle, bunların kullanımındaki tarz gözlemlenmelidir.

5. *Yaratma Zamanı ve Süresi*: Bir halk bilgisi ürününün ne zaman yaratıldığı, gece veya gündüz, hafta ve ay gibi, yaratma zamanının yanında, bu yaratmanın ne kadar zamanda meydana geldiği, sürekli bir icrâ olup olmadığı gibi özellikler gözlemlenmelidir.

6. *İfade Olunan Duygular*: Anlatıcı veya icrâcının ve de dinleyici veya seyircinin, anlatma veya icrâ sırasındaki psikolojik tepkileri gözlemlenmelidir.

7. *Çeşitli Gözlemler*: Anlatım veya icrâ sırasında, anlatıcı ve dinleyicilerin nasıl bir araya geldikleri, bir şeyler yiyip, içmeleri veya yiyip, içmedikleri, icrâ yerine girip-çıkma, gelip-gitme olup olmadığı vb. gibi icrâcının dikkatini çeken veya icrâcıyı kesen başka özelliklerin olup, olmadığı gözlemlenmelidir.

8. *Gözlemcinin Durumu*: Gözlemci olarak orada bulunan derlemecinin rolünün ne olduğu, kendi sosyal ve psikolojik durumunun ne olduğu,

icrâcı ve seyirci tarafından nasıl karşılandığı ve orada bulunmasının icrâyaya veya anlatıma etki edip, etmediği hakkında bilgiler de gözleme eklenmelidir (Goldstein, 1977: 64-65).

Yukarıda gözlemle ilgili olarak sayılan maddeler, “ortamı etkileyen çeşitli unsurlar” başlığı altında, bu bölümün alt kısmında ayrıca tartışılmış ve bunları kaydetmenin gereği ve önemi üzerinde ayrıntılı olarak durulmuştur.

Şu da unutulmamalıdır ki, gözlemi yapılacak hususların kaydedilmesi ya yazmak suretiyle yapılabilir ya da ses ve görüntüyü eş zamanlı olarak kaydedebilen video kamera kullanımı yoluyla gerçekleştirilebilir. Ses ve görüntüyü aynı anda kaydedebilen video kamera kullanımı yanında, derlemeci arzu ettiği veya gerek gördüğü noktalarda, gözlemlerini yazılı olarak da kaydedebilir.

III.3. Karşılıklı Görüşme Yöntemi ve Özellikleri

“Karşılıklı Görüşme” veya “Mülakat” da diyebileceğimiz bu yöntemin kullanılması durumunda derlemeci ve anlatıcı-icrâcı bir arada bulunur. Derlemecinin önceden hazırladığı sorular veya görüşme sırasında kendiliğinden doğan sorular, derlemeci tarafından, “kaynak kişi” adı verilen anlatıcı-icrâcıya yöneltilir. Gerek sorulan sorular ve gerekse alınan cevaplar, ya yazılmak suretiyle ya da ses (teyp) veya ses ve görüntü (video kamera) kaydediciler kullanılarak kaydedilir.

Karşılıklı görüşme yöntemi, halk bilgisi ürünlerinin ve icrâ ortamının derlenmesinde yaygın olarak kullanılan bir yöntemdir. Bu yöntemle, hem kaynak kişi hakkında ve onun anlatı veya icrâsı hakkında çeşitli bilgiler elde edilebilir ve hem de halk bilgisi ürünlerinin bizzat kendileri, yani metinleri derlenebilir. Karşılıklı görüşme yönteminin gözlem yapmaya belli ölçüde izin verdiği de unutulmamalıdır.

III.3.1. Görüşme Yöntemi Nerede ve Ne İçin Uygulanır?

Karşılıklı görüşme yöntemi halk bilgisi ürünlerinin kendilerini ve çeşitli özelliklerini derlemek için kullanılabilirse de Kenneth Goldstein karşılıklı görüşme yönteminin kullanımını daha çok ürünlerin icrâcıları veya aktarıcılarının çeşitli özellikleri ve de icrâ ettikleri veya aktardıkları ürün hakkındaki düşüncelerin öğrenilmesine yönelik olarak uygulanmasını tavsiye etmekte ve bu yöntemle elde edilebilecek bilgileri şu şekilde sıralamaktadır:

- “ 1. Kaynak kişilerin biyografileri.
2. Kaynak kişilerin estetik görüşleri.
3. Bilgi, duygu ve manalar. (Kaynak kişinin anlattığı tür hakkında bilgisi, bu yaratma hakkında düşünceleri, anlattığı yaratmaların anlatım ve etkileri hakkındaki bilgisinin ne olduğu gibi konular.)
4. Halk bilgisi (folklor) ürünlerinin nakli. (Kaynak kişinin anlattığı halk bilgisi ürününü kimden, ne zaman ve nasıl öğrendiği gibi konularda bilgi.)
5. Derlemecinin gözlem yapmadığı halk bilgisi durumlarının (halk bilgisi ürünlerinin yaratıldığı ortamın) tarifi. (Bir halk bilgisi ürününün geleneksel bağlamda nasıl icrâ edildiğini anlatılması.)
6. Kaynak kişilerin repertuarı. (Kaynak kişinin anlattığı veya icrâ ettiği halk edebiyatı yaratması dışında bildiği ve anlattığı halk edebiyatı ürünlerinin listesi.)” (Goldstein, 1977: 72-74).

Goldstein, yukarıda sıraladığımız hususların karşılıklı görüşme sırasında sorgulanması ve bu konularda bilgi edinilmesi gerektiğini ifade ediyorsa da, Goldstein’in belirttiği görüşme yöntemi, gözlem yöntemine ek olarak yapılması gereken kısım şeklinde düşünülmüştür. Bu yaklaşım kuramsal olarak doğru olmakla birlikte, uygulamada, görüşme yoluyla hem halk bilgisi ürününün kendisi elde edilmekte hem de yukarıda verilen bilgiler de derlenebilmektedir.

Tekrar belirtmekte yarar vardır ki, bir halk bilgisi ürününün kendisi de karşılıklı görüşme yönteminin uygulanması yoluyla derlenebilir. Ülkemizde yapılan derleme çalışmalarında uygulanan yöntem, karşılıklı görüşme yöntemi olup, bu yöntemle hem halk bilgisi ürünlerinin kendileri hem de anlatıcıları hakkında gerekli görülen çeşitli bilgiler derlenmektedir.

III.3.2. Görüşme Çeşitleri:

Karşılıklı görüşme yöntemiyle derleme yapmanın iki yolu vardır: “Yönlendirilmiş” ve “Yönlendirilmemiş” karşılıklı görüşme.

III.3.2.1. Yönlendirilmiş Karşılıklı Görüşme:

Derlemeci tarafından önceden hazırlanmış ve mümkünse bir kısmı ezberlenmiş soruların, belli bir sıra içerisinde kaynak kişiye yöneltilmesi yoluyla yapılan derleme çalışmasıdır. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, kaynak kişiyi sürekli olarak, derlemecinin bilgi edinmek istediği noktaya yönlendirmesi ve bunu da sorduğu sorularla yapmasıdır. Bu soruların bir kısmı tamamen bir halk bilgisi ürününün anlatım veya icrâsı sırasında yapılanları ve bağlamı

açıklamaya yönelik olabileceği gibi, bir kısmı da kaynak kişinin dünya görüşü, metni algılayış ve anlayış, ürünü kullanış, dinleyici veya seyirci kitlesi hakkındaki düşünceleri, aktardığı ürünün anlamı ve kendi psikolojisi üzerinde etkisine yönelik olabilir.

Diğer soru ve yönlendirmeler ise, tamamen halk bilgisi ürünün kendisini elde etmeye ve ürünün elde edilmesinden sonra söz konusu ürünü açılama da kullanılacak bilgilere yönelik olarak kullanılmalıdır. Örneğin, masalcı bir kaynak kişinin bildiği masal metinlerini anlatmasını sağlayacak sorularla masal elde edilebilecektir. Daha sonra, bu masal metninin anlamı, masal kahramanları hakkında düşünceleri, bunları nasıl ve kimden öğrendiği, başka masal veya diğer halk bilgisi ürünlerinden, özellikle masala yakın olanlardan neleri bildiği gibi sorularla, kaynak kişinin bu gelenek ve tür hakkındaki düşünceleri de kaydedilebilir.

Bütün bunlardan sonra, kaynak kişinin biyografisi ve derlemecinin derleme sırasındaki durumu da bunlara eklenerek karşılıklı görüşme yoluyla derleme çalışması tamamlanmalıdır.

III.3.2.2. Yönlendirilmemiş Karşılıklı Görüşme:

Karşılıklı görüşme yönteminde daha az tercih edilen bir yöntem olan yönlendirilmemiş karşılıklı görüşmede, kaynak kişinin kendisi, icrâsı, anlatımı ve anlattığı veya icrâ ettiği halk bilgisi ürünü hakkında, önceden soru hazırlamadan bilgi elde etme ve kaydetme yöntemidir. Bu yöntemin kullanılmasına, derleme yapacağı konuda yeterli bilgi ve deneyime sahip halk bilimciler başvurabilir.

Bu yöntemin kullanılmasında kaynak kişi serbest bir konuşma ve anlatma havası içinde bırakılır ve anlatılan bir taraftan kaydedilirken, diğer taraftan da, daha az sayıda olmak şartıyla, konuyla ilgili açıklanmamış veya açıklanması istenilen sorular kaynak kişiye yöneltilir.

Daha çok bir sohbet ortamı içinde yürütülen bu yöntem sayesinde, kaynak kişilerin hazırlıksız olarak ve de ayrıntılı şekilde verecekleri cevaplar oldukça çok ürün ve bu ürünler hakkında bilgi derlenmesine izin verecektir. Ayrıca, kaynak kişinin gerek anlatımı, gerekse anlattığı veya icrâ ettiği halk bilgisi ürünü hakkındaki düşüncelerini kaydetme şansı da söz konusudur.

III.3.2.3.Karşılıklı Görüşme Yönteminin Kullanıldığı Ortamlar:

Gözlem yönteminde olduğu gibi, karşılıklı görüşme yönteminde de, derlemeci ve kaynak kişinin bir arada bulunduğu iki tip ortam vardır. Bunlardan birincisi doğal ortam, ikincisi de yapay ortamdır.

Doğal ortam geleneksel bir ortamdır. Örneğin, bir düğün töreni sırasında söylenen türküler derlemeci tarafından, türkülerini en iyi bilen bir kişiden karşılıklı görüşme yöntemi ile derlenebilir. Burada derlemecinin belli ölçüde yapay bir ortam oluşturduğu da göz ardı edilmemeli, dolayısıyla derlenen türkü metinlerinin düğün sırasında kendi geleneksel bağlamı içinde kaydedildiği belirtilmelidir.

Yapay ortam ise, kaynak kişinin geleneksel bağlam dışındaki bir zamanda ve geleneksel bağlam dışındaki bir yere davet edilmesi ile karşılıklı görüşmenin uygulandığı ortamdır. Bu ortam; derlemecinin kendi yaşadığı bölgede oluşturulan bir yapay ortam olabileceği gibi, hem derlemeci hem de kaynak kişinin yabancı olduğu bir yerde de hazırlanabilir. Bir başka yapay ortam türü ise, derlemecinin kendi çevresine ait, ancak kaynak kişinin yabancı olduğu bir yer olarak belirlenebilir.

Yukarıda doğal ortam için verilen örnekteki durum, aynı düğünde türkü söyleyen kişinin kendi köyündeki bir odaya alınıp, düğün dışı bir zaman ve mekanda aynı türkülerin derlenmesi için de geçerlidir.

İkinci tipteki yapay ortam ise, Adanalı bir âşığın İzmirli bir araştırmacı tarafından Ankara'ya davet edilip, orada bir otelde veya bir kurumda, karşılıklı görüşme yöntemiyle söz konusu âşıktan hikâye veya âşık tarzı şiirlerin derlenmesinde oluşan ortamdır.

Yapay ortamın son türü, derlemecinin kendi çalışma yeri ve evini derleme ortamı olarak kullanması durumudur. Bu durum, hem derlemeci, hem ev sahibi konumunda olan derlemeciyi oldukça rahat kılabilir, ancak kaynak kişinin rolü de hem misafir, hem kaynak kişi olarak ortaya çıkmaktadır.

Hangi derleme yöntemi uygulanır ve hangi ortam kullanılırsa kullanılsın, önemli ve unutulmaması gereken nokta halk bilgisi ürünlerinin derlenmesinde ortama ait bilgilerin mutlaka derlenen metnin yanında kaydedilmesidir. Bütün bu özellikler aşağıda daha geniş bir şekilde açıklanmıştır.

III.4. Derleme Yöntemlerinin Alanda Kullanımı:

Halk bilgisi ürünlerinin derlenmesinde, kuramsal olarak gözlem ve karşılıklı görüşme yöntemleri farklı yöntemler olarak ifade edilse de, uygulamada çoğu derlemeci iki yöntemi birlikte kullanmayı tercih etmektedir. Her derlemeci ideal olarak bir halk bilgisi ürününü, o ürünün geleneksel bağlamı; geleneksel olarak yaratıldığı zaman ve yerde derlemeyi tercih eder. Ancak, bu tür bir çalışma, ya çok nadir olarak mümkün olmakta, ya da mümkün olmamaktadır. Bunun yerine, önceden belirlenmiş olan derleme konusuyla ilgili olarak, çoğunlukla kırsal kesime (nadiren kent kesimine) gidilmekte ve bir kısmı önceden belirlenmiş, bir kısmı ise alan çalışması sırasında belirlenen kaynak kişilerden derleme yapılmaktadır.

Bu türden derlemelerde yöntem olarak hem gözlem, hem de karşılıklı görüşme birlikte uygulanmaktadır. Başta karşılıklı görüşmenin yönlendirilmiş veya yönlendirilmemiş türlerinden birine izin veren bu tür derleme çalışmalarının, özellikle anlatım veya icrâ kısmı derlemeciye oldukça geniş bir gözlem yapma şansı vermektedir. Ancak, hemen belirtelim ki, çoğu derlemeci bu gözlemleri kaydetmemekte veya yaptığı gözlemleri derlediği metinlerle birlikte vermemektedir. Bu da, sonuçta metnin değerlendirmesinde kişisel ve subjektif yorumların ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Gözlem ve görüşme yöntemlerinin birlikte kullanıldığı derleme çalışmalarında gözlemleri kaydetmenin bir başka yolu da video kamera kaydedici kullanımıdır. Günümüzde yapılan çoğu derlemede, bazı sınırlılıklara yol açmakla birlikte, ortamın bütün özelliklerini ve aynı zamanda metni kaydetmenin en iyi yöntemi video kamera kullanımıdır.

Yukarıda özellikleri açıklanan derleme yöntemleri, uzman bir halk bilimci tarafından mutlaka bilinir. Aynı durum, amatör olarak derleme yapan kişiler tarafından da bilinmelidir. Bu yöntem bilgilerine hakim olarak alana çıkan bir derlemeci, aşağıdaki durumları da göz önünde bulundurmalı ve alanda çalışma yaparken bu hususlara dikkat etmelidir.

Yukarıda belirtilen derleme yöntemleri halk bilgisi ürünlerinin derlenmesinde kullanılan yöntemler olmakla birlikte, bu yöntemlerin hangisinin, hangi halk bilgisi ürünlerine, hangi ortamda ve ne zaman uygulanması gerektiğine, derlemenin amacına ve konusuna göre derleyicinin kendisi karar vermek durumundadır.

III.4.1. Derlemecinin Alana Uyum Sağlaması:

Derlemecinin alanda karşılaşacağı ilk sorun, belli bir süre için kalmak zorunda olduğu alanın özelliklerine uyum sağlayabilmelidir. Bir derleme yönteminin uygulanması için, derlemecinin, derleme yapmak için bulunduğu alana uyum sağlaması gerekir. Bu uyum, her şeyden önce fiziksel, psikolojik ve sosyal anlamda düşünülmelidir.

Derlemecinin fiziksel olarak alan çalışması yapabilecek durumda bulunması, alanın fiziksel özelliklerine hazırlıklı olması ve mümkün olan en kısa zamanda bölgenin özelliklerine fiziksel olarak uyum sağlaması ve kendini rahat hissetmesi iyi bir derleme çalışması yapabilmesi için gereklidir. Derlemecinin psikolojik olarak da rahat olması, çeşitli sorunlarla meşgul olmaması, tamamen derleyeceği halk bilgisi ürünleri, bu ürünlerin yaratıcıları ve yaratım ortamı gibi özelliklere odaklanacak bir durumda olması gerekir. Derlemecinin sosyal olarak da alana uyum sağlaması gerekir. Derlemecinin bir yabancı olarak bulunacağı bölgedeki insanlardan sosyal statü bakımından ve kimlik olguları bakımından farklı olması doğaldır. Ancak derlemecinin gerek giyim tarzı ve gerekse ilişkilerinde ve diğer günlük ilişki tarzlarında kendi yabancılığını hissettirmeyecek bir uyum içinde bulunması, bütün bu olgularda kabul edilebilir bir uyum sergilemesi, derleme çalışmasının daha rahat gerçekleşmesini sağlayacaktır.

Özellikle küçük yerleşim birimlerinde veya belli muhafazakar özelliklere sahip gruplar arasında derleme yapmak söz konusu olduğunda, derlemecinin bu uyumluluk ölçüsüne son derece dikkat etmesi gerekir. Herkes gibi derlemeci de belli şeylerden hoşlanan, belli zevkleri ve tercihleri olan bir insandır. Bu özellikler giyim, kuşamdan, yeme-içmeye, oturtup, kalkmaya kadar belli davranış ve alışkanlıkları içermektedir. Alanda bulunan bir derlemeci bu alışkanlık ve tercihleri konusunda belli ölçülerde kendini sınırlamak durumunda kalabilir. Örneğin; makyajını daha sade, kılık ve kıyafetini yöreye daha uygun hale getirmek söz konusu olabilecektir. Yine kendisine ikram edilenleri, yemek veya içmek istemese bile, sürekli olarak kaynak kişilerin ikramlarını reddetmek söz konusu olmayacak, belli seviyedeki hijyenik ortamları kırsal kesimdeki bir yerleşim biriminde bulmak mümkün olmayacaktır. Derlemeci hoşuna gitmeyecek yerlerde oturup, kalkmak, yemek-içmek istemediği şeyleri en azından tatmak zorunda kalacaktır.

Derlemeci, bunların dışında, bazı düşünce ve davranış tarzları karşısında olumlu veya olumsuz tepki veremeyecek durumda kalabilir. Derlemecinin dünya görüşü, yaşam tarzı ve olaylara bakış açısı, derleme için bulunduğu alandaki kişilerle aynı olmayabilir ve hatta çatışabilir. Böylesi ortamlarda derlemecinin tamamen olumsuz veya karşı bir tepki vermesi durumunda derleme çalışması sağlıklı bir şekilde yürütülemeyeceği için, derlemeci rol yapmak zorunda kalacaktır. Örneğin; belli bir giyim tarzı, derlemecinin tercihinin tersi olabilir. Böyle bir ortamda derlemecinin karşı bir tavır sergilemesi uygun olmayacaktır. Yine kendisi içki içmeyen bir derlemeci, bunu alışkanlık haline getirmiş bir kaynak kişinin yanında veya böyle bir ortamda bulunduğu kendi durumunu uygun bir şekilde ifade etmeli, kaynak kişinin bu alışkanlığına bir karşı çıkış içinde bulunmamalıdır. Farklı inançlara mensup kaynak kişilerin inançlarına yönelik olarak da, derlemeci bir eleştiri getirmemeli, herkesin tercihinin saygı duyduğunu ifade etmelidir.

Derlemecinin, bu ortamında belli bir süre için bulunduğunu unutmaması, bölgede yaşayan insanların sosyal durumlarına uygun hareket etmesi, benimsemediği durumlarda bile, zorunlu ve gerekli olmadıkça, karşı çıkış ve olumsuz bir eleştiri yapmaması, yorumlarında olumlu ve yapıcı bir yaklaşım sergilemesi son derece önemlidir. Bu tür bir uyum sağlama “*derlemecinin rol yapmasını*” olarak da kabul edilebilir.

III.4.2. Kaynak Kişilerle İletişim Kurma ve İknâ:

Alanda çalışmaya başlayan bir derlemecinin karşılaçağı en önemli sorun, kaynak kişilerle iletişim kurmak, neden orada bulunduğunu kaynak kişilere ifade etmek ve onlardan istediğini alabilmek için kaynak kişileri iknâ etmektir. Her ne kadar kendi doğal ortamlarında gerçekleşen halk bilgisi ürünlerinin derlenmesinde bu sorunlar daha az yaşansa da, yapay ortamlarda kaynak kişilerle iletişim kurmak ve onların sahip oldukları halk bilgisi ürünlerini aktarmalarını, icrâ etmelerini ve bu aktarım veya icrâ sırasında belli bir kayıt aracının (teyp kaset/disk veya video kamera) kaydetmesine izin vermelerini sağlamak oldukça sıkıntılı bir iştir.

Belli halk bilgisi ürünlerinin icrâsında ve aktarımında çok rahat olan bir kaynak kişi bile, doğal ortam dışındaki bir ortamda bu ürünleri icrâ etmeyi hemen kabul etmeyecek, derlemeci ile kaynak kişi arasında oluşacak belli bir iletişimin, bir arkadaşlık veya dostluk ilişkisine dönmesinden sonra bu icrâ gerçekleşecektir. Bu durum

özellikle, sözlü halk bilgisi ürünlerinin, belli geleneksel uygulama ve inançların icrâ ve anlatımında kesinlikle söz konusu olduğu gibi, halk müziği ve halk oyunları gibi işitsel ve görsel halk bilgisi yaratmalarının yapay ortamlarda, derleme amacına yönelik olarak icrâ ve aktarımları için de geçerlidir.

Derlemeci, kaynak kişilerle iletişim kurma ve onları istediği halk bilgisi ürünlerini icrâ etmeye, aktarmaya iknâ etmek için kaynak kişilere kendisini açık bir şekilde tanıtmalı, yapacağı derlemenin amacını belirtmeli, halk bilgisi yaratmalarının önemini, bu ürünlerin derleme yapılan yöredeki şekillerinin incelenmesinin gerekliliğini, kaybolmadan önce arşivlenmelerinin yararlarını ve bu ürünleri sürdürülebilir kılmak için alınacak önlemlerden bazılarını örneklerle açıklamalıdır.

Derlemeci, kültürel olguların önemi, değeri, yaşatılmalarının gerekliliği; eğitim, eğlence, teknolojik gelişmeler, değişme, gelişme ve bozulma gibi olgulardan hareketle de kaynak kişilerin sahip olduğu bilginin önemini ve kendisinin bunları kaydetmesiyle bunlara daha geniş anlamda sahip çıkmanın mümkün olabileceğini kaynak kişilere anlatabilir. Bütün bu gerekçeler ve önem vurgulamaları aşırıhğa ve abartıya kaçmadan yapılmalı, tamamen kaynak kişilerin sahip oldukları bilginin bir anlamı, önemi, değeri olduğunu benimsetmeye ve bunların kaydedilip, incelenmesinin de hem kendileri hem de bütün bir toplum için yararlı olacağı fikrinin kabul edilmesini sağlamaya yönelik olmalıdır.

Derlemecinin, kaynak kişilerin sahip olduğu bilginin önemini ve kendi amacı için bu ürünlerin icrâ ve aktarımının gereğini kabul ettirmesi dışında, yapılacak icrâ ve aktarımın sesli ve görüntülü olarak kaydedilmesine izin alması da önemli bir meseledir. Bazı kaynak kişiler bu konuda bir sorun çıkartmayıp, bilakis istekli bile olurlarken, bazı kaynak kişiler ise inançları, alışkanlıkları ve dünya görüşleri gibi nedenler yanında ses ve görüntülerinin yayınlanacak olması veya ticarî bir değer haline getirilebilir olması gibi kaygılardan dolayı kayıt etmeye izin vermeyen bir yaklaşım içinde olabilir.

Bu tür bir sorunla karşılaşan bir derlemeci kesinlikle gizli kayıt ve görüntü almak gibi bir yöntemle başvurmamalıdır. Ne kadar değerli olursa olsun, kaynak kişinin icrâ ve aktarımı, ancak kaynak kişiden izin alınmak suretiyle yapılmalıdır.

Ülkemizde teknoloji, ulaşım ve iletişimin hızla yaygınlaşması sonucunda, en küçük ve en ücra yerlerde yaşayan kaynak kişiler bile,

artık radyo, teyp kaset çalar, televizyon vb. gibi iletişim araçlarına karşı daha yakın durmakta, farklı örnekleri görmeleri sonucunda, iletişim araçlarının kendilerine yönelik olarak kullanılmalarında, yani kendi ses ve görüntülerinin alınmasında olumsuz cevap vermemektedirler. Ancak, özellikle kadın kaynak kişilerden bazıları inançları vb. gibi nedenlerden dolayı, ses ve görüntülerinin kaydedilmesine olumsuz yaklaşabilmekte, yine belli bir yaşın üzerindeki erkek kaynak kişiler de yaşlarına uygun davranmamış gibi bir izlenim vermiş olmak kaygısıyla ses ve görüntü kaydedilmesine bazen olumsuz yaklaşabilmektedirler.

Derlemecinin bu tür durumlarda; kaynak kişileri iknâ etmeye çalışması, kaydedilecek ses ve görüntünün onların aklına gelen bir olumsuzluk için kullanılmayacağını belirtmesi, söz konusu bilgiye gereksinim duyulup, bu bilginin yazıya geçirileceğini, ses ve görüntünün bu amaçla gerekli olduğunu açıklaması, söz konusu kayıtların sadece bilimsel amaçlara yönelik olarak kullanılacağını söylemesi gibi geçerli açıklamalarla kaynak kişileri iknâ etmeyi denemesi söz konusudur. Eğer sesli ve görüntülü kayıt izni alamıyorsa, yazmayı denemeli, kesinlikle kaynak kişileri aldatmak veya kandırmak gibi bir yönetime başvurmamalıdır.

Kaynak kişilerle iletişim kurma ve iknâ notasında ortaya çıkan bir başka sorun ise, derlenmek istenen türün farklı adlandırılması veya halk bilimi araştırma ve incelemelerinde kullanılan tür adlarının, kaynak kişiler tarafından doğru anlaşılmaması meselesidir. Örneğin, bir masal derlemesi yaparken, sorulan soruya kaynak kişi “evet” yanıtını verdikten sonra, bir fıkra veya efsane anlatmaya girişebilmektedir. Bu noktada kaynak kişi kesilmemeli, ancak daha sonra derlenmek istenen tür örneklenerek istenilen açıklanmalıdır.

Kaynak kişi, tanımadığı bir tür adını duyduğunda, bu türe ait bilgiye sahip olmasına rağmen, böyle bir şey bilmediğini söyleyebilmektedir. Bütün bu sorunları aşmada, derlemecinin yönlendirici olması, istediği veya sorduğu türe ait birkaç örnekle ne istediğini açıklaması gerekir. Bazen bu örnekleme ve yönlendirmeler teşvik etmek, kaynak kişilerin anlatma arzularını kamçılarlamak şeklinde de olabilir. Halk bilgisi ürünlerinden, özellikle sözlü olanların her zaman kolay hatırlanması mümkün olmayabilir. Yapılan örnek aktarımlar yoluyla, kaynak kişinin hatırlaması da kolaylaştırılacaktır.

III.4.3. Derleme Ortamı ve Ortamı Etkileyen Unsurlar:

Halk bilgisi ürünleri ister doğal ortamda, ister yapay ortamda derlensin, bu ürünlerin icrâ ve aktarımları yapılırken, ortaya çıkacak ürünün özelliklerini etkileyen çeşitli unsurlar söz konusudur. Her halk bilgisi ürünü; şekil ve yapı, içerik ve işlev özellikleri yanında bir de yaratım ve aktarım özelliğine sahiptir. Halk bilgisi türlerinin durumuna göre sabit olabilen veya değişkenlik arz eden bu özelliklerin bir kısmı, özellikle derleme çalışması sırasında da aynı değişme özelliğini arz edecektir. Bu değişimin nedenleri çeşitli olup, bunlardan ortamla ilgili olanlar hakkında burada açıklama yapmak yerinde olacaktır.

III.4.3.1. Derlemecinin Kimliği:

Derlemecinin, derleme yapılan yöreden biri olması veya dışarıdan biri olması, bir halk bilgisi ürününün icrâsını ve aktarımını belli seviyede etkileyecektir. Özellikle sözlü halk bilgisi ürünlerinin aktarımını yapan bir anlatıcı veya söyleyici, derleyicinin kim olduğundan hareketle, anlatıma farklı bazı unsurlar ekleyebilir veya bazı unsurları çıkartabilir.

Derlemecinin cinsiyet durumu da özellikle sözlü halk bilgisi ürünlerinin aktarımında belli değiştirmelere, kısaltma veya uzatmalara neden olabilir. Derlemecinin kimlik ve cinsiyet durumuna göre bazı argo ve yerel ifadeler içeren bir anlatma, derleme amaçlı olarak aktarılırken belli seviyede değiştirilerek nakledilecektir.

Bir derlemeci, çoğu zaman bu değiştirmelerin olup olmadığını bilemeyeceği için, bu anlatmaların her zaman aynı uzunluk ve aynı içerikle anlatılıp anlatılmadığını, değiştirme yapılıp, yapılmadığını sorabileceği gibi, farklı ortamda aynı anlatmanın eş metnini kaydetmek yoluyla aralarında ne tür farklar olduğunu çözümlemeye ve bunların nedenlerini yorumlamaya da yönelebilir.

III.4.3.2. İcrâ ve Aktarım Ortamı:

Çeşitli derleme yöntemlerinden bahsederken ortamların da çeşitli ve değişken olduğundan bahsetmiştik. Her halk bilgisi ürününün icrâsı ve aktarımı bir ortama bağlıdır. “Bağlam Merkezli Halk Bilimi Kuramlarının” ortaya çıkış nedenini oluşturan ortamlar; icrâcı, dinleyici veya seyirci, icrâ yeri ve zamanı gibi unsurlardan meydana gelirler. Bu unsurların sabitlenmesi veya dondurulması söz konusu değildir. Bu unsurlardan biri veya bir kaç değişkendir ve bu değişme, doğal olarak halk bilgisi ürününün metnine de yansiyacaktır.

Bir icrâ ve aktarım ortamı, maddî alandaki halk bilgisi ürünlerine belki daha az etki yapabilir. Ancak, sözlü halk bilgisi ürünleri, işitsel ürünler (müzikli ürünler), görsel ürünler (halk oyunları ve uygulamalar) ortamın özelliklerinden mutlaka etkilenmekte ve her yeni icrâ veya aktarım sırasında; kelime, ses, hareket durumu gibi en temel özellikler ve icrâ edilen halk bilgisi ürününün metin kalitesi az veya çok etkilenebilmektedir.

Derleme sırasında, bir derlemecinin icrâ ve aktarım ortamının özellikleri hakkında mutlaka bilgi kaydetmesi gerekmektedir. Çünkü her ortamın farklı bir yaratıma, farklı bir icrâ ve aktarıma neden olduğunu bilen bir halk bilimci, icrâ ortamındaki temel özelliklerden biri veya bir kaçının bir halk bilgisi ürününe nasıl etki yaptığını tartışacak ve sonuçta ortaya çıkan metnin neden belli özellikler arz ettiğini daha rahat bir şekilde açıklayabilecektir.

III.4.3.3. İcrâci veya Aktarıncının Durumu:

Kaynak kişi veya kişilerin bizzat kendisini ifade eden “icrâci” veya “aktarıcı” veyahut da “anlatıcı” kelimeleri, bir halk bilgisi ürününü sözlü veya görsel olarak derlemeciye aktaran kişiyi ifade etmektedir. İcrâci veya aktarıcı konumunda olan kaynak kişi, kendi doğal ortamında bir halk bilgisi ürününü icrâ ederken veya anlatırken son derece doğaldır. Ancak, bir derlemecinin doğal ortamda bulunması ve kaynak kişinin bunun farkında olması, icrâ edilen veya anlatılan ürünü belli ölçülerde farklılaştıracaktır. Tamamen derleme amaçlı bir yapay ortamda ise, bu farklılaştırmanın veya değişikliğin seviyesi daha da artacaktır. Derleme amaçlı alan çalışması yapan hemen her halk bilimci bu tür değişiklikleri gözlemiştir.

Bazı icrâci veya aktarıcılar ortamdan çok fazla etkilenip, icrâ veya aktarımını yaptıkları halk bilgisi ürününde çok fazla değişiklik yapma yoluna gidebilir. Bazen de icrâci veya aktarımcı konumunda bulunan kişi, iyi bir kaynak kişi olmayabilir. Bu tür durumlarda derlemeci, kaynak kişi olarak belirlediği kişinin bilgisini test etmeli, icrâ veya aktarıma başlamadan önce veya sonra bu kişiye yönelteceği çeşitli sorularla bu kişinin bilgi seviyesini ölçmeli, bazı değişikliklerin ortamdan kaynaklanıp kaynaklanmadığını veyahut da kaynak kişinin bilgi seviyesiyle ilgili olup olmadığını belirleyerek, derlediği ürünle birlikte bu bilgileri de kaydetmelidir. Eğer bu deneme yapılamıyorsa, derlemeci, icrâcının bilgi seviyesini, “zayıf”, “orta”, “iyi” ve “çok iyi” şeklinde notlarına kaydetmelidir.

Derlemecinin kaydetmesi gereken önemli bilgiler arasında icrâcı veya kaynak kişinin ortam içindeki hareketleri, jest ve mimikleri, dinleyici veya seyirciyle olan iletişimi ve ilişkisi, rahat veya tedirgin olup olmadığı yer almaktadır. Bunlar, derlemecinin icrâ veya aktarım sırasında gözlem olarak kaydetmesi gereken bilgiler olup, bu bilgiler yazılı olarak kaydedilebileceği gibi, video kamera gibi araçlarla da kaydedilebilir.

İcrâcı veya aktarıcı konumundaki kaynak kişilerin bazılarının bu icrâ ve aktarım işini ustalık (profesyonellik) seviyesinde yaptıklarını, örneğin halk hikâyesi anlatan, halk şiiri söyleyen çoğu âşğın bu durumda olduğunu, daha önceki bölümlerde, kaynak kişi başlığı altında belirtmiştik. Bu kişiler, geçimlerinin bir kısmını, yaptıkları icrâ ve aktarımlardan elde ettikleri gelirle sağlamaktadırlar. Bu türden kaynak kişilerle yapılan bir derleme çalışması, ister doğal ortamda, ister yapay ortamda gerçekleştirilsin, yapılacak derleme öncesi veya sonrasında bir ödeme yapılıp yapılmayacağı, bu ödemenin şekli ve miktarının ne olması gerektiği konusunda da derlemeci bilgi edinmelidir. Bir ödeme söz konusu olmasa bile, en azından küçük bazı hediyelerle icrâcı ve anlatıcıya teşekkür edilmelidir.

Ülkemizde diğer türden, yani profesyonel olmayan, kaynak kişilerle yapılan derleme çalışmalarında bir ücret ödeme söz konusu değildir. Ancak, derlemeci bir misafir olarak gideceği bir ev, bir köy odası veya benzeri bir icrâ ortamına girmeden, önceden hazırlayacağı küçük bir hediyeyle ortamı hazırlayan kişiye veya aile bireylerinden birine vermelidir. Bu hediyeler maddî bir değerden çok, manevî bir anlam ifade etmekte, derlemecinin bir yabancı olarak bulunduğu kişi ve grup üyelerine karşı duyduğu saygı ve sevginin ifadesi olarak algılanmaktadır.

III.4.3.4. Dinleyici veya Seyirci Durumu:

Bir halk bilgisi ürününün icrâ ve aktarımını etkileyen önemli unsurlardan biri de dinleyici veya seyirci konumunda bulunan kişilerin durumudur. İcrâ ve aktarım ortamlarına göre değişebilmekle birlikte, bir dinleyici veya seyirci grubunun genel özellikleri yaş ve cinsiyetle ilgilidir. Bir icrâ ortamında bulunan sadece belli yaş ve cinsiyetten, yani sadece erkek veya sadece kadınlardan oluşan bir dinleyici veya seyirci grubu, icrâcı veya aktarıcı konumundaki kişinin icrâ ettiği halk bilgisi ürününün özelliklerini etkileyecektir. Örneğin, sadece yetişkin erkeklerden oluşan bir gruba fıkra anlatılırken belli bir icrâ tarzı sergileyen icrâcı veya anlatıcı, aynı fıkrayı sadece kadınlardan oluşan

bir gruba veya karma bir dinleyici grubu önünde aynı şekilde icrâ etmeyecek, her şeyden önce icrâ tarzı değişecek ve bu değişim, icrâ edilen fıkra metnine de yansıtacaktır. Bir halk oyununu bir düğün ortamında karma bir seyirci grubu önünde ve özellikle nişanlısına kendini göstermek için oynayan bir delikanlının oynadığı oyun hareketleri ile aynı oyunu erkeklerden oluşan ve eğlence amaçlı toplanmış bir arkadaş grubunun önünde icrâ etmesi farklı olacaktır.

Dinleyici veya seyirci grubunun, anlatıcı veya icrâcı üzerindeki etkisi, bu grubun göstereceği tepkiyle de yakından ilgilidir. Anlatıcı veya icrâcıyı sürekli teşvik eden, alkış veya tempo tutarak veyahut da “ağızına sağlık”, “yaşa, varol!” gibi ifadeler kullanan, mizahî durumlarda gülerik icrâ ve aktarıma katılan bir dinleyici veya seyirci grubu, bir icrânın daha iyi olmasına neden olacaktır. Aksi bir tavır sergileyen, sürekli somurtkan ve isteksiz, yorgun ve icrâyâ karşı iştahsız davranan, uyuklayan veya esneyen bir dinleyici veya seyirci kitlesi icrâcı veya anlatıcıyı olumsuz etkileyecek, dolayısıyla icrâcı veya aktarımı yapılan halk bilgisi ürününün daha kısa ve gösterişten uzak, hatta ana özellikleriyle özetlenmiş bir yaratma olması sonucunu doğuracaktır. Örneğin, bir kahvehanede hikâyeye anlatımı yapan bir âşığın anlatımına karşı duyarsız kalan, anlatım sırasında kendi tercihlerine göre oyun oynayan, sürekli içeri girip çıkan bir dinleyici kitlesinin bulunması, âşığın anlattığı hikâyenin kısa ve hatta bir özet şeklinde olmasına yol açabilir.

Bazı bölgelerde birbirine dargın iki ayrı dinleyici veya seyirci grubu da aynı ortamda bulunabilir. Derlemeci bu tür bir ortamda, birbiriyle rekabet halinde olan dinleyici grubunun anlatma veya icrâyı etkileyeceğini göz önünde bulundurarak daha rahat bir ortama veya rekabetin ortadan kaldırılabilceği bir ortama yönelmelidir. Yine bazı yöresel anlatma veya türküler dinleyici grubundan bazılarının aileleri veya geçmişleriyle ilgili olabileceğinden derlemeci bu tür ortamda derleme yapmanın ve kaynak kişilere kalabalık bir ortamda bu türden türkülerini söyletmenin ve bunları derlemenin olumsuz bazı sonuçlar yaratabileceğini de düşünmeli ve ortam değişikliğine gitmeyi tercih etmelidir. Halk bilgisi ürünlerinin derlenmesinde, dinleyici ve seyircinin tepkisinin ve katkısının ne olduğu mutlaka kaydedilmelidir. Bir icrâ ve anlatma ortamında yeniden yaratılan ve bu yaratma sırasında kaydedilip dondurulan, sabitlenen bir ürünün çeşitli özellikleri bakımından incelenmesine, ortamı oluşturan unsurlardan dinleyici veya seyirci hakkındaki bilgi mutlaka eklenmeli ve bu bilgi son analizlerde mutlaka kullanılmalıdır.

III.4.3.5. İcrâ veya Anlatma Yeri ve Zamanı:

Halk bilgisi ürünlerinin icrâ ortamını oluşturan ve icrâyı ve aktarımı etkileyen unsurlardan son ikisi ise, icrâ yeri ve zamanıdır. Halk bilgisi ürünlerinin kendi muayyen yer ve zamanlarında icrâ edilmeleri, onların doğal bir ortamda icrâ ve aktarımlarının yapılması anlamına gelirken, derleme amaçlı yapılan çoğu icrâlar ya yer ya da zaman bakımından farklı olmaktadır. Bu ortam özelliklerini “ortam” bahsinde ele aldığımız için burada ayrıntıya girmeye gerek olmamakla birlikte, icrâ yeri ve zamanının halk bilgisi ürünlerinin özelliklerini etkilediklerini belirtmekte yarar vardır. Dolayısıyla derlemeci, bir halk bilgisi ürününün derlemesini yaparken icrânın gerçekleştiği fiziksel ortam, yani yer hakkında da bilgi kaydetmeli, bu yerin özelliklerini görsel olarak veya yazılı olarak kaydettiği halk bilgisi ürüne eklemelidir. Aynı şekilde, icrâ zamanı da derlenen ürünle birlikte verilmelidir. Özellikle bir halk bilgisi ürününün kendi doğal ortamı dışında icrâsının gerçekleşmesi durumunda, ortaya çıkan yaratmanın, yani ürünün farklı bir yer ve zamanda icrâ durumu söz konusu olacağı için, ürünün özellikleri mutlaka etkilenecektir. Bu etkilenmenin sonuçlarının ve halk bilgisi ürünlerinin çeşitli özelliklerinin daha iyi belirlenmesi için yer ve zaman hakkında kaydedilecek bilgi daha önemli hale gelecektir. Bu yer ve zamanın derleme yapılan yerleşim biriminin adı ve derleme yapılan tarihten farklı olduğunun da unutulmaması gerekir.

III.4.4. Alan Hakkında Genel Bilgiler:

Halk bilgisi ürünlerinin derlendiği ortama ait bilgilerin yanında, derleme sonucunda elde edilecek bütün halk bilgisi ürünlerinin değerlendirilmesinde gerekli, yöre hakkında bazı genel bilgilerin kaydedilmesi gereklidir. Bu bilgilerin bir kısmı alana çıkmadan, yöre hakkında yapılmış çeşitli araştırma ve resmî yayınlardan elde edilirken, bir kısmı ise tamamen derleme sırasında elde edilecek ve gözlem yoluyla kaydedilecek bilgidir oluşmaktadır.

Alana çıkmadan yapılması gereken hazırlıklar kısmında da bahsettiğimiz, alanın tarihsel özellikleri, coğrafî, ekonomik ve sosyal yapısı hakkında bizzat alanda edinilecek bilgi de derlenen halk bilgisi ürünlerine eklenmelidir. Söz konusu bu bilgiler, derlenen halk bilgisi ürünlerinin tahlil edilmesi sırasında gerekli olup, bazı halk bilgisi ürünlerinin, bu bilgileri doğrudan içermesi veya kısmen yansıtması da söz konusudur.

III.4.5. Derleme Yeri ve Tarihi Hakkında Bilgi:

Halk bilgisi ürünlerinin derlenmesi sırasında, ya yazılı olarak ya da icrâ veya aktarım öncesi ve sonrasında sözlü olarak teyp kaset/disk kaydedici veya video kamera kaset kaydediciye derlemenin yapıldığı yerleşim biriminin adı, derlemenin yapıldığı tarih hakkında kesin bilgiler derlemeci tarafından kaydedilmelidir. Sadece bir yerde, bir günlük derleme çalışmasının yapıldığı yer ve tarih belki hatırlanabilir, ancak birkaç yerde ve farklı tarihlerde yapılan bir çalışmayı belli bir zaman sonra hatırlamak mümkün olmayacaktır. Bu bilgiler, yazıya geçirme sırasında da yararlı olduğu için sözlü ve görüntülü kayıtlar yapılırken mutlaka kaydedilmelidir. Yine kullanılan bir kasetin kapağına da derleme yeri ve tarihi hakkında bilgi yazılı olarak kaydedilmelidir. Bütün bu bilgiler, bir derlemecinin derleme sonrasında işini büyük ölçüde kolaylaştıracak, farklı şekillerde, yani ses, görüntü ve yazılı olarak kaydedilen bilgilerin bir araya getirilmesinde yarar sağlayacaktır.

III.4.6. Kaynak Kişi, Derleme Ortamı Bilgilerinin Kaydedilmesi:

Halk bilgisi ürünlerinin derlenmesi sırasında bazı konular yazılı olarak, derlemecinin gözlemleri olarak kaydedilirken, kaynak kişinin icrâsı veya aktarımı ise sesli veya ses ve görüntünün bir arada kaydedilmesi şeklinde olabilir. Kaynak kişinin, bir halk bilgisi ürününün icrâ veya aktarımına başlamasını takiben veya icrâ tamamlandıktan sonra, mutlaka sorulması ve cevaplanıp, sözlü veya yazılı olarak kaydedilmesi gereken bilgiler şunlardır:

1. Kaynak kişinin adı ve soyadı:
2. Kaynak kişinin doğum yeri:
3. Kaynak kişinin doğum tarihi veya yaşı:
4. Kaynak kişinin bu ürünü kimden öğrendiği:
5. Kaynak kişinin eğitim durumu:
6. Kaynak kişinin ikamet ettiği Yer:
7. Kaynak kişinin işi:
8. Derlemenin yapıldığı Yer:
9. Derlemenin yapıldığı tarih:
10. Derlemeyi Yapan Kişinin Adı-Soyadı:

Derleme ortamı hakkındaki diğer bilgi ve gözlemler ise, ya video kamera sayesinde görüntülü olarak kaydedilecek veya derlemecinin gözlemleri halinde yazılı olarak kaydedilecektir.

III.4.7. Kayıtlı Malzemelerin Etiketlenmesi ve Numaralanması:

Alan çalışması sırasında çeşitli bilgiler içeren kaset, fotoğraf rulosu ve yazılı bilgilerin etiketlenmesi ve alan sonrasında kullanılmak üzere numara verilerek kullanılması da önemlidir. Çünkü, belli bir zaman sonra bu kayıt malzemelerinin sayısı artacak ve derlemecinin bütün malzemeyi alan çalışması bittikten sonra yapacağı ayrıştırma, çözümleme ve birleştirme işi için çok fazla zaman harcamasına yol açacaktır. Bu nedenle aşağıdaki işlemlerin yapılması oldukça etkilidir.

Teyp kaset/disk veya video kamera kasetleri, alanda kullanılan ilk kasete bir numara verilerek numaralandırılmalıdır. Kullanılan her kasete birinci kaseti takip ederek verilecek numara bir yerleşim biriminde kaç kaset kullanıldığını, günlük malzeme kullanım durumunun ne olduğunu göstermesi yanında, yazılı olarak kaydedilen malzeme ile kasetlerin birleştirilmesini de kolaylaştıracaktır. Her kasetin üzerine yine ilk kayıttan başlanarak, kaydedilen halk bilgisi ürününün adı veya en azından genel tür adı, kaynak kişi adı, derlemenin yapıldığı yerleşim birimi adı, derlemenin yapıldığı tarih ve derlemeyi yapanın adının yanında kaydedilen halk bilgisinin kasetin ne kadar bir bölümünü kapsadığı, yani metrajının ne olduğu belirtilmelidir. Derlemeci kaset kapağının içine sığacak şekilde hazırladığı bilgi notu kağıtlarını kullanabilir:

Kaset No: 1-A	Kayıtlı Ürün No: 1
Derlenen Ürün Adı:	Köroğlu'nun Ortaya Çıkışı
Metraji:	1-186
Kaynak Kişi:	Aşık Ali Rıza Ezgi
Yaşı:	52
Doğum Yeri	Arpaçay-Kars
Kimden Öğrendiği	Ustası Aşık Mehmet Hicrânî'den
İşi:	Serbest
Adresi:	Çay Mahalle 229 sk. No: 6, İzmir
Eğitim Durumu	İlkokul
Derleme Yeri:	E.Ü. Kampusu, Bornova/İZMİR
Derleme Tarihi:	11.10.2003
Derleyen:	Metin Ekici

Günlük olarak yapılan numaralandırma ve kaset kapaklarında yazılı olarak kaydedilen bilgi, derleme sırasında tutulan diğer notlar ve çekilen fotoğraflarla eşleştirilerek, günlük kısa dizinler oluşturulabilir. Bu suretle alandan dönüşte yapılacak geniş dizinlerin hazırlanması ve kaydedilen malzemenin belli bir sıra içinde çözümünün yapılmasında ve farklı şekillerde kaydedilmiş halk bilgisi ürünlerinin ve onların açıklanmasında kullanılacak ek bilgilerin bir araya getirilmesinde büyük bir kolaylık sağlayacaktır.

IV. BÖLÜM

ALAN ÇALIŞMASINDAN SONRA YAPILMASI GEREKENLER

Bir halk bilgisi derleme çalışmasının son aşaması, alandan döndükten sonra yapılması gerekli olan; tasnif, çözümleme, birleştirme, arşivleme ve yayına hazır hale getirme veya yayınlama çalışmalarından oluşmaktadır. Bu bölümde, alandan döndükten sonra yapılacak çalışmalar hakkında genel bilgi verilecektir.

IV.1. Alanda Derlenen Ürünlerin Tasnifi ve Arşive Hazırlanması:

Alanda halk bilgisi ürünleri kayıt edilirken, halk bilgisi ürününün türüne ve derleme çalışmasının amacı ve konusuna göre, söz konusu ürünler çeşitli şekillerde, farklı yöntem ve araçlar kullanılmak suretiyle kaydedilmiş olacaktır. Alanda kullanılan ve numaralanan kaset, disk veya film gibi araçların üzerine yazılan notlar halindeki bilgiden yararlanarak, kayıtlı halk bilgisi ürünlerinin ilk aşamada bir listesi veya dizini hazırlanmalıdır.

IV.1.1. Kaset/Disklerin İçindekiler Listesi ve Dizini:

Gerek teyp kaset/disk ve gerekse video kamera kasetlere kaydedilen halk bilgisi ürünlerinin neler olduğu, alan çalışması sırasında kullanılan kaset kapaklarına yerleştirilmiş etiket ve bilgi kağıtlarına kaydedilmiştir. Kaset/disk içindekiler liste ve dizinlerinin hazırlanmasında bu etiketler veya bilgi kağıtlarında yazılı bilgilerden hareket ederek, her kasetin içinde ne olduğu, kasetlere verilmiş olan numaralar takip edilmek suretiyle bir liste haline getirilmelidir. Bir tür dizin veya içindekiler olarak da adlandırılabilen bu listelerin hazırlanmasında alana çıkmadan hazırlanmış bilgi notlarından yararlanılmalıdır.

Bu listenin aşağıdaki şekilde hazırlanması mümkündür.

Kaset No:	1-A
Derleme Tarihi:	12.10.2003
Derlem Yeri:	Bornova/İZMİR
Derleyen:	Metin EKİCİ
İÇİNDEKİLER:	
Tür Adı	Metraji
1. Türkü (Varsa Adı)	1-50
2. Türkü (Varsa Adı)	51-100
3. Türkü Hikâyesi	101-200
4. Türkü Hikâyesi	201-300

Kaset No:	1-B
Derleme Tarihi:	12.10.2003
Derlem Yeri:	Bornova/İZMİR
Derleyen:	Metin EKİCİ
İÇİNDEKİLER:	
Tür Adı	Metraji
1. Fıkra	1-25
2. Fıkra	26-65
3. Fıkra	66-100
4. Masal	101-300

Yukarıdaki sayfalarda belirtilen şekilde listelenen kasetler, daha sonra çözülmek, yazıya geçirilmek üzere ya derlemecinin bizzat kendisi tarafından bir sıra dahilinde dinlenecek, ya da çözüm işinde çalışacak kişilere teslim edilip, onlar tarafından dinlenip yazıya geçirilecektir. Hazırlanan listelerin gerek bu aşamada, gerekse çözümleme işi öncesinde, proje ile ilgili çalışma raporu hazırlamada ve genel bir döküm listesi hazırlığında kullanılma gibi pratik yararları da vardır. Bu listelerin, yazıya geçirme işlemi bitince, yazıya geçirilen yazılı metinle karşılaştırılıp, kontrol edildikten sonra sabitlenmesi ve içindeki halk bilgisi ürünleri listelenip, çözümleme veya yazıya geçirme işi tamamlanan her kasetin, verilecek bir arşiv numarası ile saklanmak üzere arşivlenmesi gerekir. Bu kasetler, gerektiğinde söz konusu listeden yararlanılarak, tekrar dinlenebilecektir.

IV.1.2. Fotoğraf ve Diyapozitif Listesi ve Dizini:

Fotoğraf ve diyapozitif filmlerin alanda kullanılması sırasında bu filmlerin bir listesinin önceden hazırlanıp, çekilen her kare film için bilgi kaydedilmesi gerektiği belirtilmişti. Negatif filmler ve diyapozitif filmler, banyo ve baskı işlemleri için gönderilirken film kutuları üzerine konulan numaralar ve hazırlanan listelerin birer kopyası hazırlanıp, bu listeler filmlerle birlikte baskıya gönderilebilir. Bu listeler her hangi bir karışıklığı önleyebileceği gibi, teyp kasetlerdeki bilgi ile eşleştirmede de kullanılabilir.

IV.1.3. Yazılı Notların Listesi:

Alanda halk bilgisi ürünlerinin bir kısmı sözlü ve görsel olarak kaydedilirken, doğal olarak bazı bilgiler yazılı notlar halinde kaydedilecektir. Yazılı olarak kaydedilen notların da kaset ve görsel malzemeye göre bir sıraya konması, diğer kayıtlarla eşleştirilerek, bütün malzemenin yazılı hale getirilmesinde ve sözlü ve görsel malzemenin açıklamasında kullanılmak üzere tasnif edilip numaralandırılması gerekir.

IV.2. İlk Rapor Hazırlığı:

Bir halk bilgisi derleme çalışmasının bir proje halinde düzenlenmesi durumunda, alan çalışması sırasında elde edilen bilgiler, bir rapor halinde söz konusu projeyi destekleyen kurum ve kuruluşlara sunulmalıdır. Bu tür bir raporun; derleme çalışmasının alanda geçirilen kısmı, alan çalışmasına katılan kişiler, alan çalışmasının gerçekleştirildiği yerler hakkındaki genel bilgiler yanında, kaydedilen halk bilgisi ürünleri listelerinin birleştirilmesi yoluyla elde edilen, birleştirilmiş bir listeyi içermesi uygun olacaktır.

IV.3. Sözlü Bilgilerin Yazıya Geçirilmesi:

Halk bilgisi ürünlerinden bir kısmının metni, ses kayıt araçlarından yararlanılarak, sözlü olarak kaydedilmiş olacaktır. Ayrıca, gerek sözlü ve gerekse diğer halk bilgisi ürünlerinin çeşitli özellikleri hakkında, kaynak kişiler tarafından sözlü olarak verilen bilgiler de kaset/disklere kaydedilmektedir. Alandan dönüşte en fazla zaman alan ve yorucu olan iş ise, sözlü olarak kaydedilen bilginin yazıya geçirilmesidir. İlk bakışta kolay gibi görünen bu işin, söylenen her kelimenin yazılı olarak ifade edilmesi gerektiği göz önüne alınırsa, aslında hiç de kolay bir iş olmadığı anlaşılır.

Sözlü kayıtları yazıya geçirme işi mümkünse derlemecinin bizzat kendisi tarafından yapılmalıdır. Çünkü kayıtları yapan derlemeci, anlatım sırasında orada bulunduğu için, her kelimayı ve cümleyi daha rahat yazıya geçirecek, kayıt sırasında olanları hatırlayacaktır. Eğer kaydı yapan derlemecinin, söz konusu ses kayıtlarını yazıya geçirmesi mümkün değilse, yazıya geçirme işi halk bilimi eğitimi almış ve alanda çalışma tecrübesi bulunan bir halk bilimci tarafından yapılmalıdır. Yazıya geçirilen her kasete ait yazılı metinler tek bir dosya içinde tutulmalıdır. Bu dosyalara “Kaset Yazım Dosyaları” adı verilir.

IV.3.1. Yazıya Geçirme ve Ağız Özellikleri:

Sözlü kayıtların yazıya geçirilmesi sırasında ortaya belli sorunlar çıkmaktadır. Bu sorunların başında konuşma diliyle, yazı dili arasındaki farklılıklar yer almaktadır. Bir diğer sorun, kaynak kişinin ağız özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Alanda kaydedilen bir halk bilgisi ürününün sözlü olarak icrâ edilmiş olması demek, icrâ sırasında kullanılan dilin tamamen konuşma dili olması demektir. Bu nedenle, kaydedilen halk bilgisi ürününün metni veya özelliklerinin açıklanmasında kullanılan bazı cümleler eksik veya devrik olabilir.

Yazıya geçirme sırasında bu cümlelere mümkün olduğu kadar bağlı kalınma zorunluluğu bulunmakla birlikte, zaman ve kişi kipleri gibi eksik bırakılmış bazı dilbilgisi eksiklikleri, yazıya geçirme sırasında tamamlanabilir. Buradaki ölçü, anlatılan metnin anlatıldığı akış içinde yazıya geçirilmesini ve sorulan bir soru ve verilen cevabın tam ve anlaşılır şekilde yazıyla ifade edilmiş olmasını sağlamak olmalıdır.

Halk bilgisi derleme çalışmalarındaki sözlü kayıtlar, kaynak kişilerin konuşma özelliklerine göre belli bir yörenin “ağız” özelliklerine bağlı konuşma şeklinde olacaktır. “Standart Türkiye Türkçesi” adını verdiğimiz “Yazı Dili”nin ifade ve ses özelliklerinden farklı şekillerde olabilen bu konuşmalar yazıya geçirilirken, mevcut Türk alfabesi kullanılmalıdır. Bazı halk bilimciler bu sesleri “Transkripsiyon Alfabesi” adı verilen özel işaretlerin kullanılması yoluyla yazıya geçirmeyi tercih edebilirler. Ancak, halk bilimi çalışmalarının bir dil bilim çalışması olmadığı, istenirse bir dil bilimcinin kayıtlı kasetleri dinleyerek, derlenen halk bilgisi ürünlerinin dil özelliği hakkında çalışma yapabileceği göz önünde bulundurulursa, çeşitli sesleri belli bazı işaretlerle göstermeye gerek olmadığı anlaşılacaktır.

IV.3.2. Yerel Kelime ve Deyimlerin Anlamlarını Açıklama:

Yukarıda da ifade edildiği gibi, halk bilgisi ürünlerinin sözlü aktarımı, kaynak kişilerin konuşma dili kullanmaları dolayısıyla, bir yöre ağzının özelliklerini taşıyacaktır. Aynı zamanda bu bilgiler belli oranda yöreye has kelime, deyim ve ifadeleri de içerecektir. Geniş bir alanda yaygınlığı ve kullanımı söz konusu olmayan bu türden, belli bir yöreye has kelime ve deyimlerin anlamları, alan çalışması sırasında sözlü veya yazılı olarak kaydedilmeli ve bu kelime ve deyimlerin anlamları sözlü kayıtlar yazıya geçirilirken ya metin altı dip not veya son not şeklinde verilmelidir. Bu kelime ve deyimlerin anlamları, bütün kayıtlar yazıya geçirildikten sonra, yayınlama aşamasında oluşturulan bir sözlük şeklinde, metinlerin sonuna eklenmelidir.

IV.3.3. Metin Bütünlüğü Sağlama:

Sözlü kayıtların yazıya geçirilmesi sırasında önemli sorunlardan biri de metin bütünlüğü oluşturmaktır. Genellikle halk bilgisi anlatı türlerinden olanlar veya serbest türlerden olanlar bir bütünlük içinde aktarılmaktadır. Bunların metin bütünlüğünün sağlanmasında çok fazla sorun yaşanmaz. Serbest konuşma şeklinde kaydedilen bilgiler ise, dağınık şekilde, özellikle karşılıklı görüşme yönteminin uygulanması yoluyla derlenen halk uygulamaları,

inanışlar, tören ve kutlamalar hakkındaki bilgiler daha dağınık ve karmaşık bir şekilde ve aynı anda birkaç kaynak kişiden kaydedilmiş bilgilerden oluşabilir.

Bu tür bilgilerin yazıya geçirilmesi sırasında metin bütünlüğü sağlama bir sorun haline gelebilmekte, verilen bilgiler birbirini izlemeyen bir sıra içinde kaydedilmiş olabilmektedir. Kasetlerin yazıya geçirilmesi sırasında, yazıya geçiren kişi bu bütünlüğü veya akışı düzenleme gayreti içinde olmamalı, gerekirse bu bütünlük veya “düzenleme” (kompozisyon) yayın aşamasında söz konusu olmalıdır. Aksi takdirde metnin, yazıya geçiren kişinin metni düzenleme kabiliyetine göre yeniden yaratılması ve hatta “metin tamiri” adı verilen bir noktaya kadar taşınması kaçınılmaz bir sonuç olacaktır.

IV.4. Ses ve Görüntü Kayıtlarının Çözümleri:

Sözlü malzemenin yazıya geçirilmesinde izlenen yöntem, ses ve görüntüsü eş zamanlı olarak kaydedilen ürünler için de geçerlidir. Ses ve görüntü kayıtlarının eş zamanlı kaydedildiği kasetlerde çözümleme işi sözle ilgilidir. Sözü yazıya geçirilmesinde izlenecek yöntem, teyp kasetlerin yazıya geçirilmesi ile aynı olmakla birlikte, sözlü kısmın yazıya geçirilmesinde parantez içi notlar veya dip notlar şeklinde görüntü hakkında bilgi de verilmelidir. Böylece yazıya geçirilen metnin görüntüsü hakkında da bilgi edinmek mümkündür.

IV.5. Maddî Ürün Örnekleri ile Sözlü ve Yazılı Kayıtların İlişkisi:

Alanda yapılan derleme sırasında elde edilen maddî ürün örnekleri dikkatle numaralandırılmalı ve her örnek ürünün alındığı kaynak kişi, yer ve tarih hakkındaki bilgiler bu ürüne eklenmelidir. Daha sonra bu ürünün şekil ve yapı, yaratım ve kullanım özellikleri hakkında kaydedilmiş sözlü bilgi, yazılı hale getirilmeli veya yazılı olarak kaydedilmiş bilgiler bu ürünlerle bir araya getirilerek maddî ürüne verilen numaralara, uygun biçimde eklenip düzenleme yapılmalıdır. Örneğin, halk oyunları derlenirken, oyuncu kıyafetiyle ilgili bütün bir kıyafet veya bir parça alındıysa, bu kıyafet veya parça, “HAGEM 100’lük Sınıflama” sistemine göre numaralanmalıdır. Diğer taraftan, bu kıyafet hakkında derlenen bilgi ve oyunun metni yazıya geçirilirken, kıyafet hakkındaki bilgi farklı bir yerde, oyun metninin ses ve görüntü kayıtları farklı bir yerde olacaktır. Bu ses ve görüntü kayıtları çözümlendikten sonra, uygun bir notla söz konusu oyunun kıyafetiyle ilgili örnek bulunduğu, bu örneğin numarası kaydedilerek belirtilmelidir.

IV.6. Derlenen ve Çözümlenen Malzemenin Tür Listesi:

Alanda belli bir tür veya çeşitli türler birbiri ardınca ve aynı yerden, aynı kayıt araçlarına kaydedilmiş olabilir. Alan dönüşünde hazırlanan ilk listeler ve verilen numaraları izleyen bir sıra dahilinde çözümü yapılan ve yazıya geçirilen bütün halk bilgisi ürünleri, yazılı hale getirilmiş kayıtlardan kopya edilerek türlerine göre ayrılabilir.

Tek konulu bir derleme çalışması sonucunda türlerine ayırma çalışması çok kolay olmakla birlikte, çok konulu çalışmalarda farklı kasetlerde kayıtlı aynı türe ait ürünler farklı dosyalarda yazılı hale getirilmiş olacağından, birbirinden ayrı duracaktır. Tür listesi; hangi dosyada olursa olsun, aynı türden yazılı metinlerin aynı başlık altında toplanması demektir. Bu listeler yayın aşamasına hazırlıktır. Bu listede her tür başlığı altında yer alan yazılı malzemenin dosya ve kaset numarasının belirtilmesi önemlidir. Gerektiğinde bir anlatmanın yazılı şeklin tekrar okunması ve sözlü olarak kasetteki kaydının dinlenmesi bu numaraların tutarlı kullanımı ile mümkün olacaktır.

Türk halk bilgisinin konularını belirleyerek, derlenen halk bilgisi ürünlerinin arşivlenmesinde kullanılmak üzere en kapsamlı ve bütün konuları içine alan sınıflama çalışması (en eski adı) “Kültür Bakanlığı’na bağlı Milli Folklor Araştırma Dairesi Başkanlığı”, daha sonra “Halk Kültürlerini Araştırma Genel Müdürlüğü” (HAGEM), bugünkü adı ise “Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü” olan birim tarafından yapılmıştır. (Biz bu kitap içinde, aşağıdaki sınıflamaya atıfta bulunurken “HAGEM 100’lük Sınıflama”sı adını kullanacağız).

1976 yılında uygulamaya konulan “Türk Folklor Arşiv Kılavuzu”na göre, Türk halk bilgisinin konuları 100’lük sınıflandırma seviyesinde aşağıda verilmiştir. Ancak, hemen kaydedelim ki, bu başlıkların bazılarının güncellenmeye ve isimlerinin değiştirilmeye gerek olduğu açıktır. Örneğin, bu listede bulunan “I-Halk Bilgisi” başlığı çok uygun görünmemektedir. Bunun yerine, söz konusu ürünlerinin ortak özelliklerinden hareketle, “Çeşitli Alanlara Ait Halk Bilgisi” ifadesini kullanmak daha doğru olacaktır.

Bazı kısımları tartışmaya açık olmakla birlikte, derleme çalışmalarında kullanılacak sistematik bir sınıflandırma anlayışının yerleşmesi bakımından, bu çalışmamızda, “HAGEM 100’lük Sınıflama” listesinin kullanılabileceğini düşünüyoruz.

“Genel Sınıflandırma:

A. Genel Konular:

- 100 Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü Yazışmaları
- 200 Türkiye’deki Folklor Kuruluşları
- 300 Yurtdışındaki Folklor Kuruluşları
- 400 Folklorcuların Biyografileri
- 500 Yerleşme Yerleriyle İlgili Bilgiler
- 600 Kaynak Kişilerle İlgili Bilgiler
- 700 Folklor Atlasları

B. Dil-Anlatım:

- 100 Halk Etimolojisi
- 200 Ad Verme
- 300 Ağızlar
- 400 Kelime Hazinesi
- 500 Bedenî Hareketlerle Anlatım
- 600 Diğer Anlatımlar; Haberleşme
- 700 Çağrılar; Değişik Konuşmalar

C. Âşık-Tekke Edebiyatı:

- 100 Âşık-Tekke Edebiyatının Özellikleri
- 200 Âşık-Tekke Edebiyatı Türleri
- 300 Âşık-Tekke Edebiyatının Şairleri ve Eserleri

D. Anlatmalar:

- 100 Destanlar
- 200 Efsaneler
- 300 Evliya Menkıbeleri
- 400 Halk Hikâyeleri
- 500 Masallar
- 600 Fıkralar

E. Anonim Şiirler:

- 100 Destanlar
- 200 Türküler
- 300 Maniler
- 400 Tekerlemeler

F. Kalıplaşmış Söz ve İfadeler:

- 100 Atasözleri
- 200 Deyimler
- 300 Ölçülü Sözler
- 400 Bilmece
- 500 Dualar

- 600 Beddualar
- 700 Yeminler
- 800 Selamlar
- 900 Küfürler, Argo Sözler
- 1000 Tekerlemeler
- 1100 Okşamalıklar
- 1200 Nasihatler
- 1300 Satıcı Sözleri
- 1400 Hitaplar, Çağrılar

G. Dayanışma-Yardımlaşma ve Eğitim Kurumları:

- 100 Ahilik
- 200 Efe, Seymen Kuruluşları
- 300 Dinî Kuruluşlar (Tarikatlar)
- 400 İmece
- 500 Komşuluk; Misafirperverlik
- 600 Zekât; Hayır İşleri
- 700 Vakıflar

H. Hayatın Dönüm Noktalarıyla İlgili Gelenek-Görenekler:

- 100 Doğumla İlgili Gelenek, Görenek ve İnançlar
- 200 Çocukluk Çağı
- 300 Sünnet
- 400 Evlenme
- 500 Askere; Gurbete Uğurlama-Karşılama
- 600-Hacı Uğurlama-Karşılama
- 700 Ölüm
- 800 Günlük Hayatla İlgili Gelenek, Görenekler

I. (Çeşitli Alanlara Ait) Halk Bilgisi:

- 100 Halk Hekimliği
- 200 Halk Veterinerliği
- 300 Halk Meteorolojisi
- 400 Halk Takvimi
- 500 Halk Hukuku
- 600 Halk Matematiği
- 700 Halk Botaniği
- 800 Halk Zoolojisi
- 900 Halk Ekonomisi
- 1000 Halk Taşıtları; Taşıma Teknikleri

J. Bayramlar, Törenler, Kutlamalar:

- 100 Dinî Bayramlar
- 200 Millî Bayramlar

300 Kandiller

400 Kutsal Aylar ve Günler

500 Hidrellez

600 Nevruz

K. İnanışlar:

100 Tabiat Olaylarıyla İlgili İnanışlar

200 Canlı Varlıklarla İlgili İnanışlar

300 Cansız Varlıklarla İlgili İnanışlar

400 Dinî İnançlar

500 Nazar, Nazarlık

600 Yatırlar, Ziyaret Yerleri

700 Rüya, Fal

800 Büyü

900 Yağmur Duası

1000 Kurban, Adak

1100 Uğur, Bereket

L. Halk Tiyatrosu:

100 Gölge Oyunu (Karagöz)

200 Ortaoyunu

300 Meddahlık

400 Kukla

500 Köy Seyirlik Oyunları

M. Oyun-Eğlence-Spor:

100 Çocuk Oyunları

200 Büyüklerin Oyunları, Eğlenceleri

300 Geleneksel Sporlar

400 Oyuncaklar, Eğlence ve Spor Araç-Gereçleri

N. Halk Dansları:

100 Oyunların Doğuş Hikâyeleri

200 Oyunların Çeşitleri

300 Oyunlarda Giyim-Kuşam-Süslenme

400 Oyunlarda Çalgılar, Müzik

500 Oyunların Figürlerle Anlatımı

O. Halk Müziği:

100 Halk Müziğinin Özellikleri

200 Türler

300 Halk Çalgıları

P. Giyim-Kuşam-Süslenme:

- 100 Çocuk Giyimi
- 200 Erkek Giyimi
- 300 Kadın Giyimi
- 400 Günlük Giyim
- 500 Törenlerle İlgili Giyim
- 600 Meslekler ve Yaş Gruplarına Göre Giyim
- 700 Süslenme

R. Halk Sanatları ve Zanaatları:

- 100 Yapım Tekniklerine Göre El Sanatları
- 200 Hammaddelerine Göre El Sanatları
- 300 Meslekler
- 400 Halk Resmi

S. Halk Mimarisi:

- 100 Konut Çeşitleri
- 200 Hayata Yardımcı Yapılar
- 300 Yapı Teknikleri
- 400 Halk Mimarları, Yapı Ustaları
- 500 Konutlarda Bölümler, Süsleme
- 600 Aydınlatma, Isınma
- 700 Konutların Döşenmesi, Kullanımı, Ev Eşyaları

T. Halk Mutfağı:

- 100 Yiyecek Türleri ve Yapılışları
- 200 İçecek Türleri ve Yapılışları
- 300 Belirli Gün ve Törenlerde Yenilip-İçilenler
- 400 Yiyecek ve İçeceklerin Korunması
- 500 Mutfak Araç-Gereçleri; Kullanılışları
- 600 Sofra Gelenek-Görenekleri” (Tan; 200: 10-14).

IV.7. Arşivleme:

Yazıya geçirilen ve fotoğraf baskısı yapılan halk bilgisi ürünlerinin kayıtlı olduğu malzeme numaralarına göre arşivlenmek durumundadır. Arşivlemede, kasetler ve filmler kaydedildikleri yöre ve il alfabetik sırasına göre verilen numaralarla arşivlenmek durumundadır. Bir kasetin içinde kayıtlı olan türlere göre arşivlenmesi oldukça zordur. Kurulacak bir özel veya kurumsal arşiv, ülke ve il kod numaraları ve bunların alt birim kod numaralarına göre numaralandırılır ve kasetlerin yazıya geçirilmiş metinlerinin bulunduğu ilk yazım dosyaları da aynı sistemi izlerse arşivleme büyük bir kolaylık arz edecektir.

Bir teyp kasetinin numaralanmasına bir örnek verecek olursak; “35-100-1”. Bu numaralardan birinci, yani “35” İzmir’i, “100” Ege Üniversitesi’nin kampus alanını, “1” ise, kullanılan veya bu yerde kaydedilen ilk kaseti ve onun numarasını ifade etmektedir. Bu kasetin içindeki bütün halk bilgisi ürünlerini ve bu ürünler hakkında verilen bilgileri içeren yazılı metin dosyası da aynı numarayı taşımalıdır. Kasetin yazıya geçirilmiş şeklini oluşturan “kaset yazım dosyaları” tür ayrımı yapılmamış, kasetteki sıraya göre yazıya geçirilmiş bilgileri içerir.

İkinci aşamada ise, mevcut kaset yazım dosyalarından hareketle, bütün dosyalardaki metinler tür ayrımına tabi tutularak bu metinlerin bir tür ayrım listesi hazırlanır. Hazırlanan bu listeden hareketle de kaset yazım dosyalarından kopya edilerek, her türe ait metinler ve bunlar hakkındaki bilgiler bir araya getirilerek, bir “Metin Türleri Dosyası” hazırlanmalıdır. Metin türleri dosyaları içinde bulunan metinler “HAGEM” tarafından hazırlanmış yüzlük sisteme göre başlıklara ayrılırsa, söz konusu tür ayrımı yapılmış ürünler de rahatlıkla arşivlenebilecek ve istendiğinde kullanılmaya hazır olacaktır. Metin tür ayrım dosyalarının başına eklenecek bir liste ile bir tür ayrım dosyasının içindekileri rahatlıkla görmek mümkün olacaktır. Gerek metin tür dosyasının ve gerekse bunun başına eklenecek listenin sınıflandırmada kullanımını örnekle açıklayalım:

HAGEM 100’lük sınıflandırma listesinde “400”lü numaralar “Halk Hikâyeleri”ni göstermektedir. Bir derleme sonunda elde edilen herhangi bir halk hikâyesinin metin türleri dosyalarındaki yeri bu numara ile gösterilmek ve liste içinde bu numara ile aranmak zorundadır. Derlenmiş olan her hikâye alfabetik bir sıra ile listelenecek ve karşısında da kaset kod numarası verilecektir. Örneğin, Ege Üniversitesi kampus alanı içinde “Kerem ile Aslı” hikâyesi derlenmiş olsun ve bu hikâye arşivimizdeki ilk kasette kayıtlı olsun. Bu hikâye metni yazılı hale getirildikten sonra, hikâyenin kayıtlı olduğu kaset yukarıdaki gibi numaralanıp, arşivlenecektir.

Yazılı metin ve hikâye hakkındaki diğer bilgiler, “400” ana başlığının, “K” maddesi içinde yer alacak ve dosyada, hikâye adının karşısında, kaset numarasının da bulunması, bu hikâye metninin sözlü ve yazılı metinlerinin kolaylıkla karşılaştırılmasına imkan verecektir. Buna göre; söz konusu hikâye, eğer madde başlıklarının alfabetik sıralamaya göre numaralandırıldıkları düşünülürse; 400-K(14): Kerem ile Aslı Hikâyesi (35-100:1) şeklinde dosyada kodlanacaktır.

Bu tür bir sistemin her araştırmacı tarafından mutlaka uygulanması gibi bir zorunluluk bulunmamakla birlikte, çok sık derleme yapan, yaptığı derleme çalışmalarının sonuçlarını arşivlemek isteyen kişi veya üniversiteler gibi kuruluşların, kurmaya çalıştıkları “Halk Bilgisi Arşivi” birimlerinin yukarıda önerilen sınıflandırmayı rahatlıkla kullanmaları söz konusudur. Aksi takdirde, zamanla biriken halk bilgisi ürünlerinin hangi kasette veya dosyada bulunduğunu hatırlamak çok zor olacağı gibi, bu tür derleme çalışmalarından başka araştırmacıların yararlanmaları da oldukça zor ve zaman alıcı hale gelecektir. Yukarıda verilen sınıflandırma sistemi bilgisayar ortamına taşınarak, kayıtlar daha rahat bir şekilde kullanıcılara sunulabilir.

IV.7.1. Kasetlerin Dijital Bilgi Saklama Ortamlarına Aktarılması:

Alanda halk bilgisi ürünlerinin kaydedildiği bir teyp veya video kaset ne kadar iyi korunursa korunsun, belli bir zaman sonra bu kasetlerdeki ses ve görüntülerde mutlaka bir miktar kalite kaybı olacağı gibi, tamamının da kaybedilme ihtimali her zaman söz konusudur. Çünkü bu kasetler ısı, nem, toz ve manyetik alanlardan çabuk etkilenir veya tahmin edemediğimiz bir mekanik arızası olan kaset okuyucusu (teyp veya video) manyetik teyp şeridinin kopmasına veya bozulmasına neden olabilir. Bu sorunları çözüp, kayıtlı teyp ve video kasetlerin içindeki bilgiyi uzun süre nasıl saklarız?

Çözüm son yıllarda hızla gelişen bilgisayar teknolojisinin sunduğu yeni dijital bilgi depolama ve saklama sistem ve araçlarının kullanılmasıdır. Burada önemli olan nokta, kasetlere kaydedilen bilginin dijital ortama nasıl aktarılacağıdır. Teyp kaset veya MD (Mini Disk) içine kaydettiğimiz bilgileri arşivlemek için, öncelikle bilgisayara aktarmamız veya doğrudan “Audio CD yazıcılara” kaydetmemiz de mümkündür, ancak günümüzde gerçek zamanlı “audio CD yazıcılar” oldukça pahalı ve kullanımları uzmanlık gerektiren araçlar olduğu için, bilgisayara kaydetmek veya bilgisayar ortamından diğer kayıt araçlarına depolamak tercih edilmelidir.

Alanda derlediğimiz ses kayıtlarının bilgisayara aktarımında, bilgilerin kayıpsız olarak saklanması istenirse, buna en uygun kayıt türü uluslararası bir standarda sahip “WAV” kayıt türüdür. Bir örnekle açıklamak gerekirse; 1 dakikalık bir ses kaydı, 16 bit 44.1 kHz’de stero olarak “WAV” kayıt türünde 10MB’lık bir yer kaplamaktadır. Elinde 100 adet 60’lık teyp kaset olan bir kişinin bilgisayarda bu kasetleri WAV kayıt türünde depolaması için yaklaşık 6GB’lık boş bir sabit disk alanına ihtiyacı olacaktır. Burada unutulmaması gereken bir

nokta da, WAV kayıt türünde depolanan bilgilerin, sadece bilgisayar ortamında dinlenmesi gerektirir.

Aynı kasetler bilgisayar ortamından CD'ye aktarılarak ses CD'leri şeklinde saklanmak istenirse, kullanılmakta olan CD'ler 16 bit 44.1 kHz'de stereo olarak en fazla 74 dakikalık kayıtlara izin verdiği için, 60'lık bir teyp kaset içindeki bilgi bir CD'ye sığacak ve bu durumda 100 teyp kaset 100 adet CD'de saklanabilir.

Günümüzde standartları yeni belirginleşmeye başlayan başka bir ses saklama birimi de DVD'dir. DVD yazıcılar artık ekonomik olarak uygundur. Boş bir DVD 4.7 GB'lık kaydedilebilir boş alana sahiptir. Bu hali ile, boş bir DVD bilgi depolamak için mükemmel bir araçtır. Yukarıdaki hesaplamayı bir DVD için yaparsak, WAV kayıt türünde bir dakikalık ses kaydı 10MB'lık bir yer tutacaktır. 60 dakikalık bir teyp kaset $60 \times 10 = 600\text{MB}$ olarak hesaplanırsa ve bir DVD 4.7 GB, yani 4700MB olduğuna göre, $4700/600 = 7,8$ teyp kaseti bir DVD'ye depolanabilir. Bu da arşivleme açısından az sayıda DVD'ye oldukça fazla bilgi sığdırmak anlamına gelir ki, hem maliyet hem saklama açısından önemli bir avantaj sağlayacaktır.

Bazı halk bilgisi ürünlerinin derlenmesinde video kamera kullanımı söz konusu olacak ve bu durumda, saklanması gereken bilgi hem ses hem de görüntü halinde olacaktır. Bu tür bilgilerin dijital ortamdaki bir arşivde saklanması konusunda sorun biraz daha büyükmektedir. Video görüntülerin işlenmesi zordur ve kapladıkları alan bakımından da çok büyük bir yer tutmaktadır. Çünkü 1 dakikalık ses ve görüntü kaydı 290MB'lık yer kaplamaktadır. Buna göre; $290 \times 60 = 17,4\text{GB}$ 'lık bir yer tutacaktır. Bu nedenle, video kamera kasetlerin, uzman olarak bu alanda hizmet veren bir yerde VCD veya DVD türünde disklere kaydedilerek saklanması uygun olacaktır. Burada tercih DVD yönünde kullanılmalı, çünkü VCD'ye aktarma sırasında kullanılacak sıkıştırma ve dönüştürme nedeniyle, ses ve görüntü kalitesi belli ölçüde azalacaktır. Gerek ses ve gerekse ses ve görüntü kayıtlarının dijital ortama aktarıldığı kayıtlar da, teyp ve video kamera kasetleri gibi numaralanarak arşivlenmelidir.

Arşivleme ve yazıya aktarma işinden sonra yapılacak iş, derlenen halk bilgisi ürünlerinin incelenmesiyle ilgilidir. Bu konuda, bir halk bilimci ulusal ve uluslar arası çalışmalarda kullanılan kuramsal ve yöntem çalışmalarından ve yaklaşımlardan yararlanabilir. İşte bu düşünceyle, halk bilimi araştırmalarında kullanılan kuramlar ve yöntemler hakkında genel bir bilgi vermeyi uygun buluyoruz.

IV.8. Halk Bilgisi Ürünlerini İnceleme Kuram ve Yöntemleri

Halk bilgisi ürünleri, türü ne olursa olsun, belli özelliklere sahiptir. Bu özelliklerin sınıflandırmasını yaptıktan sonra, bu özelliklerden biri veya bir kaçını göz önüne alarak ortaya atılan kuram ve yöntemlerden söz etmenin daha doğru olacağını düşünüyoruz.

Bir halk bilgisi ürünü esas itibariyle; “yaratım”, “şekil ve yapı”, “içerik” ve “işlev” özelliklerine sahiptir. Aşağıda tanıtılan çeşitli kuramsal yaklaşım ve yöntemler bu özelliklerden biri veya bir kaçının daha önemli kabul edilmesine bağlı olarak ortaya atılmıştır. Bu kuram ve yöntemler “Metin Merkezli” ve “Bağlam Merkezli” olarak iki ana gruba ayrılmıştır. Bu durum, bazı kuram ve yöntemlerin incelemede sadece metni temel almaları, halk bilgisi metnlerinin şekil, yapı ve de içerik özelliklerini düşünmeleri ve bu özelliklere bağlı bir kuramsal çerçeve geliştirmelerinden kaynaklanmıştır. İkinci grupta ise “Bağlam Merkezli” kuram ve yöntemler yer almakta olup, bu kuramlar öncelikli olarak yaratım işini bir sorun olarak ele almış ve metni bu yaratım sorunuyla birlikte düşünmüşlerdir. Bağlam merkezli kuramlardan bazıları metinle birlikte, metnin işlevi üzerinde de durmuşlardır.

Bağlam merkezli kuramların, metin merkezli kuramlardan farkı, metin merkezli kuramlar her sorunu sadece metnin şekil, yapı ve içerik özellikleri çerçevesinde çözmeye çalışırken, bağlam merkezli kuramlar hem metnin şekil, yapı ve içerik özelliklerini hem de yaratım ve işlev özelliklerini bir arada değerlendirerek halk bilgisi ürünleri ve bunların sosyal bilimlerin çeşitli alanlardaki kullanım sorunlarını tartışmaya girişmeleridir.

Burada belirtilmesi gereken önemli iki nokta daha bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, aşağıda tanıtılan kuram ve yöntemlerin ortaya çıkış nedenleri hakkındadır. Bu kuramların bir kısmı özel olarak halk bilgisi ürünlerini sorun ederek değil, çeşitli ülkelerdeki çeşitli sorunların çözümünde halk bilgisi ürünlerinin kullanımına bağlı olarak ortaya çıkmıştır. İkinci nokta ise, burada tanıtılan kuram ve yöntemlerin ağırlıklı olarak sözlü halk bilgisi ürünleri hakkında olmasıdır. Bu durum da gerek bizim sözlü halk bilgisi ürünleri üzerinde yoğunlaşmış olmamızdan ve gerekse dünya halk bilimi araştırmalarında kuramsal yaklaşımların sözlü ürünler üzerinde yoğunlaşmasından kaynaklanmıştır.

IV.8.1. Metin Merkezli Kuram ve Yöntemler:

IV.8.1.1. Gelişme Kuramı:

Esasta kültür ve medeniyetlerin nasıl oluştuğu ve geliştiği, dünya üzerindeki kültür ve medeniyetlerin benzer ve farklı oluşlarının nedenleri, bazı kültür ve medeniyetlerin daha ileri olmasına rağmen, bazılarının neden az gelişmiş veya hiç gelişmemiş oldukları sorunlarından hareketle ortaya atılan bu teorinin ana temsilcisi İngiliz Edward B. Tylor'dur. (Kafesoğlu; 1995: 18) 19. yüzyıl sonlarında ortaya atılan bu teori bazı toplumların kültür ve medeniyet oluşturmada çok ileri gitmiş, bazılarının ise tarihin ilk dönemlerindeki yaşam tarzına benzer bir yaşam tarzına sahip olmaları ve bazılarının ise bu ikisi arasında kalmalarına ve de bu üç kategorideki grupların din ve inanç gibi manevî ve günlük yaşamda kullandıkları araç ve gereçlerle, yarattıkları ve uyguladıkları çeşitli sözlü ve uygulamalı ürünler arasında sayısız benzerlikler olduğunu tespit ederek, insanların yarattıkları kültür ve medeniyetlerin “düz bir çizgi üzerinde, basitten karmaşığa doğru ilerlediğini” bu ilerlemede bazı toplumların geri kalmalarının nedeninin, sahip oldukları çevre vb. unsurlarla ilişkili olduğunu, ancak gereksinim duyduklarında geri kalmış toplumların da ileri sayılan toplumların sahip oldukları yaratmaları zaman içinde yaratmalarının mümkün olduğunu savunur. Kuramın en önemli iddiası ise; *“insan ruhu her yerde bir ve aynıdır ve bu özelliği dolayısıyla, zaman içinde, birbirinden habersiz olarak gereksinim duyduğu anda benzer ürünler yaratacaktır.”* tezidir.

Birbirinden çok uzakta ve tarihin hiçbir döneminde birbiriyle ilişkisi olduğu bilinmeyen farklı toplumlardaki benzer kültürel yaratmaların bulunmasını yukarıdaki nedenle açıklayan gelişme kuramının bu iddiası, bazı itirazlarla karşılanmakla birlikte, günümüzde farklı toplumlarda benzer geleneklerin, inançların ve yaratmaların bulunmasının, aşağıda ele alacağımız, yayılma kuramı ile açıklanamadığı noktalarda geçerliliğini sürdürmektedir.

Bu kuramın, halk bilgisi ürünlerine uygulanışı konusunda birkaç örnek vererek konuyu tamamlayalım. Bu kuram, bazı halk bilgisi ürünlerinin aynı anda farklı iki veya daha fazla toplumda var olması ve bu varoluşun, bir toplumdan diğerine geçmesi veya ödünç alınması ile açıklanamadığı durumlarda kullanılabilir. Örneğin, bir halk bilgisi anlatma motifi olarak kabul edilen “çocuksuz çiftlerin elma yiyerek çocuk sahibi olmaları” oldukça yaygın bir durum olarak Asya, Avrupa, Afrika toplumlarının anlatmalarında görüldüğü gibi,

Avustralya Aborijinleri ve Güney Amerika yerlilerinin anlatma ve inançlarında da mevcut olabilir. Bu toplumlar arasında tarihsel olarak söz konusu bir ilişki bulunmamasına rağmen, aynı anlatma motifine sahip olmaları, gelişme kuramının yukarıdaki iddiasıyla açıklanabilir.

Konuyla ilgili en önemli örnek ise, Türk ve Yunan destanlarıyla ilgilidir. Bilindiği üzere Dede Korkut Kitabı içinde bulunan bazı anlatmalar, örneğin “Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek” ve “Basat’ın Tepegöz’ü Öldürmesi” anlatmaları ile ünlü Yunan destancısı Homer’in eseri olduğu kabul edilen Odyssey’in bazı bölümleri arasında benzerlikler ve hatta birbiriyle tamamen örtüşen kısımlar vardır. Konuyla ilgili araştırmacılar, örneğin Von Diez, bunlardan birinin asıl, diğerinin ondan kopya veya en azından alıntılama olduğunu, Türk anlatmasının Homer’e kaynaklık etmiş olabileceğini iddia etmişse de, sonraları pek çok Avrupalı ve Amerikalı bilim adamı Odyssey’in daha eski bir yazılı eser olması dolayısıyla, Dede Korkut Kitabı’ndaki anlatmaların Odyssey’den kopya edilmiş olması gerektiğini iddia etmişlerdir (Reichl; 2002: 54).

Daha sonra yapılan araştırmalarda, Dede Korkut Kitabı içindeki anlatmaların Orta Asya Türk boyları ve Altay Türkleri arasında günümüzde bile anlatıldığı tespit edilmiş, Yunanlılarla hiçbir zaman ilişki içinde bulunmayan Türk boyları arasında, örneğin Özbek Türklerinin Alpamış Destanı, Kırgız Türklerinin Manas ve Er Töştük Destanları, Altay Türklerini Alıp Manaş Destanı gibi anlatmaların Dede Korkut Kitabı içindeki anlatmalarla temel yapı ve motifleri bakımından benzer pek çok unsur bulunduğu ve bunların Yunan destanlarından alınmasının söz konusu olamayacağı fikrinin benimsenmesine yol açmıştır (Jirmunskiy; 1960: 66).

Aradaki benzerlik sorununun “belli bir ilişki sonucu ortaya çıkmıştır” teziyle açıklanamaması karşısında, gelişme kuramının ortaya attığı “insan ruhunun her yerde bir ve aynı olması ve gereksinim duyulması sonucu benzer şeyler yaratılabileceği” tezini kabul etmek ve buna göre Dede Korkut Kitabı ve Odyssey’de bulunan benzer yapıdaki anlatmaların farklı kökenlerden geliştiği sonucu kalmaktadır. Halk bilgisi araştırmalarında karşılaştırmalı yöntemle yapılan araştırmalar arttıkça bu türden örneklerin çoğalması kaçınılmaz olacaktır. Bu türden benzerlik örneklerin daha geniş bir alandaki toplumlar arasındaki şekilleri için özellikle masal araştırmaları üzerine kurulmuş olan Stith Thompson’un “Halk Edebiyatı Yaratmalarının Motif İndeksi” (The Motif Index of Folk Literature) (Thompson; 1955-1958) adlı eserine bakılabilir.

IV.8.1.2. Yayılma Kuramı:

Gelişme kuramına benzer bir şekilde ortaya çıkan ve özellikle 19. yüzyıl arkeoloji ve antropoloji araştırmalarının etkisi ve bu çalışmaların sonucunda farklı toplumlarda benzer kültür unsurlarının varlığının tespit edilmesi üzerine, benzer yaratmaların farklı toplumlarda varolmasının nedenlerini açıklamak ve dünyada bir ilk kültür merkezi bulunup bulunmadığını belirlemek amacıyla ortaya atılmıştır. İki gruba ayrılan yayılma kuramı mensuplarından İngiliz Elliot Smith ve arkadaşları, dünya üzerinde ilk kültür ve medeniyet merkezinin Mısır olduğunu ve bunda da Nil nehrinin belli bir düzen içerisinde taşması ve sularının çekilmesinin etkili olduğunu ve eski Mısırlıların buradan hareketle ekip-biçme, depolama, takvim, astronomi vb. olguları meydana getirdiğini iddia etmişlerdir. Daha sonraki aşamada ise, Mısır'da oluşturulan ilk kültürel olgular, ticaret, göç ve savaş gibi nedenlerle yayılmıştır. Kültür ve medeniyetleri Mısırlılaştırmakla suçlanan bu kuram mensuplarının ikinci grubu ise “Viyanalı Yayılmacıları” (Diffizyoncuları) olarak adlandırılan ve Alman Friedrich Ratzel ve Leo Frobenius tarafından yönlendirilen gruptur.

F. Ratzel; farklı toplumların kültürel yaratmaları arasındaki benzerlikleri, bu toplumlar arasındaki tarihsel bir ilişkiye bağlamakla birlikte, Ratzel’e göre, benzerliğin temelinde, insanlık tarihinde tespit edilen ve edilmeyen pek çok göç bulunmakta, insanlar göç ederken oluşturdukları kültürel yapıları da beraberlerinde taşımakta ve bunun sonucunda da birbirinden farklı toplumlarda benzer yaratmaların ortaya çıkması söz konusu olmaktadır.

Ratzel’in öğrencisi Leo Frobenius ise, en eski dönemlerden itibaren tek değil pek çok kültür yaratma çevresi bulunduğunu, bunların sayılabilenlerinin sayısının oniki olduğunu ve bu kültür çevrelerinden, göç başta olmak üzere çeşitli nedenlere bağlı olarak, zamanla yayılma meydana geldiğini iddia etmiştir. Frobenius’un iddialarında yer alan önemli noktalardan biri de, belirlenebilen kültür çevrelerinden birinin “Bozkır Kültür Çevresi” olmasıdır ki, bu çevre tamamen Türklerin dünya kültürünün temelinde var olan yaratmaların ilk şekillerini yaratan toplumlardan biri olduğunu benimsemektedir (Kafesoğlu,1995:36-38).

Yayılma kuramıyla ilgili daha fazla ayrıntıya girmeden, konunun halk bilgisi ürünleriyle ilgili yönü üzerinde duralım. Halk bilgisi ürünlerinin temel özelliklerini sayarken nakledilebilir olma, eş

metin halinde olma, ulusal ve uluslar arası olma gibi özelliklerden bahsetmiştik. Bir halk bilgisi ürünü, yukarıda özetlediğimiz kuramda da belirtildiği gibi bir yerden bir yere, genel olarak sözlü ve görsel veya maddî şekilde yayılabilmekte veya taşınabilmektedir. İşte bu taşınma sırasında farklılıklar ortaya çıkmakta ve böylece kime ve hangi topluma ait olduğu gibi sorunlar kaçınılmaz olarak tartışma konusu olmaktadır.

Türk halk bilgisi ürünleri bağlamında yayılma konusunu ele alacak olursak, bir türkünün çeşitli yerlerde birbirine benzer veya az çok farklı şekillerinin bulunması söz konusu olabilir ve bunu araştıran bir kişi, esas itibarıyla yayılma sorunuyla ilgilenmektedir. Türkiye’de anlatılan pek çok masal da aynı sorun çerçevesinde tartışılmaktadır. Türk dünyası bağlamında en çok tartışılan yayılma örneği ise, şüphesiz Köroğlu anlatımlarıdır.

Yayılma kuramının halk bilimi araştırmaları içinde kullanılan kuramsal şekli, Julius Krohn ve oğlu Kaarle Krohn tarafından temeli atılan “Tarihî-Coğrafi (Fin) Yöntemi”dir.

IV.8.1.3. Tarihî-Coğrafi (Fin) Kuramı ve Yöntemi:

İskandinav ülkeleri adıyla anılan İsveç, Norveç, Finlandiya, Danimarka ve İzlanda bölgesindeki halk bilimi ve siyasal hareketlerin bir sonucu olarak ortaya çıkan bu kuram ve yöntem aynı zamanda “Fin Folklor Kuramı” adıyla da bilinir. Kuramın farklı bir adlandırmayla “Karşılaştırmalı Folklor Kuramı” olarak adlandırılması ise, halk bilgisi ve özellikle de sözlü halk bilgisi metinlerini karşılaştırmak suretiyle belli sonuçlara ulaşma düşüncesinin bu kuramın temelinde var olmasından kaynaklanmaktadır.

19. yüzyılda, Almanya’da Herder’in çalışmaları sadece Alman halk bilimi çalışmalarını etkilemekle kalmamış, özellikle Kuzey Avrupa ülkelerinin çoğundaki araştırmalar Herder’in düşüncelerinden etkilenmiştir. Ancak, Kuzey Avrupa ülkeleri içinde en sıkıntılı olan toplum, Finliler olmuştur. 12. yüzyılda bağımsızlığını kaybeden ve 20. yüzyıl başlarına kadar İsveç krallığının hakimiyeti altında kalan Finliler, 20. yüzyıl başlarında, büyük ölçüde Rus hakimiyetine girmiş ve yüzyıllar süren bağımsızlık mücadeleleri yeni bir aşamaya ulaşmıştır. Tarihî-coğrafi yöntemin temelinde, Finlilerin kendi varlıklarını ve varoluşlarını kanıtlama ve bunu kendi halk bilgisi ürünleriyle yapma çalışmaları bulunmaktadır (Krohn; 1996: 9-22).

Herder’in düşüncelerinden etkilenen Abraham Popius ve Anders Sjorgen adlı iki üniversite öğrencisi sistematik olarak ilk defa

Fin halk bilgisi ürünlerini derlemiş, onları takip eden diğer bir tıp öğrencisi Elias Lönnrot ise, uzun bir çalışma sonucunda ünlü Fin destanı “Kalevela”yı bir araya getirmeyi başarmış ve Grimm kardeşler gibi, parçaları birleştirerek 1835 yılında destanı yayınlamıştır.

Tarihî-coğrafi yöntemin kurucusu Julius Krohn’dur. Onun ölümü üzerine, çalışmanın kalan kısmı oğlu Kaarle Krohn tarafından tamamlanmıştır. Julius Krohn yapmış olduğu çalışmada Kalevela Destanı’nın kaynaklarını tespit etmiş, bu anlatmanın çeşitli eş metinler halinde nasıl bulunduğunu, bu eş metinlerin yayılma yollarını ve sonuçta bunların nasıl birleştirildiğini mükemmel bir şekilde açıklayarak tarihî-coğrafi yöntemin temelini oluşturmuştur. Daha sonra bu sistematik üzerinde çalışmaya devam eden oğul Krohn ise, Axel Olrik ve J. Bolte ile kurdukları “Folklore Fellows Communitations” (FFC-Uluslar Arası Folklor Kurumu) içinde başlattıkları seminerlerde bu sistematığın uluslar arası araştırmalarda kullanılması gerektiğini belirtmişlerdir. Daha sonra Kaarle Krohn, Türkçeye “Halk Bilimi Yöntemi” (Krohn: 1996) adıyla çevrilen kitabı yazar. Yine bu gruptan Axel Olrik “Halk Anlatmalarının Epik Yasaları”nı, Kaarle Krohn’un öğrencisi Annti Aarne “Masalların Tip Kataloğu”nu, Aarne’nin öğrencisi Stith Thompson ise “Masal Tip Kataloğu”nun daha yeni ve geliştirilmiş şekli yanında, “Halk Edebiyatı Yaratmalarının Motif İndeksi (The Motif-Index of Folk Literature)” adlı eserini yine aynı yöntemin uzantısı olarak yayınladı (Çobanoğlu; 1999: 111-143).

Burada tarihî-coğrafi yöntemin ilk oluşum temsilcilerine geniş yer vermemizin nedeni, günümüzde bile ülkemizdeki pek çok halk bilimi araştırma ve incelemesinin bu yöntem veya yöntem temsilcilerinin eserlerinden yararlanılarak gerçekleştirilmesinden kaynaklanmaktadır. Şimdi kısaca tarihî-coğrafi yöntemin temel özellikleri ve yukarıda kendilerinden bahsettiğimiz diğer bilim adamlarının çalışmalarından bahsedelim.

Tarihî-coğrafi yöntem temeli itibarıyla sözlü halk anlatmalarının, özellikle de masalların veya bir masalın nerede ve ne zaman yaratıldığını ve onun muhtemel ilk şeklinin ne olduğunu belirlemeyi amaçlar. Ancak burada ele alınan temel sorun yaratıcıların kimler olduğu ve nasıl yarattıkları ve bağlamlarının ne olduğu değil, metnin oluşması meselesidir. Yönteme göre, her anlatı belli bir zamanda, belli bir yerde yaratılmıştır. İlk şekli, yöntem mensuplarının verdiği adla ifade etmek gerekirse “Ur-form”u belli bir yerde ve zamanda yaratılan bir halk anlatması, tıpkı suya atılan taşın

oluşturduğu dalga benzeri bir şekilde, ticaret ve göç gibi etkenler altında yayılmaya başlar. Sözlü yayılma yanında, yazılı ve basılı metinler de bu yayılmanın genişlemesine yol açacaktır.

Tarihî-coğrafi yöntem mensuplarının düşüncelerine göre, ele alınan bir halk anlatmasının, örneğin bir masalın bu şekilde geniş bir alana yayılmış pek çok eş metni (varyantı) bulunabilir. Hatta ilk şekilden kaynaklanan eş metinlerin bile daha yeni eş metinleri, yani ikinci bir alt grubu, Von Sydow'un ifadesiyle "Oikotypes", oluşabilir.

Halk bilimi araştırmacısının yapması gereken iş, bulabildiği bütün eş metinleri toplamak ve bunlardan birini asıl metin olarak kabul edip, daha sonra bütün metinler arasında yapacağı karşılaştırma sonucunda bu anlatmanın ilk şeklini kurmak olacaktır. Bütün bu işlemler sırasında ortaya çıkacak benzer ve farklı noktalar bu metnin bir tür yaşam öyküsünü verecek, metnin yayılma yolları ve hatta ilk defa nerede yaratılmış olduğu bile belirlenebilecektir. Aynı zamanda bu ilk şeklin hangi döneme ait olduğu sonucuna ulaşmak mümkündür.

Oldukça zahmetli, uzun ve titiz bir çalışma isteyen tarihî-coğrafi yöntemin uygulanış şekli ve ayrıntıları hakkında bilgi vermeyi gereksiz buluyoruz.² Bu yöntem Avrupa ve Amerika başta olmak üzere pek çok ülkede uygulanmış, ancak yöntem başarılı sonuçlar ortaya koyabilmesine rağmen, çok uzun bir zaman gerektirmesi ve çok masraflı olması başta olmak üzere, bazı halk anlatmalarının değerlendirilmesinde ortaya koyduğu sonuçları bakımından tartışmalı bulunduğu için eleştirilmiştir.

Tarihî-coğrafi yönetime yöneltilen daha önemli eleştiriler, bu teorinin uygulanma biçimi ve sonuçları bakımından olmuştur. Yöntemi eleştirenlerden Albert Wesselskiy bir anlatmanın sözlü yayılması kadar, yazılı olarak yayılmasının da güçlü olabileceğini ve bunun sonucunda sözlü yayılmaya, basılı metinlerin etkisinin de dahil edilmesi gerektiğini, bu yapılmadığı sürece doğru sonuç alınamayacağını iddia etmiştir.

Bir başka eleştiri, tarihî-coğrafi yöntemin temsilcilerden Carl Von Sydow tarafından yöneltiştir. Sydow; yöntemin sağlam temeller üzerine kurulmadığını ve "ur-type" bulmanın mümkün

² Bu konuda geniş bilgi için bk. Julius Krohn-Kaarle Krohn. *Halk Bilimi Yöntemi*. Çev. Günseli İçöz, Yay. Hz. Fikret Türkmen. Ankara: TDK Yayınları, 1996. Ayrıca bk. Özkul Çobanoğlu. *Halk Bilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*. Ankara: Akçağ Yay., 1999. ss. 108-129; R. M. Dorson. *Günümüz Folklor Kuramları*. İzmir: E. Ü. Yay., 1984. ss. 3-9.

olmayacağını, bunun yerine “Oiko-type”lar üzerinde durulmasını teklif etmiştir. Vladimir V. Propp’un başını çektiği Rus “Şekilcileri” ise, bu yöneme şekil, uygulama, sınıflama ve sonuçları bakımından itiraz etmişlerdir. Tarihî-coğrafi yöneme en son eleştiri ise, performans teorisi savunucuları tarafından yöneltilmiştir. Bu teori mensuplarına göre, tarihî-coğrafi yöntem, halk bilgisi ürünlerini tamamen yaratıcıları ve yaratma ortamından soyutlamak, sadece belli mekanik değerlerle yaklaşılan bitmiş veya ölü metinler olarak ele almakla suçlamışlardır (Çobanoğlu; 2002).

Türkiye’deki halk bilimi çalışmalarında tam olarak olmasa bile, belli özellikleri itibariyle uygulanan bu yöntem pek çok monografik çalışmanın yapılmasını sağlamıştır. Yöntemin, uygulanışı aynı şekilde olmasa bile, özellikleri bakımından benzer şekilde, Eski Türk Edebiyatı’ndaki “divan” incelemelerinde yaygın olarak “Edisyon Kritik” çalışmaları adı altında kullanıldığını belirtelim.

Bu yöntemin Türk halk bilgisi araştırma ve incelemelerinde kullanılabileceği çok fazla malzeme olmasına rağmen, elde edilecek sonucun ne derecede yararlı olacağı tartışılabilir. Yöntemin uygulanabileceği en önemli halk bilgisi yaratması şüphesiz Koroğlu Destanı’dır. Üzerinde çok fazla tartışma yapılan ve bizim de yaptığımız araştırmalarla katkıda bulunduğumuz bu halk bilgisi ürününün ilk defa nerede ve ne zaman yaratıldığı hakkında tarihî-coğrafi yöntemi uygulamak olasıdır. Ancak, günümüzde ana eş metinleri dışında, her bölgedeki metinleri bile çok fazla alt gruba ayrılmış olan bu destanın ilk defa nerede yaratıldığını kesin olarak belirlemek olası mıdır? Dahası belirlesek bile, bu sonuç destanın belli bir Türk boyuna ait olduğunu söyleyebilmemizin ötesinde ne yarar sağlayacaktır? Bunun yerine, her eş metnin kendi içinde değerlendirilmesi ve ortak Türk kültürüne her eş metnin katkısının ne olduğu ve Türk boylarının bir halk bilgisi ürününü ortaklaşa nasıl paylaştıkları sorunları üzerinde durmak daha yararlı olacaktır.

Burada Fin yöntemi içinde özel bir yere sahip olan çeşitli araştırmalar, örneğin Axel Olrik’in “Epik Yasaları”, Anti Aarne’nin “Masal Tipleri Kataloğu”na ve Stith Thompson tarafından bu kataloğun daha geliştirilmiş şekline yer vermeyi gereksiz buluyoruz. Çünkü bunlar daha çok halk bilgisi ürünlerinden belli bazı ürünlere yönelik uygulamalardır. Fin yöntemi ile yakından ilgili olan ve bütün halk bilgisi ürünlerinde kullanılan “motif” kavramı ve Stith Thompson tarafından hazırlanan motif listesinin ana başlıklar halinde verilmesini uygun buluyoruz.

IV.8.1.3.1. Stith Thompson ve “Halk Edebiyatı Motif İndeksi”:

Stith Thompson, Antti Aarne'nin yaptığı masal tipleri kataloğunu geliştirmek ve masallar hakkındaki uzun araştırmalarını topladığı “Halk Masalı (The Folktale)” adlı kitabı yazmanın dışında, günümüz halk bilimi araştırmalarında vazgeçilmez olarak kullanılan ve sadece masalları değil, bütün halk bilimi araştırmalarını ilgilendiren ikinci ve daha önemli bir çalışma yapmıştır. “Halk Edebiyatı Motif İndeksi” (The Motif Index of Folk Literature) adlı altı ciltlik çalışmasında, belirlediği motifleri alfabetik olarak sıralamış, altıncı ciltte ise konu ve kavramların dizinini vermiştir.

S. Thompson motifi “The Folktale” adlı eserinde şu şekilde açıklar; *“Motif bir masaldaki en küçük unsur olup, bu unsur gelenekte sürekli bir varoluş gücüne sahiptir. Bu güce sahip olabilmek için bu unsur görülmemiş ve çarpıcı bir özelliğe sahip olmak zorundadır.”* Bu tariftten sonra Thompson, motiflerin şu üç guruptan birinde yer aldıklarını söyler. *“Birinci gurupta yer alanlar; tanrılar, olağanüstü hayvanlar, cadılar, devler ve periler gibi şahane yaratıklar ve hatta gözde olan en küçük çocuk veya hain üvey anne gibi gelenek tarafından bilinen insan karakterleri de içine alan masalların aktörleridir. İkinci gurupta ise, bir hareketin arkasındaki büyüü objeler, olağanüstü görenekler, acayip inanmalar ve benzeri gibi unsurlar. Üçüncü gurupta ise; tek tek olaylar yer alır.”* Stith Thompson bu tarifi ve motifin kullanımı ve tiplerle motif arasındaki ayrımın ne olduğuna değinerek, “Standart Dictionary of Folklore, Mythology and Legend” adlı sözlükte yer verilen tanımında bu konuyla ilgili olarak şunları söyler; *“Anlatmaya ait motifler bazen çok basit kavramlardan oluşup, geleneksel anlatmalarda devamlı şekilde yer alırlar. Bunlar periler, cadılar, devler, ejderhalar, hain üvey anneler, konuşan hayvanlar vb. gibi görülmemiş yaratıklar olabilir. Motifler şahane dünyaları içine alırlar ki orada büyü her zaman güçlüdür. Büyü ise görülmemiş fiziki meydana gelişler ve oluşlardır. Bir motif özü itibariyle kısa ve basit bir anlatma da olabilir. Motif, seyirci halindeki dinleyiciye yeteri kadar çarpıcı gelen veya onları cezbedecek kadar şaşırtıcı olan bir oluşumdur.”* S. Thompson motifi bu şekilde kısaca ifade ettikten sonra, bir masaldaki her şeyin motif terimi ile ifade edilemeyeceğini, bir unsurun motif olabilmesi için farklı bazı özelliklere sahip olması gerektiğini ise şöyle açıklar; *“motif terimi çok esnek bir şekilde bir masaldaki herhangi bir unsur için kullanıldığında kesinlikle unutulmamalıdır ki, geleneğin bir parçası olabilmek için bir unsur insanların onu hatırlayacağı ve tekrar*

edeceği geleneğe has bir özelliğe sahip olmak zorundadır. Sahip olunan bu özellik sıradan ve bayağı bir özellik değil, farklılığı gösteren bir özelliktir.”

S. Thompson, karışıklığı önlemek için oldukça güzel bir örnekle bu durumu açıklar; *“Masalda bir anne olmak motif değildir. Hain üvey anne ise bir motif olabilir, çünkü o en azından görülmemiş bir şey olarak düşünülmüştür. Hayatın gelişigüzel olayları motif değildir. 'John giyindi ve kasabaya doğru yürüdü' demek hatırlamaya değer bir tek motif bile ihtiva etmez, fakat 'kahraman kendisini görünmez yapan şapkasını giydi; büyüü, uçan halısına oturdu ve güneşin doğusundaki, ayın batısındaki ülkeye gitti” demek en azından dört motifi, yani şapkayı, halıyı, şahane ülkeyi ve büyüü hava yolcuğundan oluşan motifleri, ihtiva eder.”* der.

Burada, Thompson’un görüşlerinden yararlanarak “tip” terimi üzerinde de kısaca durmak uygun olacaktır. Bugüne kadar dünyada ve ülkemizde masal tipleriyle ilgili oldukça önemli çalışmalar yapılmıştır. Ancak halk bilimi öğrencilerine faydalı olacağı düşüncesiyle yine S. Thompson’un bu konudaki düşüncelerini de kısaca burada vermek ve motifle aralarındaki ilişkiyi izah etmek gerekmektedir. Thompson’a göre tip; *“halk edebiyatı öğrencileri tarafından gelenekte bağımsız bir varolma kabiliyeti gösteren anlatımları ifade etmek için kullanılan bir terimdir. Ne kadar karmaşık olursa olsun, herhangi bir masal bağımsız bir anlatma olarak anlatıldığında bir tip olarak değerlendirilir.”* Bu tariftten sonra tip ile motif arasındaki ilişki üzerinde kısaca duran Thompson, Grim kardeşlerin koleksiyonundaki gibi bazı uzun masal tiplerinin düzinelerce motif ihtiva edebileceğini, ancak hayvan masallarından bazı masal tiplerinin ise, tek bir motif üzerine kurulu olabileceğini ve bu tek motif üzerine kurulan masallarda tip ve motifin aynı şey olabileceğini ifade eder (Ekici; 1998). Bu açıklamalardan sonra, Stith Thompson tarafından belirlenen motiflerin ana başlıklarını verelim:

- A. Mitolojik Motifler
- B. Hayvanlar
- C. Yasak (Tabu)
- D. Sihir (Büyü)
- E. Ölüm
- F. Olağanüstülük
- G. Devler
- H. Denemeler (Test Etme)
- J. Akıllı ve Aptal

- K. Aldatmalar
- L. Talihin Tersine Çevrilmesi
- M. Geleceği Belirleme
- N. Şans ve Kader
- P. Toplum
- Q. Ödüller ve Cezalar
- R. Tutsaklar ve Kaçaklar
- S. Anormal Zulümler
- T. Cinsiyet
- U. Hayatın Tabiatı
- V. Din
- W. Karakter Özellikleri
- X. Mizah
- Z. Çeşitli Motifler (Thompson; 1977: 488-500).

Yukarıda verilen ana başlıkların daha alt grupları ve bunların numaralarla ifade edilmesi söz konusudur. Örneğin, aynı kıza aşık olan karakterlerden, hangisiyle evleneceğine karar vermek için bir ok atma yarışmasının düzenlendiğinin anlatılması söz konusu ise, burada “Rakip Aşıkların Yarışması” ve “Ok Atma” aynı başlığın alt grupları olarak gösterilmek durumundadır. Buna göre; “H.331.4 Rakip Aşıkların Yarışması: Ok Atma” şeklinde bir gösterim veya motif sınıflandırması söz konusu olacaktır.

Bir örnek daha vererek bu konuyu tamamlayalım. Bir anlatmada kahraman tanınmamak için kimliğini gizler. Kimliğini gizlemek için çeşitli yollara başvurur. Bunun en yaygın şekillerinden biri dilenci veya fakir kılığına girmek, bir saz şairi kılığına girerek kimlik gizlemektir. Buradaki ilk durum aldatma, yani “K.Aldatma” motifi, ikincisi ise aldatmanın alt şeklidir. Dilenci kılığına girme, indekste “1817” numarası ile gösterilmiş olup, fakir kılığına girme ise, bunun bir alt grubu şeklindedir. Buna göre yukarıdaki motif yapının; “K.1817.1.1 Fakir Kılığına Girerek Kimliği Gizleme” şeklinde Motif-İndeks içindeki karşılığını göstermek mümkün olacaktır.

Buraya kadar ele aldığımız “Gelişme”, “Yayıma” ve “Tarihî-Coğrafi (Fin) Yöntemi” yaklaşımlarının esasta “Metin Merkezli” yaklaşımlar olduğunu ve metni esas alan bu yaklaşımların temel sorununun ise benzer metinlerin farklı toplumlarda bulunmasını açıklamak noktasında olduğunu belirterek bu konuyu tamamlayalım. Aşağıda ele alacağımız “Psikoanalitik” ve “Yapısal” yaklaşımlar da metin merkezli yaklaşımlar olmakla birlikte, metinlerin içeriği ve şekil özellikleriyle anlam özelliklerini esas alırlar.

IV.8.1.4. Psikoanalitik Kuram ve Yöntem:

Sadece halk bilimi alanında değil, edebiyat, resim ve sinema gibi bütün sanat alanlarında oldukça geniş yankı uyandıran ve ayrıca günlük konuşma ve hareketlerin anlamlandırılmasında bile zaman zaman kullanılan psikoanalitik kuram ve yöntem, çok kullanıldığı kadar, en çok karşı çıkılan kuram ve yöntemlerden biridir. Psikoanalitik kuram ve yöntem, Sigmund Freud tarafından temeli atılan ve onun izinden gidenler tarafından oluşturulmuştur. Bu kuram ve yöntemin en önemli temsilcileri, Wilhelm Wundt, Sigmund Freud ve Carl G. Jung'tur.

19. yüzyıl mitoloji araştırmalarında, çeşitli mitik anlatılarda bulunan sembollerin "Güneş Mitleri Okulu" mensupları tarafından tek bir nedene bağlanması ve çeşitli halk anlatımlarındaki sembollerin yer alış ve kullanılış şeklinin insanların doğa olaylarından etkilenmesi ve gök cisimlerinin hareketlerini gözlemleyerek onları yarattıkları anlatılarda sembollere dönüştürerek ifade ettiklerini açıklamaları, psikanalistlerin itiraz ve temel hareket noktasını oluşturmuştur. Psikoanalistlere göre bu sembollerin başta ayın ve törenler, mitler ve diğer halk anlatı ve yaratmalarında bulunmasının nedeni doğa olaylarını gözleme ve onlardan etkilenme gibi tek bir nedene bağlı olarak açıklanmamalı, insan psikolojisinin, insanın arzu ve isteklerinin, bu isteklerin gerçekleştirilip, gerçekleştirilmemesinin de etkisi olmalıdır. Buna göre, insanoğlu en eski dönemden itibaren bazı arzu ve isteklerini gerçekleştiremediğinde bunları bastırmakta ve bastırılan arzu ve istekler bilinçaltına itilmekte, ancak bunlar rüyalar başta olmak üzere fantezilerde ifade edilecek bir yol bulmaktadır.

Edebî yaratılarda insan psikolojisinin önemli olduğuna ilk değinen bilim adamı Wilhelm Wundt'dur. Wundt; "Ulusların Psikolojisi" adlı eserinde çeşitli dinsel ve edebî yaratmaların oluşmasında insan zihninin etkili olduğunu ve rüya benzeri bir şekilde bu edebî ve dinsel olguların insan zihninin belli psikolojik şartları altında yaratıldığını iddia etmiştir. Öğrencileri tarafından bilinçaltı kavramının da geliştirilmesine rağmen, Wundt ve öğrencileri bu ilk psikolojik yaklaşımlarında pek etkili olmamıştır (Çobanoğlu; 1999).

Psikoanalitik kuram ve yöntemin asıl kurucusu ve uygulayıcısı Sigmund Freud, onun öğrencileri ve takipçileri olmuştur. Asıl çalışmasını insanın rüyalarının oluşumu ve anlamı üzerine kuran, ancak bu rüyaları ve bilinçaltının nasıl çalıştığını açıklamada zorlanarak, bu çalışmalara destek için mit, masal, tabu, fıkra ve batıl

inanişlara yönelen Freud “Rüyaların Yorumları” (Interpratations of Dreams; 1900) adlı eserinde bilinçaltını ve işleyiş yöntemini açıklar.

Freud’a göre, rüyalarda ortaya çıkan çeşitli sembol ve olgular, olaylar ve yaşanılması olanaksız pek çok şey, aslında çocukluk döneminde arzu edilip gerçekleştirilemeyen, bastırılmış ve bilinçaltına itilmiş cinsel arzu ve korkuların rüyalarda bazı semboller ve imgeler halinde ortaya çıkmasıdır. Buna göre; bireyin uyanıklık durumunda arzu ettiği ve gerçekleştiremediği cinsel eğilimler bilinçaltına itilip bastırılmakta, ancak bastırılan bu arzu ve istekler uyku ve benzeri bilinçlilik halinin ortadan kalktığı durumlarda serbest kalmakta ve bu sırada da rüya ve fanteziler olarak belirmektedir.

Freud’un bu temel yaklaşımını oluşturmalarının ardından, Karl Abraham “Rüyalar ve Mitler” (Dreams and Myths; 1913) adh eserinde “Rüya bireyin mitidir” ifadesini kullanır ve buna bir okuyucu; “mitler kurumlaşmış rüyalardır” şeklinde bir ekleme yapar. Böylece rüyalar ve diğer halk bilgisi yaratmalarının temelinde aynı mekanizmanın işletildiği tezi ileri sürülmüş olur. Yani, rüya bireyin çocukluk dönemindeki bastırılmış arzu ve isteklerin ifadesi ise, mitler de onları yaratan toplumun ilkelik dönemindeki ruhsal bastırılmışlıklarının ifadesi olarak kabul edilebilir. Eğer mitler doğru anlaşılıp, mantıklı bir şekilde düzenlenirse, mitlerdeki semboller cinsel açıklık, suçluluk ve unutmaya öyküsünü anlatmaktadır. Bu sembollerin dış görünüşlerinin altındaki anlam araştırıldığında, bunların kendini tatmin, iğdiş edilme, vücuda zarar verme, penis kıskançlığı ve uygunsuz akraba ilişkileri gibi fantezileri ifade ettikleri ortaya çıkmaktadır (Dorson, 1984: 36).

Freud, bu düşünceleri, ünlü Yunan miti Oedipus anlatısında “artık yetişkin olmuş kişilerdeki, çocukların karanlık, bastırılmış arzu ve dürtülerini gözler önüne seren mitsel anlatının en belirgin örneğini bulmaktaydı.” (Dorson, 1984: 36). Bu anlatıda erkek çocuk, yani anlatının kahramanı Oedipus, annesini uygunsuz akraba ilişkisi duygusu ile sevmekte ve babasını öldürme hayali içindedir. Oedipus’un, doğumundan kral olup, annesi Jacosta ile evlenmesine kadar yaşadığı bu olaylar, anlatı içinde acıklı bir şekilde gerçekleşir. Freud’un bu denemesinden sonra, psikoanalitik yaklaşımın çerçevesi genişlemiştir. Bilinç tarafından dizginlenen çeşitli cinsel arzu ve isteklerin, bilinç altındaki şekilleri, rüya ve fantezilerde serbestçe ortaya çıkar ki, halk bilgisi ürünlerinde, “bilinç tarafından konulan sansürün perdesini kaldırıp, bir anlatıdaki fantezinin sembol haline

dönüşmüş gerçek anlam ve iletisini ortaya çıkarmak halk bilim uzmanının işidir.” (Dorson, 1984: 36).

Freud’dan sonra onu izleyen çeşitli araştırmacılar başta mitler ve halk inanmaları olmak üzere çeşitli halk bilgisi ürünlerini de içine alan pek çok anlatı ve edebî yaratmadaki sembollerin bilinçaltı çözümlemesi işine girişmiştir. Halk bilgisi ürünlerindeki semboller yanında, çeşitli olay ve karakterler arasındaki ilişkiler de aynı şekilde ele alınmıştır. Buna göre, halk anlatılarında geçen fincan, kase, kazan, mücevher kutusu, yarım ay, iki ayaklı merdiven ortasındaki yarık ve ters dönmüş at nalı gibi pek çok nesne dişiliğin sembolü olarak kabul edilmiştir. Ernest Jones tuz hakkında yaptığı bir araştırmada, tuzun çeşitli halk uygulamalarındaki kullanılışının temel nedeninin tuz ile semen arasında benzerlik olmasından kaynaklandığını iddia etmiştir.

Yine Jones’un “Kabus Üzerine” (On the Nightmare; 1959) adlı çalışması; vampir, at adam, büyücü ve şeytan gibi çeşitli Orta Çağ tipleri hakkında olup, Jones’e göre, kabusun ve tuhaf görüntülü hayaletlerin yarattığı korkunun temelinde, çocukluk dönemine ait fantezilerin rüyalar ve halk bilgisi yaratmalarına yansması arasında ilişki vardır. Kan emen vampirlere olan inanç, gece akıntılarını ve bastırılmış oral sadizmi, büyücü de kadının kendisi ve annesi hakkındaki bilinçaltı düşüncelerinin ortaya çıkmasıdır.

Freud’un takipçileri arasında bulunan ünlü bilim adamlarından biri de Erich Fromm’dur. Fromm’un “Kırmızı Başlıklı Kız” masalı üzerinde yaptığı inceleme Freudçu yaklaşımın bir adım ötesine geçmektedir. Fromm bu anlatımanın incelemesinde “doğru yoldan ayrılıp kurt (adam) tarafından baştan çıkarılan genç kız (kırmızı başlık aybaşı simgesidir) iddialarında bulunmuş ve bu tahliliyle psikoanalitik yönetime yeni bir bakış kazanmıştır.” (Dorson, 1984: 38).

Bir başka örnek ise, çocuk oyunları ile ilgili olup, çocukların saklambaç oyununun annesinden ayrı kalmış muhtaç çocuğun çocukluk dönemine ait üzüntüsünün tekrar ortaya konması ve oyun sayesinde çocuğun içindeki bastırılmış üzüntünün duygusunun azaltıldığı psikoanalitik yöntemin savunucuları tarafından iddia edilir.

Psikoanalitik yöntemin bir diğer önemli temsilcisi ise Carl G. Jung’dur. 1913 yılında Freud ile bilimsel ilişkisini koparıp, İsviçre’de kendi okulunu oluşturarak “Analitik Psikoloji” çalışmalarını başlatan Jung, “cinsel simgecilik” ve “psikoanaliz” adını reddetmiştir. Her ne kadar Jung ve öğrencileri cinsel simgeciliği reddetseler de, halk bilgisi ürünlerini tahlilde, Freudçu yaklaşımla oldukça benzerdir.

Jung; bilinçaltının ruhta var olduğunu, benzer mit ve mit unsurlarının tekrar tekrar üretilmesini sağlayan mekanizmanın da aynı olduğundan söz eder ve bu mitolojik bileşenlere “motifler”, “yavru imgeler” veya “asıl örnekler” adını verir.

Jung’un çalışmalarına göre; asıl türtün bir örneği rüya ve peri masallarında eşit sıklıkta rastlanan yaşlı adam tipinde görülür. Yardımseverlik ve iyi niyetlilik özellikleri yanında bilge ve akıllı olarak tasvir edilen yaşlı adam tipi etrafında, Tanrı ile bir ilişki kurulmaya çalışılmakta, ilkelerin peri masallarında yaşlı adam güneşle özdeşleştirilmektedir. Jung daha da ileri giderek yaşlı adam tipine zıt bir adam tipinin de bulunduğunu ve bu yaşlı adam tipinin hayat verici ve öldürücü olduğunu belirtmiştir (Dorson, 1984: 40-41).

Jungçu yaklaşımın halk bilgisi ürünlerine üzerine en etkili uygulayıcısı Amerikalı bilim adamı Joseph Campbell’dir. “Bin Yüzlü Kahraman” (The Hero with a Thousand Faces, 1949) adlı çalışmasında, farklı toplumlardaki mitik anlatıları ele alan Campbell, bu anlatılardaki “asıl tür kalıplarını” evrensel yapılar olarak belirlemiş ve bunda da psikolojik etkinin nasıl ortaya çıktığını göstermiştir.

Türkiye’deki halk bilimi çalışmalarında psikoanalitik yöntemin başarıyla uygulandığını da belirtmek gerekir. Uzun süre Hacettepe Üniversitesi’nde öğretim üyeliği yapmış olan rahmetli Profesör Seyfi Karabaş bu yöntemin Türk halk bilgisi ürünlerine uygulanmasında bir öncüdür. Her ne kadar yaptığı çalışmalar tartışmalı olsa da, özellikle bazı masal ve maniler üzerinde yaptığı psikoanalitik değerlendirmeler kayda değerdir. Yine, Dede Korkut Kitabı hakkında California Üniversitesi’nde yazmış olduğu doktora tezi de psikoanalitik yaklaşımdan yararlanılarak hazırlanmıştır (Karabaş; 1981).

Psikoanalitik kuram ve yöntem halk bilgisi ürünlerinin metin anlamı hakkında farklı ve yeni bir pencere açmış görünmekle birlikte, bu yöntemin ortaya koyduğu sonuçlar ucu açık ve “fantastik” olması gibi nedenlerle çok eleştirilmiştir. Esası itibarıyla metinlerden hareket ederek bir tür “subjektiflik” üzerine kurulu olan yöntem, oldukça renkli ve farklı yorumlar getirmesinin yanında, dikkatli kullanılması gereken ve sonuçları itibarıyla bir toplum veya bir halk bilgisi ürününün sahibi olan halk grubu ve metin içindeki kahramanları suçlayıcı çıkarımlara neden olabilecek türdendir. Bu nedenle, bu kuram ve yöntemi kullanırken son derece hassas ve titiz davranmak, hemen öyle bir kaç çıkarımla bazı genellemelere gitmemek gerekir.

IV.8.1.5. Yapısalcı Kuram ve Yöntem:

Halk bilimi araştırmalarımda metin merkezli yaklaşımlar içinde, metinlerin yapısal özellikleri üzerine kurulmuş olan kuram ve yöntemler genel olarak yapısalcı kuram ve yöntemler olarak adlandırılır. Halk bilgisi ürünlerinin metin özellikleri diğer kuram ve yöntemlerde de belli ölçülerde incelenmekle birlikte, yapısalcı kuram ve yöntemlerin farklılığı, metin yapılarının temel özelliklerinden hareketle bir sonuca varma düşüncesinin bu kuram ve yöntemlerde temel alınmasıdır.

Yapısalcı kuram ve yöntemler belli bir bölge veya anlatı grubu üzerinde inceleme yapıp, ortaya çıkan yapıyı bir formül haline getirmekte ve ortaya çıkarılan bu yapısal formülün evrensel seviyede uygulanabilir olmasını beklemektedir. Temelde dilbilim çalışmalarından esinlenerek ortaya çıkmış olan yapısalcı kuram ve yöntemler, halk bilgisi ürünlerinden belli bir grubun, yani sözlü halk bilgisi ürünlerinin bir tür gramerini oluşturmak ve bu gramatik iskeletin metin incelemesi ve karşılaştırmalı metin incelemelerinde kullanımını sağlayıp, insan düşüncesinin ve bu düşüncenin ürünü olan halk bilgisi ürünlerinin nasıl bir gelişme gösterdiğini açıklamayı da beklemektedir.

Yapısalcı kuramın ortaya koyduğu inceleme yöntemleri sadece sözlü halk bilgisi ürünlerine değil, hemen hemen bütün edebî eserlere uygulanmaktadır. Biz bu amaçla, daha çok sözlü halk bilgisi ürünlerinin incelenmesinde kullanılan iki temel yapısal yöntemden söz etmeyi uygun buluyoruz. Bunlar; “Kahramanın Biyografisini Çözümleyen Yapısal Yöntemler” ve “Propp’un Masalların Yapısını İnceleme Yöntemi”dir.

IV.8.1.5.1. Kahramanın Biyografisiyle İlgili Yapısal Yöntemler:

19. yüzyıldaki önemli buluşlardan biri de, kendi köklerini arayan Avrupalı araştırmacıların dünyada anlatılan çeşitli dinî ve mitik anlatılarla kendi ülkelerinden topladıkları sözlü ve yazılı halk bilgisi ürünlerinin metinlerini bir araya getirip, bunları karşılaştırmaları sonucunda ortaya çıkan şaşırtıcı benzerlik olmuştur.

Çeşitli mitik ve epik anlatı kahramanlarının başlarından geçen olaylar arasında oldukça önemli yakınlıklar bulunduğunu keşfeden ve buradan hareketle ortak bir kahraman modeli oluşturmaya çalışan ilk bilim adamı Alman halk bilimci Johann Georg von Hahn olmuştur. Von Hahn elde ettiği on dört kahramana ait anlatımlar arasındaki benzer noktaları, on altı başlık halinde sıralamıştır. Bu çalışma “halk

anlatılarının kalıplaşmış yapısı hakkında ilk genelleme” sayılmakta ve diğer yapısal yaklaşımların öncüsü kabul edilmektedir.

Kahramanın biyografisini çözümlemede yapısal yöntemi kullanan ikinci önemli isim Otto Rank’tır. Aslında Freud’un bir psikoanalist olan Rank, geliştirdiği “kahraman kalıbı” çalışmasında, sadece psikoanalist yöntemde çözümlemeye izin veren kahraman anlatılarını tercih etmiştir. Kahramanların yaşamının sadece ilk yarısını, yani doğumdan bir yere kral veya yönetici olmalarına kadar olan bölümün yapısı üzerinde duran Otto Rank söz konusu kahraman kalıbını on iki madde etrafında toplamıştır. (Segal, 1990: viii)

Konuyla ilgili ve özellikle de halk anlatıları üzerine kurulu en geniş kahraman kalıbı yaklaşımı ise Lord Raglan tarafından oluşturulmuştur. “Geleneksel Kahraman Kalıbı” çalışmasıyla yaşamlarını inceleme konusu ettiği çeşitli kahramanlar hakkındaki anlatıların temelde birbiriyle birleştiklerini ve buradan hareketle “bu kahramanların etrafında anlatılanların tamamı kurmacadır” veya “bu kahramanlar hakkındakiler tarihsel bir temele dayanmamaktadır” sonucunu ortaya koymaya çalışmaktadır. Lord Raglan bu konuda; “aslında geleneksel kahramanın hayatındaki olayların sayısı artırılabilir. Ben bunlardan yirmi iki tanesini esas aldım, fakat bunlar bir kişi tarafından çoğaltılabilir ve olaylar bana geleneksel kahramanın anlatısının kurmaca olduğunu, gerçek olaylar olmadığını düşündürüyor.” diyerek, bir kısmı mitik, bir kısmı dinî ve bir kısmı da epik kahraman anlatılarından onsekiz kahraman anlatısını aşağıda bir sıra halinde verdiğimiz yirmi iki madde etrafında karşılaştırır ve her kahramanın yirmi iki puan üzerinden kaç puan aldığını gösterir. Buna göre Raglan’ın belirlediği maddeler şunlardır:

1. Kahramanın annesi soylu bir bakiredir.
2. Kahramanın babası bir kraldır.
3. Baba çoğunlukla annenin yakın akrabasıdır.
4. Kahramanın ana rahmine düşmesi uygunsuz bir ilişki sonucudur.
5. Kahraman, aynı zamanda bir Tanrı’nın oğlu olarak kabul edilir.
6. Kahraman, uygunsuz bir ilişkinin ürünü olduğu için, çoğunlukla doğunca, babası veya dedesi tarafından öldürülmek istenir.
7. Kahraman gizlice bir yere gönderilir.
8. Kahraman doğduğu yerden uzak bir yerde kendini bulan bir aile tarafından evlat edinilir ve büyütülür.
9. Kahramanın çocukluğu hakkında bir şey anlatılmaz.
10. Kahraman yetişkin olduğunda, gelecekte kral olacağı yere gider.
11. Kahraman; bir kral, dev veya yırtıcı hayvana karşı zafer kazanır.

12. Kahraman, çoğunlukla yerine geçtiği kralın kızıyla evlenir.
13. Kahraman kral olur.
14. Kahraman, bir süre sükunet içinde hüküm sürer.
15. Kahraman, yeni yasalar koyar.
16. Kahraman, yasaları nedeniyle Tanrılar ve halkın gözünden düşer.
17. Kahraman, tahttan indirilir ve krallık yaptığı şehirden sürülür.
18. Kahraman esrarengiz bir zaman ve yerde ölümle karşılaşır.
19. Kahraman, çoğunlukla bir tepenin üzerinde ölür.
20. Kahramanın, eğer varsa, çocukları onun yerine tahta geçmez.
21. Kahramanın vücutu gömülmez. (Çünkü bulunamamıştır.)
22. Kahramanın gömülü olduğu kabul edilen bir veya daha çok kutsal yer vardır (Raglan, 1998:126).

Kahramanın biyografisini çözümlemeyle ilgili yapısal yöntemler daha çok Avrupalı toplumların anlatılarına uygulanmıştır. Özellikle Lord Raglan'ın "Geleneksel Kahraman Kalıbı" yapısı başarılı bir şekilde Özkul Çobanoğlu tarafından Oğuz Kağan ve Er Töştük destanlarına (Çobanoğlu; 1996) ve Öcal Oğuz tarafından Boğaç ve Basat'ın Tepegöz'ü Öldürmesi anlatılarına (Oğuz; 1998, 1999) uygulanmıştır. Bunları daha başka denemeler de takip etmişse de, çoğunlukla bu kalıbın uygulanması sonucunda ne elde edilmek istendiği tam olarak belirtilmemiştir. Halbuki, Lord Raglan bu kalıpları belirlerken, bu anlatıların tamamının ya tek bir kaynaktan çıkmış olabileceğini ya da aslında birinin gerçek, diğerlerinin ise onun uyarlaması veya eş metinleri olabileceğini ortaya koymak istemiştir.

Lord Raglan'ın geleneksel kahraman kalıbı incelemesinden hareketle Türk destanlarının ve halk hikâyelerinin ortak bir yapısını ortaya koymak mümkün olabilir. Çeşitli destanî anlatımların ortak yapıları, aynı Raglan'ın yönteminde olduğu gibi belirlenebilir ve buradan hareketle, Türk destanlarını diğer ulusların destanlarından ayıran temel özellikler belirlenebilir. "Kahramanın Doğumu" (The Birth of Hero) adlı bir incelememizde bunu kısmen ortaya koyduğumuzu da belirtelim (Ekici; 2001).

Kahraman biyografisi çözümleme yapısal yönteminin bir başka örneği Eric Hobsbawm tarafından "eşkıya" veya "sosyal haydut" anlatımlarına uyarlanmıştır (Hobsbawm;1990). Çeşitli ülkelerdeki haydut, kaçak ve eşkıya anlatımlarını toplayan Hobsbawm, bu anlatımların kahramanlarının özelliklerini dokuz başlık etrafında toplamıştır. Konuyla ilgili olarak Özkul Çobanoğlu'nun Çakırcalı Mehmet Efe üzerinde yaptığı başarılı bir incelemeyi burada zikretmek yerinde olacaktır.

IV.8.1.5.2. Vladimir Propp ve Masalların Yapısal Çözümlemesi:

Ünlü Rus halk bilimcisi Vladimir Propp tarafından ortaya atılan ve “Morfolojik Yöntem” adıyla bilinen bu yöntem, herhangi bir masalın tarihselliği bağlamından ziyade, bütün bir masal türünün tarihsel köklerini ortaya koymaya çalışan bir yöntemdir. Vladimir Propp bir masalın bir dönem içinde geçirdiği değişimler üzerinde yoğunlaşmak, yani diyakronik tahlil yapmak yerine, herhangi bir zaman dilimi içinde bir masaldaki unsurlar üzerinde yoğunlaşan, yani senkronik bir tahlil yapmayı teklif etmiştir.

Propp bir anlatma bütünü oluşturarak parçaların, bütünü nasıl oluşturduklarını araştırarak, masalların yapısal bir tanımına ulaşmayı başarmıştır. Tarihi-coğrafi yöneme tezat olarak ortaya çıkan bu yöntem, tarihi-coğrafi yöntemin uyguladığı tek bir masal tipinin pek çok eş metninin anlatma parçalarını karşılaştırmak yerine, çeşitli masallardaki aynı göreve sahip yapıları ortaya çıkararak, yapısal mantığın nasıl kurgulandığını açıklamaktadır. (Ben-Amos, 1992: 108).

Vladimir Propp “Masalların Yapısı ve İncelenmesi” veya “Masalın Biçimbilimi” olarak Türkçeye çevirisi yapılan “Morfologija Skazki; 1928” adlı eserinde Rus peri masalları hakkında yaptığı incelemenin ve yapı sistematığı olarak belirlediği unsurları açıklamıştır. Propp’un yöntemi temelde iki ana kavram üzerine kurulmuştur. Bunlardan birincisi “fonksiyon”, ikincisi de “rol”dür. Propp’a göre fonksiyonlar bir masalın temel parçalarıdır. Her fonksiyon, masaldaki bir karakterin bir aksiyonu, yani belli bir nedene bağlı olarak ortaya çıkan ve belli sonuçları olan bir harekettir. Bu fonksiyon masalın aksiyonlarının akışı içindeki önem durumuna göre tanımlanır. Tarihi-coğrafi yöntem aksiyon ve karakterleri birbirinden bağımsız olarak kabul ederken, Propp’un morfolojik yöntemine göre bu aksiyon ve karakterler, birbiriyle ve masalın bütünüyle ilişkilidir.

Propp tespit ettiği her fonksiyonu bir harf ve işaretle göstermiş, her fonksiyonu soyut bir kavramla ifade etmiş ve bu kavram çerçevesinde her fonksiyonu tanımlamıştır. Örneğin; “yokluk”, “ayrılık”, “yasaklama” ve “yasağın ihlali” gibi çeşitli kavramlar ve her kavramın sembolik olarak gösterildiği bir harf ve rakam kullanılmıştır.

Propp’a göre masallardaki fonksiyon sayısı “otuzbir” tanedir ve bu sayıyı aşmaz. Propp’a göre, bu fonksiyon veya hareketler masalların değişmeyen, sabit unsurları olup, masal kahramanları değişse bile, her kahramanın hareket veya fonksiyon sayısı sınırlı

olduğu için, fonksiyonlar bir masaldan diğerine aktarılır, yani temelde aynı olan hareketler başka başka kahramanlar tarafından icrâ edilirler.

Masallarda bu fonksiyonlar çoğunlukla bir “çift serisi” halinde ortaya çıkarlar ve bu çift serilerinin ortaya çıkmasında neden sonuç ilişkisine dayanan bir mantık bulunmakta, her hareket bir sonucu doğurmakta olup, “takip” varsa “kurtarma” sonuç olarak ortaya çıkacak, “mücadele” varsa “zafer” sonuçta kaçınılmaz olacaktır.

Propp’un çalışmasında tespit ettiği dört grup yardımcı element vardır: “1. Olaylar arasında irtibatı sağlayan bağlayıcı unsurlar. 2. Hareketlerin maksat ve nedenleri. 3. Masal kahramanlarının ortaya çıkış şekilleri. 4. Masal kahramanlarının vasıfları” (Günay; 1975: 24).

Masalda bir çatışmadan onun çözümüne kadar uzanan gelişme bir “hareket”tir. Bir hareket ise bir dizi fonksiyondan meydana gelir ki, bazen bu hareket bir epizodu veya bir masalın tamamını oluşturabilir. Burada unutulmaması gereken nokta, Propp’un otuzbir olarak tespit ettiği fonksiyonların bir masalda bulunma zorunluluğu bulunmadığı gibi, bu otuzbir fonksiyondan sadece birbiriyle ilgili olanların kullanılması yoluyla bir masal meydana gelmektedir.

Propp’a göre masal karakterleri şu yedi rolü oynarlar: “Hain, bağışlayıcı, yardımcı, prenses, ayırıcı, kahraman ve sahte kahraman”. Bu rollerden her biri, uygun fonksiyonlardan oluşan belli hareketleri yerine getirirler. Bir karakter birden fazla alandaki hareket içinde bulunduğu anlatım sırasında bu karakterin yüklendiği rol değişir. (Ben-Amos; 1992: 109-110).

Propp, bir masalı incelerken, masalın iki tür yapısal tanımını sunar. Bunlardan biri masaldaki fonksiyonların sıralanışına göre yapılan yapısal tanımlama, ikincisi ise yedi kişilik rollerden oynananların durumlarını gösteren yapısal tanımlamadır.

Bir peri masalı ele alındığında, bu tür masal genellikle bir kötülükle başlar. Kötülüğün sonucunda kötülük yapılan aile veya kişide bir eksiklik meydana gelir. Kahraman bu eksikliği gidermekte görevlendirilir. Kahramanın görevini yapması sırasında bazı karakterler ona yardımcı olurken, bazıları da engel olmaya çalışır. Kahraman çeşitli denemelerden başarıyla geçerek eksikliği giderir ve görevini başarıyla tamamlayınca ödüllendirilir.

Propp yöntemi ülkemizde çeşitli çalışmalara uygulanmış olmakla birlikte, pek fazla benimsenmemiştir. Yöntemin Türk masallarına uygulandığı en özgün ve önemli çalışma Umay Günay Hanım’ın “Elazığ Masalları (İnceleme)” adlı çalışmasıdır.

Propp yöntemi de, tarihî-coğrafi kuram ve yöntem gibi, oldukça ağı eleştirilere hedef olmuş, her şeyden önce, ortaya çıkan sonucun anlamı konusunda hiçbir şey söylenmemesi ve edebî yapıları mekanik yapılara benzer şekilde formülleştirmesi gibi nedenlerden dolayı eleştirilmiştir.

IV.8.2. Bağlam/İcrâ (Performans) Merkezli Kuram ve Yöntemler

IV.8.2.1. İşlevsel Halk Bilimi Kuram ve Yöntemi:

Esas itibarıyla antropoloji alanında yetişmiş, antropolojinin halk bilimine olan yakınlığından dolayı halk bilimi ve özellikle de halk bilgisi ürünlerini inceleyen antropologlar tarafından geliştirilen işlevsel yöntem, aynı zamanda “Antropolojik Yöntem” olarak da bilinmektedir. Temsilcileri arasında Bronislaw K. Malinowski, Franz Boas, Margerat ve Mellville Herkovits ve Ruth Benedict gibi ünlü antropologların bulunduğu bu kuram ve yöntem, halk bilimi çalışmalarını farklı yöne taşıyan önemli bir yaklaşımdır.

İşlevsel kuram ve yöntemin hareket noktası halk bilgisi ürünlerinin metinleri değil, bu metinlerin oluşturuldukları, yaratıldıkları ve yeniden yaratılıp nakledildikleri bağlamdır. İşte bu bağlam noktasında, bir halk bilgisi ürününün icrâ edilmesi, anlatılması veya söylenmesindeki temel neden, anlatıcı veya icrâcının onu yaratma, aktarma ve kullanma nedenleri, dinleyicilerin o yaratmayı dinleme, anlama ve kullanma nedenleri ve bunların dışındaki nedenler işlevsel halk bilimi kuramının ve yönteminin temel sorunlarını oluşturmaktadır. Halk bilimcilerin çoğunun özellikle de edebiyat alanından gelen halk bilimcilerin, göz ardı ettiği işlev konusu, halk bilgisi ürünlerinin metinlerindeki değişkenlik, hacim ve içerik farklılaşması gibi sorunları çözmede yardımcı olmasının yanında, halk bilgisi ürünlerinin kim tarafından nasıl, neden ve nerede yaratılıp, nakledildiklerinin açıklanması, kim tarafından, neden ve nasıl dinlendiğinin incelenmesi ve halk bilgisi yaratmalarının bir sosyal ilişkinin ürünü olduğunun ortaya konması gibi sonuçları beraberinde getirmesi bakımından da son derece önemlidir.

Halk bilgisi yaratmalarının işlevleri konusundaki araştırmalarından yararlanarak bir model oluşturan antropolog William R. Bascom'dur. Bascom halk bilgisi ürünlerinin işlevlerini en basit şekliyle şöyle bir modelle açıklamaktadır;

“1. Hoşça Vakit Geçirme, Eğlenme ve Eğlendirme İşlevi: Halk bilgisi ürünlerinin işlevleri hoş vakit geçirme olarak görülse de, eğlendirme, halk bilgisi ürünlerinin işlevlerinden sadece biridir.

2. Değerlere, Toplumsal Kurumlara ve Törenlere Destek Verme: Halk bilgisi ürünlerinin ikinci işlevi, içinde yaratıldıkları toplumun kültüründeki değerlerin, toplumsal kurum ve törelerin onaylanmasını sağlamaktır. Böylece toplumsal değerler güçlenip, toplum içinde yaşamaya devam eder.

3. Eğitim ve Kültürün Genç Kuşaklara Aktarılması İşlevi: Özellikle yazılı kültür aktarım ortamlarının bulunmadığı veya yaygın olmadığı toplumlarda halk bilgisi ürünleri eğitim işlevini ve bilginin genç kuşaklara aktarılması işlevini üstlenirler. Ancak, bu işlevin, halk bilgisinin bazı türleri, örneğin atasözleri ve fıkralar yoluyla yazılı kültüre sahip toplumlarda da sözlü olarak devam ettiğini belirtelim.

4. Toplumsal ve Kişisel Baskılardan Kurtulma İşlevi: Halk bilgisi yaratmalarının bir başka işlevi de toplumsal olarak kabul edilen davranış kalıplarına uygun davranıyor olmak ve bu yolla, toplumsal ve kişisel baskılardan kurtulmayı sağlamaktır.” (Çobanoğlu; 1999: 226).

Bu maddelerden dördüncü madde antropolojik yöntemle, psikoanalistlerin birleştiği bir noktayı gösteren bu maddede, toplum tarafından yasaklanmış bazı söz, düşünce ve özellikle de davranışların halk bilgisi yaratmalarında ifade edilmesi yoluyla, örneğin bazı arzu ve isteklerin yerine getirilmemesi durumunda, bunların halk bilgisi yaratmalarında ifade olunması toplumsal ve kişisel baskılardan kurtulma işlevi olarak değerlendirilmelidir. Örneğin, bir türkü veya manide yer alan cinsellikle ilgili ifadeler veya cinsellikle ilgili bir fıkra bu türden bir işlevi yerine getirir.

W. R. Bascom'un saydığı yukarıdaki işlevlere ek olarak, özellikle Marksist düşünceye mensup halk bilimciler, son bir işlev daha eklemektedirler ki, bu da “protesto işlevi” olarak adlandırılır. Aslında dördüncü maddede belirtilen toplumsal ve kişisel baskılardan kurtulma işlevi içinde de değerlendirilebilecek olan protesto işlevine göre, normal şartlar altında gerçekleştirilemeyen zengin-fakir, yöneten-yönetilen mücadelesindeki sınıf çatışması halk bilgisi yaratmalarında yansıtılır. Böylece pek çok hikâye, masal, fıkra, türkü ve manide bu çatışmanın veya alt sınıftan kişilerin kendilerine yapılan haksızlıkların ifadesini bulmak mümkündür. Özellikle Sovyetler Birliği döneminde Rusya’da yapılan pek çok halk bilimi araştırmasının bu düşünce çerçevesinde gerçekleştirildiğini belirtelim.

İşlevin araştırılması yerine, sadece belli genellemelerden yola çıkılarak, özellikle Türkiye’deki halk bilimi çalışmalarında, sadece

masal ve fıkra gibi belli türler hakkında sınırlı açıklamalar yapılmıştır. Aslında her halk bilgisi türünün ayrı ayrı işlevleri olduğu ve bu işlevlerin çağdaş toplumumuzda nasıl icrâ edildiği dikkatli ve titiz çalışmalarla araştırılmalıdır. İşlevsel halk bilimi çalışmalarına yeni bir katkı Muhsine Helimoğlu Yavuz tarafından yapılan “Masalların İşlevi” adlı çalışma olmuştur. Sadece masalların değil, yazılı ve sözlü gelenekten derlenmiş çeşitli halk edebiyatı yaratmalarının günümüz Türk toplumundaki işlevlerinin araştırılması son derece yararlı olacaktır.

IV.8.2.2. Sözlü Kompozisyon Kuram ve Yöntemi:

Bu kuram ve yöntem uzun zamandan beri Batı dünyasında tartışılan ve özellikle klasikçiler ve edebiyat bilimcilerinin uğraştığı Homer’in İlyada ve Odyssey adlı eserleri nasıl meydana getirdiği sorunuyla ilgili “Homer Sorunu” olarak adlandırılan konuyu aydınlatmak amacıyla Milman Parry ve öğrencisi Albert Bates Lord tarafından oluşturulmuştur. “Sözlü Formül Teorisi”, “Sözlü Teori” gibi adlarla da anılan bu kuram ve yöntem, sonuçta “Sözlü Kompozisyon Teorisi” adıyla yerleşmeye başlamıştır. Bağlam merkezli olduğu kadar, yapısal kuram ve yöntemlerle çok yakından ilgili olması bakımından metin merkezli kuram ve yöntemler içinde de değerlendirilen sözlü kompozisyon kuramı ve yöntemi, büyük ölçüde metnin nasıl oluşturulduğunun pek çok defa gözlenmesi ve değişen ve değişmeyen unsurların ortaya çıkmasında bağlamın etkisinin önemine dayanması ve metnin temel dinamiklerinin bağlamda aranması gerektiği gibi yaklaşımları nedeniyle, bağlam merkezli kuram ve yöntemler içinde yer almaktadır.

Milman Parry, “Homer sorunu” ile yakından ilgili olup, konu üzerinde uzun araştırmalar yapan ve Wilhelm Radloff’un “Proben” adlı eserinde bahsettiği Kırgız destanlarının sözlü ortamda yaratılmalarından hareketle, Homer’in de eserlerini sözlü olarak yaratıp, yaratmadığı sorununu yeniden ele almak ister. Bu amaçla Türkistan’a gidip alan araştırması yapmak isterse de, dönemin yani 1930’lu yılların siyasal şartları izin vermediği için, bu isteğinden vazgeçer.

Ancak, temel sorunla ilgisini kesmeyen Parry, Slovenya Matija Murko tarafından yapılan tavsiyelere uyarak, öğrencisi Albert Bates Lord’la birlikte (eski) Yugoslavya’ya gidip, özellikle Boşnak destan anlatıcılarından çok sayıda destan derler. Derlemeleri sırasında çok geniş gözlem şansı bulan Milman Parry, çalışmasının ilk

aşamasını tamamladıktan ve bazı düşüncelerini yazıya geçtikten sonra, çalışmasını tamamlayamadan 1935 yılında ölür.

Parry'nin ölümü üzerine, derlenen halk bilgisi ürünlerinin, özellikle de sözlü destanların, tasnifi ve daha yeni halk bilgisi ürünlerinin derlenmesi ve çalışmanın bir sonuca bağlanması Albert B. Lord tarafından gerçekleştirilir. A. B. Lord 1960 yılına kadar sürdürdüğü çalışmaların neticesini "Destanların Söyleyicisi" (The Singer of Tales; 1960) adlı eserinde açıklar.

A. B. Lord'un bu çalışması iki bölümden oluşmaktadır. Bunlardan ilk bölüm "Kuram" adını taşımakta olup, bu kısımda Parry ve Lord'un ileri sürdükleri kuramın temel noktaları açıklanmakta, destan anlatıcılarının yetişmeleri ve icrâları tanıtıldıktan sonra, "formül", "tema", "yazılı ve sözlü gelenek" konuları tartışılmaktadır. İkinci kısım ise "Uygulama" başlığını taşımakta olup, bu başlık altında; "Homer", "Odyssey" ve "İlyada Destanları" ve "Orta Çağ Destanı Üzerine Notlar" gibi konular ve çeşitli uygulamalar yer almaktadır (Lord; 1960).

Milman Parry tarafından ilk şekli geliştirilen ve Albert B. Lord tarafından kısmen geliştirilen yaklaşıma göre; *"formül; aynı vezin şartları altında anlatılmak istenen bir ana fikri anlatmak için düzenli olarak kullanılan bir grup sözcük"*tür (Lord; 1960: 4). Albert B. Lord, bu formül tanımı yanında, bir de *"formüle yakın ifade (formulaic expression)"* kavramıyla da; *"bir mısra veya yarı mısra şeklinde kurulan ve formül benzeri özellik gösteren yapıları ifade etmiştir"* (Lord, 1960: 4). Parry ve Lord'un kullandığı ikinci önemli kavram ise "tema" (theme) kavramı olup, bu kavram da geleneksel olarak öğrenilen çeşitli yapılar ve *"formüllerin kullanılmasıyla oluşturulan geleneksel bir destanın anlatımında düzenli olarak kullanılan bir grup fikir"* şeklinde tanımlanmıştır.

Temel kavramlarını bu şekilde tanımlayan ve formüllerin, formül benzeri yapılar ve de temaların öğrenilen veya ezberlenen olup, olmadığını çeşitli destan anlatıcılarının anlatımlarında gözlemleyen Milman Parry ve Albert B. Lord, böylece bir geleneğin nasıl aktarıldığını, metinlerin hangi parçalarının öğrenilip, hangi kısımlarının ezberlendiğini, temelde belli formülleri ve formül oluşturma yoluyla bir destanın çiraklık döneminden itibaren nasıl öğrenilip, dinleyici önünde, ustalık döneminde anlatılabildiğini, müzik aletinin bu anlatma ve hatırlamayı sağlamadaki etkisi ve temaların gelişmesi ve bir anlatıcının repertuarının oluşturulması gibi konuları aydınlatmışlardır. Sözlü kompozisyon kuram ve yönteminin ortaya

koyduğu sonuçlardan biri de, şüphesiz, Homer'in eserlerini sözlü olarak öğrendiği ve daha sonra yazıya geçtiğidir. Sözlü kompozisyon kuram ve yöntemi başta Amerika'daki halk bilimciler olmak üzere, Avrupa'daki pek çok halk bilimci tarafından da uygulanmıştır. Bu kurama bağlı yöntem Türk âşık tarzı şiir geleneğine rahatlıkla uygulanabilir. Bunun sınırlı bir denemesi Özkul Çobanoğlu tarafından "Âşık Tarzı Destan Geleneği" adlı çalışmada uygulanmıştır. Günümüzde, bu yaklaşım Türk dünyası destan anlatma geleneklerinin ortak temellerini ortaya çıkarmada kullanılabilir.

IV.8.2.3. Performans (İcrâ) Kuram ve Yöntemi:

Halk bilimi araştırma ve inceleme yöntemlerinde ulaşılan son nokta; ki bu nokta baştan beri tartışılan bütün kuram ve yöntemlerde de vardır, ancak hep göz ardı edilmiş veya sınırlı olarak tartışılmıştır, halk bilgisi yaratmalarının oluşturulduğu ortamla ilgili olarak ortaya çıkan "İcrâ (Performans) Kuramı ve Yöntemi"dir.

Daha önce özet olarak ele aldığımız kuramsal yaklaşım ve yöntemlerin bu konuyu göz ardı etmelerinin temel nedeni, ortaya çıkışlarının farklı nedenlere bağlı olması kadar, bu yaklaşımları ortaya atanlarının asıl amaçlarının farklı olması ve kendi amaçları doğrultusunda halk bilgisi yaratmalarından yararlanmaları olmuştur. Dahası bu kuramsal yaklaşım ve yöntemleri ortaya atanlar halk bilimi alanından değil, halk bilimini veya halk bilgisi yaratmalarını kendi alanlarının malzemesi veya amaçlarına uygun yaratmalar olarak gören farklı disiplinlerden bilim adamlarıdır.

İşte bu nedenlerden dolayı, gerçek manada halk bilgisi ürünlerinin değerlendirilmesi anlamında sağlam ve kullanılabilir bir kuramsal söylem ve yöntem ciddî bir şekilde ortaya atılmamıştır. Ancak, geçmişte ortaya atılan ve halk bilgisi yaratmalarının derlenmesi işinde de bir hayli mesafe kaydedilmesi sonucunda artık halk biliminin bağımsız ve kendi başına ayakta durabilecek bir bilim dalı haline gelmesiyle, tamamen halk bilimime özgü kuramsal yaklaşım ve yöntemler ortaya konmaya başlanmıştır.

19. yüzyılda ve 20. yüzyıl başlarındaki ilk kuramsal söylemlerden, yüzyılın sonuna gelene kadar, her şeyden önce halk biliminin tanımında ciddî sorunlar yaşanmış ve yüzyılın sonlarına doğru bu kitabın giriş kısmında verdiğimiz yeni "halk", "halk bilgisi" ve "halk bilimi" (folklor) tanımlarına ulaşılmıştır. Böylece, halk biliminin çalışma ve araştırma alanı sınırlı ve marjinal olmaktan çıkarılıp, köy ve kent ayrımı yapmayan daha geniş ve dinamik bir

çalışma alanı kazanmıştır. İşte bu yeni dinamik alanda yapılacak çalışmaların başlangıcını da “İcrâ (Performans) Kuram ve Yöntemi” oluşturmaktadır.

Özellikle “Sözlü Kompozisyon Kuram ve Yöntemi”nin ortaya çıkışıyla dikkat çekilen anlatıcı ve dinleyicinin bir metnin oluşmasındaki etkisi, icrâ (performans) kuram ve yönteminin ilk temel tanımını oluşturmuştur. Ancak bu kuram ve yöntemin oluşmasındaki asıl etki Moskova ve Prag dilbilim okullarından gelen Roman Jacobson ve E. Saussure’ün dilbilim alanında ortaya attıkları edebî yaratmaların anlamlandırılmasıyla ilgili kuramsal söylemde aranmalıdır. Dilin farklı bağlamlarda kullanılması ve aynı cümlelerin bir edebî eserde anlam kazanmasının veya doğru algılanmasının temelde kullanıldığı bağlama dayalı olması düşüncesi, halk bilimciler tarafından da sürekli benimsenmiştir.

Richard M. Dorson’un yetiştirdiği veya onun etkisi altında kalan Amerikalı halk bilimcilerden Alan Dundes, Roger Abrahams, Dan-Ben Amos, Richard Bauman, Dell Hymas, Kenneth Goldstein ve Henry Glassie bu yeni yöntemin oluşması ve gelişmesinde katkıları bulunan bilim adamlarıdır (Çobanoğlu; 1999: 262).

Bu bilim adamlarından Alan Dundes 1964 yılında ilk şeklini yayınladığı “Doku, Metin ve Bağlam” (Text, Texture and Context) adlı makalesinde, icrâ (performans) kuram ve yönteminin ilk haber vericisi olarak ortaya çıkar. Alan Dundes bu makalesinde, “Doku” veya “Sözel Doku” kavramı ile bir metnin içinde oluşturulduğu dile ait özellikleri, “metin” kavramı ile halk bilgisi yaratmasının bizzat kendini ve “bağlam” kavramı ile de bu metnin yaratıldığı sosyal çevre veya ortamı kastetmektedir.

Dundes, bunlardan metnin nakledilebileceğini veya bir toplumdan başka bir topluma aktarılabilir olduğunu, ancak “sözel doku”nun aktarılmasının imkansızlığını belirttikten sonra, sosyal bağlamın ise, her yaratmada değişken olduğunu, dolayısıyla bağlamın hiç bir zaman aynı kalmayacağını belirtir. Buna göre, bir metni doğru değerlendirebilmek için bu metnin nasıl bir sözel doku ile ve nasıl bir sosyal bağlamda yaratıldığını bilmek gerekmektedir. Aksi takdirde, bir metin üzerinde yapılacak değerlendirmelerin çoğu, bizim kendi anlayışımız ve değerlendirme sırasında içinde bulunduğumuz bağlam ve kendi bilgi birikimimiz ve geçmişimizle ilgili özelliklere bağlı olan subjektif bir değerlendirmeden öteye gitmeyecektir (Dundes; 2003b). Aslında bu özelliklere bağlı olarak oluşturulan kuramsal yaklaşımın, edebiyat kuramları içinde “Okur Merkezli Kuramlar” ana başlığı

altında yer verilen “Algılama Kuramı” içinde ele alındığı, aynı kuramsal yaklaşımın iletişim bilimleri alanında da kullanıldığını belirtelim.

Dundes’e göre halk bilgisi türlerin tanımlanmasında onlara yönelik dışarıdan alınma ölçütler kullanmak yerine, yine yukarıda belirtilen üçlü sistematığe dayalı bir inceleme sonucunda elde edilecek bulgular kullanılmalıdır. Çünkü bir anlatma veya yaratma bir yerde atasözü gibi kullanılırken, başka yerde fıkra olarak kullanılmaktadır. Burada önemli olan sadece metnin ne olduğu değil, hangi metnin hangi sözel doku ve hangi bağlamda oluşturulduğunu bilme ve bu bilgiye göre karar vermedir.

İcrâ (Performans) kuram ve yönteminin temsilcilerinden Dan-Ben Amos bir halk bilgisi yaratmasında şu üç unsuru incelemeyi teklif etmektedir:

a. Kişisel Boyut (Anlatıcı/İcrâcı-Oyuncu).

b. Sosyal Boyut (Dinleyici/İzleyici)

c. Söz Boyutu (Anlatılan)” (Çobanoğlu, 1999: 301).

İcra (Performans) kuram ve yöntemiyle konuya yaklaşmanın, çağdaş halk bilimi araştırmalarına yeni yönelimler kazandıracağı iddiasında bulunan Charles Briggs ve Amy Shuman “Halk Bilimini Kuramsallaştırmak: Kültür Politikasında Yeni Yaklaşımlar” adlı makalede şunları söylemektedir; “Eğer biz derleme çalışmalarını sadece kaybolan kültürlerin metin kırıntılarını muhafaza etmek amacıyla yönelik olarak yapmazsak, geçmiş derlemek konusundaki yargılarımıza ne olur? Bu durumda biz, odak noktamızı metinden icrâyâ çevirmiş olmakla kalmaz, aynı zamanda bilim dalımızın çalışma alanını sınırlı bir şekilde tanımlanmış “halk” kavramından çıkarıp, bu alanı daha geniş bir alan haline getirir, “gelenek” kavramıyla örtüşen pek çok uygulamayı ve hatta günlük yaşamda karşılaştığımız sanatsal iletişimin pek şeklini bu alanın inceleme konusu yapabiliriz.” (Shuman, Briggs;1993:111-113).

Burada ayrıntıya girmeden, özet olarak verdiğimiz İcra (performans) kuram ve yönteminin kullanılabilmesi, her şeyden önce bu kuramsal yaklaşım ve onun uygun gördüğü yöntemle halk bilgisi ürünü derlemeyle ilgilidir. Derleme çalışmalarında sadece en iyi metni elde etmeye çalışan ve sonuçta da bu metni halk bilim araştırmalarının kullanımına sunan çalışmalarla elde edilen metinleri bu yöntemle inceleme şansı çok düşüktür. İnceleme yapılsa bile, bu tür incelemeler sonuçları itibarıyla büyük ölçüde subjektif olacaktır. İcrâ (performans)

yönteminin, yazıya geçirme ortamı ve yazıya geçireni belli olmayan yazılı halk bilgisi ürünlerine uygulanması ise imkansızdır. Eğer bu metinlerin yazıya geçirilme ortamları hakkında bilgi varsa inceleme yapılabilir ancak, Dede Korkut Kitabı veya Oğuz Kağan Destanı gibi Türk halk bilgisinin yazılı yaratmalarını bu yöntemle inceleme şansımız yoktur. Ancak, bu eserler hakkında çeşitli tarihsel belgelerden hareketle belli çıkarımlar yapılamayacağı anlamında düşünülmemelidir. Yine, metnin kendinden hareketle ve belli tarihsel kaynaklar kullanılmak suretiyle, bu eserlerin yaratıldığı ortamlar hakkında varsayıma dayalı incelemeler de yapılabilir.

Yukarıda genel özellikleri bakımından tanıttığımız kuramsal yaklaşımlar ve yöntemlerden yararlanarak incelenen halk bilgisi ürünlerini derlemeyle ilgili çalışmanın son aşamasına gelinmiştir. Bu aşamadan sonra yapılacak iş, derlenen halk bilgisi ürünlerinin yayınlanmasıdır. Ancak, her derleme çalışmasının son aşamada mutlaka yayın yapma gibi bir zorunluluğu veya burada tanıtılan kuramsal yaklaşım ve yöntemlere göre incelenmesi ve ondan sonra yayınlanması gibi sonuç beklendiği düşünülmemelidir.

Burada belirleyici olan derleme çalışmasının amacıdır. Bu amaca göre sonuçta derlenen halk bilgisi ürünleri sadece arşivleme aşamasında bırakılabileceği gibi, bazı çalışmalar da sadece elde ettikleri halk bilgisi ürünlerinin metinlerini ve bu metinler hakkındaki bilgileri yayınlamayı tercih edebilirler.

IV.9. Alandan Derlenen Ürünlerin Yayına Hazırlanması:

Alanda derleme sonrasında asıl kayıtları listelenen, yazıya geçirilen ve arşivlenen halk bilgisi ürünlerinin sadece metinleri, yorumlanmış ve değerlendirilmiş incelemeleri veyahut da hem inceleme hem de metin olarak yayınlanmaları söz konusudur. Bu yayınlar, derleme çalışmasının amacına uygun olarak, çeşitli düzeylerde yapılabilir. Alandan derlenen halk bilgisi ürünlerinin yayınları genel olarak “kitap”, “makale”, “tez” ve “rapor” şeklinde yapılmaktadır.

Derleme çalışmasının kapsamı ve amacına göre, derlenen halk bilgisi ürünlerinin metinlerinden oluşan bir kitap hazırlanabileceği gibi, metinlerin belli özelliklerinin incelenmesi ve belli sayıda seçilmiş metin şeklinde de bir kitap da düşünülebilir. Her ne şekilde olursa olsun, hazırlanacak kitapta söz konusu halk bilgisi ürünlerinin derlenmesindeki amaç, derlenme şartları, her metnin derlendiği yer, zaman, kaynak kişisi, derleme ortamı ve derlemecisi hakkında

mutlaka bilgi verilmeli, bu bilgiler, hazırlanacak kitabın sonuna eklenecek bir liste halinde gösterilmelidir. Derleme çalışmasının bir tez çalışmasına bağlı olarak yapılması veya derleme çalışmasının sonuçlarıyla ilgili bir tez hazırlanmasında da durum, kitap çalışmasına benzer şekilde düşünülmelidir.

Her iki yayın türünde de sadece halk bilgisi ürünlerinin metinlerini vermek, metinlerin yanında bu metinlerin kim tarafından, ne zaman, nerede ve kimden derlendiği gibi sınırlı bir bilgiyi metnin altında veya yayının sonunda, oluşturulan bir liste içinde vermek yeterli değildir. Bir halk bilgisi ürününün metninin başında veya sonunda mutlaka metnin kaydedildiği ortamın çeşitli özellikleri hakkında, alan çalışması sırasında yazılı veya sözlü olarak kaydedilmiş ve daha sonra kayıtların çözümlenmesi ve birleştirilmesi sırasında bütünleştirilmiş, bilgi de verilmelidir.

Derlenen halk bilgisi ürünlerinden biri, bir kaçı veya tamamı hakkında inceleme şeklinde makale veya makaleler de yayınlanabilir. Makale yayınları, kitap ve tez yayınlarına göre, daha sınırlı metin içerecektir. Sadece tek bir metni ve metnin derlendiği yer, zaman ve kaynak kişinin özellikleri hakkında bilgi veren bir makale çok sınırlı olacaktır.

Makale şeklindeki yayınlar tercih edildiğinde, örneğin bir masal veya hikâyenin bir kaynak kişiden derlenmiş bir metnini esas alan bir makale yayınında da, derleme yeri, zamanı ve kaynak kişinin kimliği hakkında bilgilerin yanında, bu metnin derlenmesindeki amaç, derlendiği ortam ve derleyenin kimliği hakkında da bilginin, daha doğru bir metin değerlendirmesi yapmaya imkan vereceği için, metinle birlikte verilmesi gerekmektedir.

IV.10. Halk Bilgisi Ürünlerinin Sahipliği, Ticareti, Tanıtımı, Öğretimi ve Korunması:

Halk bilgisi ürünlerinin derlenmesi sonucunda ortaya çıkan sorunlardan biri de, söz konusu ürünlerinin sahipliği sorunudur. Bu ürünlerin sahipliğinin bir sorun haline gelmesi, derlenen ürünün çeşitliliğine bağlı olarak “temsil” gücü fazla olan ürünlerin “sunumu” konusunda kullanılan yöntem ve bunun sonucunda elde edilen ticarî gelirden kaynaklanmaktadır. Bu sorunların aşağıdaki başlıklar altında ele alınması daha uygun olacaktır.

IV.10.1. Halk Bilgisi Ürünlerinin Ticarî Alanda Kullanılması:

Halk bilgisi ürünlerinden sözlü ve görsel olanlar farklı gereksinim ve amaçlarla üretilip, sergilenirlerken, maddî alana ait olanların üretimi kendi doğal ortamlarında belli gereksinimlerin karşılanması ve bunun biraz daha ötesinde ticarî amaçlar için yapılmaktadır. Örneğin; bir halı ve kilimin, bir yemeninin üretimindeki amaç bu şekildedir. Bu ürünlerin kendi geleneksel bağlamlarında üretilip, kullanılması ve gerektiğinde satılması veya satın alınmasında bir sorun yoktur.

Ancak, herhangi bir kişi veya grup, bir ticarî işletme veya bir kişi adına bu ürünlerin belli bir yörede yapılan şekli; şekil, içerik ve yapım tekniği bakımından tescil ettirilip, sadece bu kişinin üretim ve tasarımı olarak kabul ettirilme yoluna gidilirse, bu noktada bir sorun çıkabilir. Aynı şekilde, bir kişi veya grup bu ürünleri, geleneksel ortamdaki şeklini bozacak bir tarzda kendi istediği gibi bir üretim ve ticarî alanda kullanım yoluna giderse yine sorun çıkabilecektir.

Halk bilgisi ürünlerinin sözlü, görsel ve işitsel olanlarının farklı amaçlarla kullanılan ve kullanıcıların kendi sanat anlayışları ve ticarî çıkarları doğrultusunda bu ürünlerden yararlanmaları söz konusu olmaktadır. Örneğin; bir yöreye ait olduğu bilinen veya kabul edilen bir türküyü, bir müzik şirketi veya “sanatçı”, geleneksel ortamdaki biçim ve tarzı değiştirerek, geleneksel ortamdaki icrânın ticarî gelir elde etmeyeceği düşüncesiyle, kendi icrâ tarzını da ekleyerek, farklı bir şekilde icrâ etmektedir. “Anonim” adı altında, kaset veya CD’ye kaydedilen bu icrâ ve yapımlarda, gerek yapımcı şirketler, gerekse bu icrâyı gerçekleştiren “sanatçı” ciddi gelirler elde etmektedir. İşte bu noktada gerek icrâ ve gerekse yapımın telifi bir sorun haline gelmektedir.

Müziksel halk bilgisi ürünlerinin, derlendikleri yörenin tarzına uygun veya kabul edilebilir seviyede değişikliklerle icrâ edilmeleri genellikle o ürünün derlendiği yöre halkının olumsuz bir tepkisine yol açmamakta, bilakis bu tür icrâların yörenin tanıtımı başta olmak üzere çeşitli olumlu etkilerinin olduğu düşünülmekte, icrâları ve yapımları gerçekleştirenler yörede beğeni kazanmaktadırlar. Ancak, uygunsuz bir değiştirme ve müziğin arka planına, uygun olmayan dans vb. gibi olguların eklenmesi, icrâyı yapan kişinin bunu ideolojik veya bozma amaçlı yaptığının düşünülmesine neden olan bir tarz sergilemesi durumunda ise, ciddi bir tartışma meydana gelmekte ve olumsuz tepkiler gösterilmektedir.

Bu tür tartışmalarda halk biliminin, halk müziği alanında yetkin olan eğitim kurumlarının duruma müdahale etmeleri, konu hakkında görüş bildirmeleri ve ilgili kamu kuruluşlarının da buna göre hareket etmeleri daha doğru olacaktır. Aksi takdirde, halk bilgisi ürünlerinin sahipsiz ve herkesin istediği gibi bozup, değiştirebileceği, istediği gibi kullanarak alıp, satabileceği olgular haline dönüşmesi söz konusu olmaktadır.

Bu noktada üzerinde durulması gereken bir başka konu da “işleme” veya “üsluplaştırma” sorunudur. Halk bilgisi ürünlerinin belli bir kaliteye sahip olanları, toplum üzerinde daha etkili olanları veya çok geniş kitleler tarafından beğeni kazananları, belli sanatçılar veya sanat grupları tarafından kendi sanat anlayışlarına göre işlenip, geliştirilebilir. Bu işleme ve geliştirme sırasında mutlaka “bireysel tarz” hakim olacağı için, belli bir “üsluplaştırma”; yani sanatçının kendi tarzına göre bu halk bilgisi ürününü yeniden biçimlendirmesi, içerik zenginleştirilmesi ve hatta tür değişimine yol açabilecek düzenlemeye gitmesi bile söz konusu olabilir.

Bu tür çalışmaların sanat, eğitim, zevk ve bireysel tatmin gibi amaçlarla gerçekleştirilmesi mümkün olabileceği gibi, bunların ötesinde bir ticarî amaç da söz konusu olabilir. Gelenek teriminin içinde de bireyselliğin kaçınılmaz olarak yer aldığını ifade etmiştik. Bu bireysellikte esas olanın “değişme” ve “gelişme” olguları içinde yer alması gerekir. Eğer bireysel tarz “değişme” ve “bozulma” kavramlarını beraberinde getiriyorsa, bu değişim ve üsluplaştırma toplumsal beğeni, toplumsal estetik değerler, toplumsal işlevsel olgularla bütünleşemeyecek tezatlar oluşturuyorsa, bu tür “işleme” ve “üsluplaştırma” ya bir “deneme” seviyesinde kalacak ya da olumsuz tepkilerle karşılaşacaktır. Bu durumda sahiplik bireyselleşecek ve ürün toplum tarafından benimsenmeyen, dışlanan bir “çeşitleme denemesi” olarak kalacaktır.

Yeni oluşturulan, işleme sonucunda elde edilen, bireysel tarzın hakim olduğu ürün, tek bir kişinin “telifi” ve “tescili” altına alınırken çok dikkatli davranmak gerekir. Bireysel tarzın derecesi, ürünün işlev ve içerik özelliklerinin geleneksel tarzı ne kadar yansıtıp, yansıtmadığı gibi konular yine belli bir telif uzman grubu tarafından belirlenerek, belli bir sonuca gidilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde, her hikâyeci veya masalcı bir veya birkaç anlatmayı tescil ettirmeye, bir kaç türküyü notaya alan kişi veya kişiler bunların telif haklarını kendi üzerine almayı deneyebilir.

IV.10.2. Halk Bilgisi Ürünlerinin Turizm ve Eğitimde Kullanımı:

Günümüzde iletişim ve ulaşımın hız kazanması sonucunda farklı toplumlar birbirleriyle daha yakın hale gelmekte, pek çok insan hiç tanımadığı, görmediği ülkelerdeki insanları ve yaşam tarzlarını ilgi ile izlemekte veya bir şekilde başka bir kıtada meydana gelen bir olayın veya yaşam tarzının kendini etkilemesinden kaçınmamaktadır. “Küreselleşme” adı verilen ve daha çok küresel düzeyde teknolojik ve ekonomik güce sahip ülke ve ticarî kuruluşların üretimleri ve yaşam tarzlarının benimsetilmeye çalışıldığı günümüz dünyasında, bir taraftan yerel değerler ortamlarını kaybedip, bu ortamların yarattığı halk bilgisi ürünleri de azalıp, kaybolurken, diğer taraftan da yerel ve yöresel olana ilgi artmakta, tek tip bir dünyada yaşamayı, teknolojik ve ekonomik küresel olguların yaratımlarından bıkip, usanan pek çok kişi de yerel halk bilgisi unsurlarına daha çok ilgi duymakta ve bu da halk bilgisi ürünlerinin yeni yaşam alanları içinde gelişmesine yeni fırsatlar yaratmaktadır. Tabii ki bu yeni fırsatlardan çabuk yararlanmak isteyenler çıkıp, gelişigüzel bir şekilde konuya yine ticarî gelir bakımından yaklaşmakta, bir toplumsal kazanım elde etmek yerine, daha yeni sorunlar ortaya çıkmaktadır. Burada fazla ayrıntıya girmeden, halk bilgisi ürünlerinin ve derleme çalışmalarının turizmle ilgisi üzerinde durmak yararlı olacaktır.

“Turizm” adı verilen ve temelde insan hareketliliğine dayanan, bir kişinin kendi ülkesi veya başka ülkedeki farklı yerler ve insan yaşam tarzlarını görmek ve tanımak amacıyla belli zaman içinde yapılan ziyaretler, son yıllarda gittikçe halk bilgisi ürünleri üzerinde odaklanmaya başlamıştır. Halk bilgisi ürünlerinin tanıtımında birinci hareket noktasını turizm oluşturmaktadır.

Halk bilgisi ürünlerinin tanıtımındaki ikinci hareket noktası ise, küreselleşme ve kentleşme olgularının eş zamanlı yaşandığı ülkemizde, bireyin kendi kimliğini oluşturan unsurları tanıması ve ulusal bir kimlik olgusunun yerleşmesi ve benimsenmesiyle ilgilidir. Çünkü kendi yerel ve ulusal halk bilgisi ürünlerini tanımayan bireylerin, ulusal bir kimlik kazanmaları güçleşmekte, tamamen küresel olgularla beslenen bireyler, ulusal sorunlara duyarsız, tamamen maddî gereksinimlerini karşılamayı hedefleyen kişiler haline dönüşmektedir. Kendi ulusal değerlerine duyarlı olmayan kişilerin, hiçbir toplumun değerine saygı duyması da mümkün değildir. Bu kişilikteki bireysel yapılanmalar ise, sadece “üretim” ve “tüketim” olgularına saygı duyacak ve “insani değerlerini” tüketmiş bireyler olarak toplumda yer alacaktır.

Yukarıda bahsettiğimiz her iki nedene bağlı olarak, halk bilgisi ürünlerinin tanıtımı son derece önemli hale gelmektedir. Türk halk bilgisi ürünlerinin tanıtımının turizm amaçlı olarak yapılmasında ciddi tartışmalar yapılmamış, daha çok yüzeysel bazı sorunlar üzerinde durulmuştur. Örneğin; yabancı turistlerin “Kılıç Kalkan Oyunu” oynayan bir halk oyunu gurubu tarafından karşılanmasının uygun olup, olmadığı gibi basit birkaç noktada kalmıştır.

Yabancılarla Türk halk bilgisi ürünlerinin tanıtımını yaparken ilk aşamada tartışılması gereken konu, tanıtımın hangi halk bilgisi ürünleriyle yapılacağı ve bunların sunumunun kim tarafından, nasıl yapılacağı olmalıdır. Yabancı turistlere “göbek dansı” izletip, “Türk kahvesi” ikram ederek Türk halk bilgisini tecrübe ettiklerini söylemek veya çok yıldızlı otellere “Türk hamamı” adı altında eklenen bir yer ile “Türk gibi” yaşadıklarını sanmalarını sağlamak ne derece doğru olur? Bir otelin bahçesinde kurulan bir kıl çadır ve oraya serilmiş halılar, kurulmuş sedirler ve hasır yastıklara yaslanmış bir yabancıya bir bardak ayran ikram ederek, Türk halk bilgisinin hangi özellikleri vurgulanmaya çalışılmaktadır? Dükkanlarda satılan ve ne işe yaradığı çoğu zaman açıklanmayan nazar boncukları veya “otantik”, “kök boya” yutturmasıyla satılmaya çalışılan bir halının ne olduğunu anlatmadan yapılan bir tanıtım ne kadar doğru olacaktır?

Bütün bu sorunlar, sadece maddî beklentilerin karşılanması anlayışıyla hareket eden bir kesimin yaklaşımından kaynaklanıyorsa da, bir halk bilgisi ürününün temel bir toplumsal değer olduğunun farkında olan pek çok kişi olduğunu da belirtmekte yarar var. Bu sorunlara köklü bir çözüm getirmenin yolu ise, halk bilimi uzmanları, turizm uzman ve işletmecileri ve de Kültür ve Turizm Bakanlığı yöneticilerinin bir arada tartışmaları, Türk halk bilgisi ürünlerinden temsil gücü yüksek olanları belirlemeleri, bunların üretim ve kullanımını teşvik etmeleri, bu ürünlerin tanıtım ve sunumlarının özel eğitim almış kişilerce yapılmasını sağlamaları ile mümkündür.

Halk bilgisi ürünlerinin tanıtım ve öğretiminin önemli bir etken olduğu bir başka konu da ulusal bilinç ve kimlik oluşturmaktadır. Yukarıda da tartışıldığı üzere, ulusal bilinç ve kimlik kazandırmada çeşitli unsurların yanında, bireyin içinde doğduğu, büyüdüğü ve yaşamını sürdürdüğü toplumun yerel ve ulusal halk bilgisi unsurlarıyla beslenmesi çok önemlidir. Bu noktada açıklanması gereken önemli bir noktayı hemen vurgulayalım. Halk bilgisi unsurlarıyla beslenmek demek, yabancı olana ve bilimsel değerlere karşı olmak anlamı taşımadığı gibi, onları küçük görmek ve reddetmek şeklinde bir anlam

da taşımaz. Çünkü, başkalarını reddeden ve küçümseyen bir yaklaşımla halk bilgisi ürünlerini benimsemek doğru ve akılcı bir yaklaşım olmaz. Burada vurgulanması gereken nokta, birey kendi değerlerine saygı duymayı benimserse, başkalarına ve başkalarının değerlerine saygı duyar düşüncesinden hareketle bir tanıtım ve öğretimin benimsetilmesidir. Bunu bir örnekle açıklamak gerekirse, Türkçe'ye saygı duymayan, onu sadece kendi ihtiyaçlarını karşılamak için gelişigüzel bir şekilde kullanan, yerli yersiz yabancı kelimeler kullanarak Türkçe'nin yapısına ve günlük kullanımına farkında olarak veya olmayarak zarar veren bir kişi, aynı şekilde diğer toplumların dillerine de saygı duymayacak ve bu konuda duyarsız kalacaktır. Halbuki, belli bir dil bilincine sahip olan bir kişi hem kendi diline sahip çıkacak ve hem de başka dillere karşı gerekli saygı ve duyarlılık geliştirecektir.

Halk bilgisi ürünlerinin ulusal kimlik oluşturmada etkili olanlarının bir kısmı dil, edebiyat, kültür ve sanat dersleri çerçevesinde okullarımızda tanıtılmakta ve öğretilmektedir. Bu derslere ilköğretimin ikinci kademesinde "Halk Bilgisi" adıyla bir ders daha eklenmelidir. Bu öğretimin daha da geliştirilmesi, yeni teknolojilerle bu tanıtım ve öğretimin desteklenmesi ve en önemlisi de tanıtım ve öğretimin amacının çok iyi belirlenip, öğreticiler tarafından bu amaçların çok iyi kavranmasının sağlanması gerekir. Bu noktada, yeni yapılan halk bilgisi ürünlerini derleme çalışmalarından yararlanılmalı ve gerekirse öğrencilere derleme yaptırılmalıdır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı birimler tarafından, topluma açık, yönlendirici eğitim programları, seminer, sempozyum ve konferanslar düzenlenmeli ve mevcut eğitim programlarının sayıları artırılarak, daha etkin düzenlemeler yapılmalıdır. Özellikle Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı olarak yapılan sergi ve müze düzenlemelerinde daha etkin ve daha canlı sergilemelere gidilmeli, yaşanan, yaşatılan ve öğretilen bir sergileme ve müze anlayışıyla halk bilgisi ürünlerinin kimlik oluşturmadaki etkisi artırılmalıdır. Bu konuda son yıllarda iki ayrı sempozyum düzenlendiği için, burada ayrıntıya girmeye gerek duymuyoruz. Bunlardan ilki 2002 yılında Gazi Üniversitesi'nde yapılan "Halk Bilimi Müzeleri ve Sorunları Sempozyumu" (Söz konusu sempozyumdaki bildiriler 2003 yılında yayınlanmıştır), ikincisi de 2004 yılında yine aynı üniversitede 4-6 Mart tarihlerinde yapılan "Somut Olmayan Kültür Ürünlerinin Müzelenmesi Sempozyumu"dur.

IV.10.3. Halk Bilgisi Ürünlerinin Korunması ve Yaşatılması:

Son yıllarda genel olarak kültürel ürünler, özel olarak da halk bilgisi ürünlerinin “korunması”na yönelik, ulusal ve küresel seviyeli çalışmalar yapılmaktadır. Bunun en belirgin sonucu ise UNESCO tarafından geliştirilen ve 14 Ekim 2003 tarihinde Paris’te imzalanan “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi”dir (Oğuz; 2004).

Çoğunlukla ekonomik ve siyasî bakımdan daha az etkin olan ülkelerin ortaya attığı bu sözleşmenin nedenleri üzerinde burada ayrıntılı olarak durmaya gerek yoktur. Ancak, bu sözleşmenin ekonomik getiri elde etme, kimlik kazandırma, sömürge olma anlayışından kurtulma gibi nedenlere dayandığı açıktır. Bizi asıl ilgilendiren nokta ise, bu sözleşmenin ortaya koyduğu “koruma” olgusunun nasıl gerçekleştirilmesi gerektiğidir.

Halk bilgisi ürünleri arkeolojik eserler gibi dondurulabilecek yaratmalar değildir. Sadece bu ürünlerden, derleme yapmak suretiyle, belli örnekleri yazılı, sözlü ve görsel kayıt araçlarının kullanımı yoluyla dondurmak mümkündür. Diğer taraftan, halk bilgisi ürünlerinin bazılarının artık yaratılmadığı ve bu ürünlerin kaybolduğu ve kaybolmadan bunları “koruma” altına alma gibi bir düşünce ortaya atılabilir.

İlk bakışta doğru bir yaklaşım gibi görünen bu düşünce, aslında tam olarak doğru değildir ve gerçekleştirilmesi de imkansız görünmektedir. Çünkü halk bilgisi ürünleri “eş metinler” ve “benzer metinler” halinde üretildikleri için, bir türe ait pek çok ürün çeşidi bulunacağından bunların tamamını koruma altına almak mümkün olmayacaktır. Örneğin; halk hikâyelerinin tükenmek üzere oluşu ile ilgili yapılacak bir çalışmada eğer halk hikâyelerinin metinlerini koruma düşüncesi benimsenirse, yüzlerce hikâye metninden hangisini veya ne kadarını korumak mümkün olacaktır?

Bu noktada üzerinde durulması gereken temel sorun, “metin merkezli” bir yaklaşım mı, “bağlam merkezli” bir yaklaşım mı benimsemek gerekir meselesiyle ilgilidir. Soruna metin merkezli olarak yaklaşırsak sonuç almak oldukça zordur. Oysaki, bağlam merkezli bir yaklaşım, sorunu çözmeyi mümkün kılacaktır. Bu düşünceden hareketle, halk bilgisi ürünlerinin korunması yerine, bu ürünlerin yaratım ve üretim bağlamlarının “sürdürülebilir” kılınması ile sorunu çözmek mümkündür. Yani, halk hikâyesi metinlerini yaratan “âşıklar” ve onların sahip olduğu “âşık geleneği”

sürdürülebilir hale getirilirse, koruma gerçekleştirilecek veya korumaya gerek kalmayacak, eski ve yeni halk hikâyesi metinlerinin aktarımı ve yaratımı mümkün olacaktır.

Sürdürülebilir kılma çalışması, çeşitli kamu kuruluşları, özel kuruluşlar ve sivil toplum örgütlerinin işbirliği ile gerçekleştirilebilir. Bu işbirliğinde kamu kuruluşları yönlendirici ve programlayıcı, özel kuruluşlar destekleyici ve sivil toplum örgütleri ise uygulayıcı sıfatlarıyla yer alabilirler. Bütün bunların sonucunda, halk bilgisi ürünlerinin çeşitli türleriyle ilgili, eski ve yeni “yaşam alanları” oluşturularak sürdürülebilir kılınması sağlanmış olur.

SONUÇ

Halk biliminin 19. yüzyılda “Folklor” terimine bağlı olarak ortaya çıkışı ve bunun 20. yüzyıl başlarında Türk aydınları tarafından benimsenip, günümüzde bağımsız bir bilim dalı olarak kabul edilmesine kadar oldukça uzun bir zaman geçmiş olmasına rağmen, gerek dünyada ve gerekse ülkemizde “Halk Bilimi” disiplininin bazı sorunları halen devam etmektedir. Bu sorunların temelinde, bu alanın terminolojisiyle ilgili tartışmaların çok iyi yapılmamış veya başlarda yapılan tartışmaların, dünyada ve ülkemizde meydana gelen siyasal, sosyal ve ekonomik gelişmelere göre yeniden yapılmamış olması bulunuyorsa da, 20. yüzyılın sonlarından içinde bulunduğumuz 21. yüzyıl başlarına doğru terminolojik, kuramsal ve yöntem sorunlarının çoğu yeniden gözden geçirilmeye başlanmıştır.

Bu tartışmalara, bu çalışmada da değinilmiş ve “Halk Bilimi”nin bir bilim dalı olarak üzerine bina edildiği temel terim ve kavramları ve de özelliklerden bazıları yeniden tartışılarak “halk”, “halk bilgisi” ve “halk bilimi” kavramları başta olmak üzere, halk bilgisi ürünlerinin derlenmesinde karşılaşılan diğer bazı terimler de değerlendirilmiştir. Buna göre “halk” kavramının 19. yüzyılda taşıdığı düşünülen anlam genişletilerek, halkı belli bir kırsal kesimle sınırlamak yerine, halkı “belli bazı geleneklere sahip bir grup” şeklinde tanımlayıp, bu grubun hem kırsal hem de kent kesiminde bulunabileceği sonucuna varılmıştır.

Aynı şekilde; İngilizce “folklore” teriminin kendi dilinde iki ayrı anlam ifade etmesi, yani hem bir “bilim dalını”, hem de “bilgi kategorisini” ifade etmesi dolayısıyla, bu terimin Türkçemizdeki karşılığının, sadece bilim dalını ifade ederken farklı, bilgiyi ifade ederken farklı olması gerektiğinden hareketle, halk grubunun sahip olduğu belli özellikleri olan bilgiyi karşılarken “Halk Bilgisi” şeklinde adlandırılmasının daha doğru bir yaklaşım olacağı ve bu bilginin incelendiği veyahut bu bilgiyi kendine has yöntemlerle araştırıp, inceleyen bilim dalının da ayrı bir şekilde “Halk Bilimi” adıyla adlandırılmasının karmaşayı önleyeceği düşünülmüştür.

Halk biliminin hem disiplin olarak üzerine kurulduğu hem de incelediği halk bilgisi ürünlerinin belirlenmesinde temel ölçütlerden biri olarak kullanılan “gelenek” terimi de aynı yaklaşımla ele alınıp, gelenek teriminin “bireysellik” üzerine kurulan belli bir “değişme”

olgusunu içerdği, bireysellikten kaynaklanan her değişimin “gelenek” teriminin anlamını genişletmeye uygun olmadığı, ancak birey tarafından yapılan değişimlerden mevcut “gelenek” tarafından oluşturulmuş bilgiyle “uyumlu” olabilenlerin halk tarafından benimsenmesi, yani toplumsal bir “kabul” sonunda değişimin benimsenebildiği ve bu türden değişimlerin de “gelişme” kavramı ile ifade edildiği belirtilmiştir. Buna göre “gelenek” hiç değişmeyen, sabit veya durgun değil, bireysel yaratıcılığın toplumsal kabul ile benimsenmesi sonucu belli ölçülerde değişen ve gelişen bir yapı olarak düşünülmüştür.

Bu çalışmada, halk bilgisi ürünlerinin belli temel özellikleri üzerinde durulmuş ve bu özelliklerden “sözlü ve yazılı olma”, “bireye ve topluma ait olma”, “eş metinler ve benzer metinler (varyantlar ve versiyonlar) halinde olma”, “geleneğe bağlı olma”, “ulusal ve uluslar arası olma” ve “sözlü ürünlerde dile bağımlılık” açıklanarak, halk bilgisi derleme çalışmalarında bunların yeri ve önemi vurgulanmıştır. Ancak, burada belirtilen özelliklerin bir kısmının hâlâ tartışmaya açık olduğu ve daha başka özelliklerin eklenmesi gerektiği de kabul edilmiştir.

Halk biliminin kaynakları konusunda kısmen yeni bir yaklaşım benimsenip, bugüne kadar yapılan araştırmalarda üzerinde durulan “sözlü” ve “yazılı” kaynaklar yanında, özellikle “halk oyunları” ve “seyirlik oyunlar” gibi bazı halk bilgisi yaratmalarını da göz önüne alarak, “görsel kaynaklar” ve de maddî halk bilgisi yaratmaları dikkate alınarak “maddî kaynaklar” da eklenmiştir. Burada yazılı olanın maddî olup olmadığını sorgulamak isteyenler olacaktır. Yazı mutlaka maddîdir, ancak bir cönk veya elyazması bir eserin maddî yapısı değil, içerdği yazılı bilgi önemlidir. Bu anlamda yazılı olanın maddî olandan farkı açıktır. Diğer taraftan, geleneksel el sanatlarına ait halk bilgisi ürünlerini anlamak için, söz, yazı ve görüntü yanında, ürünün yaratımında kullanılan materyal nitelikler önemli hale gelir. Örneğin; bir “göz boncuğu” veya “nazar boncuğu” incelenirken, sözlü, yazılı ve görsel kaynaklar yanında, maddî olarak da bir cam parçası veya boncuk hamuru kaynak haline gelecektir.

Bu çalışmada, halk biliminin kendi terminolojisi ve özelliklerinin belli bir değerlendirmesinin yapılması yanında, halk bilimi incelemelerinde kullanılan halk bilgisi ürünlerinin belli bir yer ve zamanda, uzman bir halk bilimci tarafından, bu ürünlerin yaratıcısı ve aktarıcısı olan “kaynak kişilerden” belli bir yöntem ve araç kullanımıyla kaydedilmesi şeklinde tanımladığımız “derleme” işine

bir temel kazandırmak amacıyla, çeşitli özellikleri tanımlanmış terimler yerleştirilmiştir. Bu amaçla “derleme”, “alan” (saha), “derlemeci” ve “kaynak kişi” terimleri bilimsel birer terim haline getirilmiş ve halk bilgisi ürünlerinin derlenmesi işiyle ilgili olarak tanımları yapıp, özellikleri açıklanmıştır.

Halk bilgisi ürünlerinin derlenmesi işinin, basit bir olgu ve herkesin istediği zaman yapabileceği bir iş gibi görünmesine rağmen, aslında bu tür bir çalışmanın bilimsel bir disiplin anlayışıyla yapılması gerektiği benimsenerek, bir derleme çalışmasının belli bir planlama çerçevesinde gerçekleştirilmesinin daha sağlıklı sonuçlar ortaya koyacağı vurgulanmıştır. Planlamanın da bir “proje” şeklinde düşünülmesi gerektiği, aksi takdirde sadece dış dünyada var olan belli nesneleri gelişigüzel bir şekilde toplamak dışında bir iş yapılmamış olacağı düşüncesinden hareketle, bir proje olarak planlamanın her aşamada yaratacağı olumlu sonuçlar açık bir şekilde ifade edilmiştir.

Bir derleme çalışmasının, amacının ne olduğu “neden” sorusuna bağlı olarak ele alınmış, kapsamının ne olacağı “ne derleyeceğim” sorusu çerçevesinde tartışılmıştır. Bu bağlamda bir derleme çalışmasının “Tek bir konu” hakkında yapılabileceği gibi çeşitli halk bilgisi ürünlerini konu alan “Çok konulu” derleme çalışmalarının da farklı nedenlere bağlı olarak gerçekleştirilebileceği vurgulanmıştır.

Bir derleme çalışmasının bir veya birkaç halk bilgisi türünü konu alması durumunda, yer belirlemenin çok önemli olacağı açıktır. Yer belirlemenin önemi “nerede” sorusu çerçevesinde tartışılarak bir sonuca bağlanmıştır.

Halk bilgisi derleme çalışmalarında zaman kullanımı çok önemli değil gibi görünse de, zaman kullanımı bir proje halinde planlanan derleme çalışmaları için çok önemli olduğu gibi, derlenecek halk bilgisi ürününün tür özelliğine göre de, yani bir ürünün derlenmesinin daha uygun olacağı bir zaman dilimi bulunmasından dolayı da “zaman” meselesi iki ayrı başlık halinde açıklanmıştır.

İyi bir halk bilgisi derleme çalışmasının her yönüyle tartışılmış ve kesinleştirilmiş bir planlamaya bağlı olduğu, planlamanın da her noktası iyi hesaplanmış bir projelendirmeye bağlı olduğu sonucuna varılmıştır.

Halk bilgisi ürünlerini derleme çalışmasının üç temel aşamadan oluştuğunun belirlendiği bu eserde, ilk aşamanın “Alana Çıkmadan Önce Yapılacak Hazırlıklar” adıyla anılmasının doğru

olacağı belirlenmiştir. Bu aşamada yapılacak hazırlıkların; halk bilgisi ürünlerini ve bu ürünlerin icrâ ve aktarım ortamlarını kayıt edecek araçlarının hazırlığı; bir derleme çalışmasının bir ekip halinde yapılmasının ve ekte yer alacak kişilerin hazırlıkları, derlemenin gerçekleştirileceği yer veya yöreye ait ön bilgi toplanmasına yönelik hazırlıklar, ulaşım ve barınma gibi temel ihtiyaçların karşılanmasına yönelik hazırlıklar, kaynak kişilerin, yerel yöneticilerin ve de alanda yardımcı olabilecek bir “rehber kişi”nin belirlenmesiyle ilgili hazırlıklar olduğu ve her hazırlıkta dikkat ve özen gerektiren belli bazı hususlar bulunduğu sonucuna varılmış ve her sorunun çözümü hakkında bilgi verilmiştir.

Halk bilgisi ürünlerinin derlenmesinde kullanılan araçların çok önemli olduğu, ancak araç kullanımında mutlak bir ön bilgi ve deneme yapılmasının gerekliliği, hangi aracın hangi durumlarda kullanılmasının daha uygun olacağına ise, derleme yapılacak türün özelliklerine ve derlemecinin amacının ne olduğuna göre karar vermenin uygun olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca; kullanılan her kayıt aracıyla ne kadar sarf malzemesi kullanılması gerektiğinin hesaplanmasında objektif bir yöntem belirtilmiştir. Her türlü kayıt aracı kullanımının derlemede belli oranda sınırlılık getirdiği de ulaşılan sonuçlar arasındadır.

Halk bilgisi ürünlerini derleme çalışmalarının bireysel olarak yapılmasının mümkün olmakla birlikte, daha geniş katılımlı ve belli uzmanlık bilgisine sahip araştırmacılardan oluşan bir ekiple yapılmasının daha iyi sonuçlar vereceği tespit edilmiştir. Bir ekibin oluşturulmasında ve ekte yer alanların sorumluluğunu taşıyan bir başkan veya yönetici belirlemenin uygun olacağı ve ekip yöneticisinin yapması gereken hazırlıkların neler olduğu ayrıntılarıyla tartışılmıştır.

Alana çıkmadan önce, alanın yerel yöneticileriyle görüşme yapmanın hem izin alma hem de alanda geçirilecek süre içinde, gerektiğinde, yardım alabilme bakımından yararlı ve önemli olduğu da varılan sonuçlardandır.

Derleme yapılacak alana yönelik ilk tespitlerin yapılması, mümkünse muhtemel kaynak kişilerden en azından bir kısmının belirlenmesinin de gerekli olduğu, bir iki günden fazla bir sürenin alanda geçirilecek olması durumunda, kalınacak bir yer belirlemenin de önemli olduğu belirtilmiştir.

Derleme yapılacak bir bölgenin tarihî ve coğrafi özellikleri, ekonomik ve sosyal yapısı hakkında da ön bilgi edinilmesinin,

derleme sırasındaki bazı soruların cevaplarını daha anlaşılır kılacağı, derlemecinin alanda daha rahat çalışmasını sağlayacağı da ulaşılan sonuçlardır.

Halk bilgisi ürünlerinin derlenmesi için yapılan ön hazırlıklar aşamasından sonraki aşama ise “Alanda Derleme ve Kullanılacak Yöntemler”den oluşan, alan araştırmasının bizzat gerçekleştirilmesi aşamasıdır. Bir derleme çalışmasında kuramsal olarak “Anket Yöntemi”, “Gözlem Yöntemi” ve “Karşılıklı Görüşme” yöntemleri kullanılabilir olmakla birlikte, bu yöntemler, çeşitli halk bilgisi türleri, derlemenin amacı ve kapsamına göre, birlikte veya ayrı ayrı kullanılabilir.

Derleme yöntemlerinden “Anket Yöntemi”nin alana çıkmadan, alanda bulunulan sürede ve alandan döndükten sonra da kullanılabilme özelliği bulunmakla birlikte, bu yöntemle elde edilen bilgilerin güvenilir olma bakımından “Gözlem” ve “Karşılıklı Görüşme” yöntemlerine göre daha sınırlı bir kullanıma sahip olduğu sonucuna varılmıştır.

Gözlem yöntemi, derleme yapılacak alanda belli bir süre kalmayı ve halk bilgisi ürünlerinin kendi ortamlarında icrâ edilmelerinin gözlenmesi ve kaydedilmesi özelliğine sahip bir yöntem olup, elde edilen bilgilerin daha kesin olmasının beklendiği çalışmalar için düşünülebilir. Ancak, karşılıklı görüşme yönteminin uygulanması sırasında da belli hususların gözlemini yapmanın mümkün olduğu kabul edilmelidir.

Karşılıklı görüşme yöntemi, “yönlendirilmiş” ve “yönlendirilmemiş” olarak ikiye ayrılmakla birlikte, ülkemizde çok fazla kullanılan bu yöntemin “yönlendirilmiş karşılıklı görüşme” şeklinin benimsendiği sonucuna varılmıştır. Kısa süreli derleme çalışmalarında yönlendirilmiş görüşmenin etkin olduğu kabul edilmiştir.

Yöntemlerin kullanılmasında, oluşan ortam çok önemli hale gelmektedir. “Doğal” ve “Yapay” olarak ikiye ayrılan icrâ ve aktarım ortamları, hangi yöntem kullanılırsa kullanılsın çok önemlidir. Ortamın dinamik bir yapıya sahip olması özelliği hiçbir zaman unutulmaması gereken bir özellik olup, bu dinamik, yani değişken yapı, derlenen halk bilgisi ürününü hem kalitesi hem de çeşit ve sayısı bakımından etkilemektedir. Dolayısıyla, halk bilgisi ürünlerinin derlendiği ortama ait bilgilerin de mutlaka derlenmesinin şart olduğu sonucuna varılmıştır.

Halk bilimi uzmanı veya amatör olarak derleme yapan bir kişinin alana uyum sağlamasının önemli olduğu, başarılı bir derleme çalışmasının bu uyumla yakından ilgili olduğu tespit edilmiştir. Alana uyum sağlayabilen ve kaynak kişilerle iletişimi güçlü olan bir derlemecinin, kaynak kişileri iknâ etmesinin, onlara belli örneklerle yol göstermesinin derleme süresini ve istenilen halk bilgisi ürünlerinin kolaylıkla derlenmesindeki önemi de yapılan tespitler arasındadır.

İyi bir derlemecinin, halk bilgisi ürünleri yanında, ön hazırlıklar sırasında edindiği alan hakkındaki ön bilgileri, derleme sırasında kesinleştirmesinin de gerekli olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca, alan çalışmasında kullanılan kayıt malzemesinin belli bir sistem içinde numaralanmasının gerekliliği ve önemi de elde edilen sonuçlar arasında sayılabilir.

Halk bilgisi ürünlerinin derlenmesindeki son aşama “Alan Çalışması Sonrasında Yapılacaklar” başlığı altında toplanan; kaydedilen ürünlerin bulunduğu malzemenin sınıflandırılması, listelenmesi ve bundan sonra yazılı, ses ve görüntü olarak kaydedilen bilgilerin çözülmesi, ayrıştırılması ve gerek ayrıştırılan malzemenin ve gerekse orijinal kayıtların arşivlenmesi ve daha sonra yayınlanabilecek olanların belli kuramsal yaklaşımlara göre incelenip yayına hazır hale getirilmesinden ibaret olduğu sonucuna varılmıştır.

Bu aşamada; ilk olarak ses ve görüntü kayıtlarının bulunduğu malzemenin yani, kaset ve disklerin ve de yazılı malzemenin ciddi bir sınıflandırmasının yapılmasının önemi üzerinde durulmuştur. Ses kayıtlarının yazıya geçirilmesinde belli bir yaklaşım benimsenmesinin gerekliliği de ulaşılan sonuçlardandır. Çözümlenen, yazıya geçirilen malzemenin yerel kod sistemine göre sınıflandırılarak arşivlenmesinin uygun olduğu, ancak yazıya geçirilip, tür ayrımı yapılan halk bilgisi ürünlerinin sınıflandırılmasında “HAGEM” tarafından hazırlanmış “100’lük Tür Listesi”nin kullanılmasının uygun olacağı sonucuna varılmıştır.

Yazıya geçirilen halk bilgisi ürünlerinin incelenmesinde ise, halk bilimi kuram ve yöntemlerinden yararlanılması gerektiği ve bu teorilerin de “Metin Merkezli” ve “Bağlam Merkezli” kuram ve yöntemlerden oluştuğu tespit edilmiştir. Yazıya geçirilip, incelenen halk bilgisi ürünlerinin, kitap, makale veya rapor şeklinde yayınlanmasının mümkün olduğu, kitap ve makalelerde metin yayını veya inceleme ve sadece metin yayını yapmanın derlemecinin kendisi tarafından tercih edilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Derlenen halk bilgisi ürünlerinin belli bir kişi tarafından “telif haklarının” kayıt altına alınmasının doğru olmayacağı, diğer taraftan bu ürünlerin “ticarî alanda” kullanılmasında da belli haklara saygı duyulmasının gerekli olduğu soncuna varılmıştır.

Halk bilgisi ürünlerinin ulusal kültürü koruma, ulusal bilinç oluşturma, eğitim ve öğretimde yararlanma ve geliştirme gibi amaçlarla kullanılabileceği tespit edilirken, bu amaçların gerçekleştirilmesi için uzman halk bilimciler tarafından tanıtım ve öğretiminin yapılması gerektiği sonucuna varılmıştır. Halk bilgisi ürünlerinin yaşatılmasında ise, belli örneklerin alınıp, sergilenerek koruma ve yaşatmanın mümkün olmayacağı, bunun yerine halk bilgisi ürünlerinin yaratıldığı ortamların “sürdürülebilir kılınması”nın gerektiği ve ayrıca yeni ortamları yaratmanın gerekliliği ve mümkün olduğu tespit edilmiştir.

Son söz olarak; halk bilgisi ürünlerini derleme işinin sadece bazı halk bilgisi ürünlerinin metinlerini herhangi bir nedene bağlı olarak, belli bir yer ve zamanda, belli bazı kişilerden, belli araç ve yöntemler kullanarak kaydetmekten ibaret olmadığı, “derleme” kelimesinin bilimsel bir çerçeve içine alınarak, halk biliminin bilimsel özelliklerinin kavranarak, iyi bir planlamayla, doğru araç ve yöntemlerin uygulanması yoluyla ve de metni oluşturan “bağlamı” da içine alan bir şekilde yapılması ve sonuçta elde edilen bilginin doğru bir sınıflandırma ve doğru bir inceleme ile yayınlanmasının genel olarak dünya halk bilimi araştırmalarına, özel olarak da Türk halk bilimi araştırmalarına önemli katkılar sağlayacağı bilinciyle tamamlanacak bir çalışma olduğu unutulmamalıdır.

EKLER

TÜRLERE GÖRE ÖRNEK BİLGİ SORULARI

Aşağıda verilen sorular, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü (eski adı MİFAD ve HAGEM) olan birime bağlı olarak görev yapan halk bilimi (folklor) uzmanlarının çeşitli halk bilgisi ürünleri hakkında oluşturdukları sorular ve bir kısmı da konuyla çeşitli kaynaklardan yararlanılarak hazırlanmıştır (bk. Türkmen; 1992-1993; Tan; 1985). Ancak her konuda soru bulunmadığı gibi, bazı sorular da kısmen kısaltılmış veya değiştirilmiştir. Burada örnek olarak verilen soruların tamamı veya bir kısmı bir alan çalışmasında kullanılabilir. Alanda derleme yapacak halk bilimciler gerekli noktalarda bunlara ek sorular oluşturabilir veya bazı soruları parçalar halinde sorabilir. Verilen soruların aynı sırada sorulması gibi bir zorunluluk bulunmamakla birlikte, belli bir akış içinde olmalarına dikkat edilmiştir. Çünkü yazıya geçirme ve verilecek cevapları dayalı bir metin oluşturma söz konusu olduğunda, bu sırlamanın da belli bir öneme sahip olduğu görülecektir.

Bu sorular üçüncü bölümde tanıtılan derleme yöntemlerinden, anket yönteminde kullanılabileceği gibi, karşılıklı görüşme yönteminde de kullanılabilir. Burada verilen soruların bir kısmı bir halk bilgisi metni elde etmeden önce, bir kısmı ise metni elde ettikten sonra sorulabileceği gibi, bir kısmı ise metin elde etmeye yöneliktir. Ancak genel olarak bu soruların halk bilgisi ürünlerinin metinlerini tamamlayıcı, onların yaratıcıları, aktarıcıları, yaratma ortamları ve halk bilgisi ürünlerinin yaratıldığı geleneği açıklamaya yönelik olduğu unutulmamalıdır. Halk bilgisi ürünlerinin metinlerini elde etmeye yönelik yaklaşımlar üçüncü bölümde açıklanmış olup, bir metnin başında veya sonunda mutlaka şu bilgiler bulunmalıdır:

1. Kaynak kişinin adı ve soyadı:
2. Kaynak kişinin doğum yeri:
3. Kaynak kişinin doğum yılı/yaşı:
4. Kaynak kişinin eğitim durumu:
5. Kaynak kişinin icrâ ettiği/anlattığı bilgiyi kimden öğrendiği:
6. Kaynak kişinin ikamet adresi:
7. Derlemenin yapıldığı yer:
8. Derlemenin yapıldığı tarih (gün, ay, yıl):
9. Derlemecinin adı ve soyadı:

E.1. Dil-Anlatım:

E.1.1. Lakaplar, Adlar (Ad Verme):

1. Çevrede herkesin bir lakabı var mıdır?
2. Lakaplar ne gibi olaylara ve özelliklere göre verilmektedir?
3. Lakap eğer sülale lakabı ise kaynağı nedir?
4. Lakapların anlamı nedir?
5. İsimlerin kaynakları nelerdir?
6. İsimler verilirken hangi noktalardan hareket edilir?
7. Yöredeki araziler, akarsular, göller, yolar vb. yerlerin isimleri ve kaynakları nelerdir?
8. Günlerin, ayların, haftaların vb. isimleri nelerdir?
9. Belli günlerin isimleri var mıdır? Nelerdir? Nelerden kaynaklanır?

E.2. Âşık-Tekke Edebiyatı:

E.2.1. Âşık-Tekke Edebiyatının Şairleri ve Eserleri:

1. Halk Şairinin;
 - a. Adı ve Soyadı:
 - b. Mahlası:
 - c. Lâkabı:
 - d. Hayat Hikâyesi:
2. Çevrede âşıklık geleneği devam etmekte midir? Devam ediyorsa ne şekilde devam etmektedir? Bu geleneksel sanatı devam ettirenlerin toplumdaki yerleri nedir?
3. Âşık bâdeli âşık mıdır yoksa aşık oluşunda başka bir etken var mı?
4. Âşık bâdeli bir âşıkça; Bâde içme olayı nasıl gerçekleşmiştir? Bâde içme konusunda bildikleri nelerdir? (Araştırmacı, pîr elinden bâde içme, rüyasında üstat görme, güzele sevdalanma, er bâdesi, pîr dolusu gibi hususlar hakkında âşığın bildiklerini öğrenmelidir)
5. Âşık olmada pîrin etkisi, üstat saygısı, bâde içme olaylarının dışında etkili olaylar var mıdır? (Gurbet, hasretlik, ölüm, afet, vb.)
6. Halk şâiri deyişlerini sazla mı çalıp söylüyor yoksa saz çalmadan yazan veya söyleyen âşıklardan mı? Saz çalmasını biliyorsa kimden, ne zaman ve nasıl öğrenmiştir?
7. Âşığın ustası var mıdır? Varsa ustasından, cönk, mecmua, defter, vb. gibi yazılı bir belge kalmış mıdır? Ustası hayatta mıdır?

8. Âşığın ailesi içinde, kendinden önce veya şu anda aynı geleneği devam ettiren var mıdır?
9. Âşığın yetiştirdiği çırak var mıdır?
10. Âşığın çalıp söyledikleri kendi deyişleri midir, yoksa usta malı deyişler midir?
11. Usta malı ise kimden, ne zaman, nasıl öğrenmiştir?
12. Âşık irticâlen (doğaçlama) çalıp söyleyebilmekte midir?
13. Âşık kendi eserlerini herhangi bir deftere yazmış veya bantlara seslendirmiş midir? Eserlerinden yayınlanmış olanları var mıdır? Yayınlanmışsa nerede, ne zaman yayınlanmıştır. (Araştırma yapan kişi bunları temin etmelidir).
14. Çalıp söylediklerini nerede, hangi zamanlarda, kimlere, neye karşılık çalıp söylemektedir?
15. Âşık makamları hakkında neler bilmektedir? Makamı müzik olarak mı düşünmektedir yoksa hece sayısı olarak mı telakkî etmektedir? Kaç makam bilmektedir, hangi tür şiir ve deyişleri hangi makamlarla söylemektedir?
16. Âşıklık geleneğinde bazı olaylar ve terimler hakkında neler bilmektedir? (Ayak, saz asma, saz üstünde uyanma, meydan okuma, tapşırma, usta malı, âşık faslı, meydan şairi, meydan etmek, mat etmek vb.) Bu terimler ve olayların başka isimlerle anıldığı olur mu? Varsa nelerdir?
17. Âşık; şenliklere, toplantılara, festivallere, yarışmalara ve buna benzer toplantılara katılmış mıdır?
18. Katılmış olduğu bu tür toplantı veya yarışmalarda ödül almış mıdır? Almış ise hangi dalda, ne zaman ve nerede almıştır?
19. Muamma ve karşılaşmalar hakkındaki bilgisi nedir? Karşılaşmalar hangi usullerle yapılmaktadır? Muamma çözme hakkında bilgileri nelerdir? Karşılaşma ile ilgili yaygın olan terimler (bağlamak, ayak açmak, yol göstermek, ayak uydurmak, tekellüm, deyişme, leb değmez, saç, askı, askı indirme, satranç, mat etme vb.)
20. Halk şiiri türleri hakkında neler bilmektedir? Bu türlerin başka isimlerle anıldığı olur mu? Âşık çalıp söylediklerini nasıl isimlendirir? Şiirlerini hangi türler içinde toplar?
21. Halk hikâyesi ve hikâyeciliği konusunda bilgisi var mıdır?

Not: Aşıklık geleneğine bağlı halk hikayeleriyle ilgili sorular daha aşağıda verilmiştir. (Türkmen; 1992-1993: 13-14)

E.3. Anlatmalar:

E.3.1. Destanlar:

1. Yörede bir destan anlatma veya söyleme geleneği var mıdır?
2. Destanlara başka isimler verilir mi? Nelerdir?
3. Yörede anlatılan destanlar nelerdir?
4. Yörede başka destan anlatıcıları var mıdır?
5. Destanlar çok eskiden beri mi anlatılır yoksa yeni olmuş bir olay üzerine mi anlatılmaktadır?
6. Önceden beri söylenen destanlar nelerdir?
7. Yeni olmuş bir olay üzerine oluşturulmuş destanlar varsa nelerdir?
8. 6.-7. sorularda bahsedilen destanlar gelenek halinde anlatılıyorsa bunlar hangi tür destanlardır ve nasıl bir toplulukta, kimler tarafından anlatılmaktadır?
9. Çevrede destanlar genellikle manzum mu, mensur mu söylenir?
10. Destanların manzum veya mensur olmasında bir amaç var mıdır? Varsa, ne amaçla manzum veya mensur anlatılır ve söylenir?
11. Mensur bir destan anlatılırken içinde manzumeler var mıdır? Manzumeler varsa bunlar nasıl söylenir veya anlatılır? Bir çalgı aleti kullanıldığı olur mu? Olursa nedir?
12. Destan söyleyen veya anlatana eşlik eden kişi ve yardımcı araçlar var mıdır? Kişi varsa neye karşılık yardımcıdır?
13. Destanı söyleyen veya anlatan, anlattığı veya söylediği destanı neye karşılık, nerelerde anlatır veya söyler?
14. Ailesi içinde veya akrabalarından destan geleneğini devam ettiren kimse var mıdır? Destanları öğreten bir ustası olmuş mudur?
15. Yetiştirdiği çırak var mıdır?
16. Destan anlatan veya söyleyenin başka becerileri var mıdır?

E.3.2. Efsaneler:

1. Çevrede efsane anlatma geleneği var mıdır? (Bu soruda tür adı değiştirilerek, örnekleme yapılarak da sorulabilir. Çünkü efsane kelimesinin manası bilinmeyebilir)
2. Efsanelere başka isimler verilir mi?
3. Efsaneler hangi (gece,gündüz; ay gibi) zamanlarda anlatılır?
4. Çevrede başka efsane bilen veya anlatanlar var mıdır?
5. Çevrede anlatılan efsanelere ne derece inanılır?

6. Efsanelerin kaynakları veya anlatılış şekilleri, çevre halkınca bir dinî inanç olarak telakkî edilir mi?
7. Çevrede hangi tür efsaneler daha çok anlatılmaktadır?
 - a. Dünyanın yaratılışı veya sonuyla ilgili olarak anlatılanlar,
 - b. Tarihi olay, kişi ve yapılara ait olanlarla ilgili anlatılanlar,
 - c. Tabiat üstü olay ve varlıklara ilişkin anlatılanlar,
 - d. Dinî ve ulvî mahiyette olan efsaneler nelerdir?
8. Bunun haricinde kaynak kişinin daha kolay anlayıp soruyu cevaplaması için şu şekilde sorulabilir:
 - a. Çevrede bulunan dağların ve kayaların efsaneleri,
 - b. Yatırların, mezarların, türbelerin, adak yerlerinin, mescitlerin, ibadethanelerin vb. yerlerin efsaneleri,
 - c. Çevrede bulunan akarsuların, pınarların, göllerin efsaneleri,
 - d. Tarla, yol, çayırılık, otlak vb. yerlerin efsaneleri,
 - e. Ören yeri, harabe, kale kalıntısı vs. yerlerin efsaneleri,
 - f. Dünyanın nasıl oluştuğu hakkında anlatılan efsaneler,
 - g. Gökyüzünün nasıl oluştuğunu anlatan efsaneler,
 - h. Bulutların ve diğer meteorolojik olayların nasıl meydana geldiğini anlatan efsaneler var mıdır? Nelerdir?

E.3.3. Halk Hikâyeleri:

1. Çevrede bir hikâyeye anlatma geleneği var mıdır?
2. Hangi tür hikâyeler; nerede, ne zaman ve kimlere anlatılmaktadır?
3. Hikâyenin başka isimlerle anlatıldığı olur mu?
4. Çevrede başka hikâyeye anlatılanlar var mıdır?
5. Anlatılan hikâyeye; ne zaman, kimden ve nasıl öğrenilmiştir?
6. Anlatılan hikâyeye herhangi bir yazılı kaynaktan mı alınmıştır? (Yazılı kaynaktan alındıysa kaynağın tespit edilmesi gerekir)
7. Hikâyeye anlatıcısının ailesinde kendisinden önce geleneği sürdüren var mıdır?
8. Çocuklarından veya akrabalarından yetiştirdiği kimse veya çırağı var mıdır?
9. Hikâyeci anlattığı hikâyeye karşılık bir şey var kazanır mı?
10. Hikâyeye anlatırken yardımcı kişi kullanılır mı? Kullanma sebepleri nelerdir?

11. Hikâye anlatılırken bir müzik aleti kullanır mı? Kullanırsa ne kullanır? Müzik aleti hakkındaki bilgisi nedir?
12. Anlatılan hikâye normalde ne kadar zamanda anlatılır? Eğer anlatım uzun sürerse kaç kısımda anlatılır? Bu anlatımlarda yarıda kesme ve yeniden anlatmaya başlama nasıl olur? Hatırlatmalar ne şekilde yapılır?
13. Anlatılan hikâyenin içinde türkölü kısımlar var mıdır? Varsa bu türkölüler nasıl söylenir?
14. Derleyici tarafından çeşitli yollardan aşağıdaki sorulara cevap aranmalıdır:
 - a. Halk hikâyelerinde halk edebiyatının diğler türlerine yer verilir mi? Aynı hikâye başkaları tarafından söylenir mi? Söylenirse o kişiyle de çalışma yapılması uygun olur mu?
 - b. Çevre halkının hikâye anlatana karşı tutumu nasıldır?
 - c. Dinleyicilerin hikâye kahramanlarına karşı duyguları nelerdir?
 - d. Anlatılan hikâyenin inandırıcılık derecesi nedir?
15. Çevrede söylenen türkölülerin hikâyeleri var mıdır?
16. Hikayecinin bildiğı hikayelerin adları nelerdir?

E.3.4. Masallar:

1. Çevrede çok sık masal anlatanlar var mı?
2. Masallar nerelerde, ne zaman, kimler tarafından anlatılır.
3. Masal ve masal anlatıcılarına ne isim verilir?
4. Masal anlatarak kendisine bir kazanç temin eden, masal anlatmayı kendine meslek edinen kimseler var mıdır?
5. Anlatılan masallara çevrede inanılır mı?
6. Masalların anlatma süreleri ne kadardır? Bir masalın ayrı ayrı zamanlarda, bölüm bölüm anlatıldığı olur mu?
7. Çevrede daha çok hangi masallar anlatılmaktadır?
8. Masal anlatıcısı masalı nerede, ne zaman ve kimden öğrenmiştir?
9. Çocuklar için anlatılan ayrı masallar var mıdır?
10. Eğlence toplantılarında zaman geçirmek için anlatılan masallar var mıdır? Nelerdir? Kimler karşı hangi masallar anlatılır?
11. Erkek veya kadın toplantılarında hem müştereken hem de ayrı ayrı olunduğı zamanlarda anlatılan masallar var mıdır? Bu masalların ayrı bir özelliğı bulunmakta mıdır? Nelerdir?

12. Çocuklara anlatılan masalların özel bir mahiyeti var mıdır? Çocuklara hangi tür masallar anlatılmaktadır?
13. Masal kahramanlarının dinleyiciler üzerinde bıraktığı etki nasıldır? Bunların gerçek olduğuna inanılır mı? İnanılırsa kahramanlar hakkında başka şeyler anlatılır mı?
14. Anlatıcı masal anlatırken, anlattığının masal olduğunu sık sık hatırlatır mı? (Türkmen;1992-1993: 8-10)

E.3.5. Fıkralar:

1. Çevrede bir fıkra anlatma geleneği var mıdır?
2. Fıkralar genellikle eğlence vasıtası olarak mı anlatılır yoksa konuşmalar esnasında mı anlatılır?
3. Eğlence olarak anlatılan fıkralar ne tür fıkralardır? Bunların içinde belli yaş gruplarına göre bir dağılım yapılabilir mi? Yani hangi yaşlarda bu tür fıkralar anlatılmaktadır?
4. Çocuklara anlatılan fıkralar var mı? Varsa ne tür fıkralardır ve anlatılma maksatları nelerdir?
5. Fıkrayı anlatan, anlattığı fıkrayı nerede, ne zaman ve kimden öğrenmiştir? (Türkmen; 1992-1993: 13)

E.4. Anonim Şiirler:

E.4.1. Türküler:

1. Çevrede türkü yakma ve söyleme geleneği var mıdır?
2. Türkülere verilen başka adlar var mı?
3. Her türkünün bir adı var mı? Varsa bu türküler nelerdir?
4. Türküleri yakan veya “bestelediğini” iddia edenler var mı?
5. Türküleri yakan ve söyleyen aynı kişi mi?
6. Türküleri tek bir kişi mi, birkaç kişi birlikte mi söyler?
7. Erkekler ve kadınlar tarafından söylenen türküler aynı mı, farklı mı?
8. Türküyü tek başına söyleyen şahıs, türküyü nerede, ne zaman, kimden öğrenmiş?
9. Türkü bir olay üzerine yakılmışsa olayın hikayesi nasıldır?
10. Türkü söyleyen çalıp söylüyor mu? Başkası mı çalıyor?
11. Türküyü çalan ayrı şahıs ise, kimliği ve çaldığı çalgı?
12. Türkü belli eğlence ve kutlama zamanlarında ve hangi işler yapılırken söyleniyor? (Türkmen;1992-1993:11-12).

E.4.2. Ninniler:

1. Çevrede bir ninni söyleme geleneği var mı?
2. Ninninin o yörede başka ismi var mıdır?
3. Ninniler yalnız çocuklara mı söylenir, yoksa söylendiği başka yerler var mıdır?
4. Eğlence toplantılarında, kına gecelerinde, gelin olan kızın baba evinden çıktığı anlarda veya oğlan evine girdiği anlarda ninni söylenir mi? Söylenirse kimler, ne tür ninniler söyler?
5. Kaynak kişi söylenen ninniye kimden, ne zaman ve nerede öğrenmiştir?
6. Dinî, kutsal olan ninniler söylenir mi? Söylenirse nelerdir? (Tevhid, Besmele vb. kelimelerle başlayan, din büyüklerinin isimlerinin geçtiği ninniler)
7. Bir hikâye içeren eden, ağıt türünden ninniler var mıdır? Nelerdir?
8. Yöredeki ninniler; dilek ve temenni, sevgi, övgü veya yergi, şikayet, üzüntü ve öfke, ayrılık, gurbet, çocuğa bazı şeyler vaat, tehdit ve korkutma gibi konulardan en çok hangi konuları içerir?

E.4.3. Maniler:

1. Yörede mani söyleme geleneği var mıdır?
2. O yörede manilere başka isimler verilmekte midir?
3. Söylenen maninin bir ezgisi var mıdır? Söyleniş yerleri değişik olursa başka bir makam veya ezgiyle söylendiği olur mu?
4. Söyleyen, maniye önceden mi biliyor yoksa o anda mı oluşturmaktadır?
5. Önceden biliyorsa, maniye nerede, kimden, ne zaman ve nasıl öğrenmiştir?
6. Hangi tür maniler nerede, ne zaman, kimler tarafından, kimlere söylenmektedir? Hıdrellez ve kızların toplandığı geceler ve benzeri eğlencelerde hangi maniler söylenir? (Niyet, fal, yorum, sevgi, hasretlik, öğüt verici, yakıştırma manileri). Bekçi veya davulcuların sokak satıcılarının, işçilerin söylediği maniler var mıdır?
7. Çeşitli toplantılarda mani yarışmaları olur mu? Olursa sonuçta ödül veya ceza var mıdır?
8. Düğün ve toplantılarda karşılıklı mani söyleyerek oyunlar sergilenir mi? (Türkmen;1992-1993: 10-11)

E.4.4. Tekerlemeler:

1. Tekerlemeler genelde nerelerde, ne zaman, kimler tarafından, söylenir?
2. Tekerlemelerin söyleniş gayesi nedir?
3. Tekerlemeyi söyleyen, tekerlemeyi nerede, ne zaman ve kimden öğrenmiştir?
4. Söylenen tekerlemelerde bir masal veya hikâye var mıdır?
5. Bir masal kadar uzun tekerleme var mıdır?
6. Masal anlatılırken hangi tekerlemeler söylenir?
7. Yağmur yağdırmak için söylenen tekerlemeler var mı?
8. Mevsimsel törenlerde söylenen tekerlemeler var mı?
9. Oyun ve çeşitli faaliyetlerde söylenen tekerlemeler var mı?
10. Ebe seçiminde hangi tekerlemeler söylenir?
11. Oyuncu seçimi sırasında hangi tür tekerleme veya sayışmacılar söylenir? (Türkmen; 1992-1993:7-8)
12. Çocukların ve büyüklerin ayrı ayrı söyledikleri sayışmacılar var mıdır? Varsa nelerdir?
13. Yörede söylenen sayışmacı ve yanıltmacılar nelerdir?

E.4.5. Manzum Destanlar:

1. Yangın, trafik kazası, cinayet, deprem gibi felaketler karşısında destan söyleyenler var mı?
2. Manzum destancılar, halk şairi midir, yoksa yalnızca bu türde şiir yazmakla mı tanınmışlardır?
3. Destanlar satılırken türkü biçiminde söylenerek mi satılmaktadır?
4. Destanlara karşı halkın ilgisi nasıl olmaktadır? Destan satarak hayatını kazanan destancı var mıdır?
5. Yörede hangi destanlar söylenmektedir? (Tan; 1985: 80-81)

E.5. Kalıplaşmış Söz ve İfadeler:

E.5.1. Atasözü ve Deyimler:

1. Atasözü ve deyimlere o yörede başka isimler verilir mi, verilirse nelerdir?
2. Konuşmalar esnasında sık sık atasözü ve deyimler kullanılır mı?
3. Ne tür atasözü ve deyimler hangi zamanlarda kullanılır?
4. Söylenen atasözü ve deyimlerin söylenmeden önce bir başlangıç cümlesi var mıdır? (Atalar demiş ki..., atalar derle ki..., vb.)

5. Herhangi bir durumda manası bozulmuş veya manasız kelimelerin söylendiği olur mu? (Dalabeni vecedene vb.)
6. Söylenen atasözü veya deyimlerin içinde manası bilinmeyen kelimeler var mıdır? (Türkmen; 1992-1993:6)

E.5.2. Bilmeceleler:

1. Çevrede bilmece geleneği var mıdır?
2. Bilmecelelere ayrı bir isim verilir mi?
3. Bilmeceleler bir yarışma niteliği mi taşımaktadır, yoksa eğlence maksadıyla mı sorulmaktadır? Yarışma niteliğinde ise sonunda bir ödül veya ceza var mıdır?
4. Bilmeceleler sorulmadan önce bir başlangıç cümlesi var mıdır?
5. Ne tür bilmeceleler, hangi durumlarda, kimler tarafından söylenir?
6. Bilmeceyi soran veya cevaplayan nasıl bir başlangıç yaparak sorar veya cevaplar? (Türkmen;1992-1993:6-7)
7. İnsan ve insan organları, dinî inanç ve ahret, eşyalar, yiyecek ve içecekler, hayvanlar ve bitkiler, tabiat ve tabiat olayları, yer, arazi ve ülkeler hakkındaki, ses ve ahenk taklidine dayanan, harf, hece ve kelimelerin sayılması veya tekrarı ile sorulan bilmeceleler var mıdır? Nelerdir?
8. Yanıltmaca ve şaşırtmacalar söylenir mi?
9. Yanıltmaca ve şaşırtmacaların başka isimleri var mıdır?

E.5.3. Dua (Alkış), Beddua (Kargış), Yemin-Okşamalık:

1. Hangi hallerde hangi dua, beddua, yemin ve okşamalıklar söylenir?
2. Dua veya bedduaların tutarlık derecesi nedir? Bunların olacağına inanılır mı?
3. Hangi dua veya bedduaların kimler tarafından, kimlere söylendiği anda tutacağına inanılır?
4. Sözün anlamı nedir?
5. Söz içinde geçen kelimelerin gerçek ve mecazî anlamları nelerdir?
6. Yeminlerin inandırıcılık derecesi nedir?
7. Yeminlerin içinde hangileri daha ağır olup, hangileri daha basit görülür?
8. Yemin etme olayı toplumda nasıl karşılanır?
9. Yeminlerin başka isimlerle anıldığı olur mu?

10. Yemin olarak söylenip aslında yemin olmayan ama muhataba karşı mecazî bir ifadeyle söylenen sözler nelerdir?
11. Okşamalıklara ne isimler verilir?
12. Hangi okşamalıklar kimlere söylenir? (Türkmen; 1982-1993: 5-6)

E.5.4. Argo Sözler, Satıcı Sözleri, Meslekî Sözler:

1. Bu sözler genellikle kimler arasında kullanılmaktadır?
2. Sözler nerede ve ne zamanlarda söylenir?
3. Sözlerde geçen kelimelerin anlamları nedir?
4. Sözler belli bir kitle veya grup tarafından mı söylenir? Eğer belli bir kitle veya grup tarafından söyleniyorsa, başkaları tarafından anlaşılır mı, anlaşılmaz mı?
5. Sözlerin kullanıldığı yaş grupları nedir?
6. Sözler kullanım açısından hangi eğitim seviyesinde yaygındır?
7. Belli meslek gruplarının kullandığı sözler var mıdır? Nelerdir?

E.6. Hayatın Dönüm Noktalarıyla İlgili Gelenek-Görenekler:

E.6.1. Doğumla İlgili Gelenek, Görenek, İnançlar:

E.6.1.1. Doğum Öncesi:

1. Hamile kalmamak için ne gibi pratikler uygularsınız?
2. Hamile kaldıktan sonra düşürmek için ne gibi pratikler uygularsınız?
3. Bu işi yapan kişiler var mıdır? Nasıl yaparlar? Kaç senedir bu işi yapıyorlar? Bu kişilere güvenir misiniz?
4. Hamile kalmak isteyen, kalıp kalmayacağını anlamak için ne yapar?
5. Bu istekte bulunan kadına uygulanan pratikler, inanışlar nelerdir? Erkeklerde bir kusur varsa ona ne gibi pratikler uygularlar?
6. Çocuğu olmayan kadına ne isim verilir? Erkeğe ne isim verilir?
7. Ailesi içinde böyle bir kadın veya erkeğe bu nedenle nasıl muamele edilir?
8. Toplumda böyle bir kadına veya erkeğe bu nedenle nasıl muamele edilir?
9. Çocuğu olmayanların hamile kalmak için yaptıkları uygulamalar ve inanışlar nelerdir?
10. Karnında çocuk durmayan kadına yapılan uygulama ve inanışlar nelerdir? (Çocuğu düşen v.b.)

11. Hamile kalındığı nasıl anlaşılır? Hamileliğini kimlere nasıl söyler?
12. Hamile kadına ne isim verilir?
13. Doğacak çocuğun güzel olması için yapılan uygulama ve inanışlar nelerdir?
14. Bunların dışında çocuğun fizik yapısına olumlu ya da olumsuz yönde etkileyecek uygulamalar, kaçınmalar ve inanışlar nelerdir? (Tavşana, ayıya v.b. bakmamak).
15. Doğacak çocuğun huyunu etkileyeceği düşünülen davranışlar, kaçınmalar, uygulama ve inanışlar nelerdir?
16. Doğacak çocuğun cinsiyetini anlamak için yapılan uygulama ve inanışlar nelerdir?
 - a. Annenin kendi yaptıkları?
 - b. Annenin haberi olmadan yakınlarının yaptıkları?
 - c. Annenin fiziki görüntüsü çocuğun hareketleri?
17. Doğacak çocuğun kız olması isteniyorsa ne tür uygulamalar yapılır? İlgili inanışlar nelerdir?
18. Doğacak çocuğun erkek olması isteniyorsa ne gibi tür uygulamalar yapılır? İlgili inanışlar nelerdir?
19. İkiz doğum yapacağı nasıl anlaşılır? Bununla ilgili inanmalar nelerdir?
20. Neden kız çocuğu istenir?
21. Neden erkek çocuğu istenir?
22. Aşırme nedir? Yöresel adı? Bu dönemle ilgili inanışlar, uygulama ve kaçınmalar nelerdir?
23. Oğlan isteyenler ne gibi hazırlıklar yaparlar?
24. Kız isteyenler ne gibi hazırlıklar yaparlar?
25. Eğer çocuk ilk ise, hazırlıkların ağırlığı hangi taraftadır? (Anne ailesi mi, baba ailesi mi?)
26. Çocuğun ve annesinin yatağı nasıldır? (Beşik, höllük toprağı)
27. Anneye hazırlananlarda çocuğun cinsiyetine göre farklılık var mıdır?

E.6.1.2. Doğum Sırası:

28. Doğumu kim yaptırır? Ne isim verilir? (Ön ebesi, art ebesi gibi)
29. Diplomalı ebe var mıdır?
30. Yerleşim birimindeki ebeye mi diplomalı ebeye mi güvenirsiniz?

31. Doğumda kullanılan araç-gereç ve aletler nelerdir?
32. Doğum yaptıran para mı hediye mi verirsiniz?
 - a. Para ise ne kadar?
 - b. Hediye ise neler?
33. Doğum odası neresidir? Bu odada doğum için neler bulundurulur?
34. Kimler doğum odasına alınır, kimler alınmaz?
35. Doğum nasıl yaptırılır? (oturarak, yatarak v.b.)
36. Doğum güçleşirse ne tür uygulamalar yapılır?
37. Doğumun güçleşmesine neler sebep olmuştur?
38. Zar içinde doğan çocuklara ne yapılır? İnanışlar nelerdir?
39. Çocuktan sonra gelen son'a ne ad verilir? Ne yapılır?
40. Son'un gelmesi güçleşirse ne yapılır?
41. Göbek kordonu nasıl kesilir? Uzunluk veya kısalığı ile ilgili inanışlar nelerdir?
42. Göbeği kesildikten sonra çocuğa ne gibi geleneksel işlemler yapılır
 - a. Yıkama
 - b. Tuzlama
 - c. Giydirme
43. Doğum bitince anneye neler yapılır?
 - a. Temizleme
 - b. Giydirme
 - c. Höllük topraklı yatağa yatırma vb.

E.6.1.3. Doğum Sonrası:

44. Yeni doğum yapmış kadına ne isim verilir?
45. Doğum sonrası ağrısı, olan kadına neler uygulanır? Niçin?
46. Çocuğun doğumu babaya ve aileye kim tarafından müjdelenir?
47. Müjde verene ne yapılır?
48. Çocuk ilk defa kimin kucığına verilir? Neden?
49. Çocuğu ilk defa kucığına alan kişi ne tür uygulamalar yapar? İlgili inanışlar nelerdir?
50. Yeni doğan çocuğa ilk defa ne zaman süt verilir?
51. Çocuğa ne zaman ad verilir?
52. Çocuğun adını kim seçer? Genellikle hangi adlar verilir? Niçin?

53. Ad koyma işlemini kim yapar?
54. Ad verme işleminde ne tür uygulamalar yerine getirilir? (Kulağma üç kez ezan okunması vb. gibi.)
55. Çocuğu yaşamayanlar bu doğan çocuklarının yaşaması için ne gibi isimler verirler?
56. Bir daha çocuk istemeyenler son doğan çocuklarına ne gibi isimler verirler?
57. Erkek çocuğu olmayanlar son doğan kızlarına, bundan sonra doğacak çocuğun erkek olması için ne gibi isimler koyarlar?
58. Kız çocuğu olmayanlar son doğan erkek çocuklarına, bundan sonra doğacak çocuğun kız olması için ne gibi isimler koyarlar?
59. Doğup da yaşamayan çocukların yaşamasını sağlamak için yapılan uygulama ve inanışlar nelerdir?
60. Kız çocuk doğumu nasıl kutlanır?
61. Erkek çocuk doğumu nasıl kutlanır?
62. İkiz çocuk doğumu nasıl kutlanır?
63. Uzun zamandan sonra doğan çocuğun doğumu nasıl kutlanır?
64. Yeni doğum yapan kadın ne zamana dinlenir?
65. Beşik töreni yapılır mı? Niçin, nasıl? Kimler davet edilir?
66. Kırklama ne zaman yapılır? Yörenizdeki adı nedir? Niçin kırklama yapılır?
67. Kırklama işleminde ne gibi araç-gereç ve malzemeler kullanılır? Anlamları ve özellikleri nelerdir?
68. Hem çocuk ve hem de annesi kırklanır mı?
69. Kırklama nasıl yapılır? Kırklamayı kimler yapar? Nerede yapılır?
70. Kırklama yapılmadan önce ne gibi tehlikeler söz konusudur? Bunlara karşı ne gibi önlemler alınır?
71. Kaç kez kırkla işlemi yapılır? Süreleri nedir?
72. Susuz kırklama işlemi de yapılır mı? (Kırklama ile ilgili sorular bu bölüm için de geçerlidir)
73. Loğusa ve bebeğini ilk defa ziyarete gelenler nasıl ağırlanırlar?
74. Loğusa ve bebek ilk defa ne zaman sokağa çıkarlar? İlk olarak kimin ziyaretine giderler? Bu sokağa çıkışa bir ad verilir mi? (Kırk uçurma vb.)
75. Gidilen yerlerde yapılan uygulama ve inanışlar nelerdir? (Yumurta verirler, çocuğa un sürerler v.b.)

76. Loğusa ve bebek evde yalnız bırakılır mı? Ne zamana kadar yalnız bırakılmazlar?
77. Bırakılmak zorunda kalınırsa ne gibi önlemler alınır?
78. Kırk basması inancı var mıdır?
79. Kırk hangi durumlarda basar? (İki kırkının karşılaşması vb.gibi.)
80. Kırk basmaması için ne gibi önlemler alınır?
81. Kırk basması nasıl sağaltılır? Kimler sağaltmayı yapar? Kullanılan araç-gereç ve malzemeler nelerdir? Anlamları ve özellikleri?
82. Al basması inancı var mıdır?
83. Al basmasına karşı ne gibi önlemler alınır?
84. Hangi durumlarda al basar?
85. Al karısı nasıl bir şeydir? Onunla ilgili bir olay duydunuz mu?
86. Al basınca ne olur? Kimi al basar? (Çocuğu mu, anneyi mi?)
87. Al basması nasıl sağaltılır? Kimler sağaltır? Sağaltmada kullanılan araç-gereç ve malzemeler, özellikleri nelerdir?
88. Loğusanın sütü olmazsa çocuğa kimler süt verebilir?
89. Bu kişiler neler göz önünde bulundurularak seçilir?
90. Loğusanın sütü azalınca ne tür uygulamalar yapılır?
91. Loğusanın sütünün kesilmesine veya azalmasına neler sebep olmuştur?
92. Gece çocuğun bezleri dışarıda bırakılır mı? Bırakılmazsa niçin?
93. Çocuğun giysilerinin yıkandığı su hemen her yere zamanlı zamansız dökülür mü?
94. Doğumda ölen çocuğa ne yapılır?
95. Doğduktan çok kısa zaman sonra ölen çocukla ilgili uygulamalar?
96. Doğum yaparken ölen kadınla ilgili uygulamalar? (Türkmen; 1992-1993: 14-19)

E.6.2. Çocukluk Çağı:

(Doğumu takibenden 40. günden buluş çağına kadarki dönemdir)

1. 0-1 yaş arası çocuklar nerede yatırılır?
2. Beşikte yatırılıyorsa beşik nasıldır? (tahta, demir malzeme, şekli, kısımlarına verilen adlar vb. gibi)
3. Salıncakta yatırılıyorsa nasıldır? (Tahta, bez, kısımlarına verilen adlar)
4. Beşik ya da salıncakla ilgili inanmalar ya da kaçınmalar nelerdir?

(Boşken sallanması, sallanırsa çocuğun öleceği vb. gibi)

5. Beşikte kız ve erkek çocukların idrarını lazımlığa yapmalarını sağlamak üzere kullanılan araç, yöresel adı nedir? (Sibek vb. gibi)
6. Çocuğun altı nasıl bağlanır? (Toprağın beze konarak çocuğun altına bağlanması, özellikle uyurken).
7. Çocuk nasıl kundaklanmaktadır?
8. Çocuğa takılan takılar nelerdir? Muska ve nazarlık takılır mı? Niçin? (Süslemek, nazardan ve kötülüklerden korumak için, hastalığa karşı)
9. 0-1 yaş arası çocuğun giyimi nasıldır? (Baş, iç, üst, ayak giysileri, adları, giydiriliş biçimi tespit edilmelidir.)
10. 0-1 yaş arası çocukların davranışlarıyla ilgili inanışlar nelerdir? (Uykusunda gülmesi, ağlaması, bacağıının arasından bakması vb.)
11. Küçük çocuklara ninni söylenir mi? Hangileri?
12. Çocuğun ilk olarak tırnağı ne zaman kesilir?
13. Tırnak kesilirken her hangi bir uygulama yapılır mı? İlgili inanışlar nelerdir? (Babasının para cüzdanına elini sokması)
14. Kız çocuğunun saçı ilk defa ne zaman kesilir?
15. Erkek çocuğunun saçı ilk defa ne zaman kesilir?
16. Bu kesilen saçlar ne yapılır? (Çöpe atılır, ağaç dibine gömülür vb.)
17. Çocuğun ilk dişi çıktığında bunu ilk defa gören çocuğa ne yapar?
18. Çocuğun ilk dişi çıktığında ne tür uygulamalar yapılır? İlgili inanışlar nelerdir? (Diş buğdayı, hediği yapılması)
19. Diş çıkarması geciken çocuklara diş çıkarması için ne gibi işlemler yapılır? (Hocaya okutturmak vb.)
20. Çocuğun ilk dişi düştüğünde ne gibi işlemler yapılır? Niçin? (Süt dişlerinin çıkıp yerine yenilerinin gelmesinde, dişin dama atılması, evde tutulması vb.)
21. Çocuğun yürümesi gecikince ne gibi işlemler yapılır? (Ayak kösteğini kesme, duşak kesme vb.)
22. Çocuk yürürken sık sık düşüyorsa buna ne gibi işlemler yapılır?
23. Konuşması geciken (konuşamayan) çocuk konuşsun diye ne gibi işlemler yapılır? (Kuşun su içtiği kaptan su içirilmesi, dilin altındaki bağın kesilmesi vb.)
24. 0-3 yaş arasındaki çocuklara ne gibi yemekler yedirilir? (Özel beslenme var mı, kız ve erkek ayrımı yapılır mı?)

25. 0-3 yaş arasındaki çocukların oyuncakları nelerdir? Kız, erkek farklı mıdır?
26. 4-7 yaş arasındaki çocukların oyuncakları nelerdir? Kız, erkek farklı mıdır?
27. 8-11 yaş arasındaki çocukların oyuncakları nelerdir? Kız, erkek farklı mıdır?
28. Oyuncaklar nasıl temin edilir? (Satın alma, büyüklerin yapması, çocukların yapması vb.)
29. Oyuncak yapan varsa; hangi oyuncaklar nasıl yapılır?
30. Kız çocukları hangi yaşlarda hangi oyunları oynarlar?
31. Erkek çocukları hangi yaşlarda hangi oyunları oynarlar?
32. Kız ve erkek çocuklar beraber hangi yaşlarda hangi oyunları oynarlar?
33. Kız ve erkek çocuklar en çok hangi yaşa kadar birlikte oynarlar? Tespit edilen yaştan sonra niçin beraber oynamazlar?
34. Kız çocuklar hangi yaştan itibaren hangi işleri yaparlar?
35. Erkek çocuklar hangi yaştan itibaren hangi işleri yaparlar?
36. Kız çocukları ile ilgili yasaklar nelerdir? (Doğum odasına alınmaması, anne baba ile aynı odada yatmaması vb. gibi.)
37. Erkek çocukları ile ilgili yasaklar nelerdir?
38. Çocuğun terbiyesi nasıl verilir?
39. Hangi durumlarda ceza vererek, hangi durumlarda da sözle uyatarak terbiye verilir?
40. Anne hangi durumlarda çocuğuna ceza verir?
41. Baba hangi durumlarda çocuğuna ceza verir?
42. Çocuğun okula başlaması ile ilgili gelenekler var mıdır? Nelerdir?

E.6.3. Sünnet:

1. Sünnet ne demektir? Niçin yapılmaktadır? (Sünnet kelimesinin anlamı nedir? Sağlık amacıyla mı, dinî amaçla mı yapılmaktadır, yoksa her ikisi de mi?)
2. Sünnet hangi yaşlar arasında yapılır?
 - a. Yaş sınırını geçtiği halde sünnet olmayan kişiye karşı, çevresindekilerin tutumu nasıldır? (Erkekten sayılmama ve aşağılayıcı sözler söylemek gibi)
 - b. Çocuğun yaşının tek veya çift sayılı olması gibi tercihler yapılır mı? Zorunlu değişiklikler olduğunda ne gibi

değişiklikler yapılır? (Horoz kesilmesi ya da bir başka çocuğun birlikte sünnet ettirilmesi gibi)

3. Sünnet en çok hangi mevsimde (ve aylarda) yapılır? Nedenleri?
4. Fakir ve öksüz çocukların sünneti nasıl yapılır?
 - a. Zengin çocukların sünnetinde mi?
 - b. Evlenme düğününde mi?
 - c. Hayır için hepsi bir arada bir veya birkaç kişi tarafından mı?
5. Sünneti kim yapıyor? (Berber, fennî sünnetçi, sağlık memuru vb.)
6. Sünnet töreni nasıl yapılır?
7. Sünnet edilmeden önce ne gibi hazırlıklar yapılır?
 - a. Sünnet öncesi (alış-veriş vb.) ne gibi hazırlıklar yapılır? Sünnet çocuğunun kıyafeti nasıldır?
 - b. Sünnet yemekli olacaksa ne gibi hazırlıklar yapılır?
 - c. Sünnet olacak çocuğun yatağı nerede ve nasıl hazırlanır?
8. Sünnete çağrı nasıl yapılır?
 - a. Çağrı nasıl yapılır? (Davetiye, okuntu vb.)
 - b. Çağrıyı kimler yapmaktadır, özellikleri nelerdir? (Okucu, fakir akraba, dul kadın veya yaş durumu, cinsiyet vb.)
 - c. Yakın akrabalar, köy içi komşu ve köy dışından çağrılacaklara her hangi bir şey verilerek mi çağrı yapılır? (Okuntu dağıtımı)
 - d. Okuntu dağıtana çağrılanlar herhangi bir şey verir mi? (Bahşiş, para, kumaş, sabun vb.)
 - e. Sünnet evi, okuntu dağıtana ne verir? (Para, giyecek vb. gibi.)
9. Sünnet gününde yapılanlar nelerdir?
 - a. Sünnet çocuğu giydirilirken ne gibi geleneksel uygulamalar yapılır?
 - b. Çocuk gezdirilir mi, kimler tarafından ve nasıl?
 - c. Sünnet işlemi nerede yapılır?
 - d. Sünnet işleminin kolaylıkla yapılması için ne gibi geleneksel uygulamalar yapılır? (Dua ve ilahi okunması, çocuğun ağzına lokum verilmesi vb.)
 - e. Sünnet işleminin bitiminden sonra kesilen parça nereye bırakılır? (Cami avlusu, okul avlusu vb.)
 - f. Sünnet işleminin bitiminden sonra davetlilere yemek verilir mi? (Verildiği yer, sırayla verilen yemeklerin adları)

- g. Çalgılı yapılan sünnetlerde, çalgıya kaç gün önceden başlanır? Hangi çalgılar çalınır? Ne zamana kadar devam eder? Çalgıyla hangi olaylara eşlik edilir? (Çocuğun gezdirilmesinde sünnet işlemi sırasında, yemekte ve sonrasında hangi havalar çalınır?)
- h. Mevlit ne zaman okutulur? (Mevlitle sünnette ne zaman, çalgılı sünnette ne zaman okutulur?)
10. Sünnet Hediyesi:
 - a. Getirilen hediyeler nelerdir?
 - b. Hediye ne şekilde ve ne zaman verilir?
 - c. Kimlerden hangi hediyelerin geldiğine dair bir liste tutulur mu?
11. Sünnet çocuğunun bakımı:
 - a. Çocuğun ilk ve sonraki günlerde bakımı nasıl yapılır? (Sağaltılması, ilk defa yıkanması, sokağa çıkması ve yedirilen yemekler.)
 - b. Sünnet olan çocuk nelerden kaçınmalıdır?
12. Sünnetli olarak doğan çocuklara yapılan uygulamalar:
 - a. Bir çocuğun sünnetli olarak doğması iyi sayılır mı?
 - b. Böyle bir çocuk bir daha sünnet edilir mi? Ailenin tek çocuğu ise, sünnet töreni yapılır mı?
13. Kirvelik:
 - a. Çocuğun kirvesi nasıl seçilir?
 - b. Kirve olarak kimler tercih edilir?
 - c. Kirvenin sünnet öncesi, sırası ve sonrasındaki görevleri nelerdir?
 - d. Sünnet sonrasında; kirve-çocuk, kirve-çocuk ailesi, çocuk-kirve ailesi, çocuk ailesi-kirve ailesi arasındaki hak ve vazifeler ve davranışlar nasıl olmaktadır? (Türkmen; 1992-1993: 19-20)

E.6.4. Evlenme:

1. Denişik (Değişik, Berde; Kızı ve oğlu bulunan bir ailenin kızı ve oğlu bulunan bir aileye kız alıp vermesi.) şekilde evlenme var mıdır?
2. Varsa neden? (Başıktan kurtulma vb. gibi.)
3. Kız kaçırma şeklinde evlenme var mıdır? (Zorla kaçırma, isteyerek kaçırma.)

4. Âdet midir? Nasıl karşılanır? Evlilik iki aile arasında kabul edilir mi? Tutum ve davranışları nelerdir?
5. Âdet değilse, kız kaçırma olayı bir yılda ne kadardır?
6. İç güveysi şeklinde evlenme var mıdır? Tercih edilir mi?
7. Beşik kertme şeklinde evlenme var mıdır? Tercih edilir mi?
8. Baldızla evlenme var mıdır?
9. Kayınbiraderle evlenme var mıdır?
10. Birden fazla kadınla evlenme var mıdır?
11. Tek eş evlilik hakim durumda mıdır?
12. Yakın akraba ile evlilik tercih edilir mi?
13. Süt kardeşler arasında evlenme olur mu?
14. Dul kadınla veya dul erkekle evlenme var mıdır?
15. Evlenme sadece kendi muhiti içinde mi yapılır?
16. Muhit dışına kız verip, kız almak var mıdır?
17. Erkeklerin evlenme yaşı ortalama kaçtır?
18. Kızların evlenme yaşı ortalama kaçtır?
19. Erkek, evlenme isteğini belirtir mi?
20. Kız, evlenme isteğini belirtir mi?
21. Evlenmeyen kız ve erkeklerin kismetlerini (bahtını) açmak için yapılan uygulama ve inanışlar nelerdir?
22. Alınacak gelin kızda aranan vasıflar nelerdir?
23. Kız verilecek erkekte aranan vasıflar?
24. Eş seçimini kim yapar?
25. Kızın veya erkeğin seçilen eş ile ilgili görüşleri alınır mı?
26. Kız nasıl aranır? Aracı vasıtasıyla mı? Anne ve yakın akrabalar mı kız arar?
27. Kız görmeye kimler gider? Orada yapılan uygulamalar nelerdir?
28. Seçilen kızın uğurlu olup olmadığını denemek için neler yapılır?
29. Görülen kızla ilgili aile içinde nasıl değerlendirme yapılır?
30. Beğenilen kız, oğlana nasıl gösterilir?
31. Kız istemeden önce kız evinin ağzı aranır mı?
32. Kız istemeye kimler gider? Kız istemenin, yörenizdeki adı nedir?
33. İlk istenışte kız verilir mi? Verilmezse neden?
34. Kız istemeye gidenler kız evinde ne tür uygulamalar yapar?

35. Kız istemeye gelenler nasıl karşılanır ve ağırlanır?
36. Kız istemede ne gibi konuşmalar yapılır?
37. Söz kesmeye kimler gider? Söz kesmenin yörenizdeki adı nedir?
38. Söz kesmeye gelenler nasıl karşılanır ve ağırlanır?
39. Söz kesmede ne gibi konuşmalar yapılır? (Başlık, nişan, günü, takı gibi konuların görüşmeleri.)
40. Söz kesmede karşılıklı olarak ne gibi hediyeler verilir?
41. Söz kesimi oğlana ve kıza nasıl bildirilir?
42. Söz kesimini oğlana veya kıza bildirene bir şeyler verilir mi?
43. Söz kesmede takı takılır mı?
44. Söz kesmede aynı zamanda nişan da yapılır mı?
45. Özel bir nişan günü var mıdır? Nişanın yörenizdeki adı nedir? Nişan; “büyük nişan”; “küçük nişan” diye ayrılır mı?
46. Nişanda, kadın erkek beraber olurlar mı? Hangi tarafın evinde nişan yapılır?
47. Kadınlar arasında yapılan nişan nasıl olur?
48. Erkekler arasında yapılan nişan nasıl olur?
49. Nişan masraflarını kim karşılar? (Kız tarafı, oğlan tarafı.)
50. Nişanda kıza takı takılır mı?
51. Nişanda başlık (kalın) ödenir mi?
52. Nişanda çağrı nasıl yapılır? Çağrı yaptırmak için özel kişiler tutulur mu? Bunlara bir ödeme yapılır mı?
53. Çağrı davetiye ile mi yoksa bir hediye ile mi yapılır? Davetiye veya hediyein şekli, çağrılanın mertebesine göre değişir mi? Çağrı yapana, çağrılanlar herhangi bir şey verirler mi?
54. Gelen davetliler ne gibi hediyeler getirirler? Davetlinin yakınlığı veya uzaklığına göre hediyein büyüklüğü değişir mi?
55. Dışarıdan gelen davetliler nerede kalırlar, nasıl ağırlandırlar?
56. Nişandan sonra oğlan, kıza görebilir mi?
57. Başlık, mehir ve ağırlık konusu ne zaman görüşülür?
58. Başlık neden verilir?
59. Başlık miktarı ne kadardır? Hangi durumlara göre değişir?
60. Başlık miktarında artış veya azalma varsa nedenleri nedir?
61. Başlık para olarak mı, mal veya hayvan vb. olarak mı ödenir?
62. Tamamı birden mi ödenir, yoksa söz kesiminde, nişanda, düğünde

parça parça mı ödenir?

63. Başlığı kim öder? (Baba, damat, damadın en yakın erkek akrabası)

64. Damat, başlığı veren akrabalarına bu parayı öder mi?

65. Ağırılık neden verilir? Neler verilir?

66. Ağırılık (takı) nişanda mı, düğünde mi takılır?

67. Nikah bedeli mekir, mehr-i muaccel olarak mı, mehr-i müeccel olarak mı düzenlenir?

68. Bu verilenler gelin k zın öz malı mıdır?

69. Mehir olarak neler verilir?

70. Mehirin yazım işleri kimlerin huzurunda, ne zaman yapılır?

71. Nişanın ardından hemen düğün yapılır mı?

72. Nişanla düğün arasında bayram vb. geçerse bu zamanlarda yerine getirilen uygulamalar ve inanışlar nelerdir?

73. Nişanlıların birbirlerini görmesi mümkün müdür? Nişanlılar nasıl birbirlerini görürler?

74. Nişan bozulabilir mi? Hangi hallerde bozulur?

75. Nişan bozulursa takılar ve eğer başlık ödenmişse geri verilir mi?

76. Nişanlıdan ayrılmak toplumda ne gibi etkiler yaratır?

77. Nişanlıdan ayrılmış kızın evlenmesi kolay mıdır?

78. Yeni ev için oğlan tarafı neler alır (eşya olarak)?

79. Yeni ev için kız tarafı neler alır (eşya olarak)?

80. Kız evi çeyiz olarak ne hazırlar? (İşleme, örtü, yatak örtüleri, vb.)

81. Bu çeyizler ne zamandan beri hazırlanmaktadır?

82. Düğün tarihini saptamak için kimler, nerede bir araya gelirler?

83. Bu toplantıda neler görüşülür?

84. Urba düzmeye gidilir mi? Kimler gider? Neler alınır, parasını kim öder?

85. Urba düzmede alman kumaşlar kim tarafından, nerede dikilir? Elbise kesme esnasında yapılan uygulama ve inanışlar nelerdir?

86. Düğüne çağrı nasıl yapılır? Çağrı yaptırmak için özel kişiler tutulur mu? (Oku, okutucu, okuntu)

87. Çağrı davetiye ile mi yoksa bir hediye ile mi yapılır? Davetiye veya hediyein şekli, çağrılanın yakınlığına göre değişir mi?

88. Çağrılan kişiler, çağrıyı yapana herhangi bir şey verirler mi?

89. Her iki tarafın düğün hazırlıkları nelerdir?

90. Komşuların bu hazırlıklara katkısı neler olabilir? (Delikanlıların odun getirmesi, buğdayın değirmene götürülmesi vb.)
91. Kız evinde kullanılacak aşlıkları kim karşılar?
92. Oğlan evinde de düğün yemekleri yapılır mı? Bunlardan kız evine gönderilenler olur mu?
93. Resmî nikah nasıl kıyılır? Kimler katılır?
94. Dinî nikah var mıdır? Varsa ne zaman kıyılır?
95. Dinî nikahta kimler bulunur, kız nikahta bulunur mu? Bulunmazsa kimler vekalet eder? Vekalet nasıl alınır?
96. Düğünde sağdıç var mıdır? Kimler sağdıç olarak seçilir? (Gelinin ve damadın sağdıçları)
97. Sağdıçların görevleri nelerdir?
98. Yengelik var mıdır? Kimler yenge olarak seçilir? (Gelin ve damat yengeleri)
99. Yengelerin görevleri nelerdir?
100. Düğünde bayraktar var mıdır? Kim bayraktar olabilir? Görevleri nelerdir?
101. Düğüne dışarıdan gelen davetliler, hangi gün gelirler? Nasıl karşılanırlar? (Nerelerde yatıya kalırlar? Nasıl ağırlandırlar?)
102. Düğün genellikle hangi gün başlar ve biter? Neden?
103. Düğünün yapıldığı günlerin özel adları var mıdır? Niçin bu adlar verilmiştir? (Kına, çeyiz, kız hamamı, gelin hamamı vb.)
104. Düğünde kadınlar ve erkekler bir arada olurlar mı?
105. Düğünde ilk günün sabahından başlayarak son güne kadar kız evinde ve oğlan evinde neler yapıldığını anlatınız.
106. Kına gecesi hangi gün yapılır? Kimler katılır?
107. Yakılacak kınayı oğlan evi mi alır? Bu kınayı kız evine kimler getirir?
108. Kınayı kim yakar? Gelinden başka kimlere kına yakılır? Niçin?
109. Damada kına yakılır mı? Kim yakar?
110. Damattan başka kimlere kına yakılır? Niçin?
111. Kız çeyizi sergilenir mi? Bu işe ne isim verilir?
112. Çeyizin asılı olduğu yerde neler yapılır?
113. Gelin hamamı yapılır mı?
114. Hamama çağrı nasıl yapılır? Kimler çağrılır?

115. Gelin hamamında neler yapılır?
116. Güvey hamamı yapılır mı?
117. Hamama kimler çağrılır? Çağrı nasıl yapılır?
118. Güvey hamamında neler yapılır?
119. Güvey hamamında tıraş yapılır mı?
120. Gerdek odası ne zaman kim tarafından hazırlanır?
121. Kız çeyizi ne zaman kimler tarafından nasıl getirilir?
122. Çeyizi getirenlere oğlan tarafı ne yapar? Nasıl karşılanır?
123. Gelin yatağıyla ilgili uygulama ve inanışlar nelerdir?
124. Gelin alınacak günde, kız evinde yapılan işlemler nelerdir?
125. Gelin alınacak günde, erkek evinde yapılan işlemler nelerdir?
126. Kimler gelin alamaya giderler? Nasıl?
127. Gelin alamaya gelenler kız evinin önünde ve içinde ne yaparlar? Nasıl karşılanır ve ağırlandırılır?
128. Gelin alıcılara kız nasıl teslim edilir?
129. Gelin, oğlan evine nasıl götürülür?
130. Gelin, oğlan evinin kapısına gelince, içeriye girinceye kadar yapılan uygulamalar ve inanışlar nelerdir?
131. Koltuk yapılır mı?
132. Gelin içeriye girince nereye alınır ve orada ne yapılır?
133. Gelin görmeye gelinir mi, gelenler ne yaparlar?
134. Bu sırada damat ne yapar?
135. Damat camiye götürülürse giderken ve orada neler yapılır?
136. Camiden dönüşte, yolda ve evin önünde neler yapılır?
137. Damat gerdeğe nasıl sokulur?
138. Gerdek odasına girince (girer girmez) ne yapılır?
139. Damatla gelin yalnız kalınca neler yaparlar?
140. Gerdek gecesinin ertesi günü oğlan evindeki uygulamalar nelerdir? Niçin yapılır?
141. Gelinle damat ilk defa kız tarafına ne zaman, nasıl giderler?
142. Kız evinde ne gibi uygulamalar yapılır?
143. Kız tarafı oğlan evine ne zaman gider? Nasıl eğlenirler?
144. Gelin, evin içindeki herkesle konuşabilir mi?
145. Kayınpederin ve kaynananın geline karşı tutumu nasıldır?

146. Gelinin, kayınpederi ve kaynanasına karşı tutumu nasıldır?
147. Söylemezlik âdeti var mıdır? Ne zamana kadar sürer? Nasıl son verilir?
148. Damatla gelinin aile arasındaki davranışları nasıldır?
149. Geleneklerde değişikliğe uğrayanlar var mı? Niçin, nasıl, ne zaman değişiklikler olmaya başladı? Daha önce yapmadığınız bugün geleneğinize girmiş işlemler var mıdır? Nelerdir? Bunları niçin, nasıl, ne zaman kabul ettiniz?
150. Bu konudaki geleneklerinizin değişmesinden hoşnut musunuz? Neden? (Türkmen; 1992-1993: 21-24)

E.6.5. Askere; Gurbete Uğurlama-Karşılama:

1. Bir gencin askere gitmesi yaklaştığında:
 - a. Kendi evinde hazırlık olarak neler yapılır?
 - b. Askere gidecek kişi sözlü veya nişanlı ise kızın ve kız ailesinin hazırlıkları nelerdir?
 - c. Askere gidecek kişiye karşı, ailesinin ve çevresindekilerin tutum ve davranışları nasıl olur? (Kuşku, hasret, mutluluk, vb. gözle bakma, öğüt verme gibi)
 - d. Fakir ve kimsesiz gençlerin askere gitmesi durumunda yardım yapılır mı? (Ortaklaşa para toplamak vb.)
2. Askere gidecekler için yapılan eğlence ve toplantılar:
 - a. Askere gidecek kişiler bir toplantı veya gün düzenler mi? Kimleri çağırır?
 - b. Ne gibi eğlenceler yapılır?
 - c. Askere giden kişiye arkadaşları toplantı veya gün düzenler mi?
 - d. Ne gibi eğlenceler yapılır? Eğlencelerde yemek verilir mi?
 - e. Askere gidecek bir gencin yakın akrabası toplantı veya gün düzenler mi?
3. Askere uğurlama, vedalaşma:
 - a. Askere gideceğinde ailesiyle ve akrabalarıyla ne zaman ve nasıl vedalaşır?
 - b. Varsa sözlüsü veya nişanlısıyla ne zaman, nasıl vedalaşır?
 - c. Askere gidecek gençler arkadaşlarıyla ne zaman nasıl vedalaşır?
 - d. Uğurlama toplu halde mi yapılır? Ne gibi tören ve geleneksel davranışlarda bulunulur?

- e. Oğlunu askere uğurlayan ailenin yaptığı uygulamalar ve kaçınmalar var mıdır?
4. Askerlik:
 - a. Asker mektupları saklanır mı?
 - b. Askerden izinli gelen gencin çevresine, çevresindekilerin gence karşı davranışları nasıldır?
5. Askerlik dönüşü ve sonrası:
 - a. Terhis olan kişinin dönüşünde evinde hazırlıklar ve karşılama töreni yapılır mı?
 - b. Askerlik dönüşünde beraberinde hediye olarak neler getirilir?
 - c. Kurban kesilir ve mevlit okutulur mu?
 - d. Asker ziyaretine gidilir mi? Gidilirse hediye götürülür mü?
 - e. Aynı dönemde askere giden (ceza alması nedeniyle) zamanında terhis olamayan kişiye karşı çevresindekilerin çocuğun kendisine ve ailesine karşı davranış ve düşünceleri nasıldır?
 - f. Askerden aynı dönemde dönen gençlerin arkadaşlığı ve kendi aralarında hitap ediş şekli nasıldır?
 - g. Askerde iken beraber olduğu, uzaktaki veya oturduğu yerdeki kişilerle arkadaşlık ilişkileri devam ettirilir mi?
 - h. Askerden gelen kişinin ailesi çocuğunu hemen evlendirmek ister mi? Hangi amaçlarla ister? (Evine ve işine bağlı olsun vb.)
 - i. Zamanı geldiği halde askere gitmeyen kişilere karşı ailesinin ve çevresindekilerin düşünce ve davranışları nasıldır?
 - j. Askerde çürüğe ayrılan kişilere karşı ailesinin tutumu ve çevresindekilerin tutumu nasıldır?
 - k. Askerde iken firar eden kişilere karşı ailesinin ve çevresindekilerin tutumu ve düşünceleri nasıldır?
6. Gurbet sizce ne demektir? Gurbetçiliğin zor yönleri nelerdir?
7. Çevrenizde başlık parası kazanmak amacıyla gurbete giden var mı?
8. Fakir ailelerde, evinin geçimini sağlamak için giden var mıdır?
9. Hali vakti yerinde olup da gurbete gidenler var mı? (Büyüklerle ters düştüğü, sevdiği kızı alamadığı için veya daha iyi şartlara kavuşma isteği vb.)

10. Toplumun hoş görmediği (yasak ilişkiler, hırsızlık, iftira vb.) olaylar sonucu ailece veya ferdi olarak gurbete gitmek zorunda kalanlar var mı?
11. Yukarıda sayılanlar dışında başka nedenlerle gurbete gidenler var mı?
12. Gurbete gidecek olan aile ve kişiler gitmeden önce anne-babasının ve yakınlarının rızasını alır mı?
13. Hali vakti iyi olduğu halde daha iyi şartlara kavuşmak amacıyla gitmek isteyen kişiye karşı ailesinin, yakınlarının tutum ve davranışları nasıl olur?
14. Gurbete gideceklerin yaptığı hazırlıklar ile ailesinin ve yakınlarının yaptığı hazırlıklar nelerdir?
15. Gurbete gidenler nasıl uğurlanır?
16. Gurbete gidenlerin ailesi, yakınları ve köy halkıyla haberleşmesi, ziyaretleri, ilişkilerinin sıklık derecesi, ihtiyaç maddelerinin karşılıklı gönderilmesi söz konusu mudur?
17. Gurbetten gelenler nasıl karşılanır? Davet yapılır mı? (Gelenin, konu komşu ve yakınlarının karşılıklı verdiği davetler)
18. Gurbetten gelenin hediye getirmesi beklenir mi? Kimlere hediye getirilir? Ne gibi hediyeler gelir? Hediyelerin değeri yakınlık derecesine göre değişir mi?

E.6.6. Ölüm:

Ölüm geleneklerini üç kısımda inceleyebiliriz:

1. Ölüm öncesi gelenekleri
2. Ölüm sırası gelenekleri
3. Ölüm sonrası gelenekleri

E.6.6.1. Ölüm Öncesi Gelenekleri:

E.6.6.1.1. Ölümü Düşündüren Ön Belirtiler Nelerdir?

1. Hayvanlarla ilgili ön belirtiler nelerdir? (Uluma, hayvanlarda huysuzluk gibi belirtiler)
2. Ev, eşya ile ilgili ön belirtiler, inanmalar nelerdir? (Ayna kırılması, cam eşyanın düşüp kırılması gibi)
3. Gece evden dışarıya verilen yiyeceklerle ilgili inanışlar nelerdir?
4. Göksel olaylarla ilgili ön belirtiler, inanmalar nelerdir? (Ay, güneş tutulması, yıldız kayması vb.)
5. Düşle (rüya) ilgili ön belirtiler (inanmalar) nelerdir?

6. Tabut, kazma, kürek, kazan ve cesetle ilgili ön belirtiler nelerdir?
7. Hastada görülen ön belirtiler?

E.6.6.1.2. Ölümü Uzaklaştırma ve Kaçınma Önlemleri Nelerdir?

1. Hayvanlarla ilgili kaçınmalar nelerdir?
2. Yiyeceklerle ilgili kaçınmalar nelerdir?
3. Eşyayla ilgili kaçınmalar nelerdir?
4. Ölüyle ilgili kaçınmalar nelerdir?
5. Tabutla ilgili kaçınmalar nelerdir?
6. Diğer kaçınma şekilleri nelerdir?

E.6.6.2. Ölüm Sırası Gelenekleri:

E.6.6.2.1. Bir Hastanın Öleceği Anlaşırsa:

1. Hastanın yanında beklenir mi?
2. Hastanın yanına din görevlisi çağırılır mı?
3. Hastaya su verilir mi?
4. Hastanın vasiyeti tespit edilir mi?
5. Hastanın son dileği sorulur mu?
6. Hastanın son nefesini verdiği nasıl anlaşılır?
7. Ölüm olayı yakınlarla, komşulara nasıl haber verilir?
8. Ölüm olayı köyde nasıl duyurulur?

E.6.6.2.2. Ölümün Akabinde Yapılan İşlemler:

1. Ölünün gözleri neden kapatılır? (Açıksa)
2. Ölünün gözlerinin açık gitmesinin nedenleri hakkındaki inanmalar nelerdir?
3. Ölünün çenesi neden bağlanır?
4. Ölünün başı neden kibleye çevrilir?
5. Ölüm olayının hemen ardından, ölünün üstündeki giysiler çıkarılır mı? Yoksa ölü yıkanana kadar giysileri içinde mi durur?
6. Ölünün üstüne her hangi bir cisim konur mu? (Makas, demir, maşa)
7. Ölünün bulunduğu odada ne gibi değişiklikler yapılır? (Pencerenin açılması, yatağın değiştirilmesi gibi)
8. Ölünün başında hemen dînî kurallar yerine getirilmeye başlanır mı?
9. Sabahleyin ölen kimse ne zaman gömülür?

10. Öğleyin ölen kimse ne zaman gömülür?
11. Akşam vakti ölen kimse ne zaman gömülür?
12. Günün hangi vaktinde ölürse ölsün, ölünün evinde bir gece bekletilmesi geleneği var mı? Neden?

E.6.6.3. Ölüm Sonrası Gelenekleri:

E.6.6.3.1. Ölünün Gömülmeye Hazırlanışı:

Bu konu dört başlık altında sorulabilir.

E.6.6.3.1.1. Yıkama:

1. Ölüyü kimler yıkar? (Cins farkına göre kadın, erkek)
2. Özel olarak ölünün yıkandığı yer var mıdır? Yoksa nerede yıkanır?
3. Ölü yıkayanlara para verilir mi?
4. Ölü nasıl yıkanır?
5. Ölü yıkanırken ölünün bedeninde herhangi bir işlem yapılır mı?
6. Bu işlemler neden dolayı yapılmaktadır?
7. Ölü için yıkanacak su nereden alınır?
8. Ölünün yıkama suyundan artan ne yapılır? (Ölenin çamaşırı yıkanır, şifa niyetine hastalar, kırklı çocuklar yıkanır)
9. Cesede ve kefene kokulu maddeler sürülür mü? Neden?
10. Koku maddesi olarak neler kullanılır? (Misk, Gül suyu vb. gibi)
11. Ölü yıkanırken kullanılan araç-gereçler nelerdir? (Araç-gerecin yöre ağzındaki karşılığı tespit edilmelidir)

E.6.6.3.1.2. Kefenleme:

1. Kefen olarak ne kullanılır? (Kumaşın cinsi ve rengi)
2. Erkek kefeni kaç parçadan meydana gelir? (Parçaların isimleri, yöre ağzındaki karşılığı)
3. Kadın kefeni kaç parçadan meydana gelir? (Parçaların isimleri, yöre ağzındaki karşılığı)
4. Erkek ölü nasıl kefenlenir?
5. Kadın ölü nasıl kefenlenir?
6. Bir kimsenin ölmeden evvel kefen ve ölüm parasını hazırlama geleneği var mıdır?

E.6.6.3.1.3. Cenaze Namazı:

1. Cenaze namazına kimler katılır?
2. Ölünün namazının kılınması için ne gibi şartlar gereklidir?

3. Namaz esnasında ölü nerede bulunur?

E.6.6.3.1.4. Tabut:

1. Tabut yapımında kullanılan malzeme nedir?
2. Tabutu kimler yapar?
3. Tabut yerine kullanılan başka bir taşıyıcı var mıdır?
4. Tabutun üzerine herhangi bir şey örtülür mü?
5. Tabutun üstüne örtülen örtünün rengi nasıldır?
6. Bu örtüye ne isim verilir?
7. Ölü kadınsa tabutun üstüne bunu belirten bir şey konur mu?
8. Ölü erkekse tabutun üstüne bunu belirten bir şey konur mu?
9. Ölü genç bir kız veya yeni gelinde tabutun üstüne neler örtülür?
10. Ölü çocuksa tabutun üstüne neler örtülür?
11. Tabutun üstüne ölünün mesleğini belirten şeyler konur mu?

E.6.6.3.1.5. Ölünün Gömülmesi:

1. Ölü tabutla mı, tabutsuz mu gömülür?
2. Ölü niçin tabutla gömülür?
3. Ölü niçin tabutsuz gömülür?
4. Cenaze mezarlığa götürülürken nasıl taşınır?
5. Cenazeyi kaç kişi taşır?
6. Cenaze alayına kimler katılır?
7. Cenaze mezara getirilince ne yapılır?
8. Cenaze mezara ne şekilde yerleştirilir?
9. Cenazeyi mezara kimler koyar?
10. Cenaze mezara konurken dua veya başka bir söz söylenir mi?
11. Cenaze mezara konduktan sonra üzerini kimler örter?
12. Cemaat mezar başında dua okur mu?
13. İmam telkin verir mi, telkinin yöre ağzında başka adı var mıdır?
14. Bu telkin neden verilir?

E.6.6.3.1.6. Ölünün Gömülmesinden Sonraki İşlemler:

1. Bütün bunlardan sonra cemaat hemen dağılır mı?
2. Ölü sahiplerinin evinde cenaze kalktıktan sonra neler yapılır?
3. Cenazeye katılanlara ölü evinde yemek verilir mi?
4. Ölü evine komşuların ve akrabaların ne gibi yardımları olur?

5. Ölünün ruhu için tatlı yiyecekler dağıtılır mı?
6. Bu tatlı yiyecekler herkese mi, yoksa sadece fakirlere mi verilir?
7. Ölü yemeği verme geleneği var mıdır?
8. Ölü yemeği özellik gösteren bir yemek midir?
9. Ölü yemeğinin verildiği özellikle seçilmiş kimseler var mıdır?
10. Bu geleneğin yöre ağızındaki ismi nedir?
11. Ölünün yaşarken yerine getiremediği dini görevlerin karşılığı olarak fidyeye verme geleneği var mıdır?
12. Devir işlemi nasıl yapılır?
13. Iskat işlemi var mıdır?
14. Iskatı kimler, nasıl yapar?
15. Ölünün gömüldüğü günün akşamı hatim duası yapılır mı?
16. Mezar ölü sahipleri tarafından ilk defa ne zaman ziyaret edilir?
17. Bunun dışında ne zaman mezar ziyareti yapılır? (Kandillerde, dinî bayramlarda vb.)
18. Ölü sahiplerine ne zaman baş sağlığına gidilir?
19. Baş sağlığına kimler gider?
20. Baş sağlığına gidince baş sağlığı dilenirken hangi sözler söylenir?
21. Neden dolayı baş sağlığı dilenir?
22. Ölü için dini eylemlerin yapıldığı özel günler var mıdır?
23. Mevlid okuma geleneği var mıdır?
24. Mevlid ne zaman okutulur?
25. Mevlid niçin okutulur?
26. Mevlide gelenlere ne ikram edilir?
27. Mevlid nerede okutulur?
28. Ölünün giydiği şeyler ne yapılır?
29. Hastanın ölüm şekline göre yazgısının ne olacağı hakkındaki inanmalar nelerdir?
30. Ölünün yüz ifadesine göre yazgısının ne olacağı hakkındaki inanmalar nelerdir?
31. Cesedin yumuşaklığı veya sertliğine göre yazgısının ne olacağı hakkındaki inanmalar nelerdir?
32. Ölünün yazgısını tayin edeceğine inanılan diğer durumlar nelerdir?

E.6.6.3.1.7. Ruhla İlgili İnanmalar:

1. Ruh kelimesinin halk arasındaki karşılığı nedir?
2. Kaç tane ruhun varlığına inanılmaktadır?
3. Ruh hakkında halkın inanmaları nelerdir?
4. Halkın inancına göre ruh bedeni ne zaman terk eder?
5. Ruh bedenin hangi kısmından vücudu terk eder?
6. Ruh bedende iken vücudunun neresinde eğleşmektedir?
7. Ölüm olayından sonra bedeni terk eden ruhun evine dönüp yakınlarına görmeye gelmesi şeklinde bir inanma var mıdır?
8. Ruh, evini ziyarete daha çok ne zamanlar gelir?
9. Ölünün ruhunu memnun etmek için ölü sahipleri neler yaparlar?

E.6.6.3.1.8. Yas:

1. Ölü evinin dışında kimler yas tutar?
2. Yas süresi ne kadardır?
3. En çok kimler yas tutar?
4. Neden dolayı yas tutma farkı vardır?
5. Yas tutarken yapmaktan kaçınılan davranışlar nelerdir?
6. Hangi renk yas rengidir?
7. Yas belirtileri nelerdir?
8. Ölüm olayı dolayısıyla düğün dernek ertelenir mi?
9. Yas ne zaman kaldırılır?
10. Yaşlı ailenin ilk bayramına özel bir isim verilir mi?
11. Bu bayramda yaşlı ailenin tutumu nedir?
12. “Yas Hamamı” diye bir gelenek var mıdır?
13. “Yas Hamamı” geleneğinin halk arasındaki ismi nedir? Yası kaldırmak için komşular her hangi bir davranışta bulunurlar mı?

E.6.6.3.1.9. Mezar ve Mezarlık:

1. Mezarlık yörenizin neresindedir?
2. Mezarlık olarak belli bir yer ayrılmış mıdır?
3. Mezarlık bekçisi var mıdır?
4. Mezarın başına taş veya tahta dikilir mi?
5. Mezarın başına dikilen taşta, ölenin cinsi, mesleği, yaşı, neden öldüğünü belirten bir yazı veya işaret var mıdır?
6. Mezarın herhangi bir yerine ağaç veya çiçek dikilir mi, neden?

7. Mezarlığın dışında başka bir yere ölü gömülür mü, nerelere, niçin?
8. Ölüyle birlikte ölünün bazı şahsî eşyaları da mezara gömülür mü, gömülürse nelerdir, niçin gömülür?
9. Ölü gömüldükten sonra mezarının yanına veya üstüne herhangi bir şey konur mu, (konulursa) nedenleri nasıl anlatılmaktadır?
10. Ölünün gömüldüğünün gecesi mezar başında ateş yakma geleneği var mıdır? Varsa neden yapılmaktadır?

E.6.6.3.1.10. Ölümle İlgili Kalıp Sözler, Ağıtlar:

1. Ölü ile ilgili atasözleri nelerdir?
2. Kefenle ile ilgili atasözleri nelerdir?
3. Ölünün ardından söylenen ağıtlar nelerdir?
4. Bu ağıtları kimler söylemektedir? Özellikleri nelerdir?

E.6.7. Günlük Hayatla İlgili Gelenek, Görenekler:

1. Sabah genellikle (kış ve yaz aylarında) ne zaman kalkılır?
2. Sabahleyin kalkınca öncelikle hangi işleri yaparsınız? (Ailenin bütün fertleri için sorulmalıdır)
3. Öğlenden akşama kadar hangi işleri yaparsınız?
4. Daha çok kimlerle komşuluk yaparsınız?
5. Komşuluk ilişkilerinde nelere dikkat edilir? Hangi konularda nasıl bir yardımlaşma yapılır? (Ödünç alıp verme, yardımda bulunma, kocası askere gitmiş komşu kadına yardım)
6. Doğumda, evlenme ve sünnet düğününde, ölüm gibi olaylarda komşuluk hak ve sorumlulukları nelerdir?
7. Misafir kime denir? Sizce kaç türlü misafir vardır? (Tanrı misafiri, zoraki misafir, kendi gelen misafir, davet edilen misafir vb.) Misafir kelimesinin yöre ağzındaki karşılığı nedir?
8. Aynı yerleşim biriminden gelen akraba misafir nasıl ağırlanır? Dışarıdan gelen akraba misafir nasıl ağırlanır? (Yapılan ikramlar ve kalma süresi)
9. Köy içinden gelen eş, dost nasıl ağırlanır? (Yapılan ikramlar ve kalma süresi)
10. Dışarıdan gelen eş, dost nasıl ağırlanır? (Yapılan ikramlar ve kalma süresi)
11. Ev içinde misafirin alındığı ayrı bir misafir odası var mıdır?
12. Misafir için ayrılan odanın diğer odalardan farkı var mıdır?

13. Misafir içi ayrı bir oda yoksa, mevsime göre misafir kabul edilen odalar değişir mi? Neden?
14. Bulduğunuz yerde dışardan gelenlerin misafir edildiği köy odası veya kişilerce hayır kazanmak amacıyla misafir ağırlamak için yaptırılmış ev, oda var mıdır?
15. Misafirlerin kalacağı köy odası ve özel olarak ayrılmış bir ev yoksa, çerçi, kalaycı, hayvan alım-satımı yapmak amacıyla gelen veya yolu köye düşen ve orada geceleme zorunda kalan kişilerin yatacak yeri, yemek vb. ihtiyaçları kimler tarafından, nasıl karşılanır? (Muhtarın ağırlanması veya köyde herkesin sırayla ağırlanması, yemek göndermesi vb.)
16. Yatılı misafirlerin uzun zaman kalması halinde gitmesi istendiğinde kendisine belli edilir mi? Ne şekilde belli edilir? Belli edilmez ise neden?
17. Misafir giderken nasıl uğurlanır? Yolluk yardımı yapılır mı?
18. Misafirin uğurlu veya uğursuzu var mıdır? Nasıl anlaşılır?
19. Misafirlikle ilgili olarak (türkü, mani, atasözü, deyim vb.) söylenen iyi veya kötü sözler var mıdır? (Misafir misafiri istemez, ev sahibi hiç birini istemez vb.)
20. Anne-baba ve çocuklardan oluşan aileler çoğunlukta mıdır?
21. Anne-baba-çocuklar, gelinleri ve torunları birlikte oluşturduğu aileler çoğunlukta mıdır?
22. Bu aile tiplerinden hangisi çoğalmakta hangisi azalmaktadır?
23. Evlenen kişiler ayrı bir ev açar mı? Yoksa anne ve babasıyla aynı evde mi oturur?
24. Anne ve babasıyla aynı evde oturan evli erkek çocuk ayrı ev açabilir mi? Kaç yıl sonra? Büyüklerinin rızasıyla mı açabilir? (İkinci erkek çocuğun evlenmesiyle, birincisinin ayrı ev açmasına rıza gösterilmesi gibi)
25. Büyükleri rıza göstermediği halde ayrı ev açan kişilerle büyüklerin ilişkileri nasıl olur? Toplum tarafından iyi mi, kötü mü karşılanır?
26. Çocukların eğitiminde (okul dışı) babanın görevleri nelerdir? Kız ve erkek çocuklara göre değişir mi? Hangi alandaki iş eğitiminde babaya daha çok görev düşmektedir? Neden? Bu eğitim nasıl yapılmaktadır?
27. Çocukların eğitiminde (okul dışı) annenin görevleri nelerdir? Kız ve erkek çocuklara göre değişir mi? Hangi alandaki iş eğitiminde

anneye daha çok görev düşmektedir? Neden? Bu eğitim nasıl yapılmaktadır?

28. Çocuk terbiyesinde sözle anlatımın dışında cezaya dayalı eğitim var mıdır?
29. Çocuğun yaptığı kabahat ne olursa olsun nasıl cezalandırılır?
30. Çocuklar hangi yaşta hangi işleri öğrenir ve yaparlar? (Kız çocuk için ayrı, erkek çocuk için ayrı)
31. Kadının ev bakımı ile ilgili görevleri nelerdir?
32. Kadının tarla, bağ, bahçe ve hayvanlara ilişkin olarak yaptığı işler nelerdir?
33. Bunların dışında kadının başka görevleri var mıdır? (Pazara alış-verişe gitmek vb.)
34. Erkeğin ev bakımı ile ilgili görevleri nelerdir? (Evin badanası, tamiri vb.)
35. Erkeğin tarla, bağ, bahçe ve hayvanlara ilişkin olarak yaptığı işler nelerdir?
36. Bunların dışında erkeğin başka görevleri var mıdır? (Pazar vb. yerlere mal götürüp satmak, tohum vb. satın almak)
37. Ailede kadının çocukların okula gönderilmesi, evlendirilmeleri, çalışmak üzere evden ayrılmalarında, tarla bağ, bahçe vb. alım ve satımlarında fikri sorulur mu?
38. Kaynana, kaymbabanın bulunduğu evde gelinin fikri sorulur mu? Hangi konularda?
39. Kaynana ve kayınbabamın bulunduğu evde kadın erkek birbirleriyle konuşmaları, çocuklarını sevmeleri vb. ilişkileri nasıldır?
40. Anne, baba, çocuk ve torunların bir evde oturduğu ailelerde önemli konularda kararlar nasıl verilir? (Babanın kendi kendine vermesi, evlatlarına danışarak vermesi, büyük oğlun karar vermesi vb.)
41. Babanın erkek evladın evi ve çocukları ile ilgili önemli kararlarda etkisi olur mu?
42. Kaynananın erkek evladın evi ve çocukları ile ilgili önemli kararlarda etkisi olur mu?
43. Aynı evde birden fazla evli kardeş oturuyorsa gelinler arasında geçim nasıldır? Burada kaynananın düzeni muhafaza etmede rolü var mıdır?

44. Baba akrabaları mı, anne akrabaları mı daha çok sevilir ve sayılır?
45. Akrabalara çocukların eğitimi, evlendirilmeleri ve çalışmaları ile ilgili kararlarda danışılır mı?
46. Kocası ölen bir kadın çocukları da varsa bu durumda koca evinin (babasının, amcasının, dayısının) yanında mı kalır?
47. Koca evinde kaldığında çocukların okul, çalışma hayatları, evlenmeleri ile ilgili kararlarda fikir sorulur mu?
48. Kocanın ölümü halinde kadının hak ve görevlerinde ne gibi değişiklikler olabilir?
49. Kocası ölen kadın baba evine dönerse çocuklarının durumu ne olur?
50. Kocası askere giden kadın yalnız ise akraba ve komşuların ne gibi yardımları olur?
51. Kız ve erkek çocuklar en çok hangi yaşa kadar beraber oynarlar?
52. Çocuklar anne ve babalarıyla aynı odada yatarlar mı? Niçin? Hangi yaşa kadar?
53. Çocukların ölünün yattığı odaya girmesine izin verilir mi?
54. Çocuklarla ilgili diğer yasaklar nelerdir?
55. Kadınlar gece ya da gündüz bir evde toplanırlar mı?
56. Burada neler yaparlar? (Sohbet, dedikodu, eğlence vb.)
57. Genç kızlar ve erkekler bir evde toplanarak sohbet edip eğlenirler mi? Ne zaman? Nerede?
58. Erkekler arasında toplantılar yapılır mı? Ne zaman? Nerede? Nasıl? Neler yapılır?
59. Eğlenmek üzere kırlara, subaşlarına, bahçeye gidilir mi? Kimler gider? Nasıl eğlenilir? (Hıdrellez, Nevruz vb. hariç)
60. Kadın erkek birlikte eğlenirler mi? Nasıl? Nerede? Ne zaman?
61. Genç kızlarla delikanlılar birlikte eğlenirler mi? Nasıl? Nerede? Ne zaman?
62. Dedikodu yapanlar sevilir mi?
63. Dedikodusu yapılan konular nelerdir?
64. Erkekler arasında da dedikodu yapanlar var mıdır?
65. Dedikodu konuları erkekler ve kadınlar arasında farklı mıdır?

E.7. (Çeşitli Alanlara Ait) Halk Bilgisi:

E.7.1. Halk Hekimliği:

E.7.1.1. Ailelere Yönelik Sorular:

1. Aileniz kaç kişidir?
2. Çocuğunuz var mı, kaç tane, kaç yaşındalar, cinsiyetleri?
3. Aile fertlerinin tümü köyde mi?
4. Şehre, kasabaya ve başka yerlere göçen var mı, neden göçmüşler?
5. Başka yerlerde olmayıp da yaşadığınız yerde çok sık görülen hastalıklar var mıdır?
6. Ailenizde irsî hastalıklar var mıdır?
7. Varsa nelerdir, sebepleri sizce nelerdir?
8. Çevrenizdekilerin bu duruma karşı tutumu nedir? (Evlenme, iş ilişkileri vb.)
9. Çevrenizde salgın hastalıklar görülür mü?
10. Ailenizden bu salgın hastalığa yakalanan oldu mu?
11. Sizce hastalık nedir? Neden hasta olunur? Hasta diye kime denir?
12. Kendiniz ya da ailenizden biri hasta olsa ilk önce ailenizden kime haber verirsiniz, hasta ile en çok kim ilgilenir?
13. Bazı hastalıkları, rahatsızlıkları “ayıp” diye açıklamaktan kaçınılır mı?
14. Siz hasta olsanız tedavi için ilk önce nereye, kime gidersiniz?
15. Hastayı tedaviye götürmek için kimlere danışsınız?
16. Hastanızı tedavi için dedeye, yatıra, ziyarete vb. yerlere götürür müsünüz? Bu yerlerin nerede oldukları, isimleri?
17. Bu yerlere hastalıklar için mi gidilir? Bunların iyi gelmeyeceği/ iyi edemeyeceği hastalıklar var mıdır?
18. Çevrenizde çeşitli tedaviler yapan (parpılayıcı, dalak kesici, yürek ölçücü, dağlayıcı, kırık- çıkıkçı, ığneci, muskacı, yerli ebe, bakıcı, okuyan, sünnetçi vb.) kimseler var mı, kimler?
19. Çevrenizde bu tür uygulamaları yapan kişilere ne ad verilir?
20. Muska yaptırır mısınız? Hangi hastalıklar için?
21. Muskayı kim/ kimler yapar?
22. Muskanın içinde ne olduğunu ve nasıl yapıldığını biliyor musunuz?
23. Kurşun dökme, sülük koyma yoluyla yapılan tedaviler var mıdır?

24. Bunlarla hangi tip hastalıklar tedavi edilir?
25. Kırık- çıkıkçılar nasıl tedavi yaparlar?
26. Bu tedavide kullanılan malzemeler nelerdir?
27. Halk arasında daha çok hangi hastalıklar, doktora başvurmaksızın tedavi edilir?
28. Hangi tür hastalıklar için kendiniz, evinizde ilaç yaparsınız?
29. İlaç yapımında kullanılan malzemeler ve maddeler nelerdir? (İlacın adı, yapım malzemeleri, yapılış şekli, hangi hastalıklara iyi geldiği.)
30. Çevrenizde şifalı sular var mıdır?
31. Bu gibi yerlerin yakınında herhangi bir ziyaret yeri var mıdır?
32. Bu şifalı sular nelere iyi gelir?
33. Bu sulardan nasıl yararlanılır?
34. Hastalıkların iyi olması için adak adanır, kurban kesilir mi?
35. Çevrenizde ziyaret ettiğiniz ermiş, evliya, dede, yatır vb. yerler var mıdır? İsimleri?
36. Bunların bulunduğu yerler, çevreleri nasıldır?
37. Hangi nedenlerle bu gibi yerlere gidilir?
38. Şifa bulmak amacı ile gidilirse buralarda neler yapılır, ne kadar sürer?
39. Şifa bulmak amacı ile ya da herhangi bir nedenle bu gibi yerlere gidildiğinde adak adanır, kurban kesilir mi?
40. Doktora gidilmeden, hastalıkların tedavisi için yapılan işlerden bir sonuç alınamazsa ne yapılır, doktora gidilir mi?
41. Bu gibi yerlere tedavi için gidip de bir sonuç alamadığınız oldu mu? (Oldu ise neden, olmadı ise neden?)
42. Yakında ailede çocuk hastalandı mı, hastalığı ne idi?
43. O durumda ne yaptınız, ilk önce nereye, kime başvurdunuz?
44. İlk önce doktora, ocaklıya, yatıra vb. mı başvurulur?
45. Tedavi ettiremeyip ya da ettirirken sakat kalan çocuklar oldu mu?
46. Çocuğunuz hastalandığında nasıl tedavi ettirirsiniz? (Kızıl, kızamık, suçiçeği, boğmaca, zatürree vb.) Bunların sizin aranızda kullanılan adları nelerdir?
47. Bebeğin yürütmesi, konuşması, sağlıklı olması için ne yaparsınız?
48. Yaşı geldiği halde yürüyemeyen, konuşamayan çocuğa neler

yapılır, bu işleri daha çok kimler yapar? Bu işlerin yöresel adları nelerdir?

49. Çocuğun herhangi bir hastalığa yakalanmaması için ne yaparsınız?
50. Nazar değebilir mi, kimlerin nazarı değer, her şeye nazar değer mi?
51. Nazar değdiği nasıl anlaşılır?
52. Nazardan nasıl korunur?
53. Nazar değen bir kişiye kurtulması için ne yapılır?
54. Kurşun niye döktürülür?
55. Kimler kurşun döker?
56. Bu işi yapana bir ücret veya hediye verilir mi?
57. Burada doğumu kimler yaptırır?
58. Kadın hastalıklarında ya da doğumla, hamilelikle ilgili konularda doktora gidilir mi, gidilirse ve gidilen hastanedeki ilgili doktor erkek ise bu durumda ne yapılır?
59. Herhangi bir hastalık yatakta bakımı gerektiriyorsa ve imkân varsa hastanede mi yatmak istenilir yoksa evde bakılmak mı istenilir? Hangisini tercih edersiniz?

E.7.1.2. Hastalıkları Sağaltan Kişilere Yönelik Sorular:

1. Tedavi işlemini kimden öğrendiniz?
2. Kaç yaşında bu işi öğrendiniz?
3. Ustanız hayatta mı? Nerededir?
4. Yaptığınız işten dolayı size bir ad verilir mi? (kırıkçı- çıkıkçı, afsuncu vb.)
5. Tedavide kullandığınız ilaçları yazan bir kitabınız, defteriniz, dua kitabınız var mı?
6. Hastalarınızı nerede tedavi edersiniz?
7. Sizce “ocaklı” olmak ne demektir?
8. Siz ocaklı mısınız?
9. “El alma” ne demektir? Siz “El” aldınız mı?
10. El alma işlemi nasıl yapılır?
11. Kim el verir?
12. Siz kimden el aldınız?
13. Ocaklı olan, el almış olan bir kişi sadece bir tek hastalığı mı tedavi edebilir, yoksa birkaç hastalığı mı?

14. Siz hangi hastalıkları tedavi edebiliyorsunuz?
15. Ocaklı olan; el almış olan bir kişi bildiği tedavileri kendisine müracaat eden kişilere uygulamak zorunda mıdır? Yani el almışsa, bir yerde mecbur mudur?
16. Tedavide neler kullanırsınız?
17. Tedavinizde dua var mıdır?
18. Tedavide kullandığınız ilâçları kendiniz mi yaparsınız?
19. Hangi ilâçları ve hangi malzemeleri kullanarak, nasıl yaparsınız?
20. Hangi hastalıklar için ilaç yaparsınız?
21. İlaç yapımında kullandığınız malzemeleri nerelerden temin edersiniz?
22. Yaptığınız ilaçları hazır mı bulundurursunuz yoksa istenildiği zaman mı yaparsınız?
23. Yaptığınız ilaçları ya da ilaç yapımında kullandığınız malzemeleri saklamanız gerekirse nerede ve nasıl korursunuz?
24. Yaptığınız ilaç ve tedavi karşılığında ne alırsınız?
25. Başka mesleğiniz var mı?
26. Halk size mi yoksa doktora mı daha çok tedavi olmayı tercih eder? Niçin?
27. Hastalığın hayvan ya da herhangi bir bitkiye giydirilmesi, yani hastalığın insandan başka bir şeye giydirilmesinin, aktarılmasının ne demek olduğunu biliyor musunuz?
28. Çevrenizde daha çok hangi hastalıklar görülür?
29. Size daha çok hangi hastalıklar için müracaat edilir?
30. Size başvuran hastalar hastalıkların daha çok hangi devresinde geliyorlar? (Başlangıç, ilerlemiş, geç kalınmış vb.)
31. Hastanın iyi olması için dikkat edeceği şeyler sizce nelerdir?
32. Tedavi edebildiğiniz ya da edemediğiniz ne kadar hastalık çeşidi var? Bildiğiniz hastalık adlarını sayabilir misiniz?

E.7.2. Halk Hukuku:

E.7.2.1. Miras:

1. Ölmeden önce miras dağıtılır mı?
2. Ölümden sonra miras dağıtımı nasıl olur?
3. Vasiyetname yazılı mı? Ne gibi hususlar yer almaktadır? Niçin?

4. Sözlü olarak mirasın nasıl dağıtılacağı söylenir mi? Bu şekildeki dağıtım uygulanır mı?
5. Miras dağıtımı ile ilgili herhangi bir şey belirtilmeden ölüm oldu ise miras nasıl dağıtılır?
6. Miras olarak genellikle erkek evlada neler bırakılır?
7. Miras olarak genellikle kız evlada neler bırakılır?
8. Evlatların dışında kimlere miras kalabilir? Neler miras kalmaktadır?
9. Birden fazla eşi olan erkeğin ölümü sonucu bu eşlerin ve çocukların mirastan pay almaları ne şekilde olmaktadır?
10. Birinci karısından ayrılan erkeğin ölümü halinde birinci kadından ve ikinci kadından olan çocuklara mirasın dağıtılması nasıl olmaktadır?
11. Evlat edinilen çocuğa miras bırakılır mı?
12. Evlat edinilen çocukla öz evlatlar arasında miras dağıtımı farklı mıdır? Nasıl?
13. Hiç çocuğu olmayanın mirası nasıl dağıtılmaktadır?

E.7.2.2. Borç:

1. Borç olarak neler alınır?
2. Kimler birbirinden borç alıp verirler?
3. Borç para alınıp verilir mi? En az ne kadar? En çok ne kadar?
4. Borç para alıp vermede senet vb. anlaşmalar yapılır mı?
5. Borç para alıp vermede kefil istenir mi? Kimler kefil olabilir?
6. Kefilsiz borç para kimlere verilir?
7. Borcunu zamanında ödemeyene karşı, alacaklı ne yapar?
8. En az ve en fazla ödeme süresi ne kadardır? Hangi durumlara göre değişir?
9. Borcunu ödemekte güçlük çıkarana ikinci kez borç verilir mi?
10. İkinci kez borç istenirken (güçlük çıkaran tarafından) araya kimler sokulur?
11. Borç para miktarı yüksekse ipotek yapılır mı? Neler ipotek edilebilir?
12. Para dışındaki borçlar nasıl ödenir? Ödenmesi istenir mi? (Hububat, malzeme, hizmet vb.)
13. Borcunu ödemeyene karşı toplumun tutumu nedir?

E.7.2.3. Kan Davası:

1. Kan davası olayı var mıdır?
2. Ekonomik sorunlardan mı doğmuştur? (Tarla sınırının aşılması, borç paranın ödenmemesi gibi)
3. Politik sorunlardan mı doğmuştur?
4. Sosyal sorunlardan mı doğmuştur? (Kız kaçırma, zina, gayri meşru ilişkiler vb.)
5. Kan davası nasıl çözümlenmiştir? Kimler daha çok rol oynamıştır?
6. Çözümlemede neler yapılmıştır?
7. Çözümlemediyse neden?
8. Kendi çevresinde çözümlenmesi mümkün müdür? (Muhtar, imam ve yaşlıların araya girmesi vb.)
9. Yasal yollarla çözümlenebilir mi?
10. Kan davasının sürdürülmesinde kimlerin rolü olmaktadır?
11. Bunlar neler yapmaktadır?
12. Çözümlemede para ödenmesi bir sonuç verebilir mi?
13. Kan davası olan ailelerden birinin bu yeri terk etmesi sorunu çözebilir mi?
14. Bittiği sanılan kan davasının yeniden ortaya çıktığı görülmüş müdür? Nasıl ortaya çıkmıştır?

E.7.2.4. Boşanma:

1. Çevrede çok sık boşanma oluyor mu? Nedenleri?
2. Boşanmaya mani olmak için kimler araya girerler? Neler yaparlar?
3. Dinî nikahlı olanların boşanmaları nasıl olmaktadır?
4. Boşanmayı isteyen taraf diğerini ikna edebilmek için herhangi bir şey verir mi? (Para, tarla, mal vb.)
5. Boşanma gerçekleştiğinde başlık parasının iadesi söz konusu olabilir mi?
6. Kocasından boşanan kadın nerede oturur? Toplumun boşanmış (dul) kadına karşı tutum ve davranışları nasıldır? (Hor görme, aşağılama, koruma, savunma, yardımcı olma, acıma vb.)
7. Dul kadının (boşanmış) davranışları kısıtlı mıdır?
8. Kocasını istediği için boşanmak zorunda kalan kadınla, kendi istediği için kocasından boşanan kadın toplumda aynı muameleyi mi görür?

9. Kötü bir olay sonucu karısından boşanan erkeğe karşı toplumun tutumu nasıldır? Hor görülüp aşağılanır mı? Saygınlık durumu nasıldır?
10. Başka birini sevdiği için evini terk ederek kocasından boşanan kadının toplumda durumu nasıldır? Çocukları kiminle kalır? Bu kadının çocukları ile kendi ailesi ve akrabaları ile ilişkileri nasıldır?
11. Normal boşanmalarda kadına erkeğin tazminat vermesi söz konusu mudur? Bu tazminat para mı, mal mülk olarak mı verilir? Verilmezse niçin?
12. Boşanma olayı çevrede duyulduğunda nasıl karşılanır niçin?
13. Boşanmış erkeğe veya kadına verilen adlar nelerdir? (Dul vb.)
14. Boşanan çiftin çocuklarının durumu nedir? Anne yanında ise baba ile ilişkileri, baba yanında ise anne ile ilişkileri, onların akrabaları ile ilişkileri nasıldır?
15. Boşanmış bir çiftin çocuklarının evlenmesi söz konusu olduğunda boşanmış bir ailenin çocukları oldukları için tercih edilme durumları nasıldır? (Böyle çiftin çocuklarının eş olarak seçilmesi uygun görülür ya da görülmez, kız verilmez ya da alınmaz vb.)
16. Çocukların sünnet olmaları gerektiğinde, tarafların ne gibi katkıları olur? (Anne yanında ise babanın, baba yanında ise annenin yardım ve katkıları)
17. Boşanan annenin yanındaki çocukları evleneceği zaman, babanın ve baba ailesinin fikri sorulup, danışılır mı? Başlık parası gerektiğinde babanın yardımı olur mu?
18. Boşanan babanın yanındaki çocuklar evleneceği zaman annenin ve anne ailesinin fikri sorulur mu? Annenin ve anne ailesinin ne gibi yardımları olur?
19. Askere gitmeleri halinde ne gibi yardımı olur?
20. Çocuklarını yanına alan boşanmış anne ya da baba evlendiğinde çocukların durumları ne olmaktadır?
21. Boşanmış kadın ve erkek yeniden evlenebilirler mi? Boşanmış olmaları mani teşkil eder mi?

E.7.2.5. Toplumsal İlişkiler:

1. Ortak meradan yararlanma nasıl olur? Kuralları nelerdir? Bu kuralları kimler, nasıl belirlemiştir?

2. Yararlanmada çıkan anlaşmazlıklar neler olabilmektedir? Bu anlaşmazlıklar kimler tarafından nasıl giderilir? (Mahkeme ve kanuni yollar dışında)
3. Yerleşim biriminin yaylası varsa, yaylanın kullanılmasında kurallar var mıdır? Nelerdir? Kimler tarafından nasıl tespit edilmiştir?
4. Kullanmadan doğan anlaşmazlıklar nelerdir? Nasıl, kimler tarafından anlaşma sağlanır? (Mahkeme ve kanuni yollar dışında)
5. Ormanlık bir yerleşim birimi ise, odun kesme hakkı nasıl tespit edilmiştir? (Kanunlar dışında, toplumun kendi kendine)
6. Odun kesme kurallarına aykırı davrananlara karşı cezai uygulamalar var mıdır? (Mahkeme ve kanuni yollar dışında)
7. Mera, orman vb. ortak kullanıma açık yerlerle ilgili komşu yerleşim birimleriyle anlaşmazlık oluyor mu? Bu konuda daha çok kimler çaba sarf eder, kimlere görev düşer? Niçin bu şekilde anlaşma oluyor? (Kanunlar dışında, toplumun kendi kendine)
8. Ortak çoban tutma yoluna gidilir mi?
9. Çoban seçimini kimler nasıl yapar? (Çobanda arana özellikler vb.)
10. Ödenecek para ya da mal nasıl tespit edilir? Nasıl ödenir? (Çobanın hakları, köylünün hakları vb.)
11. Çobanla anlaşmazlık olursa nasıl çözülür? Kimler bu konuda söz sahibi olabilir? (Kanunlar dışında, toplumun kendi kendine)
12. Tarla sınırının tespitinden doğan anlaşmazlıklar nasıl çözülür? Çözümlemede kimler nasıl yardım ederler? (Kanuni yollar dışında)
13. Komşu köyle sınır anlaşmazlığı oldu mu? Niçin? Nasıl çözümlendi? İki köyden de kimler, nasıl yardımcı oldular? (Kanuni yollar dışında)
14. Aileler arası anlaşmazlıklar nasıl giderilir? Kimler araya girer? Bu anlaşmazlıklar daha çok hangi konularda olmaktadır?
15. Çevrede hırsızlık olduğunda hırsızın bulunması, çaldıklarının teslimi, cezalandırılması yerleşim birimi içinde mi çözülür? Kimler, nasıl çözümler? Bu hırsız kişilerin aynı yerde barınması mümkün müdür?
16. Yerleşim birimi içinde en çok kimlerin sözü geçer? Niçin? Karşılaşılan güçlüklerin çözümünde en çok kime başvurulur? Niçin? (Muhtar, öğretmen, imam, sağlık memuru vb.) Yerleşim biriminin sorunlarını çözmede hangi ortak girişimlerde bulunulur?

(Su, elektrik getirilmesi, okul, çeşme yaptırılması, kooperatif kurma vb.)

17. yerleşim birimi içinde ortak çalışma olduğunda nasıl bir düzenleme yapılır? Kimler bu düzenlemeyi yapar?
18. Ortak çalışmada para ve iş gücü nasıl planlanır? (Kimler para vererek, kimler iş gücü ile katılır vb.)
19. Ortak girişimlerde yerleşim birimi içinde meydana gelen anlaşmazlıklar nasıl çözülür? (Kanuni yollar dışında)
20. Yerleşim birimine gelen yabancıları kim karşılar? Bu o kişinin görevi midir? (Muhtar, imam, öğretmen vb.)
21. Bu yabancılar nasıl ağırlanır? Ağırlamada kimler katkıda bulunur?
22. Misafirlerin yerleşim biriminde kalmaları gerektiğinde nerede yatarlar? Köy odası, misafirhane vb. yerler var mıdır?
23. yerleşim birimine gelen yabancıların varlığı halk tarafından nasıl karşılanır?
24. Yabancıya karşı olumsuz davranışlar yapılır mı?
25. Yabancıya hangi davranışları olumsuz karşılanır?
26. Buna karşı ne yapılır?

E.7.2.6. Yasak İlişkiler:

1. Zina yaptıkları ortaya çıkanlara karşı halkın tepkisi nasıldır? Böyle bir durum oldu mu? Nasıl karşılandı? Bu yerde kalmaları mümkün olur mu?
2. Zina yapan kadına yapılan muamele ile erkeğe yapılan muamele farklı mıdır?
3. Gayri meşru ilişkileri olanlara karşı halkın tepkisi ne olmaktadır? Böyle durumda olanlar var mıdır? Nasıl karşılanmaktadır?
4. Gayri meşru ilişkide kadının cezalandırılması hor görülmesi, aşağılanması ile erkeğin arasında bir fark var mıdır?
5. Zina ve gayri meşru ilişkilerde bulunanların cezalandırılması toplum içinde mi, kanuni yolla mı yapılır? Hangisi daha iyidir?
6. Yaşadığınız yerde kız kaçırma olayı oldu mu? Kaç olay oldu?
7. Niye kız kaçırılır? Nasıl kaçırılır?
8. Kızı kaçırılan aile ne yapar?
9. Kız ve kaçırılan kişi yakalandığında kız ailesi ne yapar?
10. Kaçırılan kızla oğlanın evlenmesi mecburi midir?
11. Kız kaçırma kan davasına sebep olabilir mi?

12. Kızın gönlü alınarak kaçırıldı ise (anlaşarak kaçtıysa) ne yapılır? Ailesinin kızma karşı tutumu ne olur?
13. Bu şekilde kaçmada aile kızını, oğlana vermede güçlük çıkarır mı?
14. Bu şekilde evlenmede başlık parası ya da takı miktarında ne şekilde değişiklik olur? (Fazlalaşması ya da azalması gibi)
15. Kaçan kızın bu davranışı köyde nasıl karşılanır? Bu durum zaman zaman kızın yüzüne vurulur mu?
16. Oğluna kaçarak gelin gelen kıza oğlan ailesinin ve akrabalarının tutumu ne olur?
17. Kaçarak evlenmelerde iki ailenin anlaşması ve barıştırılması nasıl olur, kimler aracı olur?
18. Kızlarını kaçıran damada, kız ailesinin ve akrabalarının tutumu nasıl olur?

E.7.2.7. Sonradan Kazanılan Akrabalıklar:

1. Hangi çocuklar evlat edinilir?
2. Evlatlık olan çocukta hangi özellikler aranır? (Yaşı, cinsiyeti, karakteri, vb.)
3. Nasıl evlatlık alınır? Geleneksel işlemler nelerdir?
4. Evlat edinilen çocuğun ailesi var ise, iki ailenin ilişkileri nasıldır?
5. Çocuğunu evlatlık olarak veren aile ile çocuğun ilişkileri nasıldır?
6. Evlatlık olarak alınan çocuğa nasıl muamele edilmektedir?
7. Evlatlığın eğitimine özen gösterilir mi?
8. Evlatlık olarak alınan çocukla, diğer çocuklar arasında yaptırılan işler arasında farklılık var mıdır?
9. Evlatlık edinilen çocuk yaramazlık yaptığında nasıl cezalandırılır?
10. Kimler kan kardeş olabilir? Kan kardeş olunacak kişide aranan özellikler nelerdir? Bir kızla erkek kan kardeş olabilir mi?
11. Kan kardeş olabilmek için neler yapılır?
12. Kan kardeşler arasındaki ilişkiler nasıldır? (Ekonomik yönden, politik yönden, sosyal yönden dayanışma, güvenme, hak ve görevler vb.)
13. Kan kardeşler arasında evlilik olabilir mi?
14. Kan kardeş olanların ailelerinin ilişkileri nasıldır?
15. Kimler süt anne olarak seçilir? (Özellikleri)
16. Çocuk büyüdüğünde süt annesi ile ilişkileri nasıldır? Çocuğun süt anneye karşı ne gibi görevleri ve sorumlulukları vardır?

17. Süt annenin emzirdiği çocuğa karşı ne gibi görev ve sorumlulukları vardır?
18. Süt kardeşler arasındaki ilişki nasıldır? Hak ve sorumlulukları nelerdir?
19. Süt kardeşlerin aileleri arasındaki ilişkiler nasıldır?
20. Süt kardeşler arasında evlilik olabilir mi? Olmazsa niçin?
21. Kimler ahret kardeşi olabilir?
22. Ahret kardeşi olmak için ne yapılır?
23. Ahret kardeşi çok önemli midir?
24. Niçin ahret kardeşi olunur?
25. Ahret kardeşliğinde yaş durumu önemli midir? Hangi yaşlarda olunur?
26. Ahret kardeşleri arasındaki ilişkiler nasıldır? (Ekonomik, politik, sosyal yönden; dayanışma, güvenme, hak, görev ve sorumluluklar)
27. Bir erkek bir kadınla ahret kardeşi olabilir mi?
28. Ahret kardeşlerinin aileleri arasındaki ilişkiler, normal aileler arası ilişkilerden farklı mıdır? Nasıl?
29. Ahret kardeşleri arasında evlilik olur mu?
30. Hemşehrilik nedir? Önemli midir?
31. Hemşehrilikler arasında dayanışma nasıldır? Üstünlük ve ayrıcalığı var mıdır? Nasıl? (Özellikle başka yerlerde)
32. Kan kardeşliği, süt kardeşliği, ahret kardeşliği ve hemşehriliğin yöresel adı nedir?
33. Kirve seçiminde göz önünde bulundurulacak hususlar nelerdir?
34. Kirvenin sünnet öncesi görevleri nelerdir?
35. Kirvenin sünnet anındaki görevleri nelerdir?
36. Kirvenin sünnet sonrası görevleri nelerdir?
37. Kirve ile çocuk arasındaki ilişkiler nasıldır? (Ekonomik, politik, sosyal yönden; dayanışma, güvenme, hak, görev ve sorumluluklar)
38. Çocuk ile kirve ailesi arasındaki ilişkiler nasıldır?
39. Çocuk ailesi ile kirve arasındaki ilişkiler nasıldır?
40. Çocuk ailesi ile kirve ailesi arasındaki ilişkiler nasıldır?

E.8. Bayramlar, Törenler, Kutlamalar:

E.8.1. Hıdrellez ve Nevruz:

1. Hıdrellez ve nevrurun halk ağzındaki ismi nedir? Bu isim nereden gelmiştir? Anlatınız.
2. Halk arasında hıdrellez ve nevrur âdetinin doğuşu hakkında bir rivayet var mıdır?
3. Hıdrellez ve nevrur neden dolayı kutlanmaktadır?
4. Hıdrellezin ve nevrurun gelişi neye göre anlaşılır?
5. Hıdrellezin ve nevrurun gelişi ile ilgili olarak doğadaki değişiklikler takip edilir mi? Örnek vererek açıklayınız.
6. Hıdrellez ve nevrur her yıl hangi tarihe rastlar? Bu tarih nereden kaynaklanmıştır?
7. Hıdrellez ve nevrur hazırlıkları nelerdir? Ne zaman başlar?
8. Hıdrellez ve nevrur günü kullanılan araç ve gereçler nelerdir? Sıralayarak kullanım yerlerini ve işlevlerini anlatınız.
9. Hıdrellez ve nevrur eğlencelerinin yapıldığı belli bir yer var mıdır? Niçin bu yer seçilmiştir?
10. Hıdrellez ve nevrur gecesi neler yapılır?
11. Hıdrellez ve nevrur nasıl kutlanır?
12. Hıdrellez ve nevrur günü nelerden kaçınılır? Niçin?
13. Hıdrellezde ve nevrurda erkekler, kadınlar ve çocuklar arasındaki başlıca eğlenceler nelerdir?
14. Genç kızlar arasında niyet tutma, dilek çekme, mâni okuma âdeti var mıdır? Varsa neler yapılmaktadır?
15. Hıdrellezde ve nevrurda dinî törenler var mıdır?
16. Hıdrellezde ve nevrurda oynanan oyunlar, özellikleri, oynanış şekilleri nasıldır?
17. Hıdrellezde ve nevrurda söylenen mâniler, türküler varsa söyleyiniz.
18. Hıdrellezde ve nevrurda şifa ve sağlık talebine yönelik inanç ve âdetler nelerdir?
19. Hıdrellezde ve nevrurda bereket, bolluk ve uğura yönelik inanç ve âdetler nelerdir?
20. Hıdrellezde ve nevrurda mal, mülk, servet talebine yönelik inanç ve âdetler nelerdir?

21. Hıdrellezde ve nevruzda kısmet ve şans talebine yönelik inanç ve âdetler nelerdir?
22. Hıdrellez ve nevruz günü ateş yakılır mı? Niçin? Bu sırada neler yapılır?
23. Hıdrellez ve nevruz günü hangi yemekler yapılır?
24. Hıdrellez ve nevruzla ilgili deyimler, atasözleri nelerdir?

E.9. İnanmalar:

1. Adak, dilek yerleri nerelerdir?
2. Ağaçla ilgili inanışlar nelerdir?
3. Ahretle ilgili inanışlar nelerdir?
4. Ahretlik edinnmekle ilgili inanışlar nelerdir?
5. Ahlakla ilgili inanışlar nelerdir?
6. Allahı'la ilgili inanışlar nelerdir?
7. Alinyazısı, kaderle ilgili inanışlar nelerdir?
8. Atalara bağlılık ve saygıyla ilgili inanışlar nelerdir?
9. Ateşle ilgili inanışlar nelerdir?
10. Aynayla ilgili inanışlar nelerdir?
11. Ayazmalar, şifalı sular, kaplıcalar, içmelerle ilgili inanışlar nelerdir?
12. Ayla ilgili inanışlar nelerdir?
13. Balıkla ilgili inanışlar nelerdir?
14. Bayramlarla ilgili inanışlar nelerdir?
15. Beddua (ilenç=ilenme) ile ilgili inanışlar nelerdir?
16. Bereket ve bollukla ilgili inanışlar nelerdir?
17. Bitkilerle ve çiçeklerle ilgili inanışlar nelerdir?
18. Böceklerle ilgili inanışlar nelerdir?
19. Buğdayla ilgili inanışlar nelerdir?
15. Büyü, tılsım ve büyücülükle ilgili inanışlar nelerdir?
16. Cadı, umacıyla ilgili inanışlar nelerdir?
17. Camiler, mescitler gibi ibadet yerleri ile ilgili inanışlar nelerdir?
18. Cennet ve cehennemle ilgili inanışlar nelerdir?
19. Cinle ilgili inanışlar nelerdir?
20. Çile ile ilgili inanışlar nelerdir?
21. Dağlarla ilgili inanışlar nelerdir?

22. Çalgılarla ve çalgı çalmakla ilgili inanışlar nelerdir?
23. Definecilikle ilgili inanışlar nelerdir?
24. Demirle, çelikle ilgili inanışlar nelerdir?
25. Devlerle ilgili inanışlar nelerdir?
26. Dinî ve dinî olmayan savaşlarla ilgili inanışlar nelerdir?
27. Dokunmayla ilgili inanışlar nelerdir?
28. Düğmeyle ilgili inanışlar nelerdir?
29. Ekmekle ilgili inanışlar nelerdir?
30. Elbiselerle ilgili inanışlar nelerdir?
31. Eshab-ı Kefh'le ilgili inanışlar nelerdir?
32. Erkeklikle ilgili inanışlar nelerdir?
33. Erenler ve evliyalarla ilgili inanışlar nelerdir?
34. Fal ve falcılıkla ilgili inanışlar nelerdir?
35. Gökyüzüyle ilgili inanışlar nelerdir?
36. Gökkuşağıyla ilgili inanışlar nelerdir?
37. Göllerle ilgili inanışlar nelerdir?
38. Güneşle ilgili inanışlar nelerdir?
39. Günlerle ilgili inanışlar nelerdir?
40. Güzellikle ilgili inanışlar nelerdir?
41. Hacla ilgili inanışlar nelerdir?
42. Harflerle, yazılarla ilgili inanışlar nelerdir?
43. Hayır ve şerle ilgili inanışlar nelerdir?
44. Hayvanlarla ilgili inanışlar nelerdir?
45. Helal-haramla ilgili inanışlar nelerdir?
46. Hoca ve öğretmenle ilgili inanışlar nelerdir?
47. Horozun ötüşüyle ilgili inanışlar nelerdir?
48. Hortlakla ilgili inanışlar nelerdir?
49. İbadetle ilgili inanışlar nelerdir?
50. İçkilerle ve şerbetlerle ilgili inanışlar nelerdir?
51. İnsanın ve dünyanın yaratılış nedeniyle ilgili inanışlar nelerdir?
52. İnsanın mutluluğuyla ilgili inanışlar nelerdir?
53. Irz, namus ve şerefle ilgili inanışlar nelerdir?
54. Kadınlarla ilgili inanışlar nelerdir?

55. Kalelerle ilgili inanışlar nelerdir?
56. Kanla ilgili inanışlar nelerdir?
57. Kaza ile ilgili inanışlar nelerdir?
58. Kible ilgili inanışlar nelerdir?
59. Konukseverlikle ilgili inanışlar nelerdir?
60. Korular ve ormanlarla ilgili inanışlar nelerdir?
61. Kur'an-ı Kerim'le ilgili inanışlar nelerdir?
62. Kutsal yemeklerle ilgili inanışlar nelerdir?
63. Kutsal şehirlerle ilgili inanışlar nelerdir?
64. Kuyularla ilgili inanışlar nelerdir?
65. Lokman Hekim'le ilgili inanışlar nelerdir?
66. Mağaralarla ilgili inanışlar nelerdir?
67. Meleklerle ilgili inanışlar nelerdir?
68. Meryem ve İsa ile ilgili inanışlar nelerdir?
69. Mevlitlerle ilgili inanışlar nelerdir?
70. Mezar taşları, yazı ve resimleriyle ilgili inanışlar nelerdir?
71. Mucizelerle ilgili inanışlar nelerdir?
72. Muskalarla ilgili inanışlar nelerdir?
73. Nazar, nazarlık ile ilgili inanışlar nelerdir?
74. Nimet, rızkla ilgili inanışlar nelerdir?
75. Nurla, ışıkla ilgili inanışlar nelerdir?
76. Örtünmeyle ilgili inanışlar nelerdir?
77. Örümcekle ilgili inanışlar nelerdir?
78. Perili ev ve köşklerle ilgili inanışlar nelerdir?
79. Peygamberlerle, mezhep ve tarikat kurucularıyla ilgili inanışlar nelerdir?
80. Renklerle ilgili inanışlar nelerdir?
81. Resim ve heykelle ilgili inanışlar nelerdir?
82. Ruhla ilgili inanışlar nelerdir?
83. Rüyalarla ilgili inanışlar nelerdir?
84. Saç, sakal, bıyıkla ilgili inanışlar nelerdir?
85. Sakatlarla ilgili inanışlar nelerdir?
86. Sadaka vermeyle ilgili inanışlar nelerdir?
87. Sakız çiğnemeyle ilgili inanışlar nelerdir?

88. Sayılarla (1, 2, 3, 4,7, 9, 40, 41 vs.) ilgili inanışlar nelerdir?
89. Sünnetle ilgili inanışlar nelerdir?
90. Su ile ilgili inanışlar nelerdir?
91. Şeytanla ilgili inanışlar nelerdir?
92. Taşla ilgili inanışlar nelerdir?
93. Talih ve kismetle ilgili inanışlar nelerdir?
94. Temizlikle ilgili inanışlar nelerdir?
95. Tevekkülle ilgili inanışlar nelerdir?
96. Tırnakla ilgili inanışlar nelerdir?
97. Toprakla ilgili inanışlar nelerdir?
98. Tütün ve içki içmekle ilgili inanışlar nelerdir?
99. Tuzla ilgili inanışlar nelerdir?
100. Uğur ve uğursuzlukla ilgili inanışlar nelerdir?
101. Uyku ve ölümle ilgili inanışlar nelerdir?
102. Yağmur duası, yağmur, dolu, poyrazla ilgili inanışlar nelerdir?
103. Diğer dinlerin kutsal kitaplarıyla ilgili inanışlar nelerdir?
104. Yıldızlarla, burçlarla ilgili inanışlar nelerdir?
105. Yumurta kabuğuyla ilgili inanışlar nelerdir?
106. Zamanla ilgili inanışlar nelerdir?

E.9.1. Evlerle İlgili İnanma ve Uygulamalar:

1. Evden askere giden olursa ev süpürülür mü? Ne zaman kadar ev temizlenmez?
2. Askere giden gencin annesi ne yapar? Dışarı çıkmadan uzun müddet evde kalmak zorunda mıdır?
3. Evlere şeytan girmemesi için neler yapılır? Eve karcı otu mu serpilir? Başka otlar kullanılır mı? Dua mı yazılır? Bu duaları kimler yazar? Dualar nereye konur?
4. Ev içindekileri büyü tutmaması için dua levhaları mı asılır? Bu dualar kimler tarafından ve evin neresine asılır?
5. Evde akrep, yılan ve tahta kurusu olmamamsı için neler yapılır?
6. Evde uğurlu uğursuz addedilen yerler? Çamaşırlık- Bulaşıklık- Hamamlık. Bu gibi yerlerde ne gibi hususlara dikkat edilir?
7. Şeytan ve cin çarpmaması için neler yapılır?
8. Bir evde yatırdan getirilmiş malzeme varsa ev uğursuz sayılır mı?

9. Yörede cinli, perili ve uğursuz sayılan evler var mıdır? Neden?
10. Evlerde hangi günlerde temizlik yapılmaz? Neden?
11. Evlere nazar değmemesi için neler yapılır ve evin muhtelif yerlerine neler asılır?
12. Yeni bir ev ile kiralanan eve ne zaman ve hangi gün taşınılır?
13. Taşınmadan evvel neler yapılır? Ekmek ve Kur'an bırakılır mı?
14. Yeni girilen evlerde tatlı ziyafeti verilir mi? Niçin?
15. Yeni taşınılan bir evin uğurlu olup olmadığı nasıl anlaşılır?
16. Yeni yapılan bir eve ilk girildiği sırada kurban kesilir mi? Bu kurbanın eti ne yapılır?

E.9.2. Dinî İnanışlar:

1. Ramazan neden önemlidir?
2. Ramazan ayının yılın hangi ayına ve gününe rastladığı nasıl hesaplanır? (Resmî kurumların verdiği tarihler dışında)
3. Ramazan hilalini gören ya da görmeye çalışanlar olur mu? (Bu kişi ne anlatır?)
4. Ramazan hilali görününce yapılan herhangi bir uygulama var mı?
5. Ramazandan önce ramazan için ne gibi hazırlıklar yapılır? (Yiyeceklerin toptan temini, ev, cami, vb. yerlerin temizliği)
6. Ramazanın ilk günü bütün ramazan hayırlı, uğurlu olsun diye yapılan herhangi bir uygulama var mı?
7. Bütün ramazan oruç tutamayacağını düşünenler ilk günü oruç tutarlar mı?
8. Çocukların orucu hangi yaştan itibaren makul sayılır?
9. Çocuk oruç tutmak isterse anne-babası oruç tutmasını istemiyorsa çocuğun orucunu bozarlar mı?
10. Sahura nasıl kalkılır? (Davulcu tarafından, bekçinin kapıları dolaşması vb.)
11. Davul ile sahura kalkılıyorsa; davulu kim çalar? Davul çalarken mani de söyleniyor mu? (Maniler derlenmelidir)
12. Sahura kalkan çocuklar oruç tutmak için mi kalkmaktadır?
13. Sahurda daha çok hangi yemekler yenmektedir?
14. Sahur yemekleri ne zaman pişirilir?
15. Şahurun bitip, orucun başlaması nasıl anlaşılır? (İmsakiye dışında, güneşin doğuşu vb.)

16. Birisine para vererek kendi adına oruç tutması istenir mi?
17. İftar zamanı nasıl anlaşılır?
18. İftarda daha çok hangi yemekler yenir? Niçin?
19. İftar yemekleri ne zaman pişirilir?
20. İftar yemeğine davet yapılır mı? Kimler?
21. Teravih namazına kimler gider? Cami gezmeleri yapılır mı?
22. Ramazan geceleri toplantılar yapılır mı?
23. Erkekler toplandığında neler yapılır? (Sohbet, eğlence, Kur'an okuma, ilahi söyleme vb.)
24. Kadınlar toplandığında neler yapılır?
25. Genç kızlar ya da genç erkekler toplanırlar mı? Neler yaparlar?
26. Ramazanda kimlere yardım yapılır? Yardımlar nasıl olmaktadır?
27. Ramazan kandillerinde; dağıtılmak üzere ne tür yapılır yiyecekler?
28. Ne gibi dinî kurallar yerine getirilir?
29. Diğer gün ve gecelerden farkı nedir?
30. Kandillerin anlamı nedir?
31. Ramazan bayramı ile ilgili ne gibi hazırlıklar yapılmaktadır? (Arife günü, evde, alış-veriş vb.)
32. Arife günü yapılması sevap ya da günah olan iş ve davranışlar nelerdir?
33. Arife günü yapılması uğurlu ya da uğursuz olan iş ve davranışlar nelerdir?
34. Bayram namazına kimler gider? Evde kalanlar neler yapar?
35. Namazdan dönenler gelince ne yaparlar? (Ev halkının bayramlaşması vb.)
36. Bayramlaşma için öncelikle kimlere gidilir? Herhangi bir şey götürülür mü?
37. Bayramlaşmaya gelenlere neler ikram edilir?
38. Bayramlaşmaya gelen çocuklara büyükleri el öpünce bir şey verirler mi? (Para, mendil vb.)
39. Muharrem ayının geldiği nasıl bilinir? Önemli olan nedir?
40. Muharrem ayında kaç gün oruç tutulur? Orucu bozan hareketler, nelerdir? Neleri yapmaktan kaçınılır?
41. Muharreme özgü yiyecek ve içecekler nelerdir? (Aşure vb.)

42. Muharrem'in 11. ve 12. günleri birleşik oruç tutulur mu? Bu oruca ne isim verilir?
43. Muharrem'in 10. gününde matem tutulur mu? Matem olarak ne gibi uygulamalar yapılır? (Kurban kesme vb.)
44. Muharrem orucu süresince kadınlar, erkekler, kadın-erkek bir arada, gençler (kız-erkek) arasında oruç bozulduktan sonra toplanılır mı? Neler yapılır? (Dinî, din dışı eğlenceler, oyunlar vb.)
45. Hacca gitmenin önemi nedir? Kimler Hacca gitmelidir?
46. Hacca gitmesi farz olunan kişiler Hacca gidemezlerse ne yaparlar?
47. Hacca gidecek kişilerin yola çıkmadan önce yapması gereken dinî görevleri var mıdır? Bunları yapmadan yola çıkanların hacılığı kabul olunur mu?
48. Hacca gidecek kimseler evlerine, komşu ve akrabayı davet edip, yemek yedirir mi? Yoksa fakir kişilere yemek vermeyi mi tercih eder?
49. Hacı adayı gitmeden önce mezarlığı ziyaret eder mi? Niçin?
50. Hacı adayı evinde ziyaret edilip, hediye götürülür mü?
51. Hacı adayı nasıl uğurlanır? Kimler uğurlamaya gelir? (İlahi okunması, helalleşme vb.)
52. Hacı adayı gittikten sonra ailesine "Allah kavuştursun"a gidilir mi?
53. Hacı adayı ile hacıya herhangi bir şey gönderilir mi? Ne? Niçin?
54. Hacdən dönenler nerede, nasıl, kimler tarafından karşılanır?
55. Hacı olan evde hacılığı belirleyen değişiklikler olur mu?
56. Hacı ziyaretine kimler gider? Herhangi bir şey götürülür mü?
57. Hacı ziyaretinde ne yapılır? (Hacının elini öpme, hacının hediye vermesi, ağırlama vb.)
58. Hacdən gelenler kimlere ne gibi hediyeler getirirler?
59. Hacılığının bozulmaması için neleri yapmaktan kaçınmak gerekir?
60. Bir kere hacı olan kişinin tekrar kendi adına hacca gitmesi mümkün müdür?
61. Kimlerin adına hangi nitelikteki kişiler hacca gidebilir? (Anne babasının adına oğlun hacca gitmesi gibi)
62. Hacı olana karşı, saygı, hürmet ve sevgi gibi duygu, düşünce ve davranışlarda fark olur mu? (Evvelce fazla hürmet ve sevgi

gösterilmeyene hacı olduktan sonra daha fazla hürmet ve sevgi gösterilmesi gibi)

63. Niçin kurban kesilir?
64. Kurban ne zaman kesilir? Hangi amaçla? Bu kurbanların özel adları var mıdır? (Arife günü, Kurban bayramının 1., 2. ve 3. günü)
65. Bir ailede kaç kişi kurban kesebilir?
66. Hangi hayvanlar kurban olarak kesilebilir? Bu hayvanların nitelikleri nelerdir? (Koyun, inek vb. boynuzlu, yaşlı vb.)
67. Kurban kime kestirilir? Ne gibi özellikleri olmalıdır? Kurban sahibi kurbanını kesebilir mi?
68. Kurban kestirilirken vekalet verme işlemi nasıl olmaktadır?
69. Kurban kesilmesi için ne gibi hazırlıklar yapılır? (Kurban bıçaklarının bilenmesi, çukur kazılması, asma yerinin hazırlanması vb.)
70. Kurban hayvanı ne zaman alınır? Kurban satın alınırken alıcı ile satıcı arasındaki anlaşma şekli nasıldır?
71. Kurban hayvanı evde beslenir mi?
72. Kurban nasıl kesilir? Hayvanın hangi organları atılır? Nereye atılır? (Çukura gömülür, çöpe atılmaz, kedi köpek yememelidir vb.)
73. Kurbanın bütünü dağıtılır mı? Hangi kısımları dağıtılır?
74. Kurban eti kimlere dağıtılır? Niçin? (Fakirlere, dul kadınlara vb.)
75. Ortak olarak kaç kişi bir kurbanı kestirir?
76. Kurbanla ilgili inanışlar nelerdir?
77. Yaz kurbanı geleneği var mıdır? (İmamı Hüseyin için kesilen kurban)
78. Yaz kurbanı ile ilgili geleneksel işlemler ve inanışlar nelerdir? (Kurban hazırlığı, kestirilmesi, dağıtılması vb.)
79. Hangi adaklar için kurban kesilir? (Çocuk olması, ev yaptırmak, sağlığa kavuşmak için vb.)
80. Bu kurban nasıl kesilir? Kimlere dağıtılır?
81. Bu kurbandan kurban sahibi yer mi? Yemezse niçin?
82. Kurban bayramı için ne gibi hazırlıklar yapılır? (Ev temizliği, yemek, tatlı hazırlıkları vb.)

83. Bayram namazı, Ramazan bayramı namazından farklı mıdır? Kimler namaza gider? Evde kalanlar neler yapar?
84. Namaz dönüşü neler yapılır? (Kurban kesilmesi, dağıtılması, kahvaltıda et yemek, bayramlaşma vb.)
85. Bayramlaşma için öncelikle kimlere gidilir? Herhangi bir şey götürülür mü?
86. Bayramlaşmaya gelen çocuklara büyükleri el öpünce bir şey verirler mi? (Para, mendil vb.)
87. Bayramlaşmaya gelenlere neler ikram edilir? Kimler yemeğe alınır? (şeker, tatlı, kurban yemeği vb.)

E.10. Çocuk Oyunları:

1. Çevrenizde hangi çocuk oyunlarını oynuyorsunuz?
2. Bu oyunları kimden öğreniyorsunuz?
3. Oyunları nerede oynuyorsunuz? (Sokakta, evde) Bu oyunlar hangileridir?
4. Eş seçimini nasıl yapıyorsunuz? (Ebeye hangi isimler verilir?)
5. Oyuna hangi kişinin veya grubun başlayacağını nasıl tespit ediyorsunuz?
6. Ebe seçimini nasıl yapıyorsunuz?
7. Ebe seçimi, eş seçimi ve oyuna kimin başlayacağını tespit ederken hangi tekerlemeleri söylüyorsunuz?
8. Bu tekerlemeleri kimlerden öğreniyorsunuz?
9. Oyunlarda şarkı söylüyor musunuz?
10. Oyunlarda hangi araçları kullanıyorsunuz?
11. Oyun oynarken oyunu bozan kişilere ne ad verilir?
12. Oyunları kız erkek karışık mı yoksa ayrı ayrı mı oynuyorsunuz?
13. Yalnız erkeklerin oynadığı oyunlar hangileridir?
14. Yalnız kızların oynadığı oyunlar hangileridir?
15. Kız erkek karışık oynanan oyunlar hangileridir?
16. Oyun sonunda ceza veya mükafat var mı? Varsa nelerdir?
17. Yağmur yağdırmak veya herhangi bir şeyi kutlamak için oyunlar oynuyor musunuz? (Yağmur gelini, çömçe gelin vb. gibi)
18. Kıyafet değiştirerek oynadığınız oyunlar var mı?
19. Oyunları nasıl oynadığınızı bütün olarak anlatır mısınız?
20. Oda içinde oynadığınız oyunlara büyüklerin tutumu nasıl oluyor?

21. Büyüklerin oynamanızı yasakladığı oyunlar var mı?
22. Büyüklerle birlikte oynanan çocuk oyunları var mı?
23. Oyunlarda kullanılan araçları kendiniz mi yapıyorsunuz, satın mı alıyorsunuz?

E.11. Halk Tiyatrosu:

1. Yerleşim biriminizde vakit geçirmek, düğün ve bayramlarda eğlenmek veya herhangi bir olayı kutlamak için eğlenceler yapar mısınız, oyun çıkartır mısınız?
2. Hangi eğlenceleri yaparsınız? Hangi oyunları çıkartırsınız?
3. Bu eğlence ve oyunlara ne ad verirsiniz? (Oyun çıkarma vb. gibi)
4. Daha çok hangi mevsimde yaparsınız?
5. Kışın yaptığınız eğlence ve oyunlar hangileridir?
6. Kışın yapılan eğlenceleri ve oyunları açık yerde mi yoksa kapalı yerde mi yaparsınız?
7. Kapalı yerde yapılıyorsa sebepleri nedir?
8. Kapalı yerde yapılan oyunların özellikleri nelerdir?
9. Seyircileri kimlerdir?
10. Açık alanda yapılan eğlence ve oyunlar hangileridir?
11. Bu eğlence ve oyunlara kimler katılabilir?
12. Açıkta yapılan eğlence ve oyunları herkes seyredebilir mi?
13. İlkbaharda ve diğer zamanlarda bu tür eğlenceler ve oyunlar yapıyor musunuz? Yapıyorsanız adları nedir?
14. Bu oyunları kimler organize eder, oyun oynama haberi çevreye nasıl duyurulur?
15. Oyunlarda kimler, neyi, kimi canlandırırlar)
16. Oyuncular daha önceden bir eğitime tabi tutulurlar mı?
17. Oyunculara makyaj yapılıyor mu? Yapılıyorsa neden ve nasıl yapılıyor?
18. Oyuncular kıyafet değiştirir mi? Değiştirirlerse neler giyiyorlar?
19. Oyunda hayvan benzetmesi veya taklidi var mı? Varsa bu benzetmelerde makyaj ve kıyafetlerinde ne gibi değişiklikler oluyor? (Deve oyunlarında devenin yapılışı, diğer hayvan taklidi oyunlarda taklit edilen hayvanlara benzetmek için yapılan değişiklikler en ince detayına kadar anlatılmalı)
20. Oyundaki kişilerin (Örneğin kadı, arap, kız, deveci, efe vb.) görevleri nelerdir?

21. Oyun sırasında seyirciler de oyuna girebiliyor mu? Giriyorlarsa nasıl? Daha çok rolleri ne oluyor?
22. Oyun sırasında çalgı var mı? Varsa ne zaman hangi müziği çalarlar? (Yöre müziği mi yoksa başka yörelerin müziği mi çalınır?)
23. Oyun boyunca yapılan konuşmalar nelerdir?

E.12. Halk Müziği:

1. Derlenen ezgiler kimlerden, nerede, ne zaman öğrenilmiştir?
2. Ezgilere yörede ne gibi adlar verilmektedir?
3. Ezgilerin sözleri varsa nelerdir? Bu sözlerin şairleri var mıdır?
4. Türküler hangi çalgılar eşliğinde söylenmektedir? Türküyü söyleyen de çalgı çalıyor mu?
5. Türküler koro halinde mi, yoksa solo olarak mı söylenmektedir?
6. Türküler hangi topluluklarda, hangi amaçlarla söylenmektedir?
7. İyi türkü çalıp söyleyenlerin kazançları nelerdir?
8. Yörede yakılıp çevreye yayılmış türküler varsa; kim, hangi olay üzerine yakmıştır?
9. Başka yörelerden türkü getirilmişse; bunlar kimler tarafından, nereden, nasıl getirilmiştir (Hapishane, asker ocağı vb.)? Yabancı türkülerin hikayeleri ve yakıcıları hakkında neler bilinmektedir?
10. Yörede ninniler hangi ezgilerle söylenmektedir? Ninni söyleyicinin yarattığı ezgiler var mıdır?
11. Yörede mâniler hangi ezgilerle söylenmektedir? Mânici birinin yarattığı ezgiler var mıdır?
12. Yörede destanlar hangi ezgilerle söylenmektedir? Destancının yarattığı ezgiler var mıdır?
13. Yörede ağıtçı var mı? Varsa hangi ağıtları söylüyor? Ağıtlarının ezgisini nasıl yaratıyor?
14. Ağıtlar, her ölü için ayrı ayrı mı yakılıyor? Yoksa belli ağıtlar her ölüye göre değiştiriliyor mu?
15. Ağıtçıların dışında nasıl ağıt söylenmektedir?
16. Ağıt söyleme gelenekleri nelerdir?
17. Ağıtçılar nasıl mükafatlandırılmaktadır?
18. Hayvan otlatırken hangi çalgılar çalınmakta, türküler söylenmektedir?
19. Hayvan otlatmayla ilgili özel ezgiler var mı? Varsa nelerdir?

20. Belirli işlere ve mesleklere özgü türküler hangileridir?
21. İlâhiler, semahlar vb. dinî türküler, hangi söz ve ezgilerle söylenmektedir?
22. Oyun havaları hangileridir? Sözlü olanlarının ve olmayanlarının özellikleri nelerdir?
23. Halk ezgileri ve çalgı çalma nasıl öğrenilmektedir?
24. Yörede halk çalgıları yapılıyor mu? Yapılıyorsa kimler yapıyor? Nasıl öğrenmişlerdir?
25. Çalgılar nasıl üretilmektedir? Kullanılan teknik araç ve gereçler nelerdir?
26. Çalgı çalmakla ilgili inanışlar, gelenekler nelerdir? (Tan; 1985: 84-85).

E.12.1. Halk Çalgıları:

1. Gördüğümüz müzik aletinin adı nedir?
2. Hangi ağaçtan yapılıyor?
3. Bu aletin yapımında başka hammadde kullanılır mı?
4. Yaptığınız bu işte kullanılan aletler nelerdir?
5. Cila kullanır mısınız?
6. Müzik aletinin özellikleri nedir? Kaç kısımdan meydana gelir?
7. Eni ve boyu ne kadardır?
8. Hammaddenin temininden bitimine kadar hangi safhaların geçtiğini anlatır mısınız?
9. Bu müzik aletinden herkeste var mıdır?
10. Süsleme yapar mısınız?
11. Müzik aletini ne kadar zamanda yaparsınız?
12. Kaça satıyorsunuz?
13. Pazar buluyor musunuz? En çok hangi tür ürünün satışı yapılıyor?
14. Yaptığınız aleti yörede çalar mısınız?
15. Bu alet genellikle nerede çalınır?
16. En çok hangi mevsimlerde çalınır?
17. Çalana ne ad verilir?
18. En çok kimler çalar? (Yaş, cinsiyet vb.)
19. Bu müzik aletini çalanlar nereden, kimden öğrenir?
20. Yörenizde bu müzik aletini en iyi çalan kişi kişiler kimlerdir?

E.13. Giyim-Kuşam-Süslenme:

1. Bedene, içe giyilen kıyafetler nelerdir?
2. İçe giyilen kıyafetin yöresel adı nedir? (Göynek, mintan vb.)
3. Bu kıyafetin kumaşının cinsi nedir? (İpekli, dokuma vb.)
4. Bu kumaşın yöresel adı var mıdır?
5. İçe giyilen kıyafetin boyu ne kadardır?
6. Kıyafetin biçimi nasıldır? (Vücuda oturur vb.)
7. Kollar bedene nasıl takılır? (Kol yeri ayrılmadan vb.)
8. Kolların altında, kola rahatlık sağlayan kumaş parçası var mı?
9. Kol altına konan kumaş parçasına ne ad verilir?
10. Kol boyu ne kadardır? (Bilek hizası, dalıa uzun vb.)
11. Kolun genişliği ne kadardır?
12. Kol ağzının genişliği ne kadardır?
13. Kol ağzının şekli nasıldır? (Manşetli, burgulu vb.)
14. Yakanın şekli nasıldır? ("V" yaka, "U" yaka, yuvarlak vb.)
15. Yakanın açıklığı ne kadardır?
16. Bu kıyafet kaç metre kumaştan yapılır?
17. Kıyafet üzerinde işleme var mıdır?
18. İşlemeler ne ile yapılır? (İpler, sim-sırma vb.)
19. İşlemenin şekli nasıldır?
20. İşlemeler kıyafetin nerelerine yapılır? (Kollara, yakaya, tümüne)
21. İşlemelerde hangi renkler tercih edilir?
22. Özel günlerde giyildiğinde bu kıyafetlerde farklılık var mıdır?
23. Bu kıyafetin giyilişi nasıldır? (Şalvar içine konur, serbest durur)
24. Bu kıyafetler eskiden de aynı mıydı, farklılıklar oldu mu?
25. İçe giyilen kıyafetin üstüne ne giyilir? (Üç etek vb.)
26. Bu kıyafetin yapıldığı kumaşın cinsi nedir? (Kadife, ipekli vb.)
27. Bu kıyafete yörenizde ne ad verilir?
28. Kıyafeti satın mı alırsınız, kendiniz mi dikersiniz?
29. Kumaşı nereden temin edersiniz?
30. Eskiden de aynı kumaştan mı yapılırdı?
31. Kaç metre kumaştan hazırlarsınız?
32. Bedenin biçimi nasıldır? (Vücuda oturur, bol vb.)

33. Beden kaç parçadan yapılır? (Üç parça gibi)
34. Beden bütün mü kesilir? (Etek-üst ya da tek parça)
35. Etek kaç parçadan yapılır?
36. Etek ve yaka kenarı düz mü yoksa şekilli midir? Şekiller nasıldır?
37. Süsleme var mıdır?
38. Süsleme ne ile yapılır? (İşleyerek, dantel vb.) İşlemede hangi ipler kullanılır? Hangi renk tercih edilir?
39. İşleme dışında süsleyici neler kullanılır?
40. Etekte süsleme var mıdır? Nerelerine yapılır?
41. Kıyafetin içi astarlanırsa ne renk ve hangi cins kumaşla astarlanır?
42. Bu kıyafetin kol kesimi nasıldır?
43. Kol boyu ne kadardır?
44. Kol bedene nasıl tatbik edilir?
45. Kolların altında rahatlığı sağlayan parça kumaş var mıdır?
46. Bu parçanın şekli nasıldır?
47. Kol altına koyulan bu parçanın adı nedir?
48. Kolların genişliği ne kadardır?
49. Kol ağzının genişliği ne kadardır?
50. Kol ağzının biçimi nasıldır? Özel bir şekil verilir mi?
51. Kollarda süsleme var mıdır? Nereleri süslenir?
52. Süslemeler ne şekilde yapılır?
53. Yakanın şekli nasıldır?
54. Yaka açıklığı ne kadardır?
55. Yakada süsleme var mıdır? Nereleri süslenir?
56. Bu kıyafetin giyilişinde bir özellik var mıdır? (Bu kıyafetin üstüne bir şey giyiliyorsa aynı sorular sorulmalıdır)
57. Bedenin altına ne giyilir? (Şalvar, don vb.)
58. Kumaşın cinsi nedir? Hangi renkler tercih edilir?
59. Şalvar, don vb. kaç metre kumaştan yapılır?
60. Şalvar, don vb. hangi kumaşlardan yapılır?
61. Şalvar, don vb. boyu ne kadardır?
62. Ağzının şekli nasıldır? (Bol, dar)
63. Bu bolluk ek bir parça ile mi yapılır?
64. Ek parçanın büyüklüğü ne kadardır? Şekli nasıldır?

65. Paçaların şekli nasıldır?
66. Paçaların genişliği ne kadardır?
67. Bol paçalar büzdürülür mü? Nasıl? (Laştık vb.)
68. Şalvar, don vb. süsleme var mıdır?
69. Süslemeler ne ile yapılır?
70. Süslemelerin şekli nasıldır?
71. Süslemelerin yerleştiriliş şekli nasıldır?
72. Ayağa çorap giyilir mi?
73. Çorabın boyu ne kadardır?
74. Çorabın örüldüğü hammadde nedir? (Yün, orlon vb.)
75. Çorap kaç şişe örülür?
76. Kullanılan renkler nelerdir?
77. Yörenizde motifli mi, desenli mi, düz mü çoraplar tercih edilir?
78. Motifli çoraplarda hangi motifler kullanılır? Adları nedir?
79. Kullanılan yere göre motifler farklılık gösterir mi?
80. Genelde hangi renk çoraplar giyilir?
81. Motiflerde hangi renkler kullanılır?
82. Özel günler için özel renkte çoraplar örülür mü?
83. Özel günler için yapılan çoraplarda motif farklılığı var mıdır?
84. Bu motiflerin renklerinde farklılık var mıdır?
85. Erkek çoraplarında hangi renkler tercih edilir?
86. Motifli çoraplar kullanılır mı?
87. Nakışlı çoraplarda hangi renkler kullanılır?
88. Kullanılan nakışların adları nelerdir?
89. Özel günler için özel renkli nakışlı çorap örülür mü?
90. Düz çoraplar genellikle hangi renklerden yapılır?
91. Özel günler için hangi renk çoraplar tercih edilir?
92. Bele ne sarılır veya takılır? (Kuşak, kemer vb.)
93. Bele sarılan kuşağın büyüklüğü ne kadardır?
94. Kuşağın şekli nasıldır?
95. Kuşağın hammaddesi nedir?
96. Kendiniz mi dokursunuz?
97. Ne ile dokursunuz?

98. Hangi ipten dokunur?
99. Hangi renkte iple dokunur?
100. Kuşaklar tek renkten mi dokunur, motifli midir?
101. Düz renkte olanlarda hangi renkler kullanılır?
102. Dokurken mi motif yaparsınız, düz dokuyup sonra mı üstünü işlersiniz?
103. Dokurken yapılan motiflerde hangi dokuma tekniği kullanılır? (Zilli, sumak vb.)
104. Düz dokuyup sonra üzerine hangi teknikle motifler işlenir? (Kanava, sarma vb.)
105. Kuşağın üzeri ne ile süslenir? (Ponpon, püskül, boncuk vb.)
106. Bunlar nerelere yapılır? (Etrafına, üzerine vb.)
107. Bu süslemelerin özel bir anlamı var mıdır? (Nazar gibi)
108. Ne şekilde süslenir? (Çiçek, yaprak vb.)
109. Bu kuşaklar hangi şekilde bele sarılır? (Kareyi üçgen katlayarak vb.)
110. Bele nasıl sarılır? Üçgen katlanan kuşak nereye sarılır? Bele ne ile bağlanır?
111. Kuşağın uçlarına bağ yapılır mı?
112. Bu bağ nasıl yapılır?
113. Bağın genişliği ne kadardır?
114. Bağın boyu ne kadardır?
115. Bağın süslemeleri var mıdır?
116. Bele nasıl bağlanır?
117. Dikdörtgen kuşak bele nasıl bağlanır?
118. Özel günlerde kullanılan kuşaklarda farklılık var mıdır?
119. Bu kuşaklarda hangi motifler tercih edilir?
120. Kullanılan renklerde farklılık var mıdır?
121. Süslemelerinde farklılık var mıdır?
122. Bele takılan kemerin hammaddesi nedir? (Altın, gümüş vb.)
123. Bunların üzerindeki süslemeler nasıldır?
124. Özel günlerde kullanılan kemerlerde farklılık var mıdır?
125. Kıyafetin önüne önlük bağlanır mı?
126. Yörenizde kaç çeşit önlük kullanılır?

127. Günlük kullanılan, özel günlerdeki önlüklerden farklı mıdır?
128. Günlük kullanılan önlükler neden yapılır? (Dokuma vb.)
129. Dokumadan yapılanlar nerede dokunur? (Tezgahta)
130. Bu önlükler ne ile dokunur? Hangi cins ipler kullanılır?
131. Düz mü, motifli mi dokunur? Üzeri sonradan mı işlenir?
132. Önlüğün boyu ne kadardır?
133. Eni ne kadardır?
134. Eni ne kadardır?
135. Kullanılan motiflerin şekilleri nasıldır?
136. Bu motifler hangi renklerle işlenir?
137. Bu motiflerin adları nedir?
138. İşlenerek yapılan motiflerin tekniği nedir? (Kanava, sırma vb.)
139. Önlüklerin nereleri işlenir?
140. Özel günlerde kullanılan önlüklerin renklerinde fark var mıdır?
141. Motiflerinde farklılık var mıdır?
142. Önlüklerin süslemeleri var mıdır? (Saçak, püskül vb.)
143. Önlüklerin etrafında veya etek ucunda saçak var mıdır?
144. Bu saçaklar ne ile yapılır? Nasıl yapılır?
145. Önlüklerde kullanılan motiflerin hikayesi, türküsü var mıdır?
146. Yörenizde başa ne giyilir? (takke, fes vb.)
147. Bu başlığa ne denir?
148. Başlık satın mı alınır? Siz mi hazırlarsınız?
149. Hazırlanan başlığın iç malzemesi nedir?
150. Dışı ne ile kaplanır? (Kadife, saten vb.)
151. Dış kaplama kumaşı ne renktir?
152. Başlık süslenir mi?
153. Ne ile süslenir? (Boncuk, ip vb.)
154. Nasıl süslenir?
155. Başlığın şekli nasıldır? (Yuvarlak, köşeli vb.)
156. Büyüklüğü ne kadardır?
157. Yüksekliği ne kadardır?
158. Başa giyiliş şekli nasıldır? (Yan, düz vb.)
159. Başlığın üzerine örtü örtülür mü?

160. Bu örtünün adı nedir? (Yazma, yemeni vb.)
161. Kaç tane örtülür?
162. Hangi renkler tercih edilir?
163. Özel günlerde başa örtülen örtülerde farklılık var mıdır?
164. Bu örtülerin özel bir süslemesi var mıdır?
165. Başlık üzerine kaç tane örtü örtülür?
166. Yörenizde başlık kullanılmadan başa ne örtülür?
167. Bu örtünün yöresel adı nedir?
168. Hangi renklerde örtüler tercih edilir?
169. Örtünün etrafında tercih edilen oyalar nelerdir?
170. Örtünün başa örtülüş şekli nasıldır?
171. Başa örtülen örtüde kullanan kişiye göre farklılık var mıdır? (Genç kızlar, yaşlılar, yeni evliler vb.)
172. Kullanana göre renklerde farklılık olur mu?
173. Kullanana göre kenarlardaki oyalarda fark olur mu?
174. Kullanana göre örtüş şeklinde fark olur mu?
175. Özel günlerde özel örtüler kullanılır mı?
176. Bu örtülerin renkleri farklı mıdır?
177. Bu örtülerin oyalarında fark var mıdır?
178. Örtüş şekli farklı mıdır?
179. Yörenizde aksesuar kullanılır mı? (Bilezik, kolye vb.)
180. Boyuna ne takılır? Kaç tane takılır?
181. Kollara ne takılır? Kaç tane?
182. Başa aksesuar olarak bir şey takılır mı?
183. Yanaklara veya alna aksesuar takılır mı? (Zülüflük vb.)
184. Yüze özel günlerde özel makyaj yapılır mı?
185. Gelinlere aksesuar olarak ne takılır?
186. Gelinlerin saçlarına süsleme yapılır mı?
187. Eski gelin süslemeleri ile yeniler arasında fark var mıdır?
188. Bunların haricinde süsleyici neler vardır?
189. Gelinlerin ellerine eldiven takılır mı?
190. Ayağa ne giyilir? Yöresel adı nedir?
191. Bu ayakkabıların yapıldığı malzeme nedir?
192. Biçimi nasıldır?

193. Süslemeleri var mıdır?

194. Hangi renklerde yapılır veya tercih edilir?

E.13.1. Süslenme:

E.13.1.1. Oyalar:

1. Malzemeyi nereden temin ediyorsunuz?
2. İpin cinsi, kalitesi, fiyatı nedir?
3. Birim işi için kullanılan hammadde?
4. Kullanılan malzemenin hammaddesi?
5. Kullanılan malzemenin teknik özellikleri nelerdir?
6. Hayvanlardan elde edilen lifler: yün, keçi kılı, tiftik, deve yünü, at kılı vb. nelerdir?
7. Bitkilerden elde edilen lifler: Keten, kenevir, pamuk, rafya vb.
8. Asılları madenî olan teller: Kloptanlar, sırma, simler vb.
9. Kullanılan malzeme nereden sağlanır?
10. Kaç çeşit oya vardır?
11. Bu el sanatı ne amaçla yapılmaktadır? (Çeyiz, piyasa, boş zaman değerlendirmek vb.)
12. Oyaları nelerin üzerine yaparsınız?
13. Şerit şeklinde yapılan oyalar nerelerde kullanılır?
14. Gelinlik kızın çeyizinde ne kadar oya bulunur? Mutlaka bulunması gereken oyalar nelerdir?
15. Çeyiz için yapılan oyalar nasıl saklanır?
16. Kızınız kaç yaşına geldiğinde onun oyalık çeyizini hazırlarsınız?
17. Oyalar çeyizde önemli bir yer işgal eder mi?
18. Çeyiz için oya konusunda yardımlaşma olur mu?
19. Oyarlın özel bağlama şekilleri var mıdır?
20. En çok hangi tür oya işliyorsunuz? (Boncuk, mekik, iğne vb.)
21. Bu işleme şekilleri beğeniye göre mi, imkanlara göre mi tercih edilmektedir?
22. Bu el sanatında geçen motiflerin adları nelerdir?
23. Yapılan işin dili nedir?
24. Kullanım yerlerine göre yapılan oyaların aldığı adlar nelerdir? (Mendil oya, tülbent oya, yazma oya, kese oyaları, mevlit örtüleri, iç ve dış çamaşır vb.)

25. Oya sertleşmesi ve korunması için neler yapılır? (Kola, jelatin vb.)
26. Erkekler için yapılan oyalar var mıdır? (Başlık, mendil, kese vb.)
27. Kadın ismi taşıyan oyalar var mıdır? (Haticem vb.)
28. Kaynanalarla ilgili oya adı var mıdır? (Kaynana dili vb.)
29. Nişanlı kızlar kaynana ve yakınlarına oya gönderir mi? (Oyalı yazma vb.)
30. Bitki adı taşıyan oyalar var mıdır? (Elma çekirdeği, karanfil vb.)
31. Meyve ve sebze ismi taşıyan oyalar var mıdır? (Kiraz vb.)
32. Kız, gelin, kadın, erkek grupların kullandıkları oyalar var mıdır?
33. Özel günlerde kullanılan oyalar var mıdır?
34. Bu özel günler nelerdir?
35. Renk, oya adı, kullanılan kişiye göre değişir mi?
36. Yapılan oyalar aksesuar olarak kullanılır mı?
37. Örnekleri nereden alıyorsunuz?
38. Bu oya isimlerini nereden öğrendiniz? Anlamları var mıdır?
39. Özel amaçla yapılan oyalar kimler tarafından ne amaçla kullanılır?
40. Satmanız mümkün olsaydı, boş zamanlarınızda oya işler miydiniz?
41. İhtiyaç için mi yapılır?
42. Bu işi kimden öğrendiniz? Kaç senedir yapıyorsunuz?
43. Varsa başka oya isimleri söyler misiniz? İsimler yörene mi ait?
44. Çevrenizde oya işleyip satan var mı?
45. Varsa kaç satar? Bunların karşılaştıkları sorunlar nelerdir?
46. Nerede ve nereye satarlar?
47. Yörenizde oya işlemeciliği kursları açılmasını ister misiniz?
48. Bu konuda geçtiğimiz yıllarda kurslar açılmışsa kaç kişi katıldı?
49. Katılanlar hangi çağıdaki kişiler oldu? (Genç kızlar, kadınlar, gelinlik kızlar)
50. Oyayı satmak için yapanlar birim işi için ne kadar ücret alıyor?
51. Bu konuyla ilgili efsane, türkü, inanış vs. var mı?

E.13.1.2. İşlemeler:

1. İşleme ne zamandan beri yapılıyor?
2. Kimler yapmış biliyor musunuz?
3. Hangi cins kumaş üzerine yapılır?
4. Hangi cins iplikleri kullanırsınız?

5. İpi hazır mı alırsınız, kendiniz mi yaparsınız?
6. Kendiniz yaparsanız nasıl elde ediyorsunuz? (Eğirme, bükme vb.)
7. İpi nasıl boyuyorsunuz? (Kök boya, paket boya)
8. Hangi renkleri kullanırsınız?
9. İp dışında ne tür malzeme kullanırsınız? (Sim, boncuk, pul vb.)
10. Hangi motifleri işlersiniz?
11. Motif ve renkler, işlemenin yapıldığı malzemeye göre değişir mi?
12. Çeyize koyar mısınız? Kaç tane?
13. Kızlar kaç yaşında işlemeye başlarlar?
14. Genç kızlar nişanlısının ailesine işleme gönderir mi?
15. Çeyiz için yapılan işlemlerin özel renk ve desenleri var mı?
16. Sipariş üzerine mi yapıyorsunuz?
17. Daha çok kimler sipariş veriyor?
18. Parça başına ne kadar alıyorsunuz?

E.14. Halk Sanatları:

E.14.1. Yapım Tekniklerine Göre El Sanatları:

E.14.1.1. Halı, Kilim, Cicim, Zili, Sumak:

1. Bu dokuma kim tarafından yapılmış bilginiz var mı?
2. Dokuma tezgahının adı nedir?
3. Tezgahın parçalarını sayıp ne işe yaradığını söyler misiniz?
4. Tezgahı kendiniz mi yapıyor, yoksa satın mı alıyorsunuz?
5. Tezgahı nereden temin ediyorsunuz, kaçta yapıyorsunuz,
6. Tezgahı nasıl ve nereye kurarsınız? (Evde, dışarıda vb.)
7. Çözgüyü tezgah üzerinde mi yoksa ayrı bir yerde mi, çözersiniz?
8. Çözgü teli ve sayısı nedir, kaç çift çözersiniz, bunlara ne ad verilir? (Çile vb.) Kaç kişi çözersiniz?
9. Çözdükten sonra hangi işlemleri yaparsınız?
10. Atkı ipliklerini nasıl hazırlarsınız, ne ad verirsiniz?
11. Saçak payı ne kadar bırakırsınız?
12. Başlangıç örgüsünü hangi ipten, nasıl yaparsınız, özelliği nedir?
13. İpi kendiniz mi hazırlarsınız, dışarıdan mı temin edersiniz?
14. Dışarıdan alıyor iseniz nerden ve kaçta alıyorsunuz?
15. Kendiniz hazırlıyorsanız hammaddenin temininden ip haline kadar yapılan işlemleri anlatır mısınız? (Kırkım, tarama, bükme vb.)

16. Boyasını kendiniz mi yapıyorsunuz, nereden temin ediyorsunuz? (Paket boya, bitkisel boya vb.)
17. Bitkilerden boya yapıyor musunuz? Bu bitkilerin isimleri nelerdir? Hangi bitkiden hangi renkleri buluyorsunuz?
18. Kilim dokumayı nasıl yaparsınız? (İlikli, iliksiz vb.)
19. Halı dokumayı nasıl yaparsınız? İlmek şeklini anlatır mısınız?
20. Dokuma yaparken herhangi bir modele bakıyor musunuz? (Dokuma, hazır model, çizilmiş, renklendirilmiş model vb.)
21. Zili-cicim motifleri nasıl dokuyor ve kaç ip sayarak yapıyorsunuz?
22. Sumak motifleri nasıl yapıyorsunuz? Motiften motife geçişleri (bağlantıları) nasıl yapıyorsunuz? Atkı ipliği atıyor musunuz?
23. Motiflere ne ad veriyorsunuz? (Yanış, desen, nakış vb.)
24. Dokuduğunuz motiflerin isimleri var mı, anlamları nedir, neyi simgeliyor? Özellikleri nelerdir?
25. Dokumanın tamamına ne diyorsunuz? (Zili nakışlı, kilim vb.)
26. Çevreden motif alıyor musunuz?
27. Halıda kaç sırada kesim yapıyorsunuz?
28. Dokumalar ihtiyaç için mi, sipariş mi, çeyizlik midir?
29. Çevrede bu iş ne zamandan beri yapılır?
30. Her genç kızın çeyizinde dokuma bulunur mu? Kaç tane olur?
31. Bulduğunuz yerde kaç kişide tezgah vardır?
32. Kendi ihtiyacınız için mi, satmak için mi yaparsınız?
33. Satıyorsanız kaç, kime satarsınız?
34. Kullandığınız renkler nelerdir, neden bu renkleri kullanıyorsunuz?
35. İplik yaparken hangi aletlerden yararlanır? Görevleri nelerdir?
36. Kaç kişi ile dokursunuz? Yardımlaşır mısınız?
37. Ne zaman dokuma işini yaparsınız? (Gün, mevsim)
38. Bu işi en çok kimler yapar? (Yetişkinler, gençler, yaşlılar, koyunu olanlar vb.)
39. Bir dokumayı kaç günde dokursunuz? Bir kişi kaç günde dokur?
40. Kaça dokursunuz? (Gündeliği, parça adeti, metre karesi)
41. Burada daha önce kurs açıldı mı?
42. Bu dokumanın işçiliği hariç maliyeti nedir?
43. İşçiliğin düğüm hesabı, sırası, metre karesi, parçası nedir?

44. Dokuma ile ilgili türkü, inanış, efsane var mıdır?
45. Bulunduğunuz yerde mi yoksa dışında mı pazarlarsınız?
46. Pazarlamada çektiğiniz zorluklar var mıdır?
47. Dokumanın eni ve boyu ne kadardır? (m² boyut tipleri)
48. Burada kaç çeşit dokuma tezgahı var? (Halı, kilim, sumak, cicim)
49. Kaç kişi dokuma biliyor?
50. Dokuma bilenler ortalama kaç yaşında?
51. Eğitim durumları nedir?

E.14.1.2. Palaz Dokuma:

1. Palaz ne zamandan beri yapılıyor, kimler yapmış biliyor musunuz, nerden gelmiş?
2. Palazı nerde dokursunuz?
3. Tezgaha ne ad verirsiniz?
4. Tezgah hangi ağaçtan, nerede ve kim tarafından yapılıyor?
5. Tezgahın parçalarının adları ve ne işe yaradığını söyler misiniz?
6. Bu tezgahta başka neler dokursunuz?
7. Palazın hammaddesi nedir? Nereden temin ediyorsunuz?
8. Koyunu hangi mevsimde kırkarsınız, hangi kırkımı kullanırsınız?
9. Bir palaz için (büyüklüğüne göre) ne kadar yün kullanıyorsunuz?
10. İp haline getirmeden önce yün hangi işlemlerden geçer?
11. Yünü ip haline getirirken, hangi araç-gereçleri kullanıyorsunuz?
12. İpleri boyar mısınız, hangi renkleri kullanıyorsunuz?
13. Siz mi boyarsınız, nasıl boyandığını anlatır mısınız?
14. Boyayı sabitleştirmede hangi maddeleri kullanırsınız?
15. Çözüğü nerde, nasıl kaç kişi çözersiniz?
16. Dokumaya nasıl başlarsınız, ilk başladığınız yere ne ad verilir?
17. Dokuma sırasında hangi aletleri kullanırsınız?
18. Atkı iplerini nasıl hazırlarsınız, ne ad verirsiniz? Atkı ipi yün mü, pamuk mu olur?
19. Kullandığınız motiflerin isimleri ve anlamlarını söyler misiniz?
20. En çok hangi renkleri kullanırsınız, neden?
21. Palazı nerede kullanırsınız?
22. Küçük palaz ve büyük palaz kaç kanat dokunur, nasıl birbirine eklersiniz?

23. Dokumayı kimden öğrendiniz? Kaç yaşında dokumaya başladınız?
24. Çeyizlik mi, kullanım için mi, satmak için mi dokuyorsunuz?
25. Çeyiz için olanların özelliği var mı? (şekli, motifi, renkleri)
26. Çeyize kaç adet dokunuyor, belli bir miktarı var mı?
27. Satmak için yaptığınız palazın fiyatı nedir? Nerede satıyorsunuz?
28. Palaz ile ilgili mani, türkü, inanış, efsane var mı?
29. Bu dokumayı başkalarına da öğrettiniz mi, şu anda onlar da dokuma yapıyor mu? Çevrede kaç kişi dokuma biliyor?
30. En çok hangi mevsimlerde, nerde dokuma yaparsınız?

E.14.1.3. Kolan ve Çapana Dokumalar:

1. Çapana burada ne zamandan beri ve kimler tarafından yapılmış?
2. Kolan tezgahının hammaddesi nedir, nasıl elde edersiniz?
3. Çapana kartlarının hammaddesi nedir, nasıl elde edersiniz? (Ceviz, deri, tahta vb.)
4. Bu tezgah üzerindeki parçaları ve görevlerini sayar mısınız?
5. Çözügünün hammaddesi nedir?
6. Çözügüyü genellikle kaç cm² eninde ve boyunda çözersiniz?
7. Çözügünün hazırlanmasını anlatır mısınız?
8. Çözügüyü tezgah üzerinde mi, yerde mi çözersiniz?
9. Dokuduğunuz ipin hammaddesi nedir?
10. Bu hammaddeyi nerden temin edersiniz?
11. Bu dokumalar için kaç kg ip kullanırsınız?
12. Dokumaya geçmeden, elinizdeki hammadde hangi aşamalardan geçer? (Eğrilme, bükme, boyama)
13. Dokumayı nasıl yaparsınız?
14. Atkı ipliğini nasıl hazırlarsınız, nasıl geçirir, ne ile sıkıştırırsınız?
15. Üzerindeki motiflerin örneğini nerden alıyorsunuz?
16. Bu motiflerin isimleri nelerdir? Anlamları nedir?
17. Genellikle hangi renkleri kullanıyorsunuz?
18. Bu çapana dokumaları ne için dokuyorsunuz?
19. İhtiyacınız için mi yoksa satmak için mi dokuyorsunuz?
20. Günde ne kadar dokursunuz? (metre, adet vb.)
21. Bu dokumayı kimden öğrendiniz? Öğrettiniz mi?
22. Bu dokuma ile ilgili efsane, inanış, türkü var mı?

E.14.1.4. Bez Dokuma:

1. Bez dokuma ne zamandan beri yapılmaktadır?
2. Bir evde kaç dokuma tezgahı var?
3. Tezgaha ne isim verirsiniz?
4. Tezgahın parçalarının ne işe yaradığını anlatır mısınız?
5. Tezgah iş genişliği ne kadardır?
6. Tezgahı kendiniz mi yaparsınız, satın mı alırsınız?
7. Tezgahta neler dokursunuz?
8. İpin cinsi nedir?
9. İpi hazır mı alırsınız, kendiniz mi yarasınız? (Pamuk, keten vb.)
10. İp kalınlığını (numarası) neye göre seçersiniz? (Atkı, çözgü)
11. Yünü koyundan ne zaman alırsınız? (Kırkım: İlkbahar, sonbahar)
12. Yünü nasıl ip haline getirirsiniz? (Hangi aletleri kullanırsınız?)
13. Pamuksa nasıl ip haline getirirsiniz?
14. İpekse nasıl temin ediyorsunuz?
15. İpi boyuyor musunuz? (Atkı, çözgü)
16. Boyayı kendiniz mi yaparsınız, hazır mı alırsınız?
17. Kendiniz boyama işlemini nasıl yaparsınız? (Kaç kg su ve boya)
18. Çözgüyü yerde mi, tezgah üzerinde mi çözersiniz?
19. Çözgü aletinin parçaları nelerdir?
20. En çok kaç tel çözersiniz? (Ne ad verirsiniz?)
21. Çözgüyü kaç kişi çözersiniz? Tezgaha nasıl çekersiniz?
22. Kaç kalitedir? Renk ve motiflere göre kalite belli olur mu?
23. En çok hangi renkleri kullanırsınız? Neden?
24. Kullandığınız motiflerin isimleri, anlamları var mı?
25. Yanlış yaptığınız zaman söker misiniz?
26. Dokuduktan sonra tezgahtan nasıl çıkarırsınız?
27. Tezgahtan çıktıktan sonra ne tür işlemler yapılır?
28. Genellikle kaç metre veya arşın dokunur? (Eni ne kadardır?)
29. Bu dokumayı nerelerde kullanıyorsunuz?
30. Satmak için dokuyorsanız, kime satıyorsunuz?
31. Çeyize de koyar mısınız? Özel renk ve desenleri olur mu?
32. Dokuma ile ilgili inanış, türkü, efsane var mı?

E.14.2. Hammaddelerine Göre El Sanatları:

E.14.2.1. Doğal Boyacılık:

1. Boyacılık ne zamandan beri, kimler tarafından yapılıyor?
2. Nelerden boya elde ediyorsunuz? (Bitki, toz, toprak, kurum, böcek, taş vb.)
3. Hangi tür bitkilerden faydalaniyorsunuz? (Çiçek, at, ağaç, kök)
4. Bitkilerin hangi kısımlarından faydalaniyorsunuz? (Dal, yaprak, kök, kabuk vb.)
5. Hangi köklerden, hangi renk boyaları elde ediyorsunuz?
6. Hangi yapraklardan, hangi renk boyaları elde ediyorsunuz?
7. Hangi meyvelerden, hangi renk boyaları elde ediyorsunuz?
8. Hangi çiçeklerden, hangi renk boyaları elde ediyorsunuz?
9. Hangi atlardan, hangi renk boyaları elde ediyorsunuz?
10. Hangi kabuklardan, hangi renk boyaları elde ediyorsunuz?
11. Hangi tohumlardan, hangi renk boyaları elde ediyorsunuz?
12. Hangi cins topraktan, hangi renk boyaları elde ediyorsunuz?
13. Hangi tozlardan, hangi renk boyaları elde ediyorsunuz?
14. Hangi böceklerden, hangi renk boyaları elde ediyorsunuz?
15. Hangi taşlardan, hangi renk boyaları elde ediyorsunuz?
16. Bunların dışında nelerden, hangi renk boyaları elde ediyorsunuz?
17. Boya elde edilen bitkileri özel olarak yetiştirirsiniz misiniz?
18. Bu boyaları nerelerde kullanıyorsunuz? (Ahşap, cam, çömlek, kumaş, iplik, maden vb.)
19. Boyama yapılan yüzeyde (boyama öncesi ve sonrası) ne gibi işlemler yapılıyor? (Ahşapsa zımparalama, cilalama, kumaşa ütü, kirece yatırma vb.)
20. Kaynatma işlemini nerde, hangi malzemelerle yaparsınız?
21. Kaynatma kabı özel midir, hangi cins kabı tercih edersiniz? Neden? (Bakır, teneke vb.)
22. Kullandığınız boya maddesinin ve suyun ölçütü nedir? (Kg, gram, teneke vb.)
23. Suyu tek başına mı kaynatıyorsunuz, boyayı karıştırarak mı, yoksa aynı anda boyanacak malzeme ile hep birlikte mi kaynamaya bırakıyorsunuz?
24. Ne kadar süre ile kaynatıyorsunuz (Dakika, saat, gün)

25. Boyanan malzemeyi kaynadıktan sonra hemen çıkarıyor musunuz, soğuyuncaya kadar içinde mi bekletiyorsunuz?
26. Boyanın akmaması için ne yapıyorsunuz?
27. Boyanın sabitleşmesi için ne yapıyorsunuz, hangi maddeleri, ne zaman kullanıyorsunuz? (Tuz, ahşap, sirke, gübre, sidik vb.)
28. Boyada kullanılan malzemelerin katkı oranları nelerdir, ne kadardır, kaç ölçek suya gram-kg boyar madde kullanıyorsunuz?
29. Kendi ihtiyacınız için mi, sipariş üzerine mi boyama yaparsınız?
30. Geçiminizi boyacılıkla mı karşılıyorsunuz?
31. Genellikle hangi mevsimlerde boyama yapıyorsunuz?
32. Hangi mevsimlerde, hangi malzemeyi elde ediyorsunuz?
33. Bu işi yapmayı kimden öğrendiniz, başka birine öğrettiniz mi, bu kişi de aynı işle mi uğraşıyor?
34. Boyama işlemini kaç kişi yapıyor?
35. Kaç kişi bu alanda çalışıyor?
36. Kazandığınız para geçiminiz için yeterli mi?
37. İşinizin geleceği ile ilgili düşünceleriniz nelerdir?

E.14.2.2. Nazar Boncukları ve Göz Boncukları:

1. Bu boncuklar ne zamandan beri yapılıyor biliyor musunuz?
2. Hammaddeyi nerden temin ediyorsunuz?
3. Artık cam kullanıyor musunuz?
4. Kullanılan araç-gereçler nelerdir?
5. Üretimi hazır duruma nasıl getiriyorsunuz?
6. Fırınlamayı nasıl yapıyorsunuz?
7. Fırın hangi bölümlerden oluşuyor?
8. Fırında yakıt olarak neler kullanılıyor?
9. Erime hangi derecede gerçekleşir?
10. Eriyen camlara, çeşitli formlar elde etmek için ne gibi işlemler yapıyor?
11. Ne tip boyalar kullanıyorsunuz?
12. Renklendirmeyi nasıl yapıyorsunuz?
13. Nazar boncukları nerelerde kullanılıyor?
14. Daha çok hangi renk tercih ediliyor?

E.14.2.3. Seramik Çini:

1. Seramik çininin tarihçesini biliyor musunuz?
2. Daha önce çömlekçilik yaptınız mı?
3. Hammaddesi nedir? (Toprak, kil, kum, kireç vb.)
4. Hamur haline getirmeden önce hammaddeye ne gibi işlemler uygulanır? (Eleme, kırma vb.)
5. Hammadde nasıl hamur haline getirilir? (İçine neler katılır?)
6. Çamur bekletilir mi, ne kadar süreyle?
7. Meydana gelen çamura nerde ve ne kadar süreyle şekil verilir?
8. Kaç çeşit şekil verme vardır?
9. Çamuru biçimlendiren tezgahı anlatır mısınız?
10. Şekil vermekte kullanılan aletler nelerdir? Ne işe yararlar?
11. Çamur biçimlendikten sonra ne yapılır?
12. Ne tür fırın kullanılır?
13. Fırınlama nasıl yapılır? Kaç saat sürer, ne ile ısıtılır?
14. Sır ne zaman yapılır?
15. Kaba istenilen şekil verildikten sonra üzerine sır mı çekilir?
16. Sır nasıl yapılır? Kaç çeşit sır vardır?
17. Renkli sır elde etmek için ne yapılır?
18. Kap üzerinde boyama yapılır mı? (Sırdan önce, sırdan sonra)
19. Ne cins boya kullanılır? Nerden temin edilir? Nasıl hazırlanır?
20. Kaç çeşit boyama tekniği vardır? (Boyama ve desenleme)
21. En çok kullanılan renkler hangileridir?
22. Kapta desenleme nasıl yapılır?
23. Sır altı, sır üstü desenleme yapar mısınız? Sır üstüne yaptığınız boyamayı sabitleştirmek için başka bir astar boya sürülür mü?
24. Motiflerin isimleri nelerdir?
25. Bu motifler geleneğe bağlı olarak mı yapılıyor, yoksa yeni motifler midir?
26. Yeni motifleri nerelerden alıyorsunuz?
27. Eskiden en çok hangi motifler, şimdi en çok hangileri işleniyor?
28. Kullanım alanları nelerdir?
29. En çok nerelerde kullanılır?
30. Bu sanatı kimden öğrendiniz?

31. Turizme dönük çalışıyor musunuz?
32. Turistik amaçla neler yapıyor?
33. En çok hangi tür tercih ediliyor?
34. Pazarlama durumu nasıl, nerde nasıl pazarlıyorsunuz?
35. Fuarlara katılıyor musunuz?
36. Bu sanatta geçiminizi sağlayabiliyor musunuz?
37. Bu sanatta ilgili efsane, türkü, inanış var mıdır?

E.14.2.4. Ağaç İşleri

1. Malzemeyi nerden ve nasıl temin ediyorsunuz?
2. Kullanılan malzemenin hammaddesi nedir?
3. Malzemeyi kendiniz mi yetiştiriyorsunuz, satın alıyorsanız kaçta alıyorsunuz, bulmakta ne gibi zorluklarla karşılaşıyorsunuz?
4. İşlerken ne gibi aletler kullanıyorsunuz? Bu aletlerin adı nedir?
5. Kullanılan alanları nelerdir?
6. Hammadde işlenmeden önce ne gibi işlemler yapılır?
7. Islatma, kurutma gibi işlerde gün ve saat olarak harcanan zaman ne kadardır? Nasıl yapılır?
8. Yaş ve kuru ağaç avantajları nedir?
9. Hangi tip eşya için ne tür ağaç kullanıyorsunuz?
10. Ağaçların tercih edilme sebepleri nedir?
11. Yapım aşamasında hangi işlemler yapılıyor. Ağaç, ürüne dönüşmeden önce suda bekletilmesi, ısıya tâbi tutulması gibi işlemler uygulanır mı?
12. Ürünün ilk şekli oluştuktan sonra ne gibi işlemlerden geçiyor?
13. Boyama, süsleme, oyma, kakma yapılıyor mu, ne ile yapılıyor?
14. Satmak amacıyla mı, yoksa boş zamanlarınızı değerlendirmek amacıyla mı yapılıyor?
15. Bu işi kaç yıldan beri yapıyorsunuz?
16. Kaç yaşında başladınız?
17. Bu sanatı kimden öğrendiniz, ustanız var mı?
18. Bu sanata başladığınızda geleneksel bir tören yapıldı mı?
19. Bu işi tek başınıza mı yapıyorsunuz yoksa çırak gerekiyor mu?
20. En fazla uğraş isteyen malzeme ne kadar zamanda yapılıyor?
21. Bu sanatta ilerleme var mı, yoksa gerilemenin sebepleri nelerdir?

22. Bu sanatı canlandırmak için ne yapmak gerekir?

23. Bu işte kimler çalışır? (Kadın, erkek, çocuk)

24. Bu kişiler hangi işlerle uğraşır?

25. Pazarlayabiliyorsanız nerede, nasıl?

26. Bu işle ilgili inanış, efsane, türkü var mı?

E.14.2.5. Keçe:

1. Keçe ne zamandan beri kimler tarafından yapılıyor?

2. Hammaddesi nedir?

3. Hammaddeyi nerden temin ediyorsunuz? Satın mı alıyorsunuz?

4. Hangi mevsim kırkımını kullanırsınız?

5. Ne kadar yün kullanıyorsunuz?

6. Yünü işlemeyen önce hangi işlemi yaparsınız? (Yıkama, dövme, atma, tarama vb.)

7. Yünü nerede attırırsınız?

8. Yünü nasıl ve nerde tararsınız? Aletin adı nedir?

9. Taradıktan sonra yünü ne yaparsınız?

10. Keçe yapımında ne tür aletler kullanırsınız? Adları nedir ve ne işe yararlar?

11. Keçeyi düz mü, desenli mi yapıyorsunuz?

12. Desenleme nakış ile mi, boya ile mi oluyor?

13. Boyamayı nasıl yaparsınız?

14. Boyalı keçenin özelliği nedir, nerede kullanılır?

15. Deseni keçe üzerinde nasıl hazırlıyorsunuz? Nasıl oranlıyorsunuz?

16. Desenlerin isimleri nedir, anlamları var mıdır?

17. Keçeyi nasıl yapıyorsunuz, pişirmeyi nasıl, nerde yapıyorsunuz, süresi nedir? (El, diz, makine ile, nemli ortamda, atölyede)

18. Keçenin olup olmadığını nasıl anlıyorsunuz? (Pişirmenin olup olmadığını)

19. Kesme ve düzeltme işlemini nasıl, ne ile yapıyorsunuz?

20. Keçeyi ne için yapıyorsunuz, nerede kullanıyorsunuz?

21. Kaç kişi yapım için çalışır, günde ne kadar üretebiliyorsunuz?

22. Keçenin kullanılmasının sebebi, yararları nelerdir? (Soğuğu geçirmediği, sağlıklı oluşu, rahat ve yumuşak oluşu vb.)

23. Keçe yapımını kimden, nasıl öğrendiniz? Öğrettiğiniz kişiler var

mi, onlar da bu işle mi uğraşıyor?

24. Günümüzde keçe yapılıyor mu, yapılıyorsa nedenleri nedir?
25. Keçe yapımı için bir eğitim gerekli mi? Nasıl bir eğitim verilir?
26. Keçeyi yalnızca erkekler mi yapar?
27. Kullanmak için mi, satmak için mi yapıyorsunuz?
28. Pazar bulabiliyor musunuz, şahsen sipariş alıyor musunuz?
29. Bir keçe kaç mal oluyor, elinize geçen para yeterli mi?
30. Keçe ile ilgili efsane, türkü, inanış var mı?

E.14.3. Meslekler:

E.14.3.1. Çömlekçilik:

1. Toprak veya çamur nasıl ve nereden elde edilir? Ne cins toprak kullanılır?
2. Çamur durumuna getirmek için ne gibi işlemlerden geçer?
3. Her türlü çamurdan yapılabilir mi?
4. Çömlek yapımı için özel bir toprak olması gerekir mi?
5. Çamur hazırlandıktan sonra ne gibi işlemlerden geçer?
6. Çamur kaç gün bekletilir?
7. Çamura ne gibi maddeler katılır?
8. Çamurun bakımı nasıl yapılır? Kuruyan çamur tekrar kullanılır duruma nasıl getirilir?
9. Ayrıca kurutma levhası yapılır mı?
10. Çamurun sıkıştırılması nasıl olur?
11. Yoğurma nasıl yapılır?
12. Yoğurma yöntemleri var mıdır?
13. Yayvan tabaklar nasıl yapılır?
14. Kesme ve oyma işlemleri nasıl yapılır?
15. Çimdikle yapılan eşya var mıdır? Nasıl yapılır?
16. Çarkta çekmek işlemi nasıl yapılır?
17. Çark ne gibi parçalardan meydana gelmektedir?
18. Çarkta çekim için kullanılan aletler nelerdir?
19. Çarkta çekmek üzere çamur nasıl hazırlanır?
20. Eller çamuru nasıl kavramaktadır?
21. Çarkta kasa nasıl yapılır?
22. Kapalı kavanozlar nasıl yapılmaktadır?

23. Ağz ve kulpları nasıl şekillendirilir?
24. Çorba kasesi ve çanaklar nasıl yapılır?
25. Fırınlama işlemi nasıl olur?
26. Kaç çeşit fırınlama vardır?
27. Fırınlamada ne gibi yakıtlar kullanılır? (Odun, elektrik vb.)
28. Kaç derece sıcaklıkta fırınlanır?
29. Sırlama nasıl yapılır?
30. Kaç çeşit sırlama vardır?
31. Sır nasıl hazırlanır?
32. Hazır çamuru satın mı alırsınız, yoksa kendiniz mi yaparsınız?
33. Kurumaya terk etme nasıl olur?
34. Cilalama fırınlamadan sonra yapılır mı? Cilalamadan sonra tekrar fırınlanır mı?
35. Sıkıştırmadan maksat nedir?
36. Çamur içindeki hava kabarcıkları nasıl çıkarılır?
37. Kalıp üzerini sarıp biçimlendirme yapıyor musunuz? (Tabak vb.)
38. Hammaddeden, pazarlamaya ne gibi sorunlarla karşılaşıyorsunuz?
39. Pazarlama nasıldır? Ücret yeterli mi?
40. Hangi mevsimlerde daha çok üretiyorsunuz?
41. Çömlekçiliğin geliştirilmesi için neler yapmak gerekiyor?
42. Yabancıların ilgisi ve edindikleri intibalar nelerdir?
43. Bu işle ilgili inanış, türkü, efsane var mıdır?

E.14.3.2. Dericilik:

1. Bölgenizde dericiliğin tarihi hakkında bilgi verir misiniz?
2. Derileri nereden temin ediyorsunuz?
3. Kullanılan aletlerin adları nelerdir?
4. Bu aletlerin özellikleri nelerdir?
5. Derinin işleme aşamasında mekan özelliklerini anlatır mısınız? (Tuzlama, sulama, bekletme havuzları; boyama, yıkanma kazanları)
6. Deri hangi aşamalardan geçer?
7. Tabaklamayı anlatır mısınız?
8. Tabaklama işlemi sırasında neler kullanılır?
9. Deriden yünün temizlenmesi ve daha sonraki işlemler nelerdir?
10. Kazan içinde bekletme süresi nedir?

11. Sulara ilave ettiğiniz maddeler nelerdir? (Derinin bakteriden arındırılması, Ph dengesi için ne gibi işlemler yapılır?
12. Deri bölümlerine verilen adlar nelerdir? Neler yapılır?
13. Deri çeşitleri nelerdir? Nerelerde kullanılır?
14. Özellikleri dolayısıyla deri nerede ve ne için kullanılır? (Hangi tip deriden neler yapılır?)
15. Kaç günde satabilecek duruma getiriyorsunuz?
16. Aldığınız derilerin ücretini nasıl hesaplıyorsunuz? (Kg, parça vb.)
17. Pazarlama imkanı var mı? Nerde pazarlıyorsunuz?
18. Kazancınız nedir?
19. Bu sanatı kimden öğrendiniz? Başkalarına da öğrettiniz mi?
20. Bu konuyla ilgili inanış, türkü, efsane var mıdır?

E.14.3.3. Bakırcılık:

1. Bakırcılığın bu yöredeki tarihini biliyor musunuz?
2. Bu sanatı kaç yaşında, kimden öğrendiniz?
3. Hammaddeyi nereden, kaçta satın alıyorsunuz? (Kilo, levha vb.)
4. Ham bakır, ürün bitimine kadar hangi işlemlerden geçiriliyor?
5. Dip nasıl yapılır, hangi aletler kullanılır, nasıl şekillendirilir?
6. Gövde nasıl yapılır, hangi aletler kullanılır, nasıl şekillendirilir, dibe nasıl eklenir?
7. Dövme nasıl yapılır, hangi aletler kullanılır?
8. Kapak nasıl yapılır, hangi aletler kullanılır, yerine nasıl takılır?
9. Kulp nasıl yapılır, hangi aletler kullanılır, yerine nasıl takılır?
10. Kaç çeşit kaynak var?
11. Kap üzerinde desen nasıl yapılır?
12. Malzemeye istenen şekil verildikten sonra, artan parçalar nasıl değerlendirilir?
13. Süs ve mutfak eşyası olarak neler yapılır?
14. Kullanım yerleri nelerdir?
15. Yanınızda kalfa kullanıyor musunuz?
16. Kalfalar bu işi kaç senede öğreniyor, halen yapan kaç kişi var?
17. Yaptığınız işin geleceği hakkında düşünceleriniz nelerdir?

E.14.3.4. Saraçlık:

1. Saraçlık nedir? Ne zamandan beri yapıyor?
2. Bu işi kaç yaşında kimden öğrendiniz?
3. Yanınızda kalfa çalıştırıyor musunuz? Kalfa mesleği ne kadar zamanda öğreniyor?
4. Hammadde nedir? Nerden, kaçta temin ediyorsunuz?
5. Hangi derileri kullanıyorsunuz?
6. Deriden neler yapıyorsunuz?
7. Yaptığınız malzemeye göre deri çeşitleri farklı mıdır?
8. Deriyi nasıl şekil veriyorsunuz?
9. Deriyi nasıl süslüyorsunuz?
10. Sizden neleri saraçlamanız istenir?
11. Yaptığınız işin geleceği hakkında düşünceleriniz nelerdir?

E.14.3.5. Sepet ve Hasırcılık:

1. Ne zamandan beri yapılmaktadır?
2. Yapımında kullanılan malzeme nedir?
3. Her eşyanın yapımı için ne kadar malzeme gerekir?
4. Malzeme nasıl hazırlanır?
5. Malzemeyi nereden temin ediyorsunuz?
6. Malzemeyi ısıtarak mı kullanıyorsunuz?
7. Malzeme temininde güçlük çekiyor musunuz?
8. Malzeme temininden başlayıp yaptığınız işin son aşamasına kadar ne gibi işlemler yapıyorsunuz?
9. Kullanılan araç ve gereçler nelerdir?
10. Kaç çeşit örme şekli vardır?
11. En çok yapılan kaç sepet şekli vardır?
12. Bu yapılanlar ne maksatla kullanılır?
13. Boya yapılır mı?
14. Boya işlemini anlatır mısınız?
15. Boyanın cinsi nedir?
16. Bu boyaları nerden temin ediyorsunuz?
17. En çok hangi renkleri tercih ediyorsunuz?
18. Daha çok kimler bu işle meşgul olurlar?
19. Bu sanatı kimden öğrendiniz?

20. Aile mesleği midir?
21. Bütün aile bu işle uğraşır mı?
22. Daha çok hangi mevsimlerde yapılır?
23. Bu işle geçiminizi sağlayabiliyor musunuz?
24. Yapmış olduğunuz malzemeyi nerede satıyorsunuz?
25. Bu işle ilgili efsane, türkü, inanış var mı?

E.14.3.6. Nalıncılık:

1. Nalın nedir, ne zamandan beri ne için yapılıyor biliyor musunuz?
2. Nalıncılık sanatının çevrede yerleşme sebebini biliyor musunuz?
3. Kaç yıldır bu işle meşgulsünüz?
4. Sizinle birlikte kaç kişi yapıyor, çırak yetiştirdiniz mi?
5. Hammaddeyi kolaylıkla temin ediyor musunuz?
6. Kereste temininde güçlüklerle karşılaşılıyor musunuz?
7. Orman idaresiyle bir anlaşmazlık ortaya çıkıyor mu?
8. Ne kadar keresteden kaç çift nalın yapıyorsunuz?
9. Ağaç kesildikten sonra hangi aletlerle hangi işlemlerden geçiyor?
10. Hangi ağaç türünü kullanıyorsunuz?
11. Hangi ağaç türü bu iş için daha iyidir?
12. Hangi aletleri kullanıyorsunuz?
13. Kurutma, ıslatma benzeri işlemler nasıl yapılıyor?
14. Bunlardan başka işlemler yapılır mı?
15. Üst kuşaklarını nasıl yapıyorsunuz?
16. Üst kuşaklar için ne tür malzeme kullanıyorsunuz?
17. Kaç boy halinde yapıyorsunuz?
18. Boyları belirlerken kalıp kullanıyor musunuz?
19. Başka çeşit nalın veya takunya yapılıyor mu?
20. Ortopedik nalınlar yapılıyor mu?
21. Bir çift takunyayı kaçta satıyorsunuz?
22. Pazarlamada güçlüklerle karşılaşılıyor musunuz?
23. Çevrede mi yoksa dışarıda mı pazarlarsınız?
24. Turistik amaçla mı yapılıyor?
25. İşiniz tatmin edici mi, sorunları nelerdir?
26. Bu sanatla ilgili efsane, türkü, inanış var mıdır?

E.14.3.7. Yorgancılık:

1. Bu sanatı kimden öğrendiniz, ne zamandan beri yapıyor?
2. Kaç çeşit malzemeyi bir arada kullanıyorsunuz?
3. Malzemeyi nerden, nasıl sağlıyorsunuz?
4. Malzemeyi ne gibi işlemlerden geçirdikten sonra yorgan yapımına hazırlıyorsunuz?
5. Yün ve pamuğu nasıl yerleştiriyorsunuz?
6. Malzemeyi kaç kaliteye ayırıyorsunuz?
7. Çift, tek, çocuk yorganlarına kaç kilo yün ve pamuk kullanılır?
8. Bunların en ve boyları ne kadar olur?
9. Yüzüne kullandığınız kumaşın cinsi nedir?
10. Alt yüzüne kullandığınız kumaşın cinsi nedir?
11. Bu kumaşları nerden ve nasıl sağlıyorsunuz?
12. Bu kumaşların eni ve boyu genellikle nedir?
13. Yorgan dikiminde kullanılan malzeme nedir?
14. Kullandığınız iplerin cinsi nedir?
15. Yorgana nasıl motif veriyorsunuz?
16. Bu motifleri nerden alıyorsunuz?
17. Bu motifleri yaparken herhangi bir kalıp kullanıyor musunuz?
18. Bu motiflerin isimleri nelerdir?
19. Bu motiflerin anlamları var mıdır?
20. Gelinlik kız için özel yorgan yapıyor mu kaç tane?
21. Genellikle hangi renk ve motifleri kullanırsınız?
22. Çocuk yorganları için özel renk ve motifler kullanıyor musunuz?
23. Bir kişi bir yorganı kaç günde yapabilir?
24. Çırak çalıştırıyor musunuz?
25. Atölyenizin özellikleri nelerdir?
26. Bir yorganın maliyetini neye göre belirliyorsunuz?
27. Siparişe sizin yapmanız arasında fiyat farkı var mıdır?
28. Şu an çevrede kaç kişi bu işle uğraşıyor?
29. Yorgan yapımı azaldı mı neden?

E.14.3.8. Kaşıkçılık:

1. Hammaddesi nedir?
2. Nereden temin ediyorsunuz?

3. En iyi ağaç hangisidir, bulmakta güçlük çekiyor musunuz?
4. Kaç boy kaşık yapıyorsunuz (Yemek kaşığı, kepçe, süs kaşığı vb.)
5. Kaşığın boyunu nasıl ayarlıyorsunuz, ölçünüz nedir?
6. Hangi aletleri kullanıyorsunuz?
7. Kaşığın dış eğimini nasıl veriyorsunuz?
8. Kaşığın iç kısmını nasıl şekillendiriyorsunuz?
9. Sapının uzunluğunu nasıl ayarlıyorsunuz, ölçünüz nedir?
10. Yontma işleminden sonra ne yaparsınız?
11. Kaşık üzerine motif yapılır mı?
12. Bu motiflerin isimleri nelerdir?
13. Motifleri nereden bulursunuz?
14. Kendi yaptığınız motifler var mıdır?
15. Motifi kaşığa nasıl uygularsınız? (Çizme vb.)
16. Boyama nasıl yapılır?
17. Hangi renkleri kullanıyorsunuz, neden?
18. Hangi cins boya kullanıyorsunuz?
19. Boyayı kendiniz mi hazırlıyorsunuz?
20. Yağlama ve cilalama yapar mısınız, nasıl?
21. Bu işlemleri boyadan önce mi, sonra mı yaparsınız? Nasıl?
22. Yağ ve cilayı nasıl temin edersiniz, cinsi nedir?
23. Yöreye özgü kaşık biçimi var mıdır?
24. Bir kaşığı kaç günde yaparsınız veya bir günde kaç kaşık yapılır?
25. Sipariş üzerine mi çalışıyorsunuz?
26. Genellikle kimler alır, nasıl pazarlarsınız?
27. Turistik amaçla mı yapıyorsunuz?
28. Yaptığınız kaşıklara belli bir damga vuruluyor mu?
29. Bu işi kimden kaç yaşında öğrendiniz, neden?
30. Sizinle birlikte kaç kişi çalışıyor, çırak yetiştirdiniz mi?
31. Artan ağaçları ne yapıyorsunuz?
32. İşiniz kazanç olarak tatmin edici mi?

E.14.3.9. Bıçakçılık:

1. Bıçakçılığın bu yöredeki tarihini, ilk defa kimin tarafından yapıldığını biliyor musunuz? Eski bıçakçı ustaları kimlerdir?
2. Eskiden bıçak yapımında hangi aletleri kullanırdınız?

3. Günümüzde hangi aletler kullanılıyor, ne işe yarıyor?
4. Bıçak ucu hammaddesi olarak demir mi, çelik mi kullanılıyor?
5. Ucunu yaparken ilk önce hangi işlemi uygularsınız? (Kesme vb.)
6. Bıçak ucuna nasıl şekil verirsiniz, hangi aleti kullanırsınız?
7. “Çeliğe su vermek” işlemi nasıl yapılır?
8. “Su”dan neyi kastediyorsunuz, ne ile yapıyorsunuz (Su, motor yağı, balık yağı vb.)
9. Su verilince ne olur, kaç kez su verilir?
10. Dövme işlemi ne ile yapılır, dövdükten sonra ne yaparsınız?
11. Ağız kısmını inceltirken nelere dikkat edersiniz?
12. Bıçağın keskin kısmını kaç kere ateşte ısıtıp şekillendirirsiniz?
13. Sapa girecek kısmına nasıl delik açarsınız?
14. Bıçak ucunu nasıl ve ne ile parlatırsınız?
15. Bıçak sapı hammaddesi nedir? (Kemik, ağaç, metal, boynuz vb.)
16. Sap biçimini nasıl ve hangi maddeler kullanarak verirsiniz?
17. Sapa süs yapar mısınız? Desenlerin adları var mı?
18. Hangi tip saplar daha çok işçilik ister, neden?
19. Bıçağı süslemek için başka hangi malzemeleri kullanırsınız?
20. Bıçağın paslanmaması için ne yapılır?
21. İyi bir bıçak alırken nelere dikkat etmeli?
22. Bıçaktan başka neler yapılır? (Kama, hançer, çakı vb.)
23. Bu ürünler de aynı yöntemle mi yapılır?
24. Günde kaç bıçak yaparsınız?
25. Çırak çalıştırıyor musunuz?
26. Bu sanat geçiminizi sağlıyor mu? Kaç kişi bu işle uğraşıyor?
27. Pazar bulmakta güçlük çekiyor musunuz? Nasıl pazarlıyorsunuz?
28. Alıcılar kimlerdir?
29. Sipariş üzerine mi çalışıyorsunuz, tüccar aracılığı ile mi satış yapıyorsunuz?
30. Bıçakçılığın bugünkü durumu nedir?

E.15. Halk Mutfağı:

1. Düğünlerde yemeklerin yapılması için aşçı mı tutulur, akraba kadınları mı yapar?
2. Aşçı olarak tutulanların özellikleri nelerdir? (Kadın, erkek,

yemekleri iyi yapması vb.)

3. Bu aşçı yemekleri kimden öğrenmiştir? Aşçılık ailesinden mi gelmektedir?
4. Aşçıya yemek yapma ücreti olarak ne verilir? Para ise ne kadar? Başka şeyler ise neler, ne kadar?
5. Yemek yapmada kullanılan araç-gereç, kap kaçak nelerdir? (Yöresel isimleri ve kullanıldığı yemekler)
6. Bu araç-gereç ve kaplar nerede durur? (Raf, sergen, dolap vb.)
7. İçecek yapımında kullanılan kap ve araç-gereçler nelerdir?
8. Bu araç-gereç ve kaplar nerede durur? (Raf, sergen, dolap vb.)
9. Sofrada (yemek yerken) kullanılan araç-gereç, kap kaçak nelerdir?
10. Bu araç-gereç ve kaplar nerede durur? (Raf, sergen, dolap vb.)
11. Yemekler hangi kaplarda ve nerede saklanır?
12. İçecekler hangi kaplarda ve nerede saklanır?
13. Mutfak denilen ayrı bir bölüm var mıdır?
14. Mutfakta yemek hem pişirilir ve yenir, hem de oturulur mu?
15. Ocak mutfağın neresindedir? Nasıl yapılmıştır?
16. Bu ocakta ekmek de yapılır mı? Ekmek yapımı için ayrı bir yer var mıdır? Buraya ne isim verilir?
17. Burada fırın var mıdır? Fırın ne amaçlarla kullanılmaktadır? (Tandır varsa tandırın tarifi ve kullanımı)
18. Ocağın dışında yemek pişirmek üzere kullanılan diğer araçlar nelerdir? Ne zamandan beri kullanılmaktadır? (Kuzine, tüpgaz ocağı, gaz ocağı vb.)
19. Ocakla ilgili inanışlar nelerdir? (Su, tuz dökülmez vb.)
20. Ocakta odunların üzerinde tencerenin konduğu araçla (sacayağı) ilgili inanışlar ve sakınılan kullanma biçimleri nelerdir? (Ters konmaz, yan konmaz, iş bittikten sonra ateş üzerinde bırakılmaz evden ölü çıkar, uğursuzluk olur vb.)
21. Yiyecek ve içecek fazlalarının saklandığı ayrı bir bölüm var mıdır? (Kiler vb.)
22. Burada neler saklanmaktadır? (Un, buğday vb.)
23. Günde kaç öğün yemek yenmektedir? (Sabah, öğle, akşam, yatsılık, geber yat yemeği vb.)
24. Sabah kahvaltısında neler yenir?
25. Öğle yemeğinde neler yenir? (evde, işte, tarlada)

26. Akşam yemeğinde neler yenir?
27. Bu öğünlerin dışında (yatarken) yemek yenirse neler yenir?
28. Yemeği neyin üzerinde yersiniz?
29. Dede, nine, evli oğulları ve torunlarınm (geniş aile) bulunduğu evde herkes aynı sofraya mı oturur? Erkekler ayrı, kadınlar ve çocuklar ayrı sofralarda mı yerler? Önce kimler yemek yer?
30. Yemeğe başlamadan önce sofraya duası okunur mu? Kim okur?
31. İlk defa yemeğe kim başlar?
32. Su isteyen iki kişiden önce hangisine su verilir? Niçin? (Yaşı büyük ya da küçük olana)
33. Pişirilen ekmek türleri nelerdir? Nasıl hazırlanıp, pişirilir? (İsimleri, kullanılan malzemeler, yapılışının tarifi)
34. Hazırlama ve pişirmede kullanılan araç-gereçler nelerdir?
35. Ekmekle ilgili inanışlar nelerdir? (Ekmeğin kokusu tarlasına varıp gelmeden verilmemesi, hamurun tandır ateşine düşmesi vb.)
36. Hangi hamur işlerini yaparsınız? Nasıl hazırlanıp pişirilir? (Börek çeşitleri, makarna, mantı vb. yöresel ad ve tarifleri)
37. Hangi sebzeleri yetiştirirsiniz? Bu sebzelerin hepsinden de yemek yapar, yer misiniz?
38. Hangi sebze yemeklerini yaparsınız? Nasıl hazırlanıp pişirilir? (İspanak, pazı, semizotu, lahanası vb. yöresel ad ve tarifleri)
39. Etli birlikte pişirdiğiniz sebze yemekleri nelerdir? (Yöresel ad ve tarifleri, etli patates, etli patlıcan vb.)
40. Yörenizde hangi hayvanlar beslenir? Bu hayvanların hepsinin etinden yararlanır mısınız? Hayvanın tamamından yiyecek olarak yararlanabiliyor musunuz? (Büyük baş, küçük baş, kümes hayvanları)
41. Hayvansal ürünlerle yapılan yemekler nelerdir? (Kebaplar, et yemekleri, yoğurt, yumurta, süt, tavuk vb. yöresel ad ve tarifleri)
42. Balık vb. deniz ürünleri ile pişirilen yemekler nelerdir? Nasıl pişirilir? (Yöresel ad ve tarifleri)
43. Hangi yabani hayvanlar yakalanarak yemeği yapılır? Nasıl pişirilir? (Yöresel ad ve tarifleri)
44. Hangi tahıl ürünleri yetiştirilir? Hepsini de yemek yapıp yenilir mi?
45. Tahıl ürünlerinden yapılan yemekler nelerdir? Nasıl pişirilir?

(Yöresel ad ve tarifleri)

46. Tahıl-et yemekleri nelerdir? Nasıl pişirilir? (Yöresel ad ve tarifleri)
47. Tahıl-sebze-et yemekleri nelerdir? Nasıl pişirilir? (Yöresel ad ve tarifleri)
48. Bu yemeklerde hangileri sade yağ, hangileri zeytinyağı ile pişirilir? Zeytinyağı kullanılıyorsa niçin? Sadeyağ olarak neler kullanılır?
49. Yabani otları toplayarak yaptığınız yemekler var mıdır? (Otların ad ve tarifleri)
50. Hangi baharatları kullanırsınız? Hangi yemeklere koyarsınız? (Karabiber, kırmızıbiber, kekik, nane vb.)
51. Yemeğe koku vermesi için hangi otları kullanırsınız? Hangi yemeklerde? (Yöresel adları)
52. Yemeğe renk vermek için ne kullanırsınız? Hangi yemeklerde? (Yöresel adları)
53. Baharat, koku ve renk verici malzemeyi doğrudan doğruya mı koyarsınız? Otları, malzemeyi yaş ya da kuru olarak mı koyarsınız? Suyunu çıkararak mı koyarsınız? (Suyunu çıkarma işlemleri, kullanılan araç-gereç, kap kacaklar yöresel adları)
54. Hangi tahıl çorbalarını pişirirsiniz? (Yöresel ad ve tarifleri)
55. Hangi tahıl ve et çorbalarını pişirirsiniz? (Yöresel ad ve tarifleri)
56. Yalnız et ile çorba pişirir misiniz? (Yöresel ad ve tarifleri)
57. Sebzelerden çorba pişirir misiniz? (Yöresel ad ve tarifleri)
58. Et ile sebze çorba olarak pişirilir mi? (Yöresel ad ve tarifleri)
59. Süt, yoğurt çorbalarınız var mı? (Yöresel ad ve tarifleri)
60. Tavuk ile pişirilen çorbalarınız var mı? (Yöresel ad ve tarifleri)
61. İşkembe, paça gibi çorbalarınız var mı? (Yöresel ad ve tarifleri)
62. Balık vb. deniz ürünleri ile pişirilen çorbalarınız var mı? (Yöresel ad ve tarifleri)
63. Hamur tathlarınız hangileridir? (Baklava, kadayıf, helva vb. yöresel ad ve tarifleri)
64. Su ve süt tatlılarınız hangileridir? (Muhallebi, sütlaç Pelte vb. yöresel ad ve tarifleri)
65. Meyve tatlılarınız hangileridir? (Taze ve kuru olarak yöresel ad ve tarifleri)

66. Bunların dışında yaptığınız tatlılar var mıdır? (Yöresel ad ve tarifleri)
67. Hangi salataları yaparsınız? (Yöresel ad ve tarifleri)
68. Yörenizde hangi meyveler yetişir, hangileri yenir? Yetiştirmedığınız meyveleri satın alarak yer misiniz? Hangilerini?
69. Belirli günlerde özel olarak (yalnızca o güne has) yapılan yemekler var mıdır? Adları? Yapılışları? (Loğusa ziyaretine gelenlere, nişan ve düğünde, ölü ardından dağıtılan, ölü evine gönderilen, dinî ve mevsimlik bayramlarda, adak olarak evin temeli atılırken, çatısı kapanırken vb. zamanlarda yapılan yemekler, yöresel ad ve tarifleri)
70. Niçin bu yemekler yapılır? İlgili inanışlar nelerdir?
71. Hayvanlardan süt nasıl sağılır? Kullanılan kaplar nelerdir? (Yöresel adları, ilgili inanışlar, geleneksel davranışlar nelerdir?)
72. Sütten yağ nasıl elde edilir? Saklamak üzere yağ nasıl elde edilir? Nasıl, nerede saklanır? (Günlük yağ elde edilmesi, süt fazla miktarda biriktirilip, fazla miktarda yağ çıkarılması, tuzlanması, torba, işkembe vb. içine koyulması ve saklama yerleri, yöresel adları)
73. Yoğurt nasıl yapılır? Nerede muhafaza edilir?
74. Peynir nasıl yapılır? Peynir çeşitleri nelerdir? (Yöresel adları, yapıları, muhafazaları, yenme zamanları yaz, kış, gündelik)
75. Ayran nasıl yapılır? Nerede saklanır?
76. Tahıllardan kış için hazırlanan yiyecekler nelerdir? Nasıl hazırlanır? Nerede, nasıl saklanır? (Bulgur, erişte, tarhana vb.)
77. Sebzelerden kış için hazırlanan yiyecekler nelerdir? Nasıl hazırlanır? Nerede, nasıl saklanır? (Salça, kurutma, turşu, konserve vb.)
78. Meyveler kış için saklanır mı? Nasıl, neler hazırlanır? Nerede, nasıl saklanır? (Kurutma, pekmez, bulama, pestil vb.)
79. Et kış için saklanır mı? Nasıl hazırlanır? Nerede, nasıl saklanır? (Kurutma, kavurma, pastırma, sucuk vb.)
80. Yiyeceklerle ilgili kış hazırlıklarında imece yapılır mı? Hangilerinde, nasıl?
81. Hangi reçelleri yaparsınız? Nasıl, nerede pişirirsiniz? Nasıl, nerede saklanır?
82. Şerbet yapar mısınız? Nasıl pişirirsiniz, saklar mısınız?

83. Hoşaf yapar mısınız? Nasıl? Saklar mısınız?
84. Kendi yaptığınız alkollü içecekler var mıdır? Nasıl yapılır?
85. 0-2 yaş arasındaki bebekler için hazırlanan özel yiyecek ve içecekler var mıdır?
86. Loğusa için özel olarak yapılan yemekler var mıdır? Nasıl yapılır? Niçin herkesin yediği yemekten yedirilmez? (Doğumun akabinde)
87. Yiyecek ve içeceklerinizde 5 (10 da olabilir) yıl öncesine nazaran değişiklik oldu mu? Hangilerinde? Niçin?
88. Eskiden yaptığınız, bugün yapmadığınız yemekler var mı? Bugün niçin yapılmamaktadır?
89. Yörenize ait olmayan yemekleri de pişirir misiniz? Hangileri? Bu yemekler de yörenizde yaygınlaşmış mıdır? Niçin?
90. Mutfak araç-gereçlerinde değişiklikler oldu mu? Niçin?
91. Bu değişiklikler yemeklerinizin tadında iyi ya da kötü değişikliğe neden oldu mu? (Yemekleriniz eskisi gibi lezzetli mi, değil mi?)

KAYNAKLAR:

- Atalay, Hamit; 1999. İngilizce-Türkçe Sözlük. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ben-Amos, Dan; 1992. "Folktale." Folklore, Cultural Performances, and Popular Entertainments. Ed. Richard Bauman. New York: Oxford University Press. ss. 101-118.
- Ben-Amos, Dan; 2003. "Şartlar ve Çevre İçinde Folklorun Yeni Bir Tanımına Doğru." Çev. Metin Ekici. Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar. Ankara: Milli Folklor Yayınları. ss. 31-55.
- Boratav, Pertev Naili; 1942. Halk Edebiyatı Dersleri. Ankara: Uzluk Basımevi.
- Büyük Türk Sözlüğü. İstanbul: Hayat Yayınları. (T.Y.).
- Cocchiara, Giuseppe; 1981. The History of Foklore in Europe. Çev. John N. McDaniel. Philadelphia: Institute for the Study of Human Issues.
- Çobanoğlu, Özkul; 1996. "Lord Raglan'm Batı Halk Kahraman Kalıbı Açısından Oğuz Kağan ve Er Töştük Destan Kahramanlarına Bir Bakış." Folkloristik: Prof. Dr. Umay Günay Armağanı. Haz. Ö. Çobanoğlu, M. Özarslan. Ankara: Feryal Matbaacılık. ss. 202-209.
- Çobanoğlu, Özkul; 1999. Halk Bilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çobanoğlu, Özkul; 2000. Aşık Tarzı Kültür Geleneği ve Destan Türü. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Dorson, Richard M; 1984. Günümüz Folklor Kuramları. Çev. Nermin Ulutaş. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Dow R. James; Hannjost Lixfeld. 1986. German Volksunde. Bloomington: Indiana Unv. Press.
- Dundes, Alan; 2003a. "Halk Kimdir?" Çev. Metin Ekici. Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar. Ankara: Milli Folklor Yayınları. ss. 1-25.
- Dundes, Alan; 2003b. "Doku, Metin ve Konteks." Çev. Metin Ekici. Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar. Ankara: Milli Folklor Yayınları. ss. 67-90.
- Ekici, Metin; 1998. "Halk Bilimi Çalışmalarında Metin (Text), Doku (Texture), Sosyal Çevre ve Şartlar İlişkisinin Önemi." Milli Folklor Dergisi, Sayı; 39, ss. 25-34.

- Ekici, Metin; 1999. "Halk, Halk Bilgisi ve Halk Bilimi Üzerine Bir Deneme." E.Ü. Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, Sayı; 4, İzmir: 1999. ss. 183-191.
- Ekici, Metin; 2001. "The Birth of Hero." Milli Folklor Dergisi, Sayı; 49, ss. 16-26.
- Evliyaoğlu, Sait; Ş. Baykurt; 1988. Türk Halk Bilimi. Ankara: Ofset Reprodüksiyon Matbaacılık, (İkinci Baskı).
- Goldstein, Kenneth S; 1977. Sahada Folklor Derleme Metodları. Çev. Ahmet E. Uysal, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Gökalp, Ziya; "Halk Medeniyeti-I- Başlangıç." Halka Doğru Dergisi, 23 Temmuz 1913 (10 Temmuz 1329).
- Günay, Umay; 1975. Elazığ Masalları (İnceleme). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Basımevi.
- Helimoğlu-Yavuz, Muhsine; 1997. Masallar ve Eğitimsel İşlevleri. Ankara: Ürün Yayınları.
- Hobsbawm, Richard; Terrence Ranger, 1983. The Invention of Tradition. Cambridge: Cambridge University Press.
- Jackson, Bruce; 1987. Fieldwork. Chicago: university Illinois Press.
- Jirmunskiy, Vladimir M.; 1960. Skazanie ob Alpamışe i bogatırs kaya skazka (Alpamış Anlatması ve Karamanlık Masalı). Moskova.
- Kafesoğlu, İbrahim; 1995. Türk Milli Kültürü. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Karabaş, Seyfi; 1981. Bütüncül Türk Budunbilimine Doğru. Ankara: OTDÜ Fen-Edebiyat Fak. Yayınları.
- Köprülü, Mehmet Fuat; "Yeni Bir İlim: Halkiyat "Folk-Lore." İkdâm Gazetesi, 6 Şubat 1914.
- Krohn, Kaarle-John Krohn; 1996. Halk Bilimi Yöntemi. Çev. Günseli İçöz, Yay. Haz. Fikret Türkmen. Ankara: TDK Yayınları.
- Levend, Agah Sırrı; 1968. "Halk ve Tasavvufî Halk Edebiyatı". Türk Dili (Türk Halk Edebiyatı Özel Sayısı). Sayı; 207, ss. 171-185.
- Lord, Albert Bates; 1960. The Singer of Tales. Cambridge: Harvard University Press.
- Lux, Karen; 1990. Folk Art Programming in New York State. New York: Niles and Phipps Lithographers.
- Oğuz, M. Öcal; 1998. "Lord Raglan'ın Geleneksel Kahraman Kahbı ve Boğaç Han". Milli Folklor Dergisi, Sayı; 40, 1998. ss. 2-6.

- Oğuz, M. Öcal; 1999a. "Lord Raglan'ın Kahraman Kalıbı ve Basat". Milli Folklor Dergisi, Sayı; 41, ss. 2-8.
- Oğuz, M. Öcal; 1999b. "Türk Halkbilimi Çalışmalarında Eş Metin (Varyant) ve Benzer Metin (Versiyon) Sorunu". Millî Folklor Dergisi. Sayı; 42, ss. 2-6.
- Oğuz, M. Öcal; 2003. "Halk Bilimi Çalışmalarının Yeni Dönemi: Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi". Millî Folklor Dergisi. Sayı; 60, ss. 247-253.
- Örnek, Sedat Veyis; 2000. Türk Halk Bilimi. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayını, (2. Baskı).
- Raglan, Lord; 1998. "Geleneksel Kahraman." Çev. Metin Ekici, Milli Folklor Dergisi, Sayı; 37, ss. 126-138.
- Reichl, Karl; 2002. Türk Boylarının Destanları:Gelenekler, Şekiller, Şiir Yapısı. Çev. Metin Ekici. Ankara: TDK Yayınları.
- Schoemaker, H. George; 1990. The Emergence of Folklore in Everyday Life: A Fieldguide and Sourcebook. Indiana: Tricster Press.
- Segal, Robert A.; 1990. In Quest of the Hero. New Jersey: Princeton University Press.
- Shuman, Amy; Charles L. Briggs; 1993. "Theorizing Foklore: Toward New Perspectives on the Politics of Culture." Western Folklore, Sayı; 52, ss. 108-134.
- Tan, Nail; 2000. Folklor (Halk Bilimi) Genel Bilgiler. İstanbul: Artmedia (Beşinci Baskı).
- Tarama Sözlüğü. 1996. Ankara: TDK Yayını, (2. Baskı).
- Thompson, Stith; 1955-1958 (1932-36). The Motif Index of Folk Literature. Bloomington, Indiana: Indiana University Press.
- Thompson, Stith; 1977 (1946). The Folktale. Berkeley: University of California Press.
- Thoms, William John; 1965. "Folklore." The Study of Folklore. Edt. By Alan Dundes. New Jersey: Prentice-Hall.
- Türkçe Sözlük. 1998. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türkmen, Fikret; 1992-1993. Sahada Folklor Derleme Teknikleri. İzmir: E.Ü. Basımevi.
- Yıldırım, Dursun; 1998. Türk Bitiği. Araştırma/İnceleme Yazıları. Ankara: Akçağ Yayınları.

Halk bilgisi bir doğumdur; bizleri yaşama sevinciyle ağlatan. Beşikteki bebeğe ninnidir; annelerimizin ümit ve beklentileriyle süslenen. Bir türküdür; Türk'ün aşk ve tutkusunu, keder ve coşkusunu dile getiren. Kafdağı'nın ötesinde yaşanmış olayları anlatan bir masaldır; Keloğlan'ı Peri Kızı'yla mutluluğa erıştiren. Bir düğündür; âşıkların hayâllerini gerçeğe dönüştüren.

Halk bilgisi bir yağmur duasıdır; çatlamış toprağı suya kandıran. Bir sohbettir, muhabbettir; kırk yıl hatırı sayılan bir fincan Türk kahvesi içmiş gibi, tadı damaklarda kalan. Nasreddin Hoca'dan bir fıkradır; hüznölü bir anımızda bile bizi güldüren, güldürürken, düşündüren.

Halk bilgisi bir halı veya kilimdir; her ilmeğı, bir ressam fırçası gibi, bitmeyecek zannedilen resmi bütünleyen. Bir oyundur; bir kahraman edasıyla, bir keklığın avcının önünde sekmesi gibi, oynanan. Hem şiir, hem nağmedir; ikisi birlikte dillerde türküyeye dönüşen, dilimizden bir sazın teline ulaşan. bir ağıttır; sevdiğimizi kaybetmenin hüznüyle bizi ağlatan. Bir ırmaştır; atalarımızla birlikte akmaya başlayan ve hâlâ coşkun akan.

Halk; bu bilgiyi üretip, geliştiren ve zenginleştiren, bu bilgiyle anlatıp dinleyen ve bu bilgiyle çalıp oynayan, bu bilgiyle dokuyup kullandırır.

Halk bilimi; bu bilgiyi ve bu bilgiyle üretilenleri derleyip toplama, bir çalışma alanı haline getirip, bilimsel olarak araştırma ve incelemesidir.

Derleme; halkın sahip olduğı bilgi ırmağına, halk bilimi kuram ve yöntemleriyle girip, bilimsel susuzluğu kandırmak için, bir testi su ile eve dönmektir.

